

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن
مكتوباً

في كتاب مبين
مبين ما بين يديه
من النور والهدى

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن
مكتوباً

مبين ما بين يديه
من النور والهدى
مبين ما بين يديه
من النور والهدى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
ذَلِكَ مِفْتَاحُ كَنْزِ الْحَكِيمِ

او كوكرة الشيركوك والصلوة عليه وعلى آله وصحبه الذين سلكوا سبيله
 كما يعرفه المؤمنون انا بعد فاكسار بمقدار راجي رحمة رب العلي سيد محمد عابد
 كسند حفظ الله عن شير النبی والنعی ابن عالم علم غنی وعلی مولی سید محمد مشرق علی ارام
 ظلال الكائنات من طبع حلكو بحدت ما هرا ان رموز شریف و دو افتان فون طریف
 سید هر که الشرا اصحاب نبوت و داد و دار باب صدق و سد و اذ اطراف احبار و
 الكفاف و بار خواستگار قنادی و تختی جناب المعی زبان لودی و دوران کشف و قاف
 معقول انتصو لطلال همت فروع و حصول مجد و ملت خاتم المرسلین مروج قانون شرع
 مبین الكل الکبار افضل الفضل راجی حرمین شریفین حافظ کلام رب التقریر
 و المعزین جناب مولانا استاد ابو الحسنات مولی محمد عیسی حسنة الله فی الدنیا و الاخرة
 بحقوقه جنانه بودند و گوهر مقصود را گاهی بسلاک مخبر و گاهی برشته تقریر بسلاک
 نموده ظاهر میکرد و باعث کثرت قنادی و تختی مولانا ای صدر الوصف ارسال
 نقاش میش هر خواستگار امری محال بود و کاری و دوران محال لهذا بعض فرستاد

[illegible][illegible]

۱۷۰۳

[illegible]

هو المصوب ^١ در کفر فرقة اثنا عشریه فتنا اختلاف کرده اند بقیه واجب است
شیخین حکم کفر و ادیان همین است قول اصحاب قتاوی و صاحب بحر را نقل و
در مختار و غیره بیکدیگر نقلی واضح مردم تکفیرشان است و سب شیخین موجب کفر
نمی شود و همین مذہب موافق قول امام اعظم است و آنچه در کتب قتاوی
حکم کفر مرقوم است از دائرة تحقیق خارج است قال سلا علی القاری
فی شرح الفقه الکبیر عند بسط الأیام الی حنیفة الکلام علی عدم
تکفیر اهل القبلة ما لفظه فیه دلالة علی ان سب الشیخین لیس تکفیر
حکما صحیحہ ابو یوسف در السلم فی تعصیدا بدو ذلك لعدم ثبوت منبأ
وعدم تحقق معناه فان سب المسلم نسق کما فی الحديث ورجح یستوی
الشیخان و غیرهما فلو فرض انه یسب الشیخین لا ینخرج عن الایمان بقسم
لواستقل السب او یقتل فهو کافر لا محالة فالنسق والعصیان لا ینزل
الایمان صغیرا کان او کبیرا وکذا البدعة لا تنزل الایمان کما یکرر
المعتزلة مرویة الله تعالی وخلقنا قیال بالعباد لانهم مبنی علی التاویل ^{نعم}
و مولانا ولی الله لکنوی رحمۃ الله علیه و یشرح بسلم الثبوت می فرماید
المحققون من الحنفیة والمطکلمین ذهبوا الی عدم تکفیر الواقض
بانکار هو خلافة الی بکر و عمر الثابتة بالاجماع القطع عند هو حجة
تبلوا شهداءتهم وما وقع فی الخلاصیة و غیر حکم القتاوی من
صیح الکفر لو ینقل عن اهل حنیفة و انما هو من تقریبات المشائخ
کالفاظ التکفیر المنقولة فی القتاوی کیف وقد نص الإمام ابو حنیفة
و الشافعی بعدم تکفیر احد من اهل القبلة لکنی علی تأویل فاحفظ
و یم تسرع فی تکفیر فریق الاسلام انتمی ملخصا و مولانا ابوشکور سلمی زید

قال لغیرہ ان آدم و نوح و الکریم پس ماہرہ جملہ سچگمان ہاشیم فہذا کفر و اگر
 کہے گوید کہ بخدا و بپس تو سو گندہست فہذا کفر و لو قال ان لا تبتاعوا
 حال النبوۃ و لا قبلہا کفر و اگر گوید کہ اگر از آسمان بانگ آید کہ من زعم
 الکفر و اگر گوید کہ حضرت یوسف غم زنا کردہ بود کافر شد و امثال اینہا از
 قسم الفاظ زبانی بسیار است کہ بیان آنہا موجب تطویل است پس انجہ درین
 قائل این قسم کلمات را محکوم علیہا اگر و منسوب بکفر نمودہ معنی این کفر چیست
 ایچنین شخص را بدین توبہ از و اثر اسلام خارج و محبوب الارث و ممنوع
 عن التناکح و انیم یا محبوب عن الارث و ممنوع عن التناکح فی مابین المسلمین نخواہد
 شد انجہ حکم مستقر باشد ارقام فرمایند مینو تو جروا

پہو و اصوب حکم ارباب فتاوی بکفر قائل ہجو کلمات تعدیست نہ انکہ از آنہا
 کفر حقیقہ لازم آید صاحب سحر رائق و غیرہ تصریح این معنی کردہ اند و السیوم
 بالصواب کتبہ العبد الراجی رحمۃ رب القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تاجدار المدینہ عن نیر علی

محمد عبد الحی
 ابو الحسنات
 محمد نور الحسنین
 ابو اسبغ

استفتا چہ میفرمایند علما ی دین در باب عامہ برای میت آیا سفت است
 یا مکروہ است مینو تو جروا

پہو و اصوب اصبح این است کہ مکروہ است چنانچہ زاہدی در شرح قدوسی
 تصریح کردہ است و کہ فی الذر المختار و غیرہ و العدا علم کتبہ عبد الراجی رحمۃ
 ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی الانصاری تاجدار المدینہ عن ذنبہ الطلی و لطفی

استفتا چہ میفرمایند علما ی دین و مفتیان شرع متین اندرین صورت
 کہ زنی از ہندہ عقد نکاح کردہ بعد مدتی زید و اہل قریش میخواہند کہ ہندہ را
 از شخصہ کہ ساز قرابت بعیدہ است و نہ از قریبہ بلکہ اجنبی محض است رو برایش

کتبہ العبد
 در باب عامہ

کتبہ العبد
 در باب عامہ

و المصنوب اطلاق امی بر آن حضرت صلی الله علیه و علی آله وسلم
 در کلام مجید آمده است قال الله تعالی الذین یشعرون الرسول الملی
 الا فی الآیة و قال فی معالو التنزیل هو محمد صلی الله علیه و علی آله
 و سلم و قال ابن عباس هو نبیکو امیلا لا یکنب لا یقرء ولا یحسب هو
 منسوب الی الام امی هو علی ما ولدته امه و قیل هو منسوب الی امته
 و سقطت الساء فی اصله امه و سقطت الیاء فی النسبة کما سقطت
 فی الملک و المدنی و قیل هو منسوب الی ام القری انتهى ملخصا و در سر
 محمدیه ثابت است که در آن حضرت بر تمامی علوم جمیع اشیا یا فیه مستنبطه
 جزیه و کلیه اطلالع و اشتد الا ما اشار الله تعالی و الله اعلم ثمرة ابو الحسنات
 محمد عبدالحی عفا الله عاصد رفته من الذمب الحلی و الحنفی

محمد عبدالحی
 ابو الحسنات
 صح الجواب بعینه محمد یوسف عفا الله ذلله و کفریاته
 محمد یوسف

حقیقی سوال مع جواب بخدمت جناب مولوی علی محمد صاحب بن مولانا محمد
 علیه الرحمة برده جناب ممدوح تحت جواب بقلم خود این عبارت تحریر فرمودند و بر
 خاتمه هم جناب مولوی محمد فضل حسن صاحب بن جناب مولانا محمد طهر علی خرم قسم فرمودند
 امی بود آن حضرت صلی الله علیه و علی آله وسلم از عبارات سابق بدریافت
 حاجت تفسیر نیست لیکن اطلالع آن حضرت بر سایر علوم از کتب حدیث و تفسیر
 ثابت است من شاعریه اذلة التحقيق فارجع الی کتب الحدیث و التفسیر
 و الله اعلم ثمرة احقر العباد و محمد افضل حسن عفا الله عنه حساب ارشاد جناب الامام
 جناب مولانا محمد افضل حسن صاحب ابریکان خود طلبیده بر سیدم که از کدام کتاب نبوت
 اطلالع آنحضرت بر سایر علوم فرموده اند در جواب فرمودند که تا حال ذکر که امی کتاب
 ندیده ام جناب مولوی علی محمد صاحب خواه بخواه نام فقیر بر خاتمه جواب

[illegible]

يغيد العفو ولا استغراق الا ترى الى تفسير الدرراني في شرح الختم
 قول المصنف وصعد وامعارج الحق اي بلقي القصاه وقد صرح
 به الحق المروي والعلامة البيهقي وجد جدي شمس المحققين مولانا
 محمد صبين رح فهذه العلوم والاستغراق يتادى باعلى بلغة على الجناب
 المنق قد لاحظت علماء جميع كتب التفسير الحديث ووجد فيه لهجة على
 حسب مراد حجة يام الرجوع اليه او هذا قد شوقني الى الرجوع فالمرجع من
 ذلك الجناب ان من على ترميل فمن سامع جميع كتب التفسير والحديث
 ثم بقرينة ما راجع فيها كحقيقته فيما لو كانت الامانة للعهد فالله
 انبى لا بد من تصحيحه او كانت الجنس فلا تقيد والسادس ان اول الادلة
 الكتابية في السنة وبهذا الترتيب يبحث الاصوليون فكان الانسب
 ان يخرج فليرجع الى كتب التفسير والحديث فمواجهة قلب المتعارف
 ثم المعروف ان تكتبوا الجواب بالصواب كل ما سألنا باللسان الذي
 هو لسان اهل الجنة ولسان نبي الانس الجنة فله بركات ليست بغيرها
 فاكثروا الجواب بهذا اللسان جزاكم الله ايمان ويا ايها الجناب اهل العفو عليكم
 عفو هذه المسألة وهذا الا اتباع الامر ولست انا من اهل الاعارة و
 اخذ دعوانا ان الحمد لله رب العالمين - حرره في السادس من ربيع الثاني
 سنة ١٢٨٣ هجرية - كاتبة البوا الحسنات محمد عبد المحي عفا الله عنه

استفتاه في ميغراية علمي دين ومفتيان شرع ستين اندرين صورت
 كه زيد انتقال كرد وورثه گذاشت يك شنبه عيني سمي رابعه وسمه برادر زاني
 سمي فاطمه وزينب وكاشوم كه پدر اين هر سه برادر زاريان روبروي زيد فوت
 ابرو وكاشوم هم روبروي زيد فوت شد الايك خورش وجود هست يك سار واده حقيقه زيد سمي كه كه پدر او هم

فتاوى
 ميرزا محمد باقر
 حلي

لكن رأيت في الخاتمة انما سمى الثاني طلب الاشهاد لالان الاشهاد
 شرط فيه بل يمكن اثبات الطلب عند وجود الخصم انتهى تأمل انتهى ودر
 تفسيره رقيه وطلب ثاني اشهاد وذكور نيست عبارت ظهير اين است والثاني
 ان يقول اطلب الشفعة في الدار التي اشتريتها من فلان انتهى وعبارة رقيه اين
 طلب الاشهاد انه اذا لقي المشتري يقول اطلب الشفعة في التي اشتريتها من
 فلان يذكره ودها فسلمها انتهى والله اعلم حرره محمد عبد الحى عفا الله عنه

استفتى ما قولكم حكم الله ان يري مسئلة كه نماز تراويح بموجب مذهب امام اعظم
 يقول مفتي بيجرد وبيت ركعت سنت موكده است ياكم وبيت بينوا - توجروا
 به المصوب نماز تراويح بموجب مذهب حنفية بيت ركعت سنت موكده است و
 قول استحباب آن اعتباري ندارد وبرايمن عدد ووظيت اكثر صيا به رضى الله
 عنهم ثابت شده است بلكه و بعض روایات خواندن آن حضرت صلى الله عليه
 وآله وسلم هم بيت ركعت وارو شده است و بعض محدثين اگر چه تضعيف آن
 روايت کرده اند مگر ضعف آن بحدی نيست كه از ائمه قبول خارج گردد و در حجر
 من نويسه في شرح منية المصلح حكى غير واحد الاجماع على انها سنة وقد
 استقر رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم و وقعت الواظبة عليه بما
 في اثنائه خلافة ووافقه على ذلك عامة الصحابة وما ذال الناس من
 ذلك المصلح الى يومنا هذا على سنتها من غير تكبير وكيف لا وقد ثبت
 عن رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم عليه سنة وسنة الخلفاء
 الراشدين وقول المصنف عشرون ركعة بيان كعميةها وهو قول الجمهور
 لما في المطوطا عن يزيد بن سريمان قال كان الناس يقومون على عهد عمر
 بن الخطاب بثلاثة وعشرين ركعة وحمية عمل الناس شرقا وغربا انتهى

استفتاء ما قولكم حكم الله ان يري مسئلة كه نماز تراويح بموجب مذهب امام اعظم
 يقول مفتي بيجرد وبيت ركعت سنت موكده است ياكم وبيت بينوا - توجروا
 به المصوب نماز تراويح بموجب مذهب حنفية بيت ركعت سنت موكده است و
 قول استحباب آن اعتباري ندارد وبرايمن عدد ووظيت اكثر صيا به رضى الله
 عنهم ثابت شده است بلكه و بعض روایات خواندن آن حضرت صلى الله عليه
 وآله وسلم هم بيت ركعت وارو شده است و بعض محدثين اگر چه تضعيف آن
 روايت کرده اند مگر ضعف آن بحدی نيست كه از ائمه قبول خارج گردد و در حجر
 من نويسه في شرح منية المصلح حكى غير واحد الاجماع على انها سنة وقد
 استقر رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم و وقعت الواظبة عليه بما
 في اثنائه خلافة ووافقه على ذلك عامة الصحابة وما ذال الناس من
 ذلك المصلح الى يومنا هذا على سنتها من غير تكبير وكيف لا وقد ثبت
 عن رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم عليه سنة وسنة الخلفاء
 الراشدين وقول المصنف عشرون ركعة بيان كعميةها وهو قول الجمهور
 لما في المطوطا عن يزيد بن سريمان قال كان الناس يقومون على عهد عمر
 بن الخطاب بثلاثة وعشرين ركعة وحمية عمل الناس شرقا وغربا انتهى

[illegible]

و عنہا قالت اذا دخل العشر الاواخر من رمضان احيى ليلة سراد
 البخاری وصاح و ابو داؤد وعن النعمان بن بشير قال قمنا مع رسول الله صلى الله عليه
 وعلى آله وسلم في رمضان ليلة ثلثة وعشرين الى ثلث الليل الاطول ثم قمنا معه ليلة خمس
 وعشرين الى نصف الليل ثم قمنا معه ليلة سبع وعشرين حتى قلنا ان
 لا ندرك الفلاح اى السحى ليس به تطبيق درين روايات كه صريح دلالت
 بر زيادت كميت كيفيت نماز آن حضرت در رمضان مى كند و در آن روايت
 كه نفى زيادت ميكند همين است كه آن روايت محمول بر نماز تجميد است دليل بر حمل
 آنست كه از ابو سلمه راوى در تمة اين حديث مى گويد كه قالت عايشة قلت
 لرسول الله تمام قل ان لو تر قال يا عايشة ان عيني تمامان ولا ينال قلبي
 سراد البخارى ومسلم وظاهر است كه نوم قبل از وتر و توجه متصور مى شود و در
 روايات صحاح تعيين عدد تراويح آن حضرت نيامد ليكن در الفاظ مذكوره در جبهه
 معلوم مى شود كه عدد آن بسيار بود و در مصنف ابن ابى شيبه تعيين نسبت
 وارد شده است آن بهى تقريظ ضعيف اين روايت كرده بعلت آنكه راوى آن جبهه
 ابى بكر بن ابى شيبه است حال آنكه ابو شيبه جدايى بزرگ آن قدر ضعف ندارد
 كه روايت او را مطروح مطلق ساخته شود آرى اگر معارض او حديث صحيح بود
 البته ساقط نمى و قد سبق ان ما ينوهم معارضه له اعني حديث عايشة
 المتقدم ليس معارضه له انتهى كلامه خلاصه مرام اينكه روايت ابن ابى شيبه
 آن قدر ضعف ندارد كه متروك شود و مقام غور است كه عبد الله بن ابيعه كه نزد
 محدثين بغايت مرتبه ضعيف است و در ضعف ضرب المثل است كما لا يخفى على
 من راجع تهذيب التهذيب للى لفظ ابن حجر العسقلانى محدثين روايتش قبول
 مى سازند پس ابو شيبه جدايى بزرگ ابى شيبه چه چيزم كرده است كه روايتش

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible]

[illegible]

در خدای نام نه

استفتا چه میفرماید علمای دین و مفتیان شرع متین درین باب که شش منصفی
 ملازم سرکار سی برادرش چلیخان یک دختر سه ماهه دولا را بیکم و یک منصفی سی برادر
 و یک دلا و زوج دولا را بیکم است منصفی علی آگاه است تقال خود سی دولا را بیکم بر آجر است منصفی
 مرحوم بنام فرزند آغوشی خود است محمد جهانگیر علی معین که از اهل بن زید دیگر شهر خود است بحسب فرزند
 و اتفاق وقت مقرر گشایده از سرور علی قبنای مرحوم صلح کرد و بدین حساب که بحساب
 نه رو پی پنج آنه خود و پنج آنه بسرور علی و دو آنه بجهانگیر علی و چهار آنه در ادا علی
 قرضه مرحوم یعنی خسر خود از تنخواه جهانگیر علی می گرفته باشند و اسمی مذکور بدینا
 آتی؛ محمد جهانگیر علی از سرکار بحال شد پس صلح مذکور شرعاً درست است یا نه حسب
 صلح هر یک از تنخواه بگیرد یا فقط جهانگیر علی ملازم سرکار بگیرد
 هو المصوب بشرط صدق اظهار استفتای شرعاً سرور علی مذکور و منصف علی هر دو
 وارث مرحوم نمی شوند فقط دختر مرحوم وارث است اما نوکری عطای سرکار است
 نام هر کس که در دفتر سرکار است مشاهیر نوکری خواهد یافت دختران نیز درین خلعت
 نیست و اگر متروکه باشد فقط دختر وارث خواهد شد متبینه و داماد و محرم و صلحی که
 کرده است غیر صحیح اما جهانگیر علی بنظر حق السع اگر میری بوالده علای خود و از مشاهیر
 منصب داری می داده باشد اختیار است جبر بر او نمی رسد و ادسی دین از متروکه است
 لا غیر و نوکری متروکه نیست الا اول بیداء بتکفین و غمی من غیر تبذیر و توقیر
 لا یقنی دیونه من جمیع ما بقی من حاله فرا الض شرفیه اذا کان فی الدیون
 عطاء مکتوب یا اسم رجل فنانعه فیه اخرا دمی انه له فضالحه المذنی علیه
 علی دله او و دنا یدر حاله او الی رجل فالصلح باطل ولو صالحه علی شیء بعینه
 باطل کذا فی المبسوط و العطاء الذی جعل الامام العطاء لکذا فی الوجیه لکذا و تمام
 قادم السع کذا فی دین مفتی سیخ الدین محمد
 الجواب صحیح والله اعلم کتبه محمد عبدالحی عفا الله عنه

[illegible]

در بیان این که در این کتاب

استحقاق میفرماید علماء دین اندرین مسئله که شهرت پیدا می نمود
 شده بندگان بعد گذشتن ده سال بجهت از کتاب زمانه بیدار گشته و گرفت
 اندان زید آن را اطلاق داده بندگان بعد از آنکه کتاب را بکلیت استاین از هر دو شی
 هوالمقصود است که علماء حنفیه مدت معقود بود سال می نویسد و نیست که زید
 قبل که مشق این قدر مدت بکلیت بندگان چهار خواهر شد لیکن زید نام مالک است
 چهار سال است و حنفیه ضرورت فتوی و اذن بر مذہب شان نزد حنفیه هم جایز است
 در جامع الرموز می آرد قال مالک و الا و زاعی الی اربع سنین فینکسر عمره بعدا
 کما فی الظوف و لکن به فی موضع الضم و ده یبغی ان کلا باس علی ما اطن البتین
 و صاحب در مختار در منتهی شرح شتی هم همین طرف مائل شده و شامی در رد المحتار
 هم همین را تأیید داده پس و اقی این فتوی هر دو کتاب بندگان جایز شد و السلام
 کتبه محمد عبدالحی عفا الله عنه

استحقاق اقولون یا ایها العلماء اندرین مسئله که درین زمان حفاظ قرآن
 در ماه مبارک رمضان در یک شب با کمال قرآن شریف را من اول الی آخره بخواند
 و درین شب تمام قرش و فروش و جرات و فاقوس است سازند حتی که بعد از صرف
 می سازند و این قدر در خواندن سرعت میکنند که بجز یک آواز چیزی دیگر نفهم می آید
 و با وجود این سرعت در قرات خود قفاخر می نمایند این هم در شرح مائت یا نه و انوار
 هوالمقصود است ختم کردن تمام قرآن در نماز تراویح در یک شب در قرون ثلثه
 و در زمانه فقهار جمله فقهار همین قدر می نویسد که الختم مرتبته و الا فکانت
 و انشد و افضل و ختم شینه که روح فی زمانها است بر سامعین گران و بار می شود
 بعضی ها عین بشرط صاحب خانه می آیند و بعضی بشرط آمدن انشیان کسی است
 که در شب قفاخر تمام قرآن در یک شب بگوش دل سماعت کند الا ما شئت الله

در بیان این که در این کتاب
 در بیان این که در این کتاب
 در بیان این که در این کتاب

[illegible]

که ایشان در هر روز یک ستمی ساختند و آنرا نام ابی حلیفه منقول است که ایشان
در ماه رمضان هر روز یک ستم در پیش یک ختم خارج از تراویح می ساختن لیکن
شک نیست که این حضرات در ختم الفاظ امور مذکوره الصده و سید هستند و امری حجت
که است از ایشان صادر نمی شد کسیکه اقتدای کامل بایشان نماید ما جور خواهد شد
انتم المقدونی و نعم المقدی با ما عذری و العلم عند عالم السراخنة و الخال کتب
محمد عبدالمجید صفاء الله علیه و اله صحیح سیاقه فی ما یعلق بقدر التلاوة محمد زکریا

استفتا سوال اول کسی که کفر الدقائق را ضلالت گوید یا مفسد السعادات
سبب گمراهی داند حکم آن چیست بینوا تو حیر و

هو المصوب اگر کسی این هر دو کتاب را موجب ضلالت بدین وجه داند که در
هر دو کتاب مسائل شرعی موافق کتاب الله و سنت رسول الله و اجماع و قیاس داند
آنکس از احاطه اسلام بیرون خواهد شد لکن اهکان الدین و مس اهکان الدین فقد
کفر چنانچه تصریح این امر میسازند سند حاکم الدین بزاز می در فتاوی خود
می آورند اذ الله الفتوی علی الارض او قال سند سوانة الفتوی رد المحتار
این چه شرع است یکفرا لکن سند حاکم التشریع انتهى و همچنین اگر موجب ضلالت
بدین وجه دانسته که این هر دو کتاب تصنیف و دو عالم جدید هستند چه بهتر از متون
به علماء هم کفر است علامه ابن حجر مکی میفرماید شافعی تحقیق این امر کا حقه در کتاب خود
به علماء یقواطع الاسلام ساخته اند و اگر سبب ضلالت آن هر دو کتاب نقصان
علم مصنف آنها و عدم اعتبارشان پندارد پس حال آن باید شنید که صاحب کتب
ریکس الفقهار ابوالبرکات عیسی بن احمد الملقب بجا فظال بن یسعی صاحب منار
و وافی و غیر دست وفات او در سنه و اربعه و ثمانه که بعد او آمدند متاخران او
و کثر الدقائق را استند خود و مهم بایست پنداشتند علامه فخر الدین رازی در شرح خود

در هر روز یک ستم در پیش یک ختم خارج از تراویح می ساختن لیکن شک نیست که این حضرات در ختم الفاظ امور مذکوره الصده و سید هستند و امری حجت که است از ایشان صادر نمی شد کسیکه اقتدای کامل بایشان نماید ما جور خواهد شد انتم المقدونی و نعم المقدی با ما عذری و العلم عند عالم السراخنة و الخال کتب محمد عبدالمجید صفاء الله علیه و اله صحیح سیاقه فی ما یعلق بقدر التلاوة محمد زکریا

[illegible]

كتاب القليل

يقول كذب على الله وانفردى علينا من يقول انما تقدم القياس على النص لا يتقنا
 واعتقاد كل منصف في الامام ابي حنيفة انه لو عاش بيت دونه لاحتدبت وعند
 من حمل الحفاظ في جمعه من الهلاد ونسبها للترك كل قياس لكن لما كانت لادلة
 التمسع متفرقة في عصر اكثر القياس في مذهبه بالنسبة الى الائمة الاخرى
 وقد صرح عنه وعز الائمة كلهم اذا صح الحديث فهو مذهبا انتهى والحمد لله
 بالصواب وعند حسن الثواب

سوال ثانيا في كيفية تتبع رخص شرعية انما يذهب خود گر واندكركم ان حيث مبتدع است يا
 هو المصوب تتبع رخص شرعية اگر بقصد تلبی باشد حرام است بالاجماع مثل
 انك حنفی برای تلبی اختیار مذنب با هم شافعی و شرطی و سار و اگر بقصد تلبی نباشد
 مضائق ندارد و مستحب مبتدع نخواهد شد مگر ازین چنین امور عوام منع کرده شیعیه عام
 متقی را مضائق نیست که اقال بجز العلوم فی شرح مسلم الثبوت و شاه ولی الله
 محدث دهلوی در ازاله الخفا عن خلافة الخلفاء و می آرند فی المصایب قال رسول الله
 ان الدين يسر ولن يشاد الدين احدا الا غلبه فسدد و قاسوا و استرها و
 ذكر البعوى عن عمير قال ادركت من اصحاب رسول الله اكثر من سبعين
 عمارة قوم ما هو سيرة ولا اقل تشديد منهم وعن ابراهيم انه قال
 اذا بلغك في الاسلام امران محمد ابسرها و قال السعد اذا اختلفت عليات
 في الدين محمد ابسرها فان ابسرها اقربها الى الحق لان الله تعالى يقول
 يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ و اربن آثار صاف مفهوم می شود که فقط
 رخص مذاهب اربعة بعد از انکه مخالفت نص قرآن و حدیث مشهور و اجماع سلف
 و قیاس جلی نباشد حسن است خلافا للفقهاء المتأخرين بل بسبب بعضهم
 الفسق انتهى كلامه و فی المسلو و شرح حو لا و ان الله الكسوى و يخرج

و آن آیه که گفت لا کم در اخل بر رای است عریض است و مراد از آن رای دقیق است
 پس نه الحقیقت حقیقه اصحاب رای هستند یعنی اصحاب رای الدقیق بآنکه این
 مستقلائی شافعی و جمیع موشش فی المعجم المفهرس قرار این امری سازد که چنانچه
 که مذاهب منقذی قواعد مستفیده هستند در مذاهب انیسند پس حق جل شانحه از
 زبان متعصبن و صف حسن خفیه خارج کنانید لیکن ایشان مطلبش نه فیه مذاهب
 مذاهب مدونه مخالفات و احادیث و اجماع و قیاس نیستند اصل هر مسئله
 سیاهی از این چهارمند شاه ولی الله دلی در اقصاف فی بیان سبب الاختلاف
 لما مدد و العقه له تکمل مسئله من المسائل التي تكلم فيها من قبلهم و التي تعقت
 فی سماعها من ارحم و بهد احدیتا من فوفا متصلا و در سلا و موقوفات صحاح
 در سقیف الاقصاف و اشار من آثار الشیخین اوسان الخلفاء فیسر الله لهم العلم
 بالسنه فلهی هذا الوب انتهى سرگاه این امر همه شد پس میگویم که که مذاهب
 در بعد و بدو آند و آنها اگر بدین سبب بدیدند که مذاهب را بعد موافق شرح نیستند
 آن شیخ یا فخر اهرش را نه این الدین اگر در عققاد خود می پندارند که مذاهب
 در بعد مخالفان شرح و تصور من مستند پس آن کس مخفی است لما مدد و العقه
 منظر نامل باید دید که اگر آن مجتهدین تحقیق مسائل و تدوین آنها چنانچه چنانچه
 تمام عالم عالم و گمراه بودی و کسی را اطلاع بر حکم شرح حاصل میدی چه باید
 از احکام این دنیا هستند که از ظاهر نصو من مستفید نیستند پس بدین است این
 مذاهب احسان فراموشی است و اما دعوی اجماع کتب حدیث پس از روش
 تا به هیچ حسن و حسن از ضعیف و تلخیص از غلوخ حیسان و در طریق اینها
 سالیین هستند معانی آثار و احادیث و آیات قدرت و در و دعوی این را
 به دلیل منور و به مستفید کتب حدیث و غیره مدار است و در آن کس به دلیل مدح

باشافیه در صحاح بسته نیاقتند می گویند که امام ابو حنیفه یا شافعی درین باب
 خلاف حدیث گردید و نمی دانند که فن حدیث بر صحاح بسته منحصر نیست کتب
 ایادیت لاتعدو ولا تحصی تعین شده اند قدم السید فی الصحاح بسته استیناد
 عیدیه فی جمیع الکتاب والله اعلم بالصواب و چند اتم الکتاب

سوال رابع مردی جاهل تقلید شیخ که از ائمه برخود لازم نگیرد بلکه خود

از ائمه در اعتقاد خود مقتدا و پیشوای خود داند در زمان خود هر عالم را که

دیندار و متقی باشد بگفته او عمل سازد بدون تقلید مذہب حکم او چیست

هو المصنوب علما قدیم و حدیثا در باب لزوم تقلید مذہب معین خلاف

دارند بعضی قائل بوجوب تقلید معین شده اند علامه محلی شافعی در شرح الحجج

عنه نویسد یحب علی العامی و غیره ممن لو يبلغ مرتبة الاحتجاج التام مد

معین من مذاہب المجتہدین یعتقدہ ارجح من غیره او مسأ و یا له وان

کان فی نفس الامر وجوهاً علی المختار انتهى و امام ہام کمال الدین بن العام

در تحریر الاصول سے طرازند نقل الامام الاجماع علی منع تقلید العوام کا بیان

الصحابہ و من بعدھم الذین وضعوا دیننا و علی هذا ما ذکرہ بعض

المتأخرین من منع تقلید غیر الائمة الاربعہ لانضباط مذاہبہم تقلید

مسائلہم و لویدر مثلہم غیرہم الی الان انتهى و مختار بعض علما آنست

کہ تقلید مذہب معین ضرورت نیست بکس اختیار است کہ بہر مذہب کہ خواہد

نماید بشرطیکہ خالی از استحقاق مذہبی و تعصب باشد و اگر مسلک تعصب

یا استحقاق یکی از مذاہب از بعد اختیار کردہ باشد واجب التعمیر است

و المناصب الشیخ ابن الحاجب در مختصر اصول می آرند و کایرجع عن قول المجتہد
 بعد تقلیدہ اتفاقاً و فی حکم آخر المختار جوازہ لنا القطع لوقوعہ و لو سکر

[illegible]

و در شرح تحریری طرازند و عدم وجوب تقلید مذاهب معین شرعاً را محقق
 میسازند و تحقیق درین باب آنست که عوام ازین چنین مساکل بازداشتند
 خصوصاً عوام زمانه ایشایان ایچیز تقلید مذاهب چهاره دیگر نیست مگر
 ایشایان مجاز در اختیار مذاهب و غیره میشوند هر آنکه فتنهها در دین واقع میسازند
 و زبان طعن و تشنیع بر آنکه کبار خصوصاً اعظم الائم امام ابو حنیفه و غیره
 کشاده میگویند که ما ازین مذاهب کاریست کتاب الله و سنت رسول الله
 کافی است و نمی فتنه که تقلید این مذاهب عین تقلید نفوس است کلام حضرت
 جل و علا فاستلوا اهل الذکر ان کنتوا لا تقامون شاهد عادل آنست و
 بر ظاهر که عالمی که آن جاہل آن را مقتدا و مستند خود مقرر سازد اگر چه التقی
 باشد آنکه سابقین بدرجه با از و افضل خواهند بود پس ترجیح تقلید آن عالم
 بر تقلید آنکه ترجیح مرجوح است و علامه فخر الدین زلیعی در شرح کشفی
 به والدین عینی و غیره تصریح می سازند که الاحکام بتبدل لا یغیر و شاهد
 آن است روایت ابو داود و از حضرت عائشه لو ادراک رسول الله ما احلته
 النساء لمنعهن من المساجد كما منعه لشاء بنی اسرائیل و همین سبب صحاب
 هدایه و خمس الائم سرخس بلکہ جملة فقهای حنفیه و شافعیه در مواضع متعدد و بعد
 متقی مسئلہ می نویسند لکن لا یستلزم لا یفتی به الناس بر ناظر کتب فقه این امر مخفی
 نخواهد ماند پس اگر چه مختار واضح نزد محققین عدم وجوب اختیار مذاهب معین
 است لیکن مختار برای فتوی عوام فیه زمانا همین است که تقلید مذاهب معین
 واجب یا مستحسن گفته شود کما هو عند البعض و هرگز هرگز ایشایان برین امر
 نکرده شوند البته عالم ماهر متقی مدین که خالی از تعصب باشد اگر اختیار مختار
 کند او ملے و احسن است عارف ربانی عبد الوهاب شعرانی در میزان میگویند

[illegible]

فی المائة الأولى والثانية غير مجتمعين على التقليد بمد ذهب معين
 وبعد المائتين لم يفرقهم التمدد مذ ذل من كان لا يعتمد على مذ مذ
 مجتهد بعينه وكان هذا هو الواجب في ذلك الزمان فان قيل كيف
 يكون شيء واحد واجبا في زمان وغير واجبا في زمان مع ان الشرح وال
 قلت الواجب الاصل هو تقليد من يعرف الاحكام الشرعية عن
 اوليها التفصيلية اجمع على ذلك اهل الحق فاذا كان للواجب طرق
 متعددة وجب تحصيل طريق من الطرق من غير تعيين واذا كان له
 طريق واحد تعين ذلك الطريق بخصوصه كما كان السلف لا يكون
 الحديث ثروا في يومنا هذا كتابة الحديث واجبة لان رواية
 الحديث لا سبيل لها الا معرفة هذه الكتب وكان السلف لا يشتغلوا
 بال نحو والعرف واللغة لان لنا نوحهم كانت عربية ثروا في يومنا
 هذا معرفة واجبة فاذا كان انسان جاهل في بلاد الهند ما واداء
 وليس هناك شائع ولا مالكي ولا حنبل ولا كتب هذه المذاهب وجب
 عليه ان يقلد بمد ذهب الى حنيفة ويحرم عليه ان يخرج من مذهبه
 بخلاف ما اذا كان في الحرمين لانه ييسر هناك معرفة جميع المذاهب
 انتهى ملخصا خلاصة لم ينكره جابل كقولنا ان تقليد مدحبي لازم من غير
 استين عمل في سائر اماكن كس خال از تعصب واستحقاق دين وطعن بر
 ائمة مجتهدين وغيره باشد وعالمی که مستند اوست نیز همانست که کامل در باب
 تحقیق مسائل مذمت باشد و از تعصب ان باشد و طعن کثیر از مجتهدین از
 زبان او صادر نشود پس درین صورت ان کس مجازست در باب عدم التزام
 بعین لیکن فی زمانه چنین عالم متدین بشرعی آید و نه چنین جابل مستدین

[illegible]

فے دامننا چارہ دیگر نیست رفقا للفساد و دفعاً للفساد و العناد فی مینی طریقت
 اہل حدیث و تفسیر اگر ادشایان بر اصول مسائل ائمہ مطلع بودند صحیح را از
 مستقیم خوب می پنداشتند حاجت این امر نمی داشتند کہ نظر بر کتب خلافت یافتند
 و اگر کدامی مسئلہ در فتنہ حنفی یا شافعی یا غیر آن خلاف حدیث صحیح می یافتند
 بر آن عمل نمی کردند بخلاف علمای مابعد ایشان کہ او نشان را این چنین مرتبہ
 نصیب نشده معتمد اگر کسی را اطلاع بر عین شریعت غرض حاصل شود چنانکہ
 بطرف کتب خلافت باقی نخواستند و اگر بنظر تعصب و اعتقاد این امر کہ ائمہ
 خلافت اشروع مسائل را استخراج کردند ترک تقلید ائمہ می نمایند درین صورت
 آثم خواهد شد فانما لکل امرء ما نوسی واللہ یعلم ما ظہر و ما حوی و اللہ اعلم
 بالصواب و عندہ خیر الثواب حسر ہذہ الاجوبۃ الخمسة للاسولۃ الخمسة
 عبدہ الراجی عفوہ القوی محمد عبد المحی عفا اللہ عنہ

استفتا چہ میفرمایند علمای دین درین مسئلہ کہ زنہ سماء ہندہ را مثلاً
 ہفت عدد از ترک پدر رسیدہ منجمہ آن چار عدد بہ برادر خود مسمی عمر و درین
 حیات و ثبات و تقاضا و اوج ہبہ بالمعاوضہ نوشتہ دادہ و بروی خود
 قابض و متصرف گردانید بعد از تہ مراضی گشتہ بقایای سہ عدد و منجمہ ہفت
 عدد مذکور را ہبہ باسم خدیجہ خواہر زادہ می و بکر خواہر زادہ کردہ و دادہ فی قبض
 و تصرف مہوبہ لہما بہمین مرض فوت شد درین صورت حکم جو از ہبہ اول قتالی
 ہو المصوب ہبہ اول نافذ خواہد شد و ہبہ ثانی بسبب اینکه قبض مہوبہ
 در آن شدہ و لا بد فی المعبۃ لا تبات الملک من القبض لکافی الہدایۃ
 و نیزہ نافذ نخواہد شد واللہ اعلم۔ کتبہ محمد عبد المحی عفا اللہ عنہ
 استفتا چہ میفرمایند علمای دین و مفتیان اشروع ستین اندرین مسئلہ

حکم المصوب

استفتا چہ میفرمایند علمای دین و مفتیان اشروع ستین اندرین مسئلہ

و این بر دو طریق مقصور است یکی آنکه مسجد بقبر برسد و مقصود عبادت آن و آرزوی
 بت پرستان می پرستند و دوم آنکه مقصود منظور عبادت مولی دارند و لیکن عبادت
 کنند که توجیه بقبرشان در نماز و عبادت حق موجب قرب و رضای حق است
 و موقوف عظیم است نزد حق تعالی از جهت اشتغال وی میانهم در تعظیم انبیاء و این بر
 طریق نامرضی و نامستوعب است اول خود شرک جلی و کفر صریح است و ثانی نیز
 حرام است و ممنوع از جهت اشتغال بر شرک خفی و برتر تقدیر موجب لعن است و
 نماز گذاردن بجانب قبر نبی یا مرد صالح بقصد تبرک و تعظیم حرام است و هیچ کس
 از علما درین خلاف نیست اما اگر جنب شان مسجدی بنا کنند یا نمازگزارند تا
 برکت روحانیت شان عبادت قبول سازد و ذکر هدیه ان حجرتی شرح مسئله ذکر
 اینکه بعضی مردم منع میکنند مطلقاً نظر بر ظاهر حدیث و بعضی میگویند که اگر خاک
 پاک باشد از ریم و خون و نجاسات که جدا گردد از اموات جائز باشد و هو المحماری
 و در غنیة المستملی می آرد لایس بالصلوة فی المقبرة اذا کان فیها موضع اعتد
 و لیس فیہ قبرة هذا لان الکراهة معللة بالتشبه باهل الکتاب و هو منتف
 فی ما کان علی الصفة المذكورة انتهى و قال العلامة الشیخ احمد الطحاوی
 فی حاشیة علی مراقی الفلاح قوله فی المقبرة بتبلیث الباء لانه تشبه بالیهود
 و النصارى قال رسول الله لعنة الله علی الیهود و النصارى اتخذوا قبور
 انبیائهم مساجد و سواء کانت فوقه او خلفه او تحت ما هو واقف و
 مقابر الانبیاء فلا تکره الصلوة فیها مطلقاً منیوشه کانت و لا بعد ان یکون
 القبر فی جهة القبلة لا ینضم احیاء فی قبورهم الا ترى ان مرقد اسمعیل
 فی الحجر تحت المیزاب ان لیس الحجر الاسود و زمزم مقبر سبعین نبیا ثان
 ذلک المسجد افضل ما یتجرى للصلوة بخلاف مقابر غیرهم فاذا فسر مشکو

[illegible]

رب القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوزه الله عن ذنبه الجلی و استغفر
استغفرا ما توکل اندرین مسئله که نماز فرض و واجب و سنت فجر بر ریل گاوی
که درین زمان شایع و ذائع گردیده در حالت حرکت بلا عذر جائز است یا نه فالکاتب
یعنی عدم توقف آن وقت نماز و خوف تنگ مجاب و تمنائی از رفقا و عدم مرکوب بر
و غیر از اعدا شرعی است یا نه و بهنگام تحقق اینها نماز بران جائز است یا نه و اگر
جای نماز شرط است یا نه بینا التوجس و

هو المصنوب همه نمازها در ریل در حالت حرکتش بلا عذر جائز است مسبب
فقیه و تصریحات اکابر حنفیه و شافیه و اعدا مذکوره در سوال بلا شبهه از اعدا
شرعیست موافق تصریحات فقها و استقرار محل ادای نماز شرط نیست باین امر
اول اینکه روایات معتده مطلق اند باینکه نماز بر عجله که طرفش بردا به نباشد خواه
عجله سائر بنفسها باشد خواه تمسیر شخصی و خواه دایه آن را بواسطه پرسش کشید یا
بلا عذر و در ترائف مرقوم است و العجله ان لو یک طرفه علی الدابة فکما السیر
انتهی و در مختار الفتاوی مستطوع است لو مسجد علی العجله ان کانت علی البقره لا یجوز
وان کانت علی الارض یجوز انتهی و در نسخ القدر محرر است و علی العجله علی الدابة
یجوز علی السیر لا ان کانت علی البقره کالبساط المشد و بین الاستیجار انتهی
تجنی و رسیح کنز نوشته است و العجله کالدابة ان کان طرفها علی الدابة
یسواء کانت ساکنة او لا و ان لم یکن فکما السیر انتهی پس ازین روایات
ظاهرست که نماز بر عجله که طرف آن بردا به نباشد خواه آن عجله خود بخود سیر کند
یا بتحرک شخصی یا رسی دران نماز جائز است چه شق ثانی مطلق است و بجای
مصرح است المطلق بجای علی الاطلاق و اگر اضافه برین مطلوب است پس
روایات ملاحظه رود که در ذیل قول صاحب در مختار لو افقده میفرماید

[illegible]

معلوم گردید که شامی نماز بر عجله مجبوره بحیل جائز داشته و قسطلانی نماز بترتیب
روان بر دو شش مردم بلا عذر جائز نوشته پس شرط بودن استقرار در ایام
معنی و تمعذاد در کتب معتبره بجای خود مصرح است که نماز بر سفینه مربوط به شرط
مطلقاً جائز است خواه آن سفینه مستقر بر زمین باشد یا نه کما فی المذاهب و تبیین
الحقائق والهجرات و غیرها و الله اعلم و علمه اتم حرره و خادع عماد الزمان
المفتقر الی رحمته الله الصمد السید امیر احمد عقی عنه

هوالموفق نسکی نیست دین کنیز که فرض باشد یا غیر آن در ریل گاوی خواه متحرک باشد
یا ساکن جائز است و اعذار مذکور سوال موه که جواز هستند والله اعلم حرره
ابو الحسنات محمد عبدالحی عفا الله عنه

استفتایه میفرمایند علمای دین و مفتیان شرع متین اندرین مسئله
که اگر کسی بحربیان نزد خلیفه بطور قرضه سودی بدهد و برای آنها ربو او وکیل خود را
بدر الحرب مقرر سازد و گرفتار ربو او از در الحرب بیسالمت وکیل جائز است یا نه
هوالمصوب و در در الحرب از حربیان ربو او گرفتار جائز است خواه وکیل باشد
یا مومل زیرا که نائب مثل ضمیم است و در در مختاری نویسد و لا بأس به این حربی
و قسماً مسامح و لو بعقد فاسد او قمار ثمة لان ماله ثمة مباح فیعمل فیها
مطلقاً بلا عذر خلافاً للثانی و الثالثه انتهى و در در المختاری اگر قوله لا
ماله ثمة مباح قال فی فتح القدر لا یخفى ان هذا التعلیل اما یقتضی حل مشقة
العقد اذا كانت الزیادة سألها المسلم و الربا عن من ذلك اذ یشمل ما اذا
كان الدرهمان فی بیع درهم بیدرهمین من جهة المسلم و الکافر و فی
السیر الکبیر و شرحه اذا دخل مسلم در الحرب یا کافر فلا بأس بان یأخذ
منهم اموالهم بطیب انفسهم بآتی وجهه کان لایه اما اخذ المباح علی وجه

در اقرب مکان رود و در صحن مکان که در آن اختیار سکونت دارند هم
 بیرون نآید و ترک زمین نماید یعنی زیور و معصفر و منعم و نه پوشد و عطر
 و روغن و سرمه و خنای استعمال ننماید و پوشاک باریک نه پوشد مگر بضرورت
 اگر استعمال این اشیا سازد لا ماس به است بکذا فی الدر المختار و العالیه
 و البحر الرائق و الله اعلم - منته خادم اولیاء الله الصمد علی محمد و عترته الا بعد
 هو المصوب معذره لازم است که از مکان سکونت بیرون نرود مگر
 بضرورت خوف افتادن مکان یا خوف تلف مال یا عدم وجدان کرایگان
 در حالی که زوج او که طلاق داده است غائب است یا فکر معاش و مثل آن قاطع
 بغیر ضرورت پس خسرو جواز نیست حتی که اگر در صحن مکان سکونت اختیار
 سکونت کرده باشند خروج او بطرف صحن نیز جاز نیست و احاطه بیرونی اگر
 کدامی غیر در آنها سکونت نکند و از متعلقات مکان سکونت باشد خروجش
 در آن جائز است و الا فلا و لازم است معذره را که ترک زمین نماید و در کل
 عزیزان خود یا عزیزان شوهر خود یا غیر آن بلا ضرورت شرعی نرود کذا فی التمهید
 و التنبیه و غیرها و الله اعلم حرره ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوزه الله عن فیه الجلی و الآخف
 استفتاء چه میفرمایند علمای دین اندرین صورت که نماز عشا بعد نصف
 گذاردن مکروه تحریمی است یا نه و اگر مکروه تحریمی است پس واجب الاعاده است
 یا نه و اگر واجب الاعاده است در کدام وقت اعاده سازد بجز اگر کتب دستخط فرماید
 هو المصوب نماز عشا بعد نصف شب گذاردن مکروه تحریمی است قتی در
 شرح هایه می نویسد تا خبر الی النصف الاخیره مکروه لمایه من تقلیل
 الحاحه و فی الغنیة الکراهة للتخیر انتهى و شرح بنالی در مراقی الفلاح
 سے آر و الناحیه الی ما بعد النصف مکروه و الکراهة تحریمیة انتهى و در

کتاب الصلوة
 فی الجزی

و اگر اهل اسلام را یقین است که غلبه کفار خواهد شد درین صورت جهاد فرض نیست و رجای فتح الرمزیه آرد و الجهاد فرض عین بشرط القدا و علی القتال و السلاح و الزاد و الرحلة و غیرها انتهى و فی العالم کبیریه و الثانی ان یجوا الشوکه و القوة لاهل الاسلام دان کان لا یجوا الشوکه للمسلمین فی القتال فانه لا یعمل له القتال لما فیہ من القاء نفسه فی التهلكة انتهى و فی الدسار المختار شرط الوجوب به القدرة علی السلاح لا امن الطريق انتهى و فی سرد المختار قوله شرط الوجوب بالمی و علی القتال و ملک الزاد و الرحلة کما فی قاضیان و غیره فمستانی انتهى و فی فتح القدر من توابع الجهاد الزاد و هو الاقامة فی مکان یتوقع هجوم العدو فیه یفصل دفعه و یختلف المشاکم فی الذی یتحقق به الرباط فانه لا یتحقق فی کل مکان ففی التوازل ان یکون فی مواضع لا یکون و ساءه اسلامه لان ما دونه لو کان سرباطا لکل المسلمون فی بلادهم را بطون و قال بعضهم اذا اغار الاعداء علی عدوم مرة یکون ذلك الموضع سرباطا الی اربعین سنة و اذا اغار مرّتين یکون سرباطا الی مائة و عشرين سنة و اذا اغار ثلث مرات یکون سرباطا الی یوم القيامة قال فی الفتاوی الکبری و المختار هو الاول انتهى و الله اعلم بالصواب - ثم قال و لیا رب الله الصمد علی محمد و عفر الله الاحد هو الموفق بلایب حتی کمال اسلام را قدرت بر قتال و زاد و راحله و غیره نباشد جهاد بر ایشان فرض نیست و الله اعلم حرره محمد عبد الحی عفا الله عنه استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین مسئله که زید بر وقت اختلاط زوجه خود پستان و ردهن انداخته و شیر در گلو می آید و رفته و این امر قصد کرده آیا زوجه خدام شسته بانه بینوا توجروا

کتاب الطهارة
در طهارة و غیره

در نسخ القدر و غیره و اگر در ذهن کسی این شک ظهور کند که در کتب عقاید و
 که لا مکفاحاً من اهل القبلة و رافضی از اهل قبله اند چگونه حکم بکفرستان لازم
 آید جو ایش علامه خیالی در حاشیه و مولانا عبد الغزیز دہلوی در بعض کتاب
 خود را استناد الاستاذ مرزا حسن علی محدث لکنوی در اجوبه خود و علامه
 ابو شکر سلمی در تمهید داده اند و مینویسند که ایمان شرعاً عبارت است از
 جمیع احکام دین و عز و ریات شرع بحیثی که جزم حاصل شود و اسلام عبارت
 از انقیاد نه آنکه مجرد تلفظ که و تحویل معنی آن با اعتقاد بعضی و انکار بعضی زیرا
 ایمان عبارت است از تصدیق مجموع احکام شرعی پس عدم ایمان عبارت است
 بزرگ یک جز و چون در میان ایمان کفر واسطه نیست پس عدم ایمان کفر شود
 پس این امور در ذریع رافضیه یافته میشود و اگر بفرض محال کسی را در کفر
 شک وارد شود در مبتدع و فاسق بودن نشان کسی را شبیه نیست میگویم وجه
 دوم عدم محبت و لزوم عقد نکاح مبتدع بودن نشان است زیرا که مبتدع و
 فاسق کفر و سنی نیستی تواند شد کما فی الدر المختار فلیس فاسق کفو لصاحبة
 و فی الخطاوی مستند فانه لیس سنوالة اسق انتی و در جامع الرموز
 می آید لو کان مستدعاً المرأة سنية لو بکن کفو لها کما فی التفتا انتی
 و قتیکه ظاهر گردید که مبتدع کفر و سنی نیستی تواند شد بهین وجه عقد مذکور
 منقذ نگردید و صحیح نشد و بهین است فتمار عند الفقهاء و برین است فتوی
 کما فی الکفایة امرأة لو تزوجت نفسها من غیرا کمو یصح و لکن للاولیه
 حق الاعتراض و روی الحسن علی حقیقة ان النکاح لا ینعقد فیه اخذ
 کثیر من مشائخنا و قال شمس الائمة السرخسی هذا القرب الی الاحتیاط
 فلیس کل ولی یحسن المرافعة الی القاضی و لا کل قاض بعدله استثنی

فأتى الشروط ودر معاملات هست نه در تکلیف علامه عبدالمولی و میا طای تلمیذ طحاوی
 در تعلیق الانوار می نویسد قوله کان لها الحیاء فیه ان ما ذکره شرطه لا یقتضیه
 البعد فیهم الکاح وینبیل الشرط لان الکاح متعلا لا یبطل بالشروط الفاسدة
 وان قلنا ان الزوج غاسق الغر وکلا یوجب الرجوع کلا فی ضمن عقد معاوضه
 او عقد یرجع نفعه الی العاقد کما ذکره انتهى ووجه اول جواب سوم نیز من سبب
 مقام نیست چه اگر چه صاحب تلمیذیه و غیره حکم کفر بسبب سبب بخین و غیره داده اند
 اصح ظان آنست چنانچه ابوشکور سلمی و علی قاری و غیره تصریح می سازند حق
 این است که من انکرها وریات الدین کفر و من لم ینکر کلا پس اطلاق حکم کفر
 بدون تحقق این امر که آن کس را منکر ضروریات دین است یا نه مناسب نیست از کفر
 و چه دوم صحیح است که رافضی مبتدع و فاسق است و فاسق کفو صالحه نیست و کما
 با غیر کفو ناذر نیست اما فاسق رافضی پس در شرح فقه اکبر لعلی القاری توضیح الفقه
 و غیره منصرح است و اما عدم کفارت فاسق با صالحه پس در نقایه و مجمع البحرین
 و ملحق الامجر و غیره موجود است بلکه جمیع فقها می نویسند الفاسق با صالحه کفو
 لبنت صالحه و اما عدم نفاذ کحل از غیر کفو پس در بحر الرائق و مجمع الانهر و غیره
 موجود است و الله اعلم بالصواب حمده محمد عبدا لک عفا الله عنه
 استقما چه میفرمایند علمای دین و مفتیان مشرع متین اندرین صورت
 که کحل زن با عین با وجود علم اینکه آن مرد عین است صحیح است یا نه
 هو المصوب صحیح است در حجه یا اکتی می آر و استنید من وضع المسئلة
 ان کحل العین صحیح فان علمت به وقت الکاح فلاختیار لیا کما لو علم المستتر
 بعیب المبیع و ان لم یقلویه و علمت بعده کان لها الخصومة و ان طال
 الزمان کما فی الخاتمة انتهى والله اعلم حمده محمد عبدا لک عفا الله عنه

در حجه یا اکتی می آر
 و استنید من وضع المسئلة

[illegible]

کتاب المصنف
در کتاب المصنف

استفتا چه سیف باشد عیای دین درین صورت که زن و مرد در یک سر
 آرام گردند چون از خواب بیدار شدند نشان منی بر ستر یافتند هر یک میگوید
 که مرا احتلام شد پس درین صورت غسل بر کدام واجب خواهد شد
 بهو المصوب اگر نشان منی زرد رقیق است بر زن غسل واجب خواهد شد
 و اگر سفید غلیظ است بر مرد اگر تمیز نشود بر هر دو در تسبیح القدری آرد و در
 الزوجان بینا ماء دون تذکره و لا تمیز بان لم یظهر غلظه و دقته و لا یسا
 و صفته بحب علیهما العسل بحی فی الطهارة و لم یذکره و القید قبل
 اذا کان غلیظا ابيض فعليه او رقیقا اصفر فعليها فیقید و نه بصورة نقل
 الخلاف و الذی یظهر تفید الوجوب علیهما بما ذکرنا فلا خلاف اذن فی
 والله اعلم بحسره محمد عبد الحمی عفا الله عنه

استفتا چه سیف باشد عیای دین درین باب که کسی عالم باشد و عالم آلم
 باشد لیکن او از قوم نذر یاف است اما نشن برای نماز چه حکم دارد و در قوم
 مسطور در این نکاح نالی است بعض میگویند که اما مستحین کسر
 و چون کسی گوید که این در ردیان است نه در شب یفان و چه الا نه
 از برادری شان که خود را شریف میگویند جزات بر نکاح نالی کشد از مراعات
 اسلامی که در شادی و غمی و غیره می باید ترک میسازند پس این چنین گفتن
 و ترک مراعات مذکور هر کس شده حاج حکم دارد مع مستند صحیح ارشاد شود
 بینوا تو حیدر و

بهو المصوب فتهای حنفیه اتفاق دارند بر اینکه احتی برای امامت اول
 عالم که عامل هم باشد و از فوجش ظاهر و محض باشد است از هر قومی که رو
 که باشد و اعتبار نسب تاخر است از اعتبار علم و درع و غیره پس امامت آن

در نماز و غیره

کتاب الصلوة
 فی الامور
 فی الامور
 فی الامور

کتاب الخطوط والافانیه

[illegible]

مقدمه مخاصمه آنکه بفرموده تعالی و بقیع غیر سبیل المؤمنین لایه و قوله تعالی انکم خیر
 الایه و قوله تعالی انکم خیر الایه و قوله تعالی انکم خیر الایه و قوله تعالی انکم خیر
 علیه السلام ما را المؤمنون خیر اند و عند الله حسن بقره علیه السلام من سن سنه حسن بقره
 و نحو جات من الایات و الاحادیث از لفظ مؤمنین و امت مجتهدین مراد اند که انما انفسهم
 من کتب الاصولی و من معنی رواج است و در احداث و رواج فرقی
 ظاهر است بین تقابل علماء غیر مجتهدین خواه علمای خرین شهر یقین باشند
 یا بلاد دیگر بحث نباشد مقدمه سنا و سعه آنکه سکوت عن الحق شان علیا
 نیست پس از امر حق نهایت فرمایند بعد تمیز این مقدمات می گویم
 چه میفرمایند علمای دین و مفتیان شرع متین اندرین مسئله که زید مجلس
 مولود شریف میکند بدین طور که چند کسان را جمع میکند و ذکر میلا و غیر البشر
 معه دیگر حالات آن سنده و علیه اسلام میکند و سنوای این جمع کردن مردمان
 برای همین مجلس امر دیگر خلاف شرع نیست پس این امر از ادله اربعه شرعیه
 مستحسن است یا لحاظ مقدمات مذکوره بالا بدعت ضاله است بنویس کتاب
 و السنة و الاجماع و قیاس المجتهدین امیدوار است که بحواب سوال
 عبارت کتاب نقل شود و نشان فصل و باب نیز ترقیم یابد که بصحت نقل تردد گردد
 و جواب مسئله عام فہم باشد که مستفاد بعد و هو من العوام و هو
 هو المصنوب اولاً تمیز چند مقدمات میکنم بعد از آن بر اصل می آیم مقدمه اول
 محدث امریست که نه موجود بخصوصیت در زمانه ثلاثه یعنی زمانه آن حضرت صلی
 علیہ و سلم و زمانه صحابه و زمانه تابعین که مشهوره بالخیر هستند باشد
 و نه اصلش از ادله اربعه یعنی کتاب و سنت و قیاس یافته شود علماء
 سنید شریف در خواش مشکوٰۃ در شرح حدیث من احدث فی امرنا لهذا

[illegible]

خواه واجب باشد یا مندوب کما لا یخفى علی من تأمل فی العبادات السیئة
و آنچه که در کتب اصول اختلاف در اطلاق مأموریه و مستحبیه که در کتب فقهیه
کما حققه ابن العمام فی التمهید الحاصل چنانکه اطلاق مأموریه بر واجبات
می شود بر مندوب نمی شود و چنانکه استحسان در واجبات ظاهر میگردد و چنان
در مندوبات پس بر محدثی که وجودش مخصوصه در زمانه از او منتهی
نباشد لیکن سندش در دلیل از اوله اربعه یافته شود و هم مستحسن خواهد شد
مگر بینی که بنای مدرّس را جمله فقهاء مشرق و غربا و محدثین صیوا و شمالا
مستحسن می نویسند حال آنکه وجودش در زمانه نبوی نبود مگر اصلش از حدیث
اذا مات ابن آدم انقطع الامن ثلاث صدقة جاریه او علمه ینتفع به او ولد
صالح یدعوله رواه البخاری و مسلم و ابوداؤد و النسائی و الترمذی و ابن
میشود لکن حکم با استحسانش دادند و در بدعت ضاله داخل نشاءند و مقدمه
ثالثه مفتی الزاظم که عصر واقع که در پیش شود اگر حکم آن صحیح باشد در کتاب
یا سنت یا اجماع یا قیاس بایک حسب آن فتوی دهد و در آن واقع را زیر
قواعد کلیه شرعیه پیش سازد و از جزئیات هر کلیه که باید حسب آن فتوی دهد
و همین حال علمای هندی و فقهائى متبحرین مانند آری بر مفتی که سحر نقل
عبارت کتب و اقوال مجتهدین طاقت استنباط مطلقا ندارد آن را البته بجز
نقل چاره دیگر نیست علامه سعید الدین نقیازانی در جواب شیخ عصفی میگوید
الماد باطل النظر بغض اصحاب المذاهب ممن له ملكة الاقتدار
على الاستنباط من الاصول التي مهدها وهو المسمى بالمجتهدین
في المذهب كالغزالی والنووی من اصحاب الشافعی وهو في المذهب
بمنزلة المجتهدین المطلق فی الشریع و اما الذین یندون بمحققین

[illegible]

فی طبقات الفقهاء مع تقوید لایسده هذا الخصصا آتی بینه تمیز این مقدمه
 می گویم که نفس ذکر مولد بدعت منکالت نیست بدو وجه وجه اول ذکر مولد بدعت
 است ازینکه ذکر آیه از آیات قرآنی یا حدیث نبوی تلاوت کرده و شرح
 آن قدری از فضائل نبوی و معجزات احمدیه و برخی از اسوال ولادت و نسب
 نبوی و خوارق بقوت ولادت و قبل زان ظاهر گردیدند و انشال آنها بیان
 هزار گوناحقه این حجاز ملک فی النعمۃ الکبیر علی العالم بمولد سعید
 ولد آدم و غیره من العلماء الماهرین و وجود این حقیقت در زمانه نبوی
 و زمانه اصحاب هم بود اگر چه مسمی باین تسمیه نباشد بر ما هرین من حدیث مخفی
 نخواهد بود که صحابه در مجالس و عظم و تعلیم علم ذکر فضائل نبوی و کیفیات ولادت
 احمدیه می کردند و در صحاح مرویست که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم حساب
 بن ثابت را در مسجد خود بر منبر نشاندند و او شان مدح نبوی را که نظم کرده
 بودند خواندند و آنحضرت او شان را دعای خیر دادند و فرمود ثریا لله بعد الیاء
 بروح القدس و برناظره دلوان حسان مخفی نخواهد ماند که در قصایدشان
 معجزات نبوی و کیفیات ولادت و ذکر نسب شریف و غیره موجود است پس
 خواندن همچو اشعار بر سر مجلس عین ذکر مولد است و این قصه خواندن حسان
 در مسجد در صحیح بخاری هم موجود است من شاء الاطالع فلیرجع الیه و الی
 خیر پس در حقیقت ذکر مولد که بیان گذشت و این قصه فرقی مقدمه معلوم
 نمی شود دیگر اینکه این قصه مستی مجلس مولد نشد پس این امریست دیگر اگر استماع
 این امر شود که اگر چه وجود نفس ذکر مولد و فضائل و غیره ثابت نماند مگر ذکر
 مولد بجمع کردن مردم و طلب کردن احباب از خانه بقوت رسیدن آن باین
 طرح کرده شود که جمع کردن مردم و طلب او شان برای نشر علم در حدیث

[illegible]

که ذکر موله تحقیق گفته شد فردیت از افراد بشر مسلم پس در اینجا دو مقدمه حاصل شده
اول اینکه ذکر موله فردی از افراد بشر العلم و دهم و کل نفس و دین است و بشری علم
مستدوب بنویس برآمد ذکر موله مستدوب و تجاری از اهل و اهل است که مثال
کاف عبد الله بن مسعود دید که الماس فی یوم یحیی فی قال له رجل یا ابا
جبلد الرحمن لودوت انک ذکر تناول یوم قال اما به حی منی منک انی اکثر ان
املکوا فی اتحد لکم بالموعظه کما کان النبی صلی الله علیه و سلم یقول ابدلکم انما
حیله لکم ساری که هرگاه ذکر موله در از منته ثلثه نه بود و نه در زمان محمد بن اترش یا منته
پس بجه طور قوی بجز از ش جائز باشد چه سابقا ذکر کرده شد که منفی بطور استباط
باید که ضروری است پس اگر تسلیم کنم که ذکر موله در از منته ثلثه نه بود و نه در محمد
حکم او منقول شد لیکن چون در شریع این قاعده و محدوده است کل نفس و
من افراد بشر علم فو مندوب و ذکر موله نیز زیر آنست لاجرم حکم مستدوبیت
او داده خواهد شد و نیز همین سبک قضای قیاسی است و اهل انما میستنبطین مثل
ابوشامه و حافظ ابن حجر و سیوطی و شامی استمال آنها رفته اند و حکم به مذوب ذکر موله
داده اند و اما مقتدایانی که سائل آورده است بپیشیند و به عبور باید دید
اما مقتدای اولی پس اگر مراد جمله هر آنچه مأمور به نیست آنست که معلوم نیست نیست
که هر آنچه مأمور به بعید است آنست که معلوم نیست پس غلط است چه
بسیار امور ازین قبیل هستند که مأمور به بعید است نیستند مگر قضای محمد بن از قوام
استباط آنها کرده حکم به مذوب آنها داده اند و اگر مراد این است که هر آنچه مأمور
به اصلا نیست نه صراحت و نه انداجا پس صحیح است لیکن مضبوط مقام
نیست چه ذکر موله بر تقدیر تسلیم عدم وجودش در از منته ثلثه نه در قاعده
سندرج است پس لابد مأمور به خواهد شد و آنست که ظاهر خواهد شد کما مهند ملک سابقا

[illegible]

الواردة في الآذان كالمخصوصة والعامة كقوله صلى الله عليه وسلم لا يقدر
 قوم يذكر الله تعالى أنه يحسنهم فلا تلك في شتمهم الرحمة وذكره الله تعالى
 فيهم عنده سراة مسلم وروى الباقى الله صلى الله عليه وآله وسلم في حال
 لقوم جلسوا يذكر الله تعالى ويحمدونه على أن عدا جوارحه سلام (إلى جليل
 عليه السلام) فاجتمع في أن الله تعالى يباهي بكلمة الملك لا تروى في الحديثين أو ضمن
 دليل على فضل الاجتماع على الخير والخاص له وإن لم يكن على جوارحه
 بياهي الله بجمع الملك لا تروى في الحديثين أو ضمن دليل على فضل الاجتماع
 تعالى بالتناء عليهم بين الملك لا تروى في الحديثين أو ضمن دليل على فضل الاجتماع
 وهل الاجتماع جائز فيه أي نعم هو جائز استتم مخصوصاً بآية
 قصص الجواب والله عليم بالعبواب

كتبه أبو الأحياء محمد بن نعيم غفر الله له العلي المحكم
 استفتا به ميرزا محمد علي بن دين وديققان شرعيتين من دين مسلم
 يكسب في تفسيره كرهه کسی امیر تبارک و تعالیٰ است و وزیر آن دو کاکین متروک و بر آن
 دو کاکین چند کسان قابض هستند و کد امی شاه با المعاشنه بر وقف آن دو کاکین
 بر مصارف مسجد نیست پس آیا شهادت بالتسامع درین باب کافی خواهد شد یا نه
 بینهم الرجس و راجع

الجواب هو الموفق للصواب شهادت بالشهرة بالتسامع بلا دعوى كس
 برائى اثبات وقف كافي است فى الهدية الشهادة على الوقف بالشهرة بخير
 وكذا الشهادة بالتسامع ولو أنهم شهدوا بالتسامع وقالوا شهدنا بالتسامع
 تقبل شهادتهم وان صرحا به لأن الشاهد سواه يكون سنة عشر سنين
 تاريخ الوقف بمائة سنة فتنتفى الفاضلة أن الشاهد يشهد بالتسامع

در جواب استفتای میرزا محمد علی بن دین

[illegible]

تلك أن بطريق بيع يابسه يارب من جاز نحو اهدش في الدار المختار فاذا انقضى
لا يملك ولا يملك ولا يعارض ولا يهرس انتهى والله اعلم وعليه اتمرت بيمينه
هو الموفق للمصوب الشهادت بالثبوت بالثبوت بالثبوت بالثبوت بالثبوت
والذي تقبل فيه الشهادة حسبه يدون الدعوى اربعة عشر منها الوقف
على مان الاشياء وتقبل فيه الشهادة على الشهادة والشهادة للنساء

مع الرجال وبالشهادة لاثبات اصله وان صرحوا به اى بالسماح على المختار
ولو اتوقف على معنيين انتهى من موضع الدار المختار لثبوت عبد الله الحنفى بالبطلان
قد اصاب المحب بما احاب حرره العبد المقتدر الى الله محمد عظيم الله عفى عنه
هو المصوب في الواقع جواز شهادت بالثبوت وشهادت على الشهادت و
بالسماح برأى ثبوت اصل وقف بشهادت كتب فقهاء معتد به ثابت انتهى
العالم كبرية تقبل الشهادة على الشهادة في الوقف كذا الشهادة النساء
الرجال كذا في الظهيرية وكذا الشهادة بالسماح فلو انها شهدا بالنساء
وقال تشهد بالسماح تقبل وان صرحا به انتهى وهرگاه كه شهادت النساء
برأى ثبوت وقف كافى شد بر تقدير ثبوت وقف وكافين مذكرة بالى مسجد يا
ورقة او يا شخص دیگر را اختیار بجمع یا تنها یارب من و غیره نیست در رد المختار
فيل قول صاحب در مختار لا يملك ولا يملك في التولية قوله لا يملك ولا يملك
اى لا يكون مملوكا لصاحب ولا يملك اى لا تقبل التولية لغيره كالبيع و
نحوه لاستحالة تملك الخارج عن ملكه انتهى حسنه رة العبد الحنفى الى
محمد عادل عامله الله بفضله الشامل وجب له من الامنين يوم الرجب والاربعاء
هو المصوب در وقف شهادت بالسماح وشهادت بالثبوت مقبول
في الذخيرة تقبل الشهادة على الشهادة وكذا الشهادة بالسماح مع الرجال

[illegible]

سید محمد علی حسینی

[illegible]

کتاب الصلوة

کتاب الصلوة

استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین مسئله که بگردید را بشهر طرابلس بود
 ملازم داشت پس زید بجای چنین سفر نماز قصر کند یا نه و قیاس چنین ملازم بر صاحب
 انجم یعنی مردمان صحرائی که جای وطن و مقر ندارند و همواره بسفر بوده و هیچ جا
 رسیدند مقیم نشدند میتوانند بنشینند میتوانند بالکتاب توجه و ایوم الحساب
 هو المصوب زید در صورت مذکوره قصر کند یا امیکه بکراقامت بسازد پس اگر
 بجای نیت اقامت ساخت زید بنیم تبعیت او مقیم خواهد شد چرا که زید در صورت
 مسؤله امیر است و اجبر آنها از قولی می شمارند و نیت قبوع را اصلی است
 چنانچه در تجرید و مراقی الفلاح و غیره مصرح است و قیاس چنین ملازم بر
 مردمان صحرائی نباید ساخت چه در او از اصحاب انبیاء که برایشان قصر واجب نیست
 آنان اند که وطن اصلی چه صحرا و دیگری ندارند و تجرید و مراقی می آرند ظاهراً
 الهدایع ان اهل الاخیمه لا یحتاجون الی نیه الاقامه فالطفاک لیسوا کالاهل
 والاقامة اصل والنسفر عارض و هو کالیومین سفرا و اما ینقلون من ماء
 الیماء و من مرعى الی مرعى انتهى بلکه قیاس زید در صورت مسؤله بر طراح
 و وطن اصلی میدارد و همیشه در سفر می ماند باید ساخت و زایدی در شرح گذرد
 می نویسد الفلاح و سایر را عند الحس انتهى پس همچنانکه بر طراح قصر واجب است
 بر زید و هم و احبها خواهد شد: الله اعلم حرره محمد عبدالمجید عفا الله عنه

استفتا چه میفرمایند علمای دین درین امر که رام چند و کوشن و غیره و
 مذنب اهل بیوه که نزدشان لفظ او تار یعنی رسول است و اقبال دیگر و ارباب
 بهتر و نذر ایشانان خود بارانده خدامی دارند و خلقت الهی است
 برایشان لعنت کردن جائز است یا نه
 هو المصوب بشهر طرابلس مستفتی لعنت کردن برایشان جائز نیست

[illegible]

على يده يوق فاذا مضت ساعة من النهار صوت البوق من غير اشارة
 احد وكان سحر سحره فزعون من هذا القبيل السادس تعليق الاستعانة
 بخواص الادوية للزلية للعقل ونحوها السابع تعليق القلب هو ان يدعى
 انسان انه يعرف الاسم الاعظم مثلاً فاذا كان السامع ضعيف القلب اعتقد
 انه حق وحصل في نفسه انه نوع من الوعيب فيتمكن الساحر فيه من ان
 يفعل ما يشاء **جواب سوال** ووم نفس انساني را از جناب باری تعالی
 عنایت شده است که آن تاثیر در نفس دیگر نیست و هر نفس را خاصیتی است
 بحسب استعداد که در دیگر نیست و هر یک از سحر و طلسمات و شعبده از قبیل تاثیر
 نفوس اند و فرق میان اینها این است که اگر تاثیر نفس در دیگر باستقانات ارواح
 خبیثه و غیره باشد بنیر استعانت بتاثيرات کواکب و خواص اعداد و غیره آن را
 سحر می نامند و تاثیر که باستقانات امثال اینها باشد آن را طلسمات میگویند
 و تاثیر که در قوت تخمیل شخص دیگر در آن شعبه می نامند علامه عبد الرحمن
 حفری معتزل معروف بابن خلدون در مقدمه تاریخ خود میفرماید علوم
 السحر و الطلسمات علوم بکیفیه استعدادات تعیند النفوس البشریه
 بها علی التاثيرات فی عالم العناصر الخیر معین او بمعین من الامور السماویة
 الاول هو السحر والثانی الطلسمات وذلك لان النفوس البشریه وان كانت
 واحدة فالنوع فی مختلفه بالخواص فنفس الانبیاء لهم خاصیه تستعد
 بها للمعرفة الربانیة و نفوس الکلمه لها خاصیه الاطلاع علی المعنیات
 بقوی شیطانیه و نفوس الساحرة علی ثلاث مراتب اولها الوشر
 بالحقه فقط من غیر الله و معین هم اولها الذین یسمیون بالفلاسفة السحر و الثانی
 معین من غرایج کماله و الاول العناصر و خواص الاعداد و یسمون بالطلسمات

[illegible]

كفر الساحر وليس محل الخلاف النوع الأول اذ لا نزاع في كفر من اعتقد
 ان الكواكب مؤثرة لمصلحة العالم وان الانسان يصل بالتصفية الى ان تصير
 نفسه مؤثرة في ايجاد جسم وامان يعتقد الساحر انه يبلغ في التصفية
 الى ان تصير نفسه بحيث يطبع الجنة فالمعتزلة يفرقونه دون غيرهم
 واما بقية انواعه فقال جماعة انها كفر مطلقا واما النوع الثالث وما بعد
 فان يعتقد ان فعله مباح قتل الكفر لان تحليل المحرم كفر انتهى وعلامه ابي
 درقازي النوري يميزه بطلان الكلية وجماعة الكفر على الساحر ولا شك ان هذا
 قريب من حيث الالزام غير انه عند الفتاوى في جزئيات الوقائع يقع غلط
 عظيم والسبب في ذلك انه اذا قيل للفقهاء ما السحر وما حقيقة حتى يقض عليه
 بالكفر ليس حدا وانما طول عمري مايرى من يفرق بين هذه الامور انتهى
 وابن ابي عمير في شرح القدير في طراز السحر حرام بلا خلاف واعتقاد ايا حقه كفر
 وعن اصحابنا ومالك واحمد يكفر الساحر بتعليمه وتعليمه ونفعل ونعنا الشا
 لا يجب قتله ولا يكفر الا اذا اعتقد ايا حقه ويجب ان لا يعدل عن من ذهب
 الشافعي في كفر الساحر واما قتله فيجب اذا عرفت من اولته على السحر لسعيه
 بالفساد في الارض انتهى باقى ما نذكر حال طلسمات وشعبه پس صاحب درختار علم
 طلسمات وعلم شعبه مثل علم سحر مذموم وحرام نوشتة وابن خلدون نوشتة
 الشريعة لم تفرق بين السحر والطلسمات وجعلته كله بايا واحدا لان
 الافعال انما اباح لنا الشرع منها ما يهمننا في ديننا او دنيا فان كان فيه
 نوع ضرر كالسحر ويلحق به الطلسمات يكون محرورا فنجعل الشريعة
 باب السحر والطلسمات والشعوذة واحدا انتهى جواب سوال جارم
 معجزة عبارت است از امر خارق عادت که بر دست مدعی نبوت بر قباله منكرين

بعد چند روز خود مولوی صاحب مرحوم کل مال خود را البیاض دین مهر و زوجه خود
که مقدم است بر اراثت بیع کرده بیع نامه نوشته بر او مهر و دین سابقه و بعد
انتقال مولوی صاحب موصوف زوجه شان حسب بیع نامه بر چاه جاگدار شان
قابض ماندند چون ایشان انتقال کردند عید القیوم غیره اولاد عید الرشید
و دعوی شراکت میراث میسرند پس این دعوی حسب بحال نامه صحیح است یانه
هو المصوب بحال نامه شراکتی محض است وجود و عدم او برابر است
از ان رفع حجت اولاد عید الرشید نمی تواند شد و الله اعلم - حرره محمد عبدالحی عفا الله عنه
استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین صورت که در مسجد چهار بابی
تفتن جائز است یا ممنوع هر چه باشد بموجب حکم شرع ثبت فرمایند
هو المصوب جائز است چه برای آنحضرت صلی الله علیه و علیه آله و سلم
در مسجد سیروی نهاده شدی و بر آن در ایام اعتکاف آرام می فرمودند
کافی السفر السعاده و این ماجه از ابن عمر روایت کرده ان رسول الله صلی الله
علیه و علیه آله و سلم کان اذا اعتکف طح له قرآنه او یوضع له سریره
و ساء استوانة التوبة والله اعلم حرره محمد عبدالحی عفا الله عنه
استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین مسئله که کسی که قضای رمضان
شمار کند او انکند تا آنکه رمضان دیگر داخل گردد درین صورت قضا و کفاره
هر دو لازم خواهد آمد یا فقط قضا بینوا تو جروا
به المصوب فقط قضا واجب است بر ای می آراند آخره حتی دخل
رمضان آخر حیام الثانی لانه فی ذلک وقت و قضاء اول یعده و لا فدیة
علیه لان وجوب القضاء علی التراخی حتی کان له ان یتطوع انتهی
والله اعلم حیرره محمد عبدالحی عفا الله عنه

استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین مسئله که کسی که قضای رمضان شمار کند او انکند تا آنکه رمضان دیگر داخل گردد درین صورت قضا و کفاره هر دو لازم خواهد آمد یا فقط قضا بینوا تو جروا

سپه راه احمد و الناسانی انتهی و چهند که آن را بر بیان یکسره هر می گویند چنانچه از
مصلح و غیر مذکور میشود و حلال است چه آن نوعی است از انواع سبک و السبک بمجموع
انواعه حلال بالاتفاق و آنرا که فاکل بر شتر شده اند منتهای آن فحش چهند که را
خارج از اقسام سبک است و لیس که لک در چهار می آر و الد و الدی یقال له
چهند که حرام عند بعض العلماء لانه لا یشبه السبک فانما یباح عند فاضل
الجنه انواع السبک و هذا لا یكون كذلك و قال بعضهم حلال لانه یسمی باسم الله
والله اعلم - حرره محمد عبدالحی عفا الله عنه

۸۰
 فی تاریخ القدس والخلیل میں لکھتے ہیں لما سارا ابراهيم الى مصر ومعه سارة
 وحملة وحبها فرعون مصر ماجر فاحاقدم الى السامرة واقام بين الرملة والاما
 وكان سارة لا تحب ان يبيت عاجر لاهم نواقصها فحملت وولدت اسحق
 انتهى کس لفظ بوجہ اشارہ کا لفظ اسے اس طرف کی ہاجر کی کہ تین ارلا اور
 بادشاہ کی ہر جہ ہمارے ملک میں آئیں انہوں نے حضرت ابراہیم کو ہبہ کر دیا
 کیونکہ ہر کس و ناکس پر ظاہر ہے کہ ہبہ عرب اور شریع میں عبارت ہے اپنی ایک
 تے مملوک کو دوسرے کو دی دینے سے پس اگر ہاجر بیٹی ہو تو لفظ ہبہ کا اطلاق
 خازن ہوتا اور مورخ حسین دیا زنگری تاریخ خمیس میں لکھتے ہیں قال ابن الجوزی
 حاکم من ارض العرب من قرية كانت امام القرى من ارض مصر كذا في نسخة
 اس مقام و يقال ان حاکم كانت قبل الرق منت ملك من ملوك القبط فاحدث
 اياها وحبس سليلها وقال هذه لك وكان لا يولد لابراهيم من سارة فوجبت
 سارة حاکم لہ انتہی یہ عبارت تخریج ہے اس باب میں کہ ہاجر کی کہ تین ارلا
 اس کی بیٹی تھیں بلکہ قبل کی کہ ہونے کے وہ ایک بادشاہ ہوا شاہان قبط
 بیٹی نہیں اور زیادہ تر مرتج اس سے یہ عبارت ہے کہ اوس تاریخ خمیس میں
 ہے دوسرے مقام میں نے عالم التزیل ولد لابراهيم قباية سن اسحق
 و ابيه حاکم القبط ام ولد ابنتی اور ہر کس پر روشن ہے کہ ام ولد اوس لڑکی
 کو کہتے ہیں کہ مری اور اس سے صحبت کرے اور اس کے بطن سے جو لڑکا پیدا ہو سکے
 اپنی طرف منسوب کرے اور جمال الدین سیوطی حسن الحاضری نے اخبار مصر والقدار
 میں لکھتے ہیں قال ابن عبد الحكم حدثنا عن صالح اخيه ناموا ان الفقاص قال
 صاحب القبط من الانبياء ثلثة ابراهيم تشرى هاجر ويوسف تزوج بنت
 صاحب عين شمس ويناصل الله عليه وعلى آله وسلم تشرى مارية ثلثة

حالا بقضای الکی احمد الله خان ولد نصاحت الله خان مرحوم وفات یافت
یکت زوجه و دو دختران مسماة شهرادی و نوازی گذارثبت القسمة زوجة مذکور
دست تصرف برجامه مشترکه و روفی شرکامی کشاید واحد سیرالمرکه مودو
نمیداد درین صورت اندیاست مروتی نبی در دومان ولد دانستند خان و
مسماة بنو سیدنیخ الله خان و مسماة شهرادی و نوازی بنتان احمد الله خان با
نصاحت خان و زوجه احمد الله خان و دختران مسماة عظیمی و اچہ قدر زرکله بابا
می رسد مراجه ارقام فرمایند

هوالموفق بعد تقدیم بالتقدم علی الارث و رفع موانع از جامه دیداری و حصه الشتران
فتح الله خان نصاحت خان و یک حصه عظیمی سیده و حصه دانستند خان نبی و ادخان از حصه
فتح الله خان نصف بنو و از باقی دو حصه نصاحت خان و یک عظیمی و حصه نصاحت خان
با احمد الله خان از حصه عظیمی و ثلث بیه دختران برابر و باقی مساوی نبی و ادخان و احمد الله
و از حصه احمد الله خان ثمن زوج و ثلث شهرادی و نوازی و باقی بیه نبی و ادخان میرسد
والله اعلم بحرره محمد نعیم عفی عنه - الجواب صحیح والله اعلم - حرره محمد عبدالحی عفا الله عنه

استفتا چه میفرمایند برین مسئله که سسه امام بخش راسه دختران بودند
منجمله آنها و خری مسماة نصیرین بعد وفات والد خود و قبل از انتقال و الا خود
راهی ملک عدم گردید یک پسر سبی ثابت حسین و یک دختر مسماة قطبین عقب خود
گذاشت برین حالت از جامه اد امام بخش مرحوم اولاد دختر مرحومه و حصه
همشیرگان را چه قدر میرسد

هوالموفق بعد تقدیم بالتقدم علی الارث و رفع موانع از تکه که امام بخش ثمن
زوج و باقی برابر بیه دختران رسیده و از حصه نصیرین سسه با دو و از باقی
دو سهم به ثابت حسین و یک سهم به قطبین و حصه مادر نصیرین برابر بدو دختران میرسد

کتاب الدواقة
در حصان و شتران

استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین صورت که در کوی خیر نافذه فقط
مروارید و حاکم است زید که شخص ثالث است در وازده جدید در کوی حاکم
ساخته در مرور شرک شدن می خواهد و محمد و حامد بنان است پس شد علما و
مانعت محمد و حامد بنای در وازده زید و درست است یانه

هو المصوب نه والله اعلم - کتبه ابو الجیش محمد مهدی عفی عنه الهادی
صح الجواب - محمد رحمت الله عفی عنه

در حقیقت با وجود مانعت محمد و حامد بنای در وازده زید را نمی رسد صاحب
در مختار می نویسد سائفة مستطيلة تنشعب عنها سكة مثلها يمنع اهل الكوفة
عن فتح باب المعركة في القصوى الغير النافذة على الصيحة اذ لا يفتح لهم
في المروارثي مختصرا والله اعلم - حسره ابو الاحيا محمد نعيم عفی عنه
اصاب من اجاب - منقه فادوم اولي الله الصلوة على محمد و غفر له الله الاحد

هو المصوب در سکه خیر نافذه بنیر اجازت از باب سکه تشریف یافت
حتی که اگر یکی از شرکای آن سکه هم احداث در وازده جدید خواهد بنیر اجازت
و بکران جائز نیست در بزرگای می آرد سکه غیر نافذه بین عَشْرَةَ لِكُلِّ مِنْهُمْ جُلْدٌ
غیران لاخذ هو داری سکه آخری للطریق لها فی هذه السكة غیران مثلها

في هذه السكة قال ابو القاسم لسن ذلك وبه اقم ابو جعفر وبه تاخذ
انتی ملخصا پس تصرف شخصی که شرکت ندارد و بنی جایز نخواهد شد و با وجود مانعت
از باب سکه بنای در وازده جدید نخواهد رسید در منع الفقار بنویسد و فی بنیر
النافذ لا تصرف له احد مطلقا اخر بهم اوله الا باذنهم لان الطريق لا
ليست بتافذة مملوكة لا هاتها والتصرف في الملك المشترك من الوجه الذي
ليرى وضع له لا يملك الا باذن الكل والله اعلم حسره محمد عبد الحميد عفا الله عنه

لقوله عليه الصلوة والسلام يا بني هاشم ان الله حرم عليكم غسالة الناس
 ودر نسخ التبرير في آر و هذا ظاهر الرواية و مروى ابو عصمة عن علي بن حنفية
 انه يجوز في هذا الزمان و اما كان معتقاً في ذلك الزمان و در نسخ التبرير في آر
 ان صاحب در مختار مذکور است عن الامام جواز دفع الهاشمي زكوة تسنله عن
 الجواز في زماننا مطلقاً قال الطحاوي و به نأخذ و اقرب القهستاني و غيره
 الا ان ظاهر الرواية اطلاق النهي و صاحب برالقيس في آر اطلق الحكم
 في بني هاشم و لم يصح بزمان ولا بقتضى ولا تشارة الى سرد الرواية في
 عن الامام انه يجوز الى بني هاشم في زمانه و لا تشارة الى سرد الرواية بان
 الهاشمي يجوز له ان يدفع زكوة الى مثله لان ظاهر الرواية المنع مطلقاً
 و در شرح فائق مشهور است مروى ابو عصمة جواز اعطائهم الوعاء اجبة في
 زماننا بمنعهم خمس الخمس قال الطحاوي و به نأخذ الا ان ظاهر الرواية
 اطلاق المنع و صاحب در مختار يگوید في ظاهر المذهب اطلاق المنع فيقول
 العيني و الهاشمي يجوز له دفع زكوة مثله صوابه لا يجوز و علامه في
 و شرح قوله اطلاق المنع يگوید ان في الامان كل ما يعني في زماننا
 صلوات الله عليه و عليآله و سلم و بعده و در معدن شرح كثر يگوید لا تدفع
 الزكوة الى بني هاشم سواء كانوا مجاهدين او غيرهم و سواء كان الدافع
 هاشمياً او غيره عندنا و قال احمد يجل اخذ الزكوة لهاشمي مجاهد كذا
 في فتاواه و حسب اشدت روایات و در جنانچه صاحب بحر گفته است
 که منع زکوة به بني هاشم معطل است بغير حد و اساخ الناس كما
 نقلناه من الاحاديث الصحيحة المعتبرة و حكم معطل ما دام العلة زوالاً
 عنه فأي قال صاحب الفصول ان الحكم اذا ثبت بعلة فما بقى شيء من الحكم

اداع الفریضة من الصدقة الى بنی ہاشم وان کان مخالفاً لما افتأ علیہ الطحاوی
 فان قول الطحاوی مردود کما افاد المجیب معاً لا یزید علیہ تمتہ العبد
 الاشیم عبد الکریم

مغلام الکریم
 محمد عبد الکریم

در فتاوی عالمگیری مسطور بہت لایدفع الی بنی ہاشم و ہم اہل علی و عباس صحبہ
 وعقیل و آل الحارث کذا فی الہدایۃ واللہ اعلم محمد بن علی
 در عدم جواز دادن ہاشمی را بحسب ظاہر الروایت شک نیست بقیہ حسن عقی
 لا شک انہ صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم قال غن اهل البيت لا یحل لنا
 الصدقة سواہ البخاری و ایضاً قال ان الصدقة لا ینبع لاهل محمد سواہ
 مسطور کتبہ اضعف الباری رحمت علی

ہذا الجواب صحیح والمجیب بخیر لا شک انہ لا تدفع الزکوۃ الی بنی ہاشم
 کما قال علیہ الصلوۃ والسلام ان ہذا الصدقات انما ینسب
 اوساخ الناس فانہا لا یحل لمحمد ولا لاهل محمد و اہل مسطور کتبہ فقیر

۱۲۸۳
 محمد عبد القادر

محمد عبد القادر

این جواب صحیح بہت بر محتش تمام روایات متون و ظاہر الروایت دلالت میکند
 کما حرر فی الجواب پیش روایت متون و ظاہر الروایت روایت معتبر نیست
 کما فی الدر المختار قالوا فی سہم المفقۃ ان ما اتفق علیہ اصحابنا کما فی الروایات
 الظاہرۃ یفتی بقطب اللہ و تمام حضرات مثل مولانا شاہ عبد الغفری و مولانا
 محمد امجدی صاحب و شاہ غلام علی صاحب و شاہ ابوسعید صاحب و مولانا
 رفیع الدین صاحب و غیر ہم ہرگز فتویٰ بجز از زکوۃ برای بنی ہاشم نمی داند
 و بالفعل اینجا کہ بران فتویٰ می دہد حصرہ المسکین محمد قطب الدین

قطب الدین
 فقیر محمد اجہ

دہلوی

[illegible]

سروي عن ابي حنيفة انه قال لا يأس الصدقات كلها على بني هاشم صد
 سليمان عن ابيه عن محمد عن ابي يوسف عنه به وذهب في ذلك
 الى ان الصدقات انما كانت حرم عليهم من اجل ما جعل لله في الحسن
 فلما انقطع ذلك عنهم حل لهم ما كان حرم عليهم فبعد ان اخذنا
 ملخصاً قابل اختياره في ذلك وكذا في بعض ما روي عن ابن
 نداده وهرقيسي في اين رواية را نقل کرده مثل الياس زاده و قوتساي
 و برجندی و شرح نقايه و شيرينبلاي و در مراقي الفلاح و غيرهم بجز نقل
 قول طحاوي في هذا انما اخذ امره و غيره ذكره و الله اعلم - حرره محمد عبدالحق عفا عنه
 في الحقيقة و درين زمان و اذن زكوة بنى هاشم را جازي نيست في مسائل الكلا
 و اما انه لا يعطى الهاتمه فاما عن عبد المطلب بن سبيعة بن الحارث قال
 ان سبيعة بن الحارث قال لعبد المطلب بن سبيعة و الفضل بن عباس
 انكيتا رسول الله صلى الله عليه و على آله و سلم فقولوا لا نستعملنا على
 الصدقات فاني على و نحن على تلك الحال فقال ان رسول الله لا يستعمل
 احداً منكم على الصدقة فقال عبد المطلب فاطلقت انا و الفضل
 حتى اتينا رسول الله فقال لنا ان هذه الصدقات انما هي اوساخ
 الناس و قال لا يحل لحمد و لا لآل محمد سواها النساء و سواها المسلم
 و في رواية طول انتهى و ايضا و لا يجوز صرف زكوة الى بني هاشم
 و في رواية قال اخذ الحسن بن علي ثمرة من ثمرات الصدقة فجعلها
 في فيه فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم كخ اربها اما علمت
 اننا لا نحمل لنا الصدقة سواها الشيخان و في الباب احاديث كثيرة
 لا بعد ان يدعى توأمة معناها في فتح القدير سروي ابو عصمة عن ابي حنيفة

هو الموفق ^{دربین} مسئله اختلاف است بعضی متأخرین فتوی برین داده اند
که اگر شخصی در ملک خود تصرف کند و همسایه اش بآن بضرر بین متضرر شود
منع کرده شود آن چنان شخص از چنین تصرف قال فی الدر المختار و علیه الفتا
واختاره فی العبادیه و افتی به قاضی القضاة حتی یمنع الجار من فتح
العلاقة و هذا جواب المشأخ استقصا انتهى و مثله فی نصاب الاحتساب
لوفهم کوة حتی وقع نظره منها الی نساء جارة علی ثیابة کتاب القسمة ^{منع}
و الفتوی علی انه یمنع انتهى و فی فتاوی قاضینان و مثله فی خزائن المفتین
لو اراد الجار ان یمنع من الصعود حتی یتخذ ستره قالوا ان کان فی طعونه
یقنع بصره فی دار جارة کان له ان یمنع من الصعود حتی یتخذ ستره و ان
کان لا یقنع بصره علیهم اذا كانوا علی السطح لا یمنع من الصعود انتهى و اگر کسی
سوائق ظاهر روایت بر آن فتوی داده که همسایه از آن مانعت نمیرسد اگر چه
متضرر در فتاوی قاضینان کل ما ذکر ما فی جنس هذه المسائل قول مشأخ
بل و انه یخالف قول ابن حنیفة من تصرف فی مملکة لا یمنع منه و ان تصرف
جارسه و فی الدر المختار جواب ظاهر الروایة عدم المنع مطلقا و به
افته طائفة کالامام ظهیر الدین و ابن الشحنة و والده و سجد فی القم
و فی قسمة الطهبة به لفته و اعتمده المصنف ثمه فقال قد اختلف الفقهاء
و ینبغي ان یعول ظاهر الروایة انتهى و فی حاشیة لوفهم صاحب البناء فی
علوبنا کوة کلا یلی صاحب الساحة منعه بل له ان ینبئ ما یستر نجیته
المان قال و الامام ظهیر الدین کان یفتی بقول الامام و الحاصل ان
الذی علی غلب المشأخ من المتأخرین هو الاستقصا فی جنس هذه
المسائل و لفته طائفة بجواب القیاس المروی و اختیار فی العبادیه المنع

واستحسان والاستحسان المانع وعليه الفتوى كما نقل في التارخانية
 وشيخ القدوري المستعمل بالمضمرات عن التهذيب وقال في التارخانية قبل
 مسئلة الكلوة في جئس هذه المسألة ان القياس ان كل من تصدق
 في خالص ملكه لا يمنع وان كان يؤدي الى الضرر بالغية لكن ترك القياس
 في موضع يتعدى ضرر وتصرفه الى غيره تصرفا بدينا وقيل بالمانع
 مطلقا وبه اخذ كثير من مشائخنا وعليه الفتوى ومثله في الفصول
 العمادية وكثير من الكتب انتهى ومفتي شام ملا حامد درقناوی خود میگوید
 الفتوی علی ان الكلوة حيث كانت للنظر والموضع موضع النساء وتسد باب
 فاصل بين الطريق الفاصل وغيرها مكاني المضمرات وغيرها انتهى ودر
 دیگر از ان فتاوی که معروف به معنی المفتی عن موال المستفتی است می آید
 بین القديم والحادث حيث كان الضرر بيننا انتهى وعلمه ابن عابدین در
 فتاوی حامدیه فی حاشیة البحر من القضاء للشیخ خیر الدین کافوق بین القدر
 والحادث حيث كانت العلة الضرر بالبدن انتهى پس در صورت مسئله اگر
 از کشادن زید طاقات مکان خود به خاله ضرر بین میرسد و نظر بر عورات
 او می افتد خاله را حسب اختیار مشایخ منع میرسد و زید را باید که دیوار پرده
 بنا سازد و ابدا علم کتبه محمد عبدالحی عفا الله عنه

استفتا اگر کوئی شوهر را بی زوجہ سے بدین وجہ ناراض ہو کہ بلا موجود
 زوجہ کے اہل بر او بی کے سامنے قسم کھا کر کہے کہ میں نے زوجہ کو طلاق دیا کہ او
 شوہر کے ساتھ جائے میں لگا دیا بعد از ان شوہر ۲۶ برس زندہ رہا لیکن حین حیات
 او نے زوجہ مذکورہ سے کچھ واسطہ نہیں رکھا اور بعد از ان مر گیا اب زوجہ
 مطلقہ کہتی ہے کہ مجھ کو میرے مواجہہ میں طلاق نہیں دیا شرعاً مواجہہ زن و مرد

کتاب التارخ
 در فتاوی حامدیه

وینیب بالبرکۃ ویصرف قلوب الشیخ عن تعبدۃ واللہ اعلم
حررہ محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

۶۳۳
استفتا اگر کوئی شخص بدوق و تیر و نیزہ و شمشیر وغیرہ بیعت شکار سے
کے جانور پر لگا دے اور وہ جانور اتنی جلد اس کی قریب سے مر جاوے کہ زوت
درج کرنے کی نہ پہنچے تو کھانا ایسے جانور کا درست ہے یا نہیں
ہو المصوب تیر اور نیزہ وغیرہ کو اگر بیعت شکار کے لگا دے اور اگر
جانور میں زخم ہو جاوے اگرچہ وہ نے الفور مر جاوے تو جائز ہے ہر ایسی
اذا سمی الرجل عند الرمی اكل ما اصاب اذا حرج السهم فصارت كانه ذابح
بالرمی لكون السهم الله فيشرط التسمية عند ذلک لا بد من الحرج ليقطع
معنی الزکوۃ انتہی اور ملحق الاسیرین ہے ان بیع السہویۃ فتعامل او غاب
ولو بعد عن طلبہ وہ وجدہ میتا حل ان لو یکن یہ حرجۃ غیر حرجۃ السہم
انتہی اور بدوق سے شکار بمقتضای قواعد فقہیہ بغیر درج حلال نہیں و ان
الحاصل ان الموت اذا حصل بالحرج یقین حل وان بالتقل لا یحیل کذا فی
التبیین اور رد المحتار میں ہے لا یحیی ان الحرج بالرصاص انما هو لا یحیی
والتقل بواسطۃ اندفاعہ العیف اذ لیس لاحد فلا یحیل ویفتی ابن عجم
انتہی واللہ اعلم حررہ محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

۶۳۴
استفتا زید کے پاس زمین اور ایک مکان خرید یا بچھورو پیہ کا اس کے
قبضہ میں سالہا سال رہا اور وہ خالد کا قرضہ ارجا لیس روپیہ کا تھا خالد نے
عدالت میں ناشکی سرکار سے وہ زمین اور مکان بابت روپیہ خالد کے
خرچہ عدالت کے نیلام کر ڈالا اور حامد کے نام وہ اسٹیم روپیہ پر چھوڑا
سرکار نے اس پر قبضہ مالکانہ حامد کا کر دیا لیکن زید جو کہ مالک ہے وہ اس

واللہ اعلم - حذرہ محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

استفتا زید نے اپنے زرواتی سے رہتا کو شر اور اکثر جائداد واسطے اپنے اور بکر اور خالد اپنے برادران علانی کے حاصل کی اور قبائلیات میں اور بیع کی ہی اپنے اور اپنے بھائی وغیرہ کے نام سے تیار کرانی اپنے ورثہ زید مذکور کے بکر اور خالد کو اشیای موصوفۃ الصدقہ سے بیدخل اور اوکلیت

کو اور اشیای سے زائل کر سکتے ہیں یا نہیں

ہو الموفق اگر جائداد اشیای مذکورہ زید نے کی یا نہ ہو بالقبض نہیں کیا اور یہی ثابت ہو کہ اشیای زید کی ہیں یہ ثبوت شرعی تو ورثہ زید کو اختیار ہے واللہ اعلم - مفتی خادم اولیاء اللہ الصدوق علی محمد عفرہ اللہ الاحمد الجواب صحیح - حذرہ محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

استفتا تجارت اور بیع اور شراب پوست حیوانات مردار بلا ذبح کے خرید کر بدون دباغت کے شرعاً جائز ہے یا نہیں

ہو المصوب نہیں فتح القدر میں ہے لایحوز بیع جلود المیتۃ قبل ان تلذذ لافا غیر منتفع بہا قال صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم لا تنتفعوا من المیتۃ باہاب ولا خلاف فی هذا انتهى واللہ اعلم - حذرہ محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں کہ زید و عمر و بکر برادر حقیقی شفع ہیں زید نے بموجب شرع شریف کے شرائط طلب مواثبت اور اشہاد کے بجالایا اور بکر سے عمل میں نہیں آئی لیکن وقت طلب خصوصت کے تینوں کی جانب سے بسبب خورد نوش و کاروبار بیجائی کے بالاجال نسبت بیعہ کے دعویٰ رجح ہو اتونہ کل دعویٰ شرعاً قابل مستوع ہے یا نہیں اور بسبب شامل ہونے نام عمر و بکر کے دعویٰ زید کا تو باطل ہوگا۔ بیضا و جوا

در رد و قبول دعویٰ زید و عمر و بکر

در رد و قبول دعویٰ زید و عمر و بکر

در رد و قبول دعویٰ زید و عمر و بکر

کتابخانه عمومی مسجد جامع اصفهان

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

عالم دار سينما تهر سار اجد جاها يصبه لويكين الرخرين ياخذ الجميع التهور
والله اعلم كنه انور على عيني عنه

الجواب سبب منته خادم اولیاء اللہ الصمد علی محمد
 آصاب من اجاب کتبہ انفع بہا الد محمد و مثل اللہ منہ
 فتح الجواب حسره محمد رحمت اللہ
 آصاب من اجاب کتبہ ابو الجیش محمد مہدی منغی عنہ الہاد

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین ان مسائل میں اول یہ کہ شفعہ میں طلب مواثبت اور اشھاد و نیابتہ و کالتہ ہو سکتی ہے یا نہیں: دوسرے یہ کہ زید اپنے محال زمینداری پر نہیں رہتا ہے ایشہ باہر رہا کرتا ہے اور اپنی طرف سے ایک وکیل مقرر کیا ہے اور اوسکو ماذون مطلق کیا ہے کہ ہر طرح کی طلب خصوصت اور مواثبت اور طلب حقوق ہماری طرف سے کیا کرے اور کسی امر میں اگر چہ حق شفعہ ہی ہو محتاج اذن جدید کا ہے یا نہیں ایسا وکیل و ماذون مطلق طلب مواثبت و طلب خصوصت شفعہ اوس موکل کی طرف سے کر سکتا ہے یا نہیں تیسرے یہ کہ ایک عتقار میں چھ شخص متفق ہو کے بذریعہ یک درخواست کے دعوی شفعہ کل کا حاکم کے پاس رجوع کر سکتے ہیں یا نہیں چوتھے یہ کہ توکیل کے لئے تخریر و کالت نامہ شرط ہے یا نہیں پانچویں یہ کہ عتقار و احدین اپنی طرف سے اصالتہ اور دوسرے دن کی طرف سے وکالتہ طلب مواثبت و اشھاد یا طلب خصوصت شفعہ کر سکتا ہے یا نہیں اور اگر من حیث الوکالتہ طلب اوسکی باطل ہوگی تو طلب من حیث الاصلانہ کا کیا حال ہوگا چھٹے یہ کہ عتقار و احدین طلب مواثبت و اشھاد کسی شخص کی طرف سے ایک وکیل ایک صیغہ میں کرے

بسم الله الرحمن الرحيم

اور تحریر و کالت نامہ اور ایک شخص کہ وکیل چند شفیعیوں کی طرف سے ہونا سمجھ
کما یفہم من العالمگیریہ و التفسیر للاحمدیہ و اللہ اعلم۔ کتبہ الزرع علی حقہ عنہ
اصاب الجیب کتبہ انفع عبد اللہ محمد ففعل اللہ عنہ

استقما زید مال خود بدست بیکار فروختہ اقرار کر دے ہر گاہ خواہر شد عدم
استعمال و پس دہیں بیکار مال مذکور بجائی فروخت نفع کہ ازان حاصل شد
بیکار احلال است یا نہ

ہو المصوب حرام است زیرا کہ مال جاگیر ملک بائع بیرون نمی آید در رقابہ
می آرد کما یخرج مبیع عن ملک بائعہ مع خياره کما لمقوض علی سوم الشراء
و ہر گاہ آن ملک از ملک بائع بیرون نہ آید نفع گرفتن بیکار جائز نیست و اللہ اعلم
حسره محمد عبد الحمی عفا اللہ عنہ

استقما زید بیکار مالی دادہ گفت کہ بدین قیمت فروختہ دہندہ اسخر زیادہ حاصل
شود حق تست پس چیز کہ از قیمت بیرون نہ آید بدست بیکار احلال است یا نہ

ہو المصوب حلال است و اللہ اعلم۔ حررہ محمد عبد الحمی عفا اللہ عنہ

استقما کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں کہ زید عالم علم دین غلام
عالم کی محفل میں آیا اور خالد اور جملہ حاضرین مجلس نے واسطے تعظیم زید کے قیام
کیا اور وقت رخصت بھی قیام کیا پس ایسا قیام شرعاً درست ہے یا نہیں اور
اگر درست ہے تو کس دلیل سے درست ہے

ہو المصوب قیام واسطے تعظیم علماء کے اور رئیس قوم اور سادات کے درست
ہے بدلیل اسکے کہ روایت کیا بخاری اور مسلم نے ابو سعید خدری سے اس آقا
نزلوا علی حکم سعد بن معاذ فارسل الیہ فیما علی حماد فلما بلغ قریبا من
المسجد قال قوموا الی خیمہ کو اوسید کہو الحدیث اسید اسطیام غزالی احیاء

کتاب التبیان والفتاوی
در فقہ حنفیہ

کتاب التبیان والفتاوی
در فقہ حنفیہ

کتاب التبیان والفتاوی
در فقہ حنفیہ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

پس آنحضرت نے ایسے قیام سے کہ بالترام و محبت قیام ہونے مطلق قیام کو
 پہلی نے ابو ہریرہ سے روایت کی ہے قال کان رسول اللہ مجلس علی حدیثنا
 فاذا قام قمنا حتی نراه قد دخل بعض بیوت ازواجہ لیسر الی مطلقاً قیام تعظیماً
 منوع ہو صحابہ ہرگز بوقت برخاست قیام نہ کرنے علاوہ یہ ہے کہ قیام عجم کا نظر
 تعظیم کے ہوتا تھا جیسا کہ اوچین سلاطین کے واسطے سجدہ تعظیماً مروج تھا پھر
 آنحضرت نے ایسے قیام تعظیمی سے منع کیا خلاصہ حاشیہ طیبی میں ہے قال
 النووی القیام للعاد من اهل الفضل مستحب قال الغزالی لمنہی القیام
 للتعظیم کا علی سبیل الکرام انتہی زیادہ برین اینست کہ قیام خود آنحضرت سے
 ہی ثابت ہے ابو داؤد اور ترمذی اور نسائی نے حضرت عائشہ سے روایت
 کی قالت ما رأیت احداً یشبہ سمناء ولا هدیاب رسول اللہ من فاطمہ نے
 قیام میں وقوع ہوا و کانت اذا دخلت علیہ قام الیہ فاقبلہا و اجلسہا نے
 مجلس الحدیث لفاضل قیام کی محبت کہنایا اور سکا الترام کہ جیسا کہ امور
 ضروریہ کا الترام ہوتا ہے یا بنظر تعظیم عجم کے قیام کرنا شرعاً ممنوع ہے لیکن قیام
 واسطے اگر ام آئے والے کے مطلقاً ممنوع نہیں اور اسکی نہی میں کوئی
 حدیث وارد نہیں بلکہ احادیث اس کے ثبوت پر دلالت کرتی ہیں و ہذا ہونہ
 العلماء المحققین و مسلک الفقہاء والمحدثین والہذا علم حرزہ محمد عبدالحی عفا عنہ
 استقامتاً و قولہم اندرین معنی زید و پسر دار و ازیک زوجہ یکی را ابو جہار
 خود بلا سبب حاق نمودہ و دیگرے را جملہ الماک خود بخشید و بہ ساخت
 ابن جنین بہ ہذا الشرع نافذ است یا نہ
 ہو الموفق اگر بہ بالنہض نمودہ جائز است مگر خالی از ذکر است نیست العلم
 منقہ خادم اولیاء اللہ الصمد علی محمد و آلہ السلام

بسم اللہ الرحمن الرحیم
 الحمد للہ رب العالمین
 صلی اللہ علیہ وسلم

بعد متسانت هم مشروط است یا نه میخوانند و

هو الموفق در روایت هلال تحریر بدون شهود عند القاضی معتبر نخواهد شد
 بان اگر تحریرات متواتره و مشکاثره و اجازات برنجیکه باشد در شهرت شهرت
 یافته باشد که در فلان شهر رویت هلال گردیده این اشتهار را نقض معتبر دارد و
 فتوی میدهند که ما فی الدر المختار نعم لو استفاض الخبر فی البلدة الاخری
 لزوم علی الصیغ من المذهب انتهى و فی الخطا وی قوله نعم لو استفاض
 کثیر الخبر و اشتهار و لو یسینو للعقل الظاهر انه یعبر فی حدیث غالب اهل البلدة
 او یضیقوا انتهى و در جامع الرموزی آورد و الصیغ من مذهب اخصایان که انما یلزم
 اذا استفاض الخبر فی البلدة الاخری انتهى و در خبر تار برقی معتبر نیست زیرا که آن
 کفایت و یکی از شرط شهرت اسلام است و آن یافته نمی شود در جامع الرموز
 است و الی آنکه یشرط الاسلام و العقل و البلوغ انتهى و در رویت هلال تعداد
 بعد امصارا اعتبار ندارد اگر اهل مغرب دیده بر اهل مشرق بطریق موجب ثابت گردد
 آنها لازم آید که ما فی الدر المختار فیلزم اهل المشرق برویت اهل المغرب اذا ثبت
 عند هوس و یتنه اولئک بطریق موجب انتهى و الله اعلم نعمه خادم اولیاء
 الصیغ علی محمد غفر له الله الاحد

خادم اولیاء الله احمد
 علیه محمد غفر له الله الاحد

هو المصوب و اتقی در باب رویت هلال شهرت اخبار معتبر است اگر از شهرت
 خبرتی رسیده که شب گذشته در آنجا رویت شده یا بوجوه ثلث تار برقی دریافت
 این امر شده تا وقتیکه شهرت آن نشود و از تحریرات کثیره و اخبار حدیده معلوم
 نشود اعتبار آن نباید ساخت و در صورت ثبوت حال رویت بلده دیگر باخبار
 مشکاثره اختلاف دارند فقها درین که آیا این رویت در بلاد دیگر هم معتبر خواهد
 یا نه بعضی بر آن اند که معتبر نخواهد شد و اعتبار رویت فقط بر بلده رویت خواهد

[illegible]

انه كان يعتبر في حق كل بلدة سيرة أهلها وفي القدم حتى ان كان بين البلدتين
 تفاوت لا يختلف بالمطالع يلزمه وذكر الشيخ شمس الأئمة الخواص ان الله الصبي
 من مذهب أصحابنا انتهى ورزيلي شرح كبريت اكثر المشايخ علماء ^{بغداد}
 اختلاف المطالع والاشبه ان يعتبر لان كل قوم يحاطون بما عندهم ونصا
 الهلال عن شعاع الشمس يختلف باختلاف الاقطان الدليل على اعتداله ما
 عن كبريان امر الفضل بعثته الى معاوية رضي الله تعالى عنه قال قدمت
 الشام وقضيت حاجتها واستهل شهر رمضان واثنين الشام فرأيت الهلال
 ليلة الجمعة ثم قدمت المدينة في آخر الشهر الى ابن عباس رضي عنهما ذكر الهلال فقال
 حتى رأيتم الهلال فقلت رأيناه ليلة الجمعة فقال انت رأيته قلت نعم واه
 الناس وصاموا وصام معاوية رضي فقال لكنك رأيناه في ليلة السبت لا في
 تصوم حتى تكمل الثلثين يوما ونراه فقلت لا لا تكلف بروية معاوية رضي
 فقال لا هكذا امرنا رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم قال في المنتقى
 الحجة لا البخاري وابن ماجه انتهى مخلصا ودروازني شرح درو منيف
 سائر ولا عبرة باختلاف المطالع وعليه كثير من المتنون المعتدلة كصاحب
 قال الزيلعي والاشبه ان يعتبر لان كل قوم يحاطون بما عندهم انتهى ورز
 مختارات النوازل في آراء اهل بلدة صاموا تسعة وعشرين يوما بالروية
 واهل بلدة اخرى صاموا ثلثين يوما بالروية فعلى الاولين قضاء يوم
 اذ لو تختلف المطالع بينهما واما اذا اختلفت لا يجب التقيد
 انتهى والله اعلم بالصواب وعنده امر الكتاب بجره الرازي
 عن مربي القوم ابو الحسنات محمد بن عبد الحمى تجاور الله عن ذنبه الجمل
 ولا يخفى وحفظه عن موجبات النفي

تو مسند اہل حدیث شریفینا من تشبه بقوم فهو منهم و متبعو اس پر صادق آئے گا یا نہیں
در صورت صادق آنے اس حدیث کے اگر حاکم شیعہ ہو سکد سزا شرع
میں جاسے یا نہیں بیضا بالکتاب و توجیر و ایوم الحساب
ہو المصوب چرٹ پینا مثل حقہ پینے کے مکروہ تحریمی ہے یا ریب شک
اور چرٹ میں بسبب مشابہت نصار کے زیادہ تر کراہت ہے واللہ اعلم
حررہ الراجی عفو ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ
الحلی والحق

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین ان مسائل میں کہ کہانا اور جہڑی اور
پیاز خام کا درست ہے یا حرام ہے یا مکروہ ہے اور پیٹا مرد اور عورت کا
پوشاک جالی دار کپڑے کی درست ہے یا نہیں یا خاص مرد کو حرام ہے اور
عورت کو درست ہے بیضا بالکتاب و توجیر و ایوم الحساب

ہو الموفق اور جہڑی کہانا مکروہ ہے اور پیاز خام کہانے کی ممانعت حدیث شریف
سے ثابت ہے وہ بھی مکروہ ہے اس واسطے کہ دہن سے بول آتی ہے بعض
نزدیک عورت کو باریک کپڑا پہنا خواہ جالی ہو خواہ ململ وغیرہ حرام ہے
اور گناہ کبیرہ اس واسطے کہ ستر واجب ہے اور بعض کے نزدیک مکروہ ہے
مرد اور عورت کے واسطے مافی الزواجر ارجح مسلمہ وخیرہ صنفان من
اہل النار لہا رہا قوم معہم مساط کا ذائب البقر یضربون فی الناس
ونساء ناسات عادیات مائلات مہملات ثم سہن کاسمۃ النہج المائلۃ
لا یدخلن الجنة ولا یمدن سرجھا وان سرجھا لیوجد من مسیرۃ کذا وکذا
انتہی اس جہان فی صحیحہ واللفظ لہ والحاکم وقال صحیح علی شرط مسلم
فی اخراعتہ رجال یرکون علی سروج کاسنام الرجال ینزلون علی ابواب

فتاویٰ اسلامیہ

استفتا ادا کرنا نماز کا مسجد رفاض میں اہل تسنن کو درست ہے یا نہیں
اور حکم مسجد رفاض کا مثل حکم مسجد اہل تسنن کے ہے یا نہیں
ہو المصنوع درست ہے واللہ اعلم حررہ محمد عبدالحی عفا عنہ

استفتا دیدنے وفات پائی اپنی زوجہ اور لڑکیوں کو وارث حیوڑ اور کل
مترکہ زید بقیہ وفات زوج کے بقبضہ زوجہ زید کے ہے لڑکیاں زید کی
چاہتی ہیں اپنا اپنا حصہ شرعی پانا زوجہ زید ظاہر کرتی ہے کہ میں بغوض دین میں
قابلین ہوں لڑکیاں مجیب ہیں کہ زوجہ باظهار دعویٰ دین میرے مالک و متصرف
مترکہ شوہر کی نہیں ہو سکتی اگر زوجہ کو دعویٰ دین میرے تو عدالت میں
کر کے واجب الادا ثابت کرائے دین میری مثل دیگر دیوں کے ہوتا ہے
زوجہ کو قبضہ مترکہ زید کا اختیار نہیں ہے مترکہ زید بقبضہ وارثان زید کے
ہونا چاہیے البتہ مترکہ زید ذمہ دار ادای کل دیوں کا ہے اور یہ بیسبب
وارثان زید کو ہے کہ مترکہ زید سے بقدر اپنے حصہ کے دین احادیث
فعاقوا لکبرایہا الخفیۃ

ہو المصنوع زوجہ کو بقدر اپنے دین مترکہ شوہر پر قبضہ کرنا
چونچا ہے خزائن الروایۃ میں ہے فی الخلاصۃ من کتاب الوصایا المرأة
تأخذ مهرها من التركة من غیر حصاء الورثة ان كانت التركة ذرا نحو او دنانیر
وان كانت شیئاً معاً يحتاج الی البیع تبیع ما کان اصلہ ویتبونی صدق اقصا
سواء كانت وصیة من جهة شوہر یا ولہ تکس وتأخذ من غیر حصاء الورثة
انتمی واللہ اعلم حررہ محمد عبدالحی عفا عنہ

استفتا چہ میفرماید علمای دین اندرین مسئلہ کہ زید بنا مرخوان بن نام
مغرب یا عشا امام گردید و عمر و خالد وغیرہ مقتدی شدند چون زید آغاز کرد

در جاری تائید شجرہ
کتاب الصلوۃ
باب الغفر
ایضا در جاری تائید شجرہ

۱۱۳
در جاری تائید شجرہ

جاری سازند و کسی از اهل اسلام بلا اجازت و امان کفار و راجعاً اقامت
کردن نتوانند که اینها من تقیر الایمان شمل فی الزیادات والایمان علم
حرره الراجی عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوره من ذنبه الخلی
والخفی وحفظه عن موجبات الغی **محمد حبیبی**
ابو الحسنات

استفتا چه میفرمایند علمای دین و مفتیان ک شیخ متین درین مسئله کرفع وزن
وقتی که راهن مرتن را مباح کند جائز است یا نه بینه اتوجسروا
هو المصوب مکروه است در شبهه می آرد و یکه للمرقن الا متعاجل
باذن الراهن انتهى و در قنیه می آرد عن ابی یوسف للمرقن سکین الدار المرقنة
باذن الراهن یکه و اطلاق فی الصنف انه یکه و الاحتیاط فی الاحتیاط عنه
لما فی من شبهة الوباء انتهى و حموی در حاشیه شبهه می نویسد فی الجامع لمجد
الائمة عن عبد الله بن محمد بن اسلم انه لا ینتفع شیئ منه وان اذن للمرقن
لا نه اذن فی الربا لانه ینتوی دینه فتکون المنفعة سربا والله اعلم
حرره الراجی عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوره من ذنبه الخلی
والخفی وحفظه عن موجبات الغی **محمد حبیبی**
ابو الحسنات

استفتا چه میفرمایند علمای دین اندرین مسئله که خوردن استیا که هنوز در
عید خود پیش اهل اسلام میسازند بطور مروت یا در ستم زمینداری چنانچه نیشک
و هشتون و شکر قند بر روز سکه من جائز است یا نه بینه اتوجروا
هو المصوب جائز است و البیاض علم بالصواب کتبه عبد السلام عفا عنه
صح الجواب محمد شکر الله عفی عنه الجواب صحیح حایت الله و هادی عفی عنه
سجالت زمینداری زائد علی القدر المقرر کفتن نا جائز است و نجوشی مرفوض است
خود اگر رعایا پیش سازند اهل اسلام را اگر فتن مضائقه ندارد بکذا فی الکتاب

کتاب الکمل و الشریع

در جاری نام حشمتی

درجہ اولیٰ میں تیس سال تک تعلیم ہو کر سے

کتاب الورد الثانی

کتاب الفکار
در سخا و بخت و جود و احسان

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

۹
 بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 أجمعين
 ۱۵

نه انچه از حج و عمره و غیره در این سفر از دست ایشان
است و در این سفر از دست ایشان

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

در آستانهٔ ظهور حضرت مهدی علیه السلام

[illegible]

ماں مختلف تہ ان ریڑز در تعریف مسد کہ از تر اطا و بوب جمعہ است
 کردہ اند پس اتوال اکثر دیار از مصر خراج مستویا علیہ ادا ای طر احتیاطا
 و ایسا مانی فرقیست جمعہ نیست اگر چہ مفتہ بہ ہیں کہ در یک بلدہ تعدد جمعہ
 درست است و نیز ای بلاد بنا بر تعریف اصح از تعریفات مصر داخل در مصرند
 پس در فرقیست جمعہ درین بلاد شکلی نیست مگر حکم احتیاطا ادا ای ظہر برای آن است
 کہ از اختلاف علماء عبیدہ بری شود کہ امرت بلی الحیط و الکافی و رد المحتار
 و غیرہ آری اگر وقت ادا ای طر احتیاطی در ادا ای جمعہ و فرقیست آن شکلی پیدا
 بشود درین صورت طر ادا سازد و این شک را رفع کند صرح بہ فی البحر الرائق
 والہ اعلم حرره محمد عبد الحی عفا اللہ عنہ

۹۲ استفتا چہ میفرمایند علمای دین و مفتیان شرح تمیز اندرین مسئلہ کہ اکثر
 میں مثل صورت و غیرہ کے درختہای کجور بوئے ہین اور اجارے و سبے ہین اور
 اجارہ دار او سکا قمر کم ہیچے ہین اور کس او سکا کہ او سکو نیز کہتے ہین اور اس
 سکر مطلق نہیں اوتا اور بہت پیٹے ہین اور بیان کے علمائے بسبب عدم سکر
 فتویٰ آب و رخت نہ کو پر پیٹے نیری کی حلت پر دیا ہے اکثر ہیچے ہین اور یہی
 صوب و دین ہیر رہے تو حرارت آفتابی سے اسہین سکر آجاتا ہے پس اس سے
 نہ کہ بناتے ہین اور اب ہی بہت بناتے ہین پس اس صورت میں نونا رخت
 کجور کا اور کس طرح کا نفع لیا اور یا اجارہ دیکر نفع لینا یا ان درختوں کا بیج اتر
 کر ناشر نا درست ہے یا نہیں اور در صورتیکہ آب و رخت کجور اور تار و غیرہ میں
 مطلق ہو یا اسکا درست ہے یا نہ فیذا فی امرہ من الکتاب تو جہ وایوم
 الحساب غنیۃ

وہو المصوب تدریث صحیح میں دار و سہے ما اسکرہ کثیر و تغلیہ حرام

ہو المصوب مجر اقرار ہندہ الزعم و موجب استحقاق عثری شود آئینہ
شرح کفر تصریح میں ار کر دہ کہ استحقاق بدون عقد یا قبضہ نمی شود و انہیں
بزازمی و رقماوی خود نوشتہ ہیں دعوی عمر و نامسموح خواہد شد و اللہ
اعلم - حررہ الراجی معور بہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجا و زائد علیہ
ذنبہ الجلبے والحق

استحقاق حادہ و مصایب

کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ میں کہ زید نے
عمر سے استبراء کیا اور لکھ دیا کہ اگر میرا بیہ کام تیری سی سے پورا ہو جائے
تو میں اور میرے ورثہ تیرے ساتھ نسل بعد نسل و بطنا بعد بطن دس روپیہ
ماہوار کا سلوک کرتے رہیں گے یا تو ان اقرار کیا کہ میں نقد و جنس اس قدر تجھ کو
دینگا اور ہر وہ کام ہی پورا ہو گیا بعد اس اقرار اور نوشتہ کے مقرر ہے اقرار
سے پہر گیا یا وہ تو پہر انہیں مگر قضای الہی سے مر گیا اور اس کے ورثہ اس کے
اقرار پورا نہیں کرتے ہیں یا زید نے عمر سے کسی چیز کے دینے کا بغیر لینے
کسی کام کے وعدہ کیا اور پہر اقرار سے پہر گیا یا وہ تو نہیں پہر اگر فوت ہو گیا
اور ایسا اس کی مہات کے بعد اس کے ورثہ ایسا اس وعدہ کا نہیں کرتے ہیں
در صورت تعلیق و غیر تعلیق حکم شریعت باہرہ کا کیا ہے آیا در صورت تعلیق
بعد رجوع یا موت مقرر کے عمر و کا حق زید یا ورثہ زید سے عند القضا ہے
دلیلا جاوے گا یا نہیں اور در صورت غیر تعلیق زید کے حین حیات میں اس کے
نفس خالص پر یا اس کی موت کے بعد اس کے ورثہ پر ایسا وعدہ صحابہ
یا نہیں اور حاکم و قاضی بحیرہ دلا سکتا ہے یا نہیں بیوا بالکتاب تو جروا
یوم الحساب

استفتا اگر کوئی کس طرف گلی وغیرہ میں کہے کہ کوئی کس کو کس سے تو کس سے
 دھر کر چار کے سر پر کہے کہ کوئین بھیجے یا اس طرح پر کھانا آوے تو کس سے
 کہ اہل شرعی ہے یا نہ عقل ہذا القیاس اگر بانی کو گھر سے میں خود مسلمان کر
 اپنی ہاتھ سے بھنگی میں دھر دے اور پھر بنگلی کو کھارہندو اور ٹھالا دے
 اور پھر اوس گھر سے کو مسلمان اوتار کے رکھ لے تو کیا اوس بانی کی گھارت
 میں کلام ہے یا نہیں بیوا تو جوا

ہو الموفقین واللہ اعلم بالصواب وعنده الکتاب حرره العبد المذنب
 الی العلی للرب الحاکم ابوالاحیاء محمد نعیم علی
 صحت ہذا الاجوبہ واللہ اعلم حرره الراحمی عنور بن القوی ابو الحسنات محمد عبیدی
 نماوز اللہ عن ذنبہ الجلی والنجی وحفظہ عن موجبات الغی

استفتا بسم اللہ الرحمن الرحیم سکینا فرماتے ہیں علمای دین میں مفتیان
 شرعی متین ان مسئلوں میں اول جو کافر ہے آپ یا اپنی اولاد صغار کو کسی مسلمان
 کے ہاتھ بیچتا ہے تو مسلمان کو اور کافر یا شرعاً درست ہے یا نہیں اور بعد
 کے وہ غلام اور عید ہو جاتے ہیں یا نہیں۔ دوسرے کافر کی اولاد صغیرہ یا
 یا کافر بھکا کر یا بطور خفیہ یا بزرگ دستی بکڑ لاوے اور پھر اوسکو بیع کرے تو اکا
 خریدنا اور لونڈی غلام بنانا مسلمان کو شرعاً جائز ہے یا نہیں فقط تیسرے جہاد
 میں جو مزد اور عورت اور بچے پکڑے جاتے ہیں وہ شرعاً غلام اور لونڈی ہیں
 یا نہیں۔ ان تینوں سوال کا جواب بسند قرآن مجید اور حدیث شریف اور روای
 فقہ کے تحریر فرمانا چاہیے کیونکہ مستفتی یہ خیال کرتا ہے کہ ان باتوں کا احکا
 اور صریح حکم قرآن اور حدیث بلکہ فقہ میں ہی نہیں ہے

مہو المصوب بآب سوال اول درست نہیں ہے قتیہ میں ہے کافو حکم

وتوهرول لازم والنداعلم - حرره محمد عبدالحى عفا عنه

استحقاقاً اہلک وقف ملک کسی ہے یا نہ دران ملک کسی تصرف
می توان کرد یا نہ

هو الموفق ملك كسنة الوقف لا يملك والله اعلم بمقته خادوم اوليائه
الصدر على محمد بن محمد بن الله الاحمد

قمع الجواب على ما في الجواهر النيرة قال أبو يوسف وشهد الوقف عبارة عن حسن
 العين على ملك الله على وجه لتصل المنفعة إلى العباد فنفرد ملكاً
 عنه إلى الله فيلزمه ولا يباع ولا يؤمب ولا يؤتمن ولا يؤرف انتهى
 والله أعلم حسره محمد عبد الحمي عفا عنه

تفتا ایک مرد نے ایک عورت سے نکاح کیا اور اس مرد کو افلاک پہلی زوجہ سے کہ سابق اسکے نکاح میں تھی پس اب اس رشتے کا نکاح اس عورت شکوہ کی بن سے کہ اس رشتہ سے اس کو کوئی خالہ ہوتی ہے شرعاً درست ہے یا نہیں

ہو المصوب درست ہے واللہ اعلم حسرتہ محمد عب العلیٰ علیہ السلام

الجواب صحیح نمفہ خادم اولیاء اللہ الصمد علی محمد عفرہ اللہ الاحد

۱۲
استقامت کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ
کہ جو حضرت رسول مقبول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایا تھا کہ بعید میری امت
نشر فرماتے ہو جاہلین گے ایک ناجی اور سب ناری ہونگے آیا ناری سے
مراد کفار ہیں یا مسلمان فاسقان کہ لبیب عصیان کے دوزخی ہو جائیں گے
بعضے صاحب فرماتے ہیں کہ رافضی کہ شیخین کی شان میں بی ادبی کرتے ہیں
کافر ہو گئے بعضے کہتے ہیں کہ سب اہل ہوا کافر ہیں ایک فرقہ مسلمان ہی جسکو
اہل سنت و جماعت کہتے ہیں اور بعضے صاحب فرماتے ہیں کہ رافضی کی توبہ

فلا تکفیر تمہید اور جاننا چاہیے کہ بیشتر فرقہ جو کتاب جو نہیں ہیں جبکہ احوال مرقوم
 ہے ہاوسین ہی کی فرقہ مثل شاخون کے ظاہر ہوئے ہیں چنانچہ فرقہ
 تہانجیہ چار قسم ہو کر پھر چوراسی قسم ہوئے چنانچہ تفصیل اور سکی ہی تمہید
 میں موجود ہے اس سے معلوم ہوتا ہے کہ اور ہی ہر فرقہ میں اقسام اور
 جو شخص جس فرقہ کا کام کرے گا اوسی میں شمار کیا جائے گا چنانچہ فرقہ
 وہابیت کو معتزلہ کہتے ہیں اب تفصیل فرقوں اور بیان ہر ایک کی بدعت کا موا
 طول ہے فرض سائل جو ہے سب شیخین کفر ہے یا نہیں اور توبہ اونکے
 قبول یا قتل اونکی توبہ ہے اسکا جواب لکھنا مقصود ہے شرح فقہ الکبر
 لکھا ہے سب الشیخین لیس بکفر مکاحیہ ابو الشکور المسلمی فی تمہید کا
 وذلك لعدم ثبوتها مبناه وعدم تحقيق معناها فان سب المسلم فسق
 حکما فی حدیث ثابت رہیستوی الشیطان وخیرہما فی ہذا المعکو ولا
 لو فرض ان احدا قتل الشیخین بل والحقین بوصف الجمع لا یخرج عن کوثر
 مسلما عند اہل السنۃ والجماعۃ ومن للعلوم ان السب دون القتل یحر
 لو استعمل السب القتل فهو کافر لا محالۃ وعلى تقدير ثبوت الحدیث یجب ان یقول
 لما اول حدیث من ترک الصلوۃ متعمدا فقد کفرای مستحالا للترک
 اور دوسری جگہ شرح فقہ الکبر میں لکھا ہے کہ جمع کرنا دونوں کا مشکل ہے
 ایک تو یہ اہل قبلہ کافر نہیں ہیں چنانچہ سب فقہاء اور متکلمین کا یہی یہ قول ہے
 اور دوسری عبارت فتاویٰ کی سب الشیخین کفر ہے وجہ اشکال کی بیان
 کر کے پھر جواب لکھتا ہے یدفع الاشکال بان یقول کتب فتاویٰ مع حکم
 قائمہ وعدم اظہار دلائلہ لیس بحجۃ من ناقلہ اذ مدارا لا اعتقاد
 فی المسائل الدینیۃ علی الادلۃ القطعیۃ علی ان فی تکفیر المسلم قد

واخذہ لا وجود لہ فی اصل الجواہرۃ وانما وجد علی ہامش بعض النسخ فالتی
 بالاصل مع انہ لا ارتباط لہ بما قبلہ انتہی اتصل حال مسئلہ کا یہ ہے کہ جس زمانہ
 میں بحر اور اشباہ تصنیف ہوئی تھی تو مصنف بحر و اشباہ نے لکھا تھا شیخین
 کفر نہ لا تقبل توبتہ اس زمانے میں یہائی مصنف کا جس نے ہر الفائق شرح
 کنز الدقائق تصنیف کی ہے جسکا نام عمر بن نجیم ہے اور چند علما ہی شہر مشر
 شیخ امین الدین عبد العالی وغیرہ جمع ہو کر آئے اور دریافت کیا کہ یہ مسئلہ
 سب اشہین کفر کا کہاں ہے لکھا ہے کہا جو ہر ہ سے لکھا ہے جو قدوری کی
 شرح ہے علماؤں نے جو ہر ہ تیرہ طلب کیا تو جواب دیا کہ میرا جو ہر ہ الی میں
 اور شہر میں سے جو ہر ہ منگو اگر ہر چند دیکھا یہ مسئلہ نیا یا کہا گویا سی جگہ سے
 نقل کیا تھا مقام بتلایا تو عبارت جو بحر میں تھی اوس سے ملا کر دیکھا تو ہر
 اول اور آخر سے ہلوا دیا لکھا یا مسئلہ کی وہیں خطا ظاہر ہو گئی وقال السید الجواد
 فی شرح الاشیاء حکے عن عمر بن نجیم ان اخاء لقے بذلك فطلب نج عن کوثر
 فلو يوجد الا على طريق الجواهرۃ اور پھر حموی نے اوس عبارت کے القتل بغير
 واقول علی فرض ثبوت ذلك في عامة نسخ الجواهرۃ لا وجه له لظهور فمات منا
 من قبول توبتہ من سب الانبياء عندنا خلافا لما للكلية والحنابلة واذا كان
 كذلك ولا وجه للقول بعدم قبول توبتہ من السب شيخين بل لو ثبت ذلك
 عن احد من الائمة فيما اعلوا بالفرض اگر ہم کفر مانیں جب یہی یہ لازم نہیں آتا کہ
 کہ اسکی توبہ قبول نہیں اور حکم کرنا ساتھ کفر کے بہت مشکل ہے اختیار میں لکھا کہ
 اتفق الائمة على تضليل اهل البدع اجمع وتخطيهم وسب احد من الصحابة
 وبعضه لا يكون كذا لكن يضل و ذکر فی فتح القدير ان الخوارج الذين سبوا
 دماء المسلمين واموالهم وليكفرون الصحابة حكمهم عند جمهور الفقهاء

[illegible]

مسلوکان فی حکفہ خلاف ولود وایتہ صیغۃ آور دوسری جگہ لکھا
 اذ کان فی المسئلۃ وجوہ یوجب الکفر وواحد یمنع فعلی المقتضی المیل لما یمنع
 تعجب ہے صاحب علم سے کہ ہاوجود این دلائل قویہ فائل باسلام دلیل ضعیف
 کو ترجیح دیکر کفر ثابت کرے اور یہاں تک حکم دیوے کہ توبہ ہی اسکی قبول نہیں بلکہ
 قتل اسکی توبہ ہی ظاہر ہے کہ گویا سب علماء کے قول کا انکار ہے درمختار میں
 لکھا ہے منکر الاجماع کا قراور تمسید ابو الشکور سلمیٰ میں لکھا ہے من قال لا یؤمن
 بیا کافر او شہد بالکفر علی مؤمن فانه یصیر کافرا وروی عن النبی صلی اللہ
 علیہ وسلم انه قال من شہد علی ائمتہ بالکفر فهو اولی بہ اهل احواء جو تتر
 فرقہ میں داخل اسواسطے جو حدیث شریفہ تفریق امت میں وارد ہوئی ہے
 اوسمیں لفظ امتی ہے امت حضرت موسیٰ اور حضرت عیسیٰ کا شمار اس میں نہیں
 کر کے نہیں فرمایا تھا اور انکے واسطے اور حدیث ہے انہ قال صلی اللہ علیہ وسلم
 ان بنی اسرائیل تفرقت بعد موسیٰ علی احدى وسبعین فرقة وبعد عیسیٰ
 اثنتین وسبعین فرقة ویتفرق ائمتہ من بعد ثلثة وسبعون فرقة اگر سب
 فرقہ امت محمد صلی اللہ علیہ وسلم کی مع اصناف کفار شمار کریں گے تو تتر فرقہ کیونکر
 ہونگے پس اگرچہ کفار ہی امت دعوت ہیں پس معلوم ہوا کہ مراد امت سے
 امت اجابت ہے جنہوں نے اسلام قبول کیا تھا المراد بالامۃ من جمیعہم دائرۃ
 الدعوة من اهل القبلة لا ینضافعوا لی نفسہ اکثر ما ورد فی الحدیث
 علی هذا الاسلوب فالمراد بہ اهل القبلة ولوارید بہ امۃ الدعوة فتناول
 یہ اصناف الکفر فکیف یکون تفریق الامۃ الی ثلث وسبعین خداوند تعالیٰ
 عفور الرحیم اور تو اب الرحیم ہے اسکی رحمت کا منکر نہونا چاہیئے توبہ سبکی قبول
 ہے اگرچہ پیغمبر و انکی جناب میں بے ادبی کی ہو اسکی توبہ یہی قبول ہے چنانچہ

[illegible]

اُنکی توبہ قبول نہ ہونے کی کوئی وجہ نہیں ہے۔ مقام غور ہے کہ جو شخص مشرک ہو
 اور اللہ جل شانہ کا شریک بنا، ہو اگر وہ توبہ کرے قبول ہو جائے کیا توہم انہیں
 سے بدتر ہو گئے کہ توبہ انکی قبول ہوگی اور صاحب بھرنے جو ہر سے جو مسئلہ علم
 قبول توبہ روافضی کا نقل کیا ہے وہ غلط ہے قابل التفات کہ نہیں کیونکہ خلاف
 ہے نصوص قرآنیکو قال اللہ تعالیٰ ان اللہ یغفر الذنوب جنیۃً علیہ ہو المغفور
 واللہ اعلم بالصواب وعندہ امر الکتاب حررہ المرحوم عقیل بن عقیل القوی البوسنی
 محمد عبد الحی الامنوی تاج وزر اللہ عن ذنبہ الحلی والحنفی وحفظہ عن موجبات الغی
 ابن المرحوم مولانا محمد عبد الحلیم اذخلہ اللہ فی دار النعم ابن عساکر
 فی الواقع حدیث اوراق است میں تارمی سے قراد مسلمین فاسقین میں لکھا
 عساکر سے درج میں جاوینگے اور روافضی کہ حضرت شیخین کی شان میں
 کہتے ہیں اور اس طرح سب اہل ہوا کافرین ہیں اور توبہ انکی مقبول نہ ہوا
 ان قول ابی حنیفہ انا لا یکفر احد منهم وفی ترجمہ الکمال ان عدم توبہ
 ہو المنقول عن جمهور المتکلمین والفقہاء وان الشیخ الاشعری قال ان کلاً
 یعمیہم واللہ علیم بالصواب بیدۃ الہدایۃ وحسن التوابع حررہ ابو الاحیار
 محمد نعیم غفرلہ العلی الرب المحکم ۱۳۰

استفسار کیا فرماتے ہیں علمای دین بیچ مقدمہ حلت و حرمت ہر دہ کے
 صاحب کتاب حیوۃ المیراث و صاحب فتاویٰ رہنہ اسکو حرام اور مکروہ کہتے ہیں
 اور صاحب غایۃ الکلام و تمیز الکلام نے ہر کو حلال لکھا ہے پس نہ ہر نام
 میں یہ حلال ہے یا حرام فتویٰ تبسیر ہوا اس سے اطلاق فرمائیے
 ہو للمصوب ہر ہر مذہب حنفیہ حلال ہے اور کتب معتبرہ میں حرمت لکھتے
 کہو نہیں خزانۃ المفتین میں ہے اکل الخفاف والمہلک وکل ذی طوق

فی کتاب الاکل والشراب
 منہ شغل

ہو ماحولہ پر راوی کی کتابی کے کوئی صورت نہ ہو اس کے اسباب کا نقل
 کرنا دوسری مسجد کی حرمت کے واسطے جائز ہے لیکن مفتی بہ یہ ہے کہ جائز نہیں
 کیونکہ اسباب مسجد منہدم نہ کا وقف ہے اور وقف میں کنیطر حکم تصرف جائز نہیں
 اہل اسلام کو لازم ہے کہ بقدر ہمت و وسعت اسی مسجد میں ہمسائی تعمیر کر دیں اور
 اسباب اسکا اوسکی حرمت میں شامل کر دیں کہ ہندوگان خدا جو اسطرقت
 گذر کرین نماز زمین اور اگرین بلکہ مسجد کوئی تعمیر نہ کی تعمیر باصیت
 زیادتی ثواب کی ہے تہجراتن میں ہے قال محمد اذا خرب المسجد وليس له ما يعمر
 به وقد استغنى الناس عنه فإنه يعود الى ملك الوفاق وقال ابو يوسف هو
 مسجد ابد الى قيام الساعة لا يعود مبرأ ولا يجوز نقله ونقل مالك الى مسجد
 اخر اسواء كانوا يصلون فيه او لا وعليه الفتوى كذا في الحادى القام
 اور شربنا الى سعادة الساجد بعمارة المساجد میں لکھتے ہیں فی عینہ الدار
 رسل علی بن احمد عن مسجد خرب ومات اهلہ ومحلہ خری فیہا مسجد
 لا اہلہا ان یصہر فوا وجہ المسجد الخراب الى هذا المسجد قال لا استی واذا
 علمت هذا بعدا ذکرہ فی الدرر وفناوی قاضیخان من جواز نقل المسجد اذا
 خرب خلاف ما علیہ الفتوی مکاتھو المذکور فی الحادی وتخلان الصبح
 المذکور فی خزائن المفتین وقد مشی الشیخ الامام محمد بن سراج الدین الحاکم
 علی القوال المفتی بہ من عدم نقل بناء المسجد اور علامہ قنارین زاہد نے
 مجتہدین تصریح کی ہے کہ اکثر مشائخ حنفیہ قوی عدم جواز نقل کا دیرینہ اہل العلم
 حشرہ محمد عبدالحی عفا عنہ

استقفا چہ میفرماید علمای دین و مفتیان شرع متین کہ اگر حنفی مجتہدین
 عشرہ رمضان المبارک مسجدی در سنت تراویح ختم قرآن مجید کر وہ در مسجد دیگر

[illegible]

از زمره مقتدیان ساقط نخواهد شد بلکه ایشان اگر در عشره اولی تراویح منضم او مکرر
 و تراویح بر ایشان سنت باقی مانده اقتدا ای شان با چنین امام که در عشره اولی
 فراغت حاصل ساخته جائز نخواهد بود و عدم مجواز اقتدا ای القوی بالتضعیف در
 خزانه الروایه می آرد فی السنه فی التراجیع مرة و ختم ثانیاً یعنی حد القوم
 لا یخرج هذا القوم الثانی عن السنه لان الامام خرج من السنه فصلا له یقتل
 فیدرکون ثواب صلاة النفل و لا یدرکون ثواب صلاة التراجیع و نفس مسأله
 موکداً بامامه بالدين الحسام النبائی فی مسائل التراجیع یکان قلت ما تقول ان امام
 ختم فی التراجیع تعویض فی الحکم ثانیاً اهل مجوزاً لا اقتداً لهم بل یستعملون و لا اقتداً
 به هل یكون هذا الحکم محسوماً قلت کانت هذه المسئلة دالة فی جمل مسائل
 الدلیل نما تا لم یلا فقال بعضهم لا یجوز الا یجوز علی الضعیف لانه
 للمقتدی سنة موکدة و لیسبق فی حق الامام سنة موکدة بل ص
 تلقوا و السنه اتوی حاله و قاسوه علی اقتداء المقتدیین بالمتبیین
 بعضهم مجوز و قد روی بعض اهل العلم من الکتاب العتای و رجل یامر و یمنع
 فی التراجیع و ختم فیها فقام تبعوا الغیرین الدثار بالفضیلة و لیس ثواب الحکم و
 هذه الکتاب غیر مشهور بین العلماء فلا و فوق به مع الله لا ینفهم منه سقوط
 سنة الحکم التمی بر قول ثانی اگر چه تراویح از زمره مقتدیان ساقط نخواهد شد
 چه درست تراویح امام و مقتدی هر دو در التراجیع در سقوط ختم اشکالی است
 چه قضا و در باب اقتدا ای ضعیف نظر امام را اگر چه بر و یک برکن باشد باقی اقتدا
 می نویسند چنانچه در رد مختار و غیره مذکور است اما اقتداء علیاً فربما یقتسم
 شیخه فی الوقت و ینم لا یبعد و فی عایتیه لانه اقتداء بالمفترض المتبذل
 فی حق القعدة لو استلزم شیخاً و لیسین و القعدة لو اقتدی فی التراجیع

[illegible]

وہ جسے اب القادری والی کہتے ہیں

نہیں لیکن اگر رافضی یا خنسی رفق و رفیقہ کجاح از سنیہ کرد و کجاح با جازت
پیر زن واقع شد و منکوحہ سنیہ بالغہ ہو و مالاً فسخ کجاح می خواہد پس بر محض قیہ
کفر فاضل از زن رافضیہ کجاح درست و از مرد رافضی نادرست بمثل کتابیہ درست
و از کتابی حرام و بلحاظ خوف اختلاف کفر و رافضی فسخ درست است یا درست است
بمیزا با کتاب و توجرو الیوم شود

هو المصوب و رین صورت فسخ درست است چه رافضی فاسق است و فاسق
کفو صالح نیست و در صورتی که آر و قلت افاد البیضہ انہا لوت و وجہ علیہ
حرا و سنی او قادیان علی اللہ و النعمۃ میان بخلافہ او علی انہ دلائل و فلان قادیان
لقبط او این نہا کما ان لہا الخار فلیحفظ انتہی و اللہ اعلم حرره محمد عبدی عفی عنہ
استفتا کیا حکم ہے اس صورت میں کہ ایک شخص جھٹھ مثل رسول اللہ صلی
علیہ وسلم کے متحقق و موجود عالم میں کہتا ہے یہ صحیح العقیدہ ہے یا فاسق
اور وہ شخص مذکور بالا کافر ہے یا فاسق و گنہگار۔ بینوا و توجروا۔ (المکملۃ)
علی وجہ اللہ عبد احمد الشہر علی امر قادیان و کان لہ اللہ

فکتاب العقائد والاشواء
در حدیث ان صحیحہ

هو المصوب اگر مراد اثبات ممالیت نبوی سے ممالیت جمیع صفات نبویہ
جستہ کہ صفت رسالت میں ہی ہے تو یہ قول کفر ہے کیونکہ قرآن مجید میں ہم
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی صفت موجود ہے پس عوی کرنا و سری عی کما فی
نفس قطعی کے ہے علامہ ابو شکور سلمی تمہید میں لکھتے ہیں اعلیٰ ان الواجب علی
کل عاقل ان یصدق ان محمداً کان رسول اللہ و الان ہو رسول اللہ و کان خاتم
الانبیاء و لا یجوز بعدہ ان یکون احد نبیاً و من ادعی النبۃ فی زماننا لیکون
کاذباً انتہی اور اگر مراد ممالیت جمیع صفات کمالیہ محمدیہ میں سوا نبوت کے ہے
تو یہ قول فسق اور مخالف جملہ اہل سنت کے ہے جمہور علماء و شریک و عرفا

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible]

والتجديد في كل سنة
والجديد في كل سنة
والجديد في كل سنة

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

بعد المہلک الصدق والصواب چو کہ نظیر حضرت خاتم المرسلین کا باجماع سلامی اعلام
مستقیم الروح و سہل ہاں اختلاف الہی تو اس قدر ہے کہ محتسب بالغیر یا محتسب
بالدات اکثر علماء کا مسلک اول ہے اور بعض محققین کا مختار قول ثانی ہر تقدیر
کوئی ذی علم بالفعل متحقق اور موجود ہونے نظیر آن حضرت کا قائل نہیں ہیں
مسئلہ میں جو شخص کہتا ہے کہ چہ مثل رسول اللہ کے عالم میں متحقق و موجود ہے
وہ جاہل و فاسد الفیہ ہے بلکہ دائرۃ اسلام سے باہر ہے کیونکہ اس کے
اس کلام سے انکار ختم نبوت کا جناب خاتم المرسلین کہ منطوق آیہ کہ یہ دلکس
رسول اللہ و حاتم البیین ہے ظاہر و باہر ہے واللہ اعلم حررہ العبد الخال
محمد عادل عاملہ عند سبوح الفضلہ الشامل

قائل و محدود ہونے امثال حضرت خاتم المرسلین کے مجنون ہے اور
بین بیہنا جاسیے کیونکہ اگر فی الجملہ ہوش اور حواس رکھتا تو جان
دلائل نقلیہ کے عقلی دلائل ہی اختراع نظیر و احد پر قائم ہیں چہ جائے اس
مثل موجود کہے انا للہ وانا الیہ الرجعون۔ کتبہ عبد الحق
واقعی حضرت خاتم المرسلین مثل و نظیر کا موجود اعتقاد کرنا مسلمہ انکار لغوی
قرآنی ہے اور لغوی قطعاً ہے ان محمد کا انکار بلاشبہ کفر ہے علامہ جوہر
نے کتاب المعتقد فی المعتقدین تصریح کی ہے کہ اس مسئلہ کا انکار وہی شخص
کرنے کا جو ہرگز آنحضرت کی نبوت کا معتقد نہ ہوگا اسلئے کہ آن حضرت کی رسالت
سے بطریق تواتر جو ہکون ثابت ہوا منجملہ اوسکے یہ بھی ہے کہ آنحضرت سب غیر
کے خاتم ہیں کہ اس وقت سے قیامت تک کوئی نبی آپ کے بعد نہ ہوگا اگر وہ شخص
آنحضرت کو جمیع ما جا رہ میں صادق جانتا اور آپ کی رسالت کا معتقد و معترف
ہوتا تو اس کا نبی انکار نہ کرنا ادا کسی ہی تصریح کی ہے کہ جو شخص کہے کہ آن حضرت

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 وبعد
 فاعلم يا أيها المؤمنون
 أن الله قد جعل في
 القرآن الكريم
 آيات كثيرة
 تدل على
 وحدانيته
 وتعالى
 عن كل
 شبيهة
 به
 لا اله الا الله
 محمد عبده
 وآله
 وصلى الله
 على سيدنا
 محمد
 وآله
 وسلم

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible]

١٢٧
واقع شوال سنة ١٢٧ هـ

١٢٧

كتاب الصلاة

و بر قبليقاته هرايه در فصل تراويح اين عبارت نوشته بودم سئلت في الست
والثمانين بعد لالف والمائتين من الهجرة خمس صلى التراويح ثمان ركعات اقتدا
بما روى ابن حبان ان النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم اقتضاه في الدنيا الثلث
في رمضان باحدى عشرة ركعة مع الوتر ثلث ركعة بل يكون تاركا للسته فان
يجزى بما يحصله ارجح من الاصوليين يعرفون السنة بما واظب عليه الرسول
فمستفعلى هذا التعريف يكون السنة هو ذلك القدر المذكور وما دام يكون
مستحبا وعليه مشى ابن الهمام في فتح القدير ومحققوهم يعرفونها بما واظب
عليه الرسول او خلفائه واليه يشير عبارات الفقهاء في مواضع شتى وهو
المستفاد من حديث عليكم بسنة وسنة للفقهاء الراشدين
ابوداود وابن ماجه فان كلمة عليكم تدل على لزوم وكذا اذا
الحاقوا على سنة واليهما اشار بعض اعيان الديلم في كتابه اذا
عن خلافة الفقهاء فعماني فتح القدير انه عليه السلام تدب الى سنة
لان اللفظ لا يخلو من شيء فعلى هذا التعريف يكون السنة الموكدة
هي هتسرون ركعة لثبوت مواظبة الفقهاء الثلاثة عليها وان لم تثبت
مواظبة الرسول عليها فمضى ثمان ركعات يكون تاركا للسته الموكدة
وروي في رواية ابن ابي شيبة والبيهقي ان النبي ايضا صلى عشرين ركعة
لكنه حديث ضعيف عند المحدثين وللتفصيل موضع اخر فقط
نقل خط مولوى عبد المنان محمد ١٢٧ رمضان سنة ١٢٧ هـ

نقير الحامد السبحان محمد عبد المنان صانه الله عن الحدثنان بمجذمت المبع
ازمان لودني دوران جناب مولوى عبد الحمى صاحب صانه الله عن شير الغنى

و هر کس که از حروف کرم و محبت پر بود و بود و خود و سرور الوقت به هیچ خست
 تعارفی که بحکم الارواح مختلفه و ما تعارف منها اتلفت و ما تناکر منها انتناف
 پیدا شده بود در هیچ کام رسید لازم که تا حصول ملاقات حسابی از ملاقاتی روحانی
 همیشه شاد و یاد فرموده باشند شکوک که بر تعلیق فقیر بفرمان فک آنها تحریر کرد
 موجب سترم شد هر چند که فک آن هر دو شک سهل الحصول بود اگر خود بخواهد
 کتب بمحققین نخست می فرموده یا از مولوی نذیر حسین صاحب ام فیض استقفا
 میفرمودند احتیاج استفسار نمی افتاد مگر این هم خوب شد که به فقیر بزرگوار این
 استفسار را تباطلی پیدا ساختند و بر قول بزرگان مطلب تصنیف مصنفش نیکی
 میدادند از و باید پرسید عمل فرمودند جز آنکه اندر آخر از حسب تحریر پروردگار
 بر کاغذ علنی و نویسانیده جواب آنها نوشته ملفوف می فرستیم از حسن وقع آ
 به تکلف مطلع فرمایند و اگر بمولوی نذیر حسین صاحب معانیه گنایده شود
 که جناب شان را بر کتب محققین نظر نیست و هیچ یقین که ایشان پسند خواهند
 و السلام غیر الحتام فیہ تختم الکلام بخیرت مولوی نذیر حسین صاحب
 مع ضمیمه شوق مشحون رسانند و بمولوی کریم الله صاحب نیز تحریر نارنج بآورد
 سوال روز پنجشنبه ۱۲۲۲ هجری

نقل سوال و جواب

سوال اول کدام محقق از اهل اصول و فقها جانب موکدیت بر مؤلفیت صحاب
 رفته است و در کدام کتاب آمده است - سوال دوم از کدام حدیث مؤلفیت
 خلفاء راشدین برست رکعت تراویح ثابت است بیواتقوا
 هو المصوب جواب دال اول آنچه مشهور و در مختصر است اصول مبتد اول
 مذکور است السنة ما و اخطب علیه الله علیه و سلم لیکن از باب نظر دقیق

[illegible]

الثاني صاحب البيان تبيين شرح منتخب حسامي في توليد اعلان السنة
 في اللغة هي الطريقة حسنة كانت او سيئة يدل عليه قوله عليه السلام من
 سن سنة حسنة فالجرها واجز من عمل بها الى يوم القيام ومن سن سنة
 سيئة فعليه وزرها ووزر من عمل بها الى يوم القيام وفي عرف
 الشرع يواربها طريقة الدين اما للرسول او للصعابة حتى يقال سنة الرسول
 او سنة الخلفاء الراشدين ولا يختص مطلق السنة بسنة الرسول خلافا
 للشافعي وقال القاضي ابو زيد يحتمل انه لم يبلغه استعمال السلف اطلاق
 السنة على طريقة العمرين والصعابة لانه كان بعد ابي حنيفة بقرن اربعين
 وحكامها ان يطالب المراد باقامتها ويعاقب على تركها لانه لا يخلو اما ان
 طريقة الرسول او طريقة للصعابة وكل واحدة من الطريقتين افعالها
 ونعيمنا عن افعالها انتهى وعلم انه فصيح الدين وشرح وقاية في آراء
 الطريقة المسلوكة في الدين بلا وجوب ولا افتراض وضربها بعدم
 مع الترافع لهما فاذا ذكر في المحيط السنة سنتان سنة النبي صلى الله عليه
 وسنة اصحابه فسنه الرسول هي الطريقة التي والطلب عليها كركعتي الفجر وسنة
 الصعابة الطريقة التي والطلب عليها انتهى وطحاوي ودر حاشية مراعي الفهم
 في آراء السنة عند الحنفية ما فعله النبي صلى الله عليه وسلم او صحبه بعد
 قال في السراج ما فعله النبي وواحد من اصحابه فان سنة اصحابه امر
 السلام باتباعها يقول عليه السلام بسنة وستة الخلفاء الراشدين وقوله
 اصحابي كالنجوم بايهما اقتد شرفتم اهتديتم انتهى علامه عبد العزيز بن
 صاحب كشف در تحقيق منتخب حسامي في آراء ذكره ابو اليسر في الحكم السنة فيون
 كل فعل والطلب عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل التشهد في الصلوة

عن الصادق عليه السلام في قوله تعالى
 والذين آمنوا واتبعتهم اهليهم
 الا اولئك هم المفلحون
 قالوا يا ابا عبد الله ان اولادنا
 من قبلنا هم اولادنا فماذا
 يكون حالهم اذا ماتوا
 قالوا يا ابا عبد الله ان اولادنا
 من قبلنا هم اولادنا فماذا
 يكون حالهم اذا ماتوا
 قالوا يا ابا عبد الله ان اولادنا
 من قبلنا هم اولادنا فماذا
 يكون حالهم اذا ماتوا

دست موکده همچنان که موأظبت نبوی میشود موأظبت خلفاء نیز جزء است
 دوم موأظبت نبوی که موجب سنت و موکدیت است بر دو قسم است یکی آنکه
 آن حضرت صلی الله علیه و سلم بار تکباب فعلی مداومت فرمایند مثل چاهت و سن
 رواتب و غیره دوم آنکه آن حضرت بامری امر و ترغیب علی سبیل مداومت
 فرمایند نمی بینی که اذان را جمله علماء شترقا و عزنا سنت موکده می نویسند
 با وجود آنکه خود آنحضرت بنزد نفس یک بار هم اذان نه گفتند چه جای آنکه موأظبت
 بران کرده باشند و همچنین موأظبت خلفاء هم بر دو قسم است یکی موأظبت فعلی
 و دوم موأظبت امری و تشریحی و هر یک ازین چهار قسم مستوجب ملاست جماعت
 بر تارک میشود چنانچه از تحریر بحر العلوم در شرح شعور واضح است و جهول
 اصولیین اگر چه تصریح این امر نکرده اند مگر از کلام ایشان بوضوح عاید این
 تفصیل مفهوم میشود بعد تمهید این امر باید دانست که بایاد موأظبت از تکباب
 بر بست رکعت تراویح حدیثی صریح یافته شد لیکن طائفه غیره فقها و اصولیین
 تصریح بدان کرده اند حتی که ابن الهمام نیز در شرح قول صاحب هایر و آیه
 انما سنة ملوأظبة الخلفاء الراشدین می نویسد فيه تغليب الامر بآیه
 کلهم بل عمر و عثمان و علی انتهى و در جای دیگر می نویسد عن ابی یوسف ان
 امکناداء هانی بینه مع مراعات سنة القراءات یصلیها فی بینه لقوله علیه
 السلام بالصلاة فی بیوتکم و جوابه ان قیام رمضان مستثنی من ذلك
 لما تقدم من فعله علیه السلام والعذر فی تركه وفعل الخلفاء الراشدین
 انتهى اما موأظبت تشریحی خلفاء بر بست رکعت پس از روایات عدیده ثابت
 و همین قدر برای بودن این مقدار سنت موکده و استحقاق امامت از ترک
 آن کافی است و مروی البیهقی فی کتاب المعرفة عن السائب بن یزید قال کنا

[illegible]

قلیطان رسالت احیاء السنۃ بتحقیق تعریب السنۃ

کتاب العقائد

استفتا ما قولکم مفرات علمای حنفیہ سے صورت مسئلہ کی پوچھی جاتی ہے کہ اگر کوئی شخص مرد ہندی ناخواندہ قوم افغان دعویٰ نبوت کا اس پر درجہ اگرستہ کہ میں مکمل پیغمبر آخر الزمان کا ہوں اور واسطہ تردید کتب انساوی پیغمبر خدا کا بیجا ہوا آیا ہوں کہ ایک مطیع محمدی قائم کر کے کتب خود پرین لکھ تصنیف کر کے چھپواؤں تا دین انساوی باطل اور ردیو جاوے پس اس قول کو زمان مرد ہندی ناخواندہ سے باز کرنا اور اس پر اعتقاد لانا کہ یہ نمکیل مختار فرستادہ نبی آخر الزمان کا ہے یا اوسکی مدد خیرت کرنا یا نام مطیع

معدیار واسطہ یا نہیں ہو المصوب اگر وہ شخص اپنی وکالت پر اس امر کو سبذ گردانتا ہے کہ انجیئت کو خواب میں دیکھا ہے پس بعد تحقیق و تفتیش اوسکے خواب کے تصدیق اوسکی ہو سکتی ہے ورنہ قول اوسکا پایہ اعتبار سے ساقط ہے والہ اعلم حسره و ہجرت عند الحی عفا عنہ

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ میں ایک شخص دعویٰ کرتا ہے اس بات کا کہ چہ مثل انجیئت صلی اللہ علیہ وسلم کے موجود اور متحقق ہیں اور مثل من سے یہ غرض رکھتا ہے کہ شریک حضرت رسول مقبول مسلم گئے آپ کے جمیع صفات اور راہیت میں اور پیش کرنا ہے قول حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما کتابا ورنہ مشہور سبحان اللہ خلق سبع ارضین فی کل ارض ادم کا دم کو قریح لکھو و ایڑا ہید کا براہیم و موسیٰ کو کھلم و ہمیسے کیس کو و بی کنیت کو آیا یہ قول اوسکا ایسے موجود و متحقق ہونا انما حضرت خاتم النبیین صلعم کا عالم میں بمعنی مذکور کے حق ہے یا باطل اور یہ حق

کتاب العقائد

[illegible]

ابن النيس عن بعضهم ان الارض واحدة قال وهو مرود بالقرون والسنة
 قلت لعله القول بالتأويل فيصير صريحاً في مخالفة ويدل للقول الثاني
 ما رواه ابن جرير من طريق شعبة عن عمار بن مرة عن ابي الضمير عن ابن عباس
 في قوله تعالى ومن الارض مثلهن قال في كل ارض مثل اراهم ونحوها
 على الارض من الخلق هكذا اخرجته مختصراً واستاده صحيح واخرجه الحاكم
 البيهقي من طريق عطاء عن ابي الضمير مطولاً واول سبع ارضين في كل
 ارض ادم كاد مكرو ونوح كنوح وابراهيم كابر ااهيم وعيسى كعيسى
 كنبينا قال البيهقي اسناد صحيح الا انه شاذ وظاهر قوله تعالى ومن
 الارض مثلهن يراد على اهل العياضة في قوله ايمان لا مسافة بين
 ارض وارض وقد راوى احمد والترمذي من حديث ابي هريرة
 ان بين كل سما خمس مائة عام وان بين كل ارض وارض خمس اضعاف
 اسحاق بن راهويه والبخاري حديث ابي ذر عن النبي صلى الله عليه وسلم
 خفاج حنفي حاشية تفسيره من لكتبه من الذي نفتقده ان الارض سبع
 كالسموات ولها سكان من خلقه يعلمون انتهى اور سليمان جبل حاشية جلالين
 من لكتبه من ذكر الله تعالى ان السموات سبع طبقات ولويات الارض في الارض
 في التنزيل عدد صحيح لا يحتمل التأويل لا قوله تعالى ومن الارض مثلهن
 وقد اختلف فيه فقيل اى في العباد لان الكيفية والصفة مختلفتان
 والاخبار ثنتين العدد وقيل مثلهن اى في الغلظ وما بينهما وقيل هي
 سبع الا انه لم يفتق بعضها عن بعضها قال لما ورد والصحيح هو الاول وانما
 سبع كالسموات انتهى اور فليس عراض من تركه بن راوى عن عبد الله
 بن عمر عن رسول الله صلى الله عليه واله وسلم انه قال بين كل ارض الى

ولہو اذ ناب کل ذنب نحو ثلث مائة ذراع والسادسۃ بقا امر يقال
 الحشور وهو سود الابدان ولہم محال لب كعنا لب السباع ويقال
 ان رائۃ نكاس الطير على ياجوج وما جوج حين يخرجون في ملكهم والطبقة
 السابعة فيها مسكن للبشر جنودہ من المردة والشيء اكلن انتهى مخلصا وثالثا
 معلوم انہ چاہیے کہ جملہ طبقات باقیہ میں انبیاء کا ہونا ثابت ہے نہایت حدیث
 و انہ کہ صحیح ہے دلالت کرتی ہے اور قرآن پاک میں ہے و لكل قوم حاد
 یعنی ہر قوم کے واسطے ہادی مبعوث ہوا ہے اس سے معلوم ہوتا ہے
 کہ ہر قوم کے واسطے ایک راہنامہ مقرر ہوا ہے پس ہر گاہ طبقات باقیہ میں
 وجود مخلوقات الہی کا ثابت ہے اور کوئی مخلوق حق تعالیٰ کی مطاع نہیں
 لایا ہے کہ وہاں ہی راہ نما ہو گئے اور علامہ جلال الدین محلے کی راہ نما
 بھی یہ بات ثابت ہے کہ حضرت جبریل طبقات باقیہ میں وحی لیا۔
 چنانچہ تفسیر جلالین میں لکھتے ہیں اللہ الذی خلق سبع سموات و
 ما بینہن یعنی سبع ارضین یزول الامم الوسی بینہن بین السموات و الارض
 بتنزل یہ جبریل ص السماء السابعة الى الارض السابعة انتهى ہر گاہ یہ
 تین امروں میں نشین ہو گئے اب سمجھنا چاہیے کہ لفظ نبی کنیکم سے اگر یہ ایک ایک
 نبی خاتم النبیین ہونا مقادہ باقیہ میں ثابت لیکن اس کا مثل ہونا ہمارے
 خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وسلم کے ساتھ ثابت نہیں ہو سکتا اس واسطے
 کہ کلام عرب میں کاف تشبیہ کے واسطے مستقل ہے اور تشبیہ میں لازم نہیں
 کہ تشبیہ بالمثل یا قوسی اور مشابہ سے بلکہ کہی تشبیہ ناقص کے ساتھ مجرور و مفعول
 واسطے ہوتی ہے قرآن پاک میں حق تعالیٰ فرماتا ہے اللہ نور السموات
 و الارض و مثل نوری و کواکبہ فیہا امین اس آیت میں حق تعالیٰ نے

کیسی ثابت ہوگی ملا دہ یہ ہے کہ ممانیت میں اتحاد و ممانیت و اتحاد و ممانیت
 اسید اسے انسان انسان کے مماثل کہلاتا ہے اور انسان جن بائیس ست کے
 مماثل نہیں کہلاتا ہے اور عبارت بدائع الذہور وغیرہ سے جو سابق منقول
 ہوئی معلوم ہوتا ہے کہ مخلوقات طبقات باقیہ اس مخلوقات کے صنف سے
 نہیں ہیں اور یہ ارض و صنف قطع سے ثابت ہے کہ نبی ہر قوم کا اسی قوم کے
 صنف سے ہوتا ہے تا امت اس کے ساتھ ارتباط پیدا کرے اور اسکی نسبت
 کرے اسینواسطے بنی آدم پر کوئی نبی از قسم جن یا از قسم ملائکہ مبعوث نہیں کیا
 کہ انبیاء مخلوقات طبقات باقیہ کے اور نہیں صنف سے اور انہیں کی جنس سے
 ادنیٰ اور ہمارے خاتم الانبیاء ہمارے جنس سے ہیں پس دونوں خاتم میں تا
 کہ عبارت ہے اتحاد صنف و صفات سے کیونکر ہوگی آری اسقدر میں دیکھتا
 شریک ہیں کہ ہمارے بنی خاتم الانبیاء اس طبقہ کے ہوئے اور طبقات باقیہ
 خاتم اپنے اپنے طبقات کے خاتم ہوئے لیکن مجرور اس شرکت کے
 درست نہیں ہے الحاصل حدیث مذکور صحیح ہے اور موجود ہونے امت
 افضل مخلوق اللہ صلی اللہ علیہ و علیٰ آلہ وسلم کا باطل ہے اور اس حدیث سے
 ہرگز ثابت نہیں ہوتا ہے بلکہ عدم ممانیت اس سے ثابت ہے مقام افسوس
 و تعجب ہے کہ از زمان وجود نبوی تا این جزو زمان مدت قریب تیرہ سو کے گزری
 اور اس مدت میں صد ہا فقہاء اور محدثین اور ہزار ہا علماء اور صحابہ اور تابعین کی
 نظر سے حدیث مذکور گزری مگر کسیکے خیال مبارک میں موجود ہونا امثال نبی صلی
 علیہ وسلم کا نہ آیا آیا تو اس صاحب عقیدہ کی خاطر خاطر میں آیا اللہ و اما اللہ
 راجعون لقد صدق رسولنا صلی اللہ علیہ وسلم ولید الدین غریب
 وسیع و غریباً نازم برین عقل و دانش اگر شیوع حمل کی یہی کیفیت تھی کہ

احسن الامر زید مذکور بکرر گفت کہ نماز خود ہا مفر و مفر د ادا کنم بکرر
 برین سخن راضی شدہ نیت نماز خود بست و از پس زید مذکور نیز اقتدا ای او
 نمود پس در صورت مسطور نماز زید و بکرر صحیح گردید یا نہ و چنین اقتدا از روی
 قرآن و حدیث درست است یا نہ بینوا قوجروا

هو المصوب تدافع و امامت با وجود قابلیت مکروہ است و توج این امر
 از علامات قیامت است قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان من اتمام
 الساعة ان يتدافع اهل المسجد لا یجدن اماما یصلی بهم رواہ ابو داؤد
 وغیرہ زید و بکرر تدافع و امامت جایز نیست لیکن اقتدا ای زید با بکرر صحیح است
 و نماز ہر دو صحیح شدہ و اللہ اعلم حررہ محمد عبدالحق عثماني

استفتا ما قولکم رحمہم اللہ نقاسے اس مسئلہ میں زید بر طایبان کرتا ہے
 کہ نماز وتر میں تیسری رکعت میں قبل پڑھنے و عاقبت کے رفع یدین کرنا
 تکبیر کرنا جو مروج ہے سو بدعت سیئہ ہے اسلئے کہ اس مقام خاص میں
 کرنا اور تکبیر کرنا حدیث شریف سے نہیں ثابت آیا تیر کا بیان صحیح ہے
 ہے یا نہیں و در صورت عدم صحت کے صورت مذکورہ میں رفع یدین کرنا اور
 تکبیر کرنا سنت ہو کہہ ہے یا واجب یا مستحب بینوا قوجبروا
 هو المصوب تکبیر کرنا اور رفع یدین کرنا بوقت قنوت کے آنحضرت صلی اللہ
 علیہ و آلہ وسلم سے ثابت نہیں اور صاحب ہدایہ نے دلیل رفع یدین
 میں لکھا ہے بقولہ علیہ الصلوۃ والسلام ترفع الایدی الا فی سبع مواضع
 تکبیر الافتتاح و تکبیر القنوت و تکبیر العیدین و الاربع فی الحج علامہ عبد اللہ
 عینی شرح ہدایہ میں بعد ذکر تخریج اس حدیث کے لکھتے ہیں فانظر الی
 رد ابا تھومل یتجد فیہا ذکر دفع الیدین عند القنوت وانما یوجد ہذا عند

[illegible]

شراح ابو حنیفہ تکبیرۃ فی القنوت لم یثبت فی السنۃ ولا دل علیہ قیاس
 وقال ابو نصر لا قطع هذا ضاع منه فان ذلك روى عن علي بن ابي رافع
 بن عازب والحق ما يدل عليه ايضا وقال ابن قدامة في المغنی روى عن
 عمر بن الخطاب كان اذا قرع من القنوة في الوتر كبر انتهى اور ابراهيم حلی غنیۃ
 المستملی شرح بنیۃ المصلی بن لکنتی بن سافع تکبیر القنوت مروی عن عمر
 ذکرہ لا شرم و البیهقی فی سند الکبیر انتهى الحاصل رفع یدین اور تکبیر وقت
 قنوت اگرچہ انحضرت صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم سے ثابت نہیں مگر ہر گاہ ہر
 صحابہ اور بعض تابعین سے ثبوت اور سکا بموجب تحریر ابن قدامہ اور عینی اور
 حلی وغیرہ کے ہوا بدعت سمیۃ کس طرح ہوگی اگر سی ثبوت وجوب تکبیر و رفع
 کا جیسا کہ علمای حنفیہ لکنتی بن البتہ مشکل ہے کیونکہ کوئی دلیل وجوب
 نہیں ہے غایت فی الباب یہ ہے کہ اگر نہایت اقتداء صحابہ اور تابعین کے
 تکبیر کئے اور رفع یدین کرے مثاب ہوگا اور اگر نہ کرے تو معائب نہ ہوگا

اعلم بالصواب وعند حسن الثواب حرره الراجی خفوره القوی البصری
 محمد حمید الحقی تجاوا لحد من ذنب الجالی والحفی وحفظه عن موجبات الخ

استفتا ما تو لم رحمہ اللہ تھا درین مسئلہ کہ سیاست نزد فقہا چہ معنی
 میدارد و قتل سیاستہ منحصرست در گلو خفہ کہ دن مرۃ بعد اخری یا عام است
 اور جنایت بینوا التوجروا

الجواب والحمد اعلم بالصواب در رسالہ جامع تغزیرات از سراج الحق منقو
 السیاسة فعل بشا من الحاکم مصلحتی و اھا کوان لو بود بذلک دلیل جنایت
 یعنی سیاست فعلی است کہ ظاہر میشود از حاکم وقت بنا بر مصلحتی کہ می بیند آن را
 حاکم اگرچہ دلیل جزوی بر فعل مذکور وارد نشده باشد و ہر آن است سیاست

[illegible]

[illegible]

كتاب المختار في الأحكام

ومن السادطين ومعلومهم على كل منهم في ظاهرة لا غير ومن العلم
ورقة الانبياء على الخاصة وفي الظاهر لا غير كما في الضمات وغيرها
هكذا في جامع الرموز والله اعلم بالصواب نمرة خادم اوليائه الله الكريم محمد بن
عقيل الله الرحيم ابن مولانا مولوي علي محمد مفتقر

استفتا به سيفرايزه علمي دين درين مسئله كه يوم عاشورا مثل عمار
تريين وغيره دست است يانه بينوا تو جرو
هو الموفق صاحب صواعق محرقة مي آرد و اياه قمر اياه ان يشتغل في
التأصية المتعصين على اهل البيت او الجمال المقابلين للفلسد الفاسد الذي
بالبدعة والشر بالشهر من اظهار غاية الفرج والسوء واثمنا ده عيدا
واظهار الزينة فيه كالحضاب والاكحال ولبس جديد الثياب
وطبخ الاطعمة والمحجوب الخارجية عن العادات واعتقاد مع زجر
من السنة والمعتاد السنة ترك ذلك كله فانه لم يرد في
يعتمد عليه ولا اثر صحيح يرجع اليه وقد مثل بعض ائمة الهدى
عن الكحل والعنبل والحناء وطبخ المحجوب ولبس الحديد والظهار السوء
يوم عاشوراء فقال لم يرد في حديث صحيح عنه صلى الله عليه وسلم ولا
من احد من اصحابه ولا استحبه احد من ائمة المسلمين لا من
الاربعة ولا من غيرهم ولم يرد في الكتب المعتبرة
في ذلك صحيح ولا ضعيف وما قيل ان من اكل من يومه لم يرد ذلك
العام ومن اغتسل لم يرد ذلك ومن وسع على عياله فيه وسع
سائر سنة عليهما وامثال ذلك فكل ذلك موضوع الاحاديث التوسعة
على العيال لكن في سنده من تكلم فيه قصار هو لا لجهلهم بتقديره

[illegible]

چنانچه در حرف الیم میفرمایند من الکفل یا که قد یومر عاشورا و امره لم یسد
 عینیه اید الخاکم و الذی یلع من حدیث جابر عن الصادق عن ابن عباس
 به مرقد عاقل الخاکم انه منکر قلت بل موضوع او رده ابن الجوزی فی
 الموضوعات من هذا الوجه من حدیث ابی حمزة انتهی و حدیث تو
 عیال را حسن پوشید میفرمایند من وسع علی عیال یوم عاشورا و بعد
 الله علیه السنة کلها الطبرانی و البیهقی فی الشعب و فضائل الاوقات
 و ابوالشیم من ابن مسعود و الا و کان فقط من ابی سعید و الثانی فقط
 عن ابی حمزة و جاکم فی العراق فی الامالیة حدیث ابی حمزة له طرآن
 صحیح بعضها بان ناصر الحافظ انتهی الخاص برور عاشورا بخبر روزه که از امام
 صحاح سنیت و استنباط آن ثابت است و وسعت طعام بر عیال و امر
 که حدیث این هم اصل دارد امر دیگر نباید کرد و الله اعلم حر
 عفر رب القوی ابوالحسنات محمد عبدالحی تبارک و تعالی عن ذنبه الجلی
 حفظه عن موجبات النفی

۱۶۲
 حقا ما قولهم رحم الله تعالى من سئل عن رافضی تبرک الله
 به رافضی که صحابه رضوان الله تعالی عنهم کو از راجع مطهرات رضی الله
 عنها کو سب و شتم کرتا ہے او قسم قسم کے القاب دیتا ہے او س رافضی کے
 ہاتھ کا ذبیحہ درست اور حلال ہے یا حرام یا مکروہ کون مکروہ اور درست
 عدم درست غیر ترک کی دلیل کیا دینا و انقوا بسند الکتاب توجروا عہد اللہ بحسن المآب
 هو المصوب اکثر اصحاب فتاویٰ خفیہ صحابہ و راجع مطہرات کو موجب کفر و ارتداد
 لکھتے ہیں پس اس تقدیر پر ذبیحہ رافضی حرام ہے اور محققین خفیہ اس کو موجب کفر نہیں
 لکھتے ہیں بلکہ موجب فسق کا هو مصحح فی تمہید السلسلہ شائریہ ابن العجم

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible][illegible]

از عبارت و مضمون آن هر عاقل میداند که این چنین کلام آن حضرت صلی
 علیه و آله و سلم نخواهند فرمود و قاضی شوکانی در فوائد مجموعہ می نویسد حدیث
 من صلی یوم الفطر بعد ما یصل عیدہ اربع رکعات یرفع فی کل رکعة بقائه
 الکتاب و سیم اسم و فی الثانیة و التمس فی الثالثة و الصلوة فی الرابعة
 قل هو الله احد کما نقرأه کل کتاب انزل الله علی انبیاءه الذین هو موضح و
 رساله فضل البیة شعبان می نویسد حدیث من صلی یوم الفطر بعد ما یصل اربع
 رکعات و ذکر لها ثوابا عظیما فی سند و جماعه لا یعیقون بل لا یحیل ذکره
 فی الکتاب کما قاله ابن حبان بل قریب السیوطی قد الله الذی وضعه انتهى
 هرگاه موضوعیت این حدیث ثابت شد پس نماز مذکور بر باد رفت از کتاب این
 نباید و اعتقاد سنیت آن نشاید و آنچه در کتب صحاح سته موجود است
 عن ابن عباس ان رسول الله تخرج فی یوم عید یصل بهم العید ثم
 ولا یعد لها و از روایت ابن ماجه تجویز دو رکعت بعد فراغ از نماز
 سورته معلوم شده عن ابی سعید قال کان رسول الله یصل قبل العید
 فاذا رجع الی منزله یصل رکعتین انتهى والله اعلم حرره الراحمی عفو رب القوی
 ابو الحسنات محمد عبد الحمی تجاوز الله عن ذنبه الجلی و الحنفی و حفظ من

موجبات لغی **ابو الحسنات**

الجواب صحیح بمنقہ خادم اولیاء الله الکریم محمد الجسیم غفر له الله الکریم ابن مولانا
 علی محمد مرحوم

نمازها و او ثون عید و ن مین مستحب ہے مطابق عبارت مذکورہ منقح الصلو
 کے اور اس عبارت کثر العبادہ فی شرح الاوراد کی قال الحجۃ ح اد رکعت الصلوة
 و العباد لیسبلون فی الصلوة بعد صلوۃ العید اربع رکعات و ظاہر

ہوالمصوب روایات حدیث سے اسے قدر معلوم ہوتا ہے کہ آنحضرت
صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم نماز عین سے فراغت کر کے خطبہ پڑھتے تھے اور
بعد اوسکے نماز فرماتے تھے اور دعا مانگنا بعد نماز کے یا بعد خطبہ کے کتب
ثابت نہیں ہے اور اسے بطرح صحابہ کرام اور تابعین عظام سے ثبوت اسکا نظر
نہیں گذرا واللہ اعلم حررہ الراعی عفو ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبد
الستہاد فاضل عن ذنبہ الجلی والحفی

ابو الحسنات محمد

واقع میں جناب رسول مقبول علیہ الصلوٰۃ والسلام اور صحابہ اور تابعین اور
تابعین اور ائمہ اربعہ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین سے دعا مانگنا بعد نماز یا خطبہ
کے عہد میں میں انہی کتب کے اب تک نظر نہیں آیا واللہ اعلم وحکمہ حکیم حررہ
ابوالاحیاء محمد نعیم عفی عنہ رحمہ اللہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

۱۱۹

استحقاقاً ما قولکم ایہا العلماء اندرین مسئلہ کہ مجاہد مہرم الحرام فرما
حسین علیہ السلام و بیان کردن فضائل صبر و محاسن شہادت و بیعت
وسینہ زنی و دیگر بدعتہای مہرمہ ہر وجہ و ذکر فضائل استرجاع حسب روایات
سر الشہادۃ و احادیث صحیحہ و روایت مستبرہ و در خصوص ہر دو عاشر اور باقی
آن رواست یا نہ و بعضی مردمان ذکر شہادت را حرام میدانند و بقول امام محمد
و قول مولوی محمد اسماعیل شہید کہ در صراط المستقیم بہت تسک و مینا و عبارت امام
غزالی این بہت رحم علی الواعظ و غیرہ سہ ایاۃ قتل الحسن والحسین و حکایۃ
ماجرای بین الصحایۃ من القشاجر و القصاص فامہ یجہ الی بنیض الضحاکۃ
و الظن فیہم انتہی و عبارت صراط المستقیم این بہت ذکر قصہ شہادت بشہاد
و بسط و عقد مجلس کہ دن با این قصد کہ مردم بشنوند و تاسفہا نمایند و حسرتہا

باب العلم

في نفسه ودينه انتهى كلام الغزالي ملخصاً وما ذكره من حرمة رواية
 قتل الحسين والحسين وما بعدهما لا ينافي ما ذكرته في هذا الكتاب لأن هذا
 البيان الحق الذي يجب اعتقاده من جلالة الصحابة وبراءتهم
 من كل نقص بخلاف ما يعقله الوعاظ الجعلة فانه يقولون بالاحبار الكاذبة
 الموضوعية ونحوها ولا يثبتون المحامل والحق الذي يجب اعتقاده
 ليقعون العامة في بغض الصحابة وتنقصهم انتهى وما اريد رومي در
 مجالس الارباب في ذكر القاص الذي يذكر الناس قصية القتل يوم عاشوراء
 بحرق ثيابه وبكتف راسه ويامرهم بالقيام والتسبيح تأسفاً على
 حبيب علي ولا اله الا الله ان يعصونه والمستمعون لا يبعدون في الامانة
 قال الامام الغزالي وغيره يحرم على الوعاظ وغيره رواية مقتل الحسين
 حكاية ما جرى بين الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه من غير علم
 بالصحابة والطعن فيهم وهو علامة الدين تلقى ائمة الدين عنهم
 عنهم فاطمأعن فيهم طمأعن في نفسه ودينه وقد روى عن الامام
 عليه واله وسلموا الله الله في اصحابه لا تتخذوه غرضاً من ديار
 من احبهم فحببهم ومن ابغضهم ببغضهم ابغضهم ومن اذنبوا فقد
 اذنب الله تعالى فعلى هذا يجب على الطوف من تعظيمهم وذكرهم بالخير وكف
 اللسان عن الطعن فيهم اذ بسبب قتله عثمان بن عفان وقتل حسين جرت فتن
 كثيرة وكاذيب كثيرة وظهرت احواء وبلدع وصارت الاشهاد كاذبة لا
 لا تزال تزداد انتهى ملخصاً اين عبارت صاف دلالت ميكند بر نيکه عبادت
 امام غزالي محمول بر حرمت ذکر مقتل که مشتمل باشد بر اکاذيب و بدع است
 نه بر مطلق ذکر و هسته لالی که در عبارت غزالي بر حرمت منقول است وليست

[illegible]

للانسان من الاجر الذي كان لمن استرجع يوم اصاب المسلمون بما
امسى هذا اما نذر بالبال والله اعلم بحقيقة الحال وحرره الراجي عفو
القوي ابو الحسنات محمد عبد الحى تجاوز الله عن ذنبه الجلى والحفى وحفظه
عن موجبات الف

استفتى ما توكلو سادة المسلمين وائمة الحقين ادا ما الله فيوما
الي يوم الدين في جواب من يذكر ان الله جل قيا ما وقعودا بجملة
او بافهام الموسيقىات وبالطع طمتوا طهارا ما بين همزة وكلام الله تعالى
من الله ويقولون هو وما هي ويدكرون بالخلق وحول الماء بان يقولوا
نعم ويرقصون في بعض الاحيان بالتواجد والوثبات ويفيرون عن
اداءهم يصنعون ويوقعون على الاوض ويلشدون الشعر والكلام
المعجى للانفس للنشاط وغير ذلك مما يتعلق باحوال المردين
الطريق عموما وبطريق الشاذلية خصوصا هل هو حرام ام لا
او لا اوسنة وهل يجوز الانكار على مثل هؤلاء ام لا لهذا
الكتاب والسنة وهل يجوز سب مشايخ الطريق ام لا وفضيلت تعبد
غوث المسلمين سيد عبدالقادر محمى الدين جيلاني قدس سره على تطهير
الوقت شيخنا ابو الحسن شاذلي قدس سره ثابتة ام عكسه بينوا توجهوا
هو المصوب ينبغي انكاره على هؤلاء في ادكباب امور احدها
الذكر بالجهر المفرط فانه منهى عنه لما روى البخاري ومسلم والترمذي
وابوداود واحمد بن شيبه وغيرهم عن ابى موسى الاشعري قال كسب مع
رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم في غزاة فجلنا لا ننبط واذيا
لا تصعد شرا الا لا نرفعنا اصواتنا بالتكبير فدنا منا وقال ايها الناس ابو

كتاب الذكر
المراد من قوله استفتى ما توكلو سادة المسلمين وائمة الحقين ادا ما الله فيوما
الي يوم الدين في جواب من يذكر ان الله جل قيا ما وقعودا بجملة
او بافهام الموسيقىات وبالطع طمتوا طهارا ما بين همزة وكلام الله تعالى
من الله ويقولون هو وما هي ويدكرون بالخلق وحول الماء بان يقولوا
نعم ويرقصون في بعض الاحيان بالتواجد والوثبات ويفيرون عن
اداءهم يصنعون ويوقعون على الاوض ويلشدون الشعر والكلام
المعجى للانفس للنشاط وغير ذلك مما يتعلق باحوال المردين
الطريق عموما وبطريق الشاذلية خصوصا هل هو حرام ام لا
او لا اوسنة وهل يجوز الانكار على مثل هؤلاء ام لا لهذا
الكتاب والسنة وهل يجوز سب مشايخ الطريق ام لا وفضيلت تعبد
غوث المسلمين سيد عبدالقادر محمى الدين جيلاني قدس سره على تطهير
الوقت شيخنا ابو الحسن شاذلي قدس سره ثابتة ام عكسه بينوا توجهوا
هو المصوب ينبغي انكاره على هؤلاء في ادكباب امور احدها
الذكر بالجهر المفرط فانه منهى عنه لما روى البخاري ومسلم والترمذي
وابوداود واحمد بن شيبه وغيرهم عن ابى موسى الاشعري قال كسب مع
رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم في غزاة فجلنا لا ننبط واذيا
لا تصعد شرا الا لا نرفعنا اصواتنا بالتكبير فدنا منا وقال ايها الناس ابو

[illegible]

وآلام الثالث في التصفيق عند الذكر فان هذا كان من عادات الجاهلية
 فمنه في الامام قال ابن القيم في اغاثة اللوثة في مصائد الشيطان
 قال ابن عباس كانت قريش يطوفون بالبقيع عراة ويصفرقون ويصفقون
 وقال فيما هذا كانوا يعارضون النبي صلى الله عليه وسلم في الطواف ليصفقوا
 فاصفقوا والصفارون فيهم مشبه من هؤلاء فلهذا سقط من اللوم بحسب
 شبهة فقلنا لشرع الله التصفيق للرجال عند الحاجة في الصلوة بل
 امروا بالعدول اليه التسليم فكيف اذا انغلغوا بالحاجة وقربوا به التواضع
 اعان المعاص انتهى وقد صرح كثير من الشراح الفقه الكبار وغيرهم بان
 التصفيق عند الذكر حرام فيضى الى السوء وذلك لان التصفيق امر من
 قبيل اللغو والتعب ولذلك يرتكب الصبيان والنسوان اكثر الذكرك
 مجمل للهوقما مع اجتماعه معه وآلام الثالث الرقص عند الذكر فان
 ايضا حرام والرابع الغناء والخامس التواجد والوقوف على الارض قائل
 كل ذلك وان كان باضطراب فهو خارج عن الكلام والافق ممنوع انتهى
 روى الخطيب البغدادي والطبري عن عمران رسول الله صلى الله عليه وسلم
 نهي عن الغناء والاستماع الى الغناء وروى ابن الدنيا وابن مردويه عن
 ابي امامة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما رفع واحد صوتا يغنيه
 الا بعث الله اليه شيطانين يحلسانه على منكبيه ويضربان باعقابهما على
 صدره حتى تمسك وروى ابن ابى الدنيا عن يزيد بن الوليد قال يا اباكم
 والغناء فانه ينقص الحياء ويزيد في الشهوة وفي كتاب الرقص على
 اخوان المنكح والبدع تمسك لبطاوق من المبتدعة المتشبهين بالافق
 الجاريتان في بيت عايشة مع ابنا صبيحت انهما لم تكونا مغنيتين كما

وذكر كثير من اصحاب الفتاوى الحنفية والشافعية منهم صاحب الدرر
 الميعة وسر المختار والبنازية وغيرها ان الرقص والغناء الذي لم ينفك
 لما كانت هذه الذكر امر محيب الزجر عنه تدفعه نصاب الاحتساب لا يجوز
 والسمع ذكره في النخبة انه كسيرة ومن اباحه من المشايخ فذلك
 للذين صارت حركاته حركات الاعتاش والله ليس له ايضا في الشريعة
 وذكر في العوارف انه لا يليق بتصب المشايخ الذين يقتدى بهم لانه يشبه
 الله ولو قيل هل يجوز السماع لغير الجواب انه ان كان السماع سماع قرآن
 وموعظة مجوز وان كان سماع فناء لا يجوز فانه في هذا البحث
 طويل من اراد الاطلاع فليرجع الى اغاثة الالهقان لابن القيم فانه قاطع
 المفسدين وقامع لدغيات المبتدعين واما سبب مشايخ الطريق فيكون
 وقد جعل رسول الله صلى الله عليه وسلم من علامات الساعة ان يلعن
 هذه الامة اولها كما اخرج الترمذي ورد عنه انه قال اذكروا محاسن
 وكفروا عن مساوئهم اخرج اصحاب السنن وقص الامام غزالي في الامور
 وابن حجر المكي في الزواجر وغيرهما بانه لا يجوز تحقيق احد من الاموات
 وان كان من الفساق في حياته واذا كان هذا في حق العوام فما بال
 في حق مشايخ الطريق قدس الله اسرارهم قاما المقاصلة بين القطب المجتهد
 وبين الشيخ ابى الحسن المشاذلي فكل واحد منهما فضيلة الا انه صرح الياقوتي
 ان كرامات القطب بلغت حد القوة والتواتر ما لم يبلغه كرامات غيرهم
 هذا الوجه يكون افضل والله اعلم بالصواب وعند علم الكتاب
 الراس عفوره القوي ابو الحسنات محمد عبد الحى تبارك ورائه عن ذنبه
 الحجة والخفة وحفظه عن موجبات الخفة

[illegible]

وان لم یکن من السلف کما فی النهایة وغیرها انتهى و فی کتاب نشأته
 القالیه فی فضل مشایخ الصوفیه اصحاب المقامات العالیة سروی فی
 کتاب مناقب الشیخ همد القادر روح من طرق کثیرة بروایات شریفة عن جملة
 من المشایخ الا کابرو العلماء الا قاضی انه قال فی مجلسه و هو علی الکریسی
 ینکسر الناس قد می هذا علی رقبته کل ولی الله و کان فی مجلسه جماعة
 مشایخ العراق و سروی بانتمو كانوا اثنی عشرین و سروی نیفا و خمیسین و یبقا
 احد من الاولیاء فی ذلك الوقت من جمیع افاق الارض لایحضر سرقسته
 سرحل باصهار قاله لم یفعل فسلب حاله انتهى ملتقطا و الله علیم

کتبه ابو الاحیاء محمد نعیم

بسم الله الرحمن الرحیم

استفتانا ما قولهم رحمهم الله تعالی درین مسئله که کس مسلمانان عفو
 بالغین که یکی از آنها شمشیر و دو کس چوبه پسته های کلان در دست
 باهم دیگر مشوره کرده و بهزی و غارتگری کرده بیرون شهر رفته اول شب
 پارچه فروش ساکن رامپور که از بازار قریه می آمد حمله نموده و محرابی دار الاسلام
 ملک رامپور بقتل رسانیدند و یک مزدور بهرامش را هرج و مرج ساخته بستم پارچه
 تجارتش را که شخصت و سهتمان سوسی داشت بفارت بردند آیا کسان مذکور
 قطاع الطريق هستند یا نه و حاکم وقت را قتل کردن آنان بجرم قتل و اخذ مال
 بطریق حد میرسد یا نه بینو التوجروا

هو المکرم للمحق و الصواب کسان مذکورین قطاع الطريق هستند و حاکم
 وقت را قتل کردن شان پیاداش جرم قتل و اخذ مال ذمی میرسد زیرا که قطع
 کسان را گویند که بیرون امصار و قری و دار الاسلام متعرض راه روندگان

[illegible]

و ساخطان زمان را قتل کردن آنها جائز است در فتاوی عالمگیری مذکور است
 این قتلها و اخذ و ائمال آن شلء آلهام قطع اید بضم و ارجامه من خلاف
 قتل و قتل و صلیم و این شلء قتلهم من غیر قطع و ان شاء صلیم است
 و در کثرینو نیکسان قتل قتل حد و ان شاء الولی و در تعلق الامر میگوید و لو بالکثیر
 الفعل بعضهم حد و اکایه و مراد فقما از مرد و زنندگان در قول شان باینکه
 للمائة المقامة معهم همان مرد و زنندگان اند که قطع الطریق مشعر من
 شللی شوند نه همه راه گیران بمانند نه بیکه راه مسدود شود و لهذا صاحب فتح القدیر
 میگوید اذ اخرج جماعة ممنوعين بقوله ممنوعين بقصد مقاتلتهم و معنی قطع الطریق
 قطع کردن راه و روندگان در طریق است نه سد و کردن راه چنانچه معنی شرط
 نیست و لهذا فقها در تفسیر قطع الطریق میگویند الاضافة لادنی ملاک است
 قتل المارة بالطریق و اطلاق الطریق على المارة من الملاقاة
 على الحال لئلا يفتا مشية الخطأ وية و الشامية هذا اوله

تمت العبد الاثم الاواه محمد سعيد الله

صحیح الجواب محمد ریاض الدین ملحقه عدالت و دیوانی - هذا الجواب صحیح و الراي
 صحیح - تمته العبد الاثم محمد عبد الکريم مدرس امپور - اصاب الجيب محمد حسن
 الصديقي مدرس مدرس بریلی - صحیح الجواب و الله اعلم بالصواب محمد حبيب الله
 مدرس امپور - ظهور الحق مدرس - اکبر علیخان ولد رحیم یار خان مدرس
 بطق الله ولد مفتی سعد الله مدرس - فذلك كذلك محمد بشارت الله مدرس
 سید حسن شاه مدرس مدرس - الجواب صواب حق صحیح و المرکز یون و الاشیان
 او الواحد منهم قتلوا او صلبوا مع قطع الايدي و لا رجل او بلا قطعهم
 بمذة خاسر الله و حسن - صحیح الجواب محمد عالم علی محدث مراد آبادی -

[illegible]

دفعه الشریعۃ المتغلبۃ المفسدین کما فی الاختیار و غیرہ و قال بعض المتأخرین
ان هذا فی شہ ما نفع و اما فی شہ ما نفع تحقق قطع الطريق فی القری و الا مصاد
و حقانی یوسف ہرمن فاحم فی المصر و بین القری فان کان بالسلاح یجوز
وان کان لغيرہ فلا الا اذا کان باللیل حد شہی مختصراً صاحباً ایضاً
فی آر و عن ابی یوسف ان قصدوا فی المصر بالسلاح یجوز علیہم حکم
قطاع الطريق وان قصدوا بالبحر و الخشب فان کانوا خارج المصر فذلک
ایضاً وان کان بالنہار لا یجوز علیہم حکم قطع الطريق و استفسر المتأخرین
الروایۃ و بہ یفتی کذا فی التبیین انتہی و شیخ فصح الدین و شرح و قایم
و حجر و عصا لہو کسیف فی القتل لان قطع الطريق یحصل بعامل السوء
فصح الجواب و انشا علو بالصواب - کتبہ الفقیر الی فضل العلل

ابو الاحماء محمد المدعو بالنعیم عفی عنہ ۱۲۸۹ھ

استفتاچہ میفرماید علما سی دین اندرین مسئلہ کہ در خانہ زید از عوا
منکوحہ پرسی متولد شدہ و آن عورت دختر دیگر کہ را شیر داد آیا فی زیاد
زید با این دختر جایز است یا نہ میزاج و جوا

ہو المصوب فقہار اختلاف دارند درین کہ لبن زن ما موجب تحریم است
یا نہ یک طائفہ قائل بعبہ م تحریم اند مثل صاحب بحر و شارح منیہ و غیرہ و یک
طائفہ قائل بتحریم اند مثل صاحب فتح القدیر و غیرہ لیکن ایشانان تصریح می ساز
کہ م منع از لبن زن بارزانی و فروع و اصول او حرام علی شود نہ غیر ایشان چنانچہ
عبارت فتح این بہت لبن الزنا کا لخال فاذا ارضعت بسببہا حرمت علی الزانی
و ابانہ و ابنانہ و ان سفلوا و فی التجنیس عن البحر جانی و لعن الزانی التزوج بها
اکمال و لودۃ من الزنا لانه لم یثبت نسبہا من الزنا و التبری علی ابد الزانی و اکمال

الحکم
صاحب
تحریم
لبن
زنا
بارزانی
و فروع
و اصول
او حرام
علی شود
نہ غیر
ایشان
چنانچہ
عبارت
فتح این
بہت لبن
الزنا کا
خال فاذا
ارضعت
بسببہا
حرمت علی
الزانی
و ابانہ
و ابنانہ
و ان سفلوا
و فی التجنیس
عن البحر
جانی و لعن
الزانی
التزوج
بہا
اکمال و لودۃ
من الزنا
لانه لم یثبت
نسبہا من
الزنا و التبری
علی ابد
الزانی و اکمال

المخلوقة من ماء الزنا حرام عندنا وكذلك الأخوات من أي جهة كن ذوات
الأخوات وإن سفلن وكذلك بنات الأخ وإن سفلن وكذلك البنات التي لا
من الوجوه الثلاثة وعمات الأصول وخاله ههنا واما العمه حرام وبعده
لاب واما اولا ب كذلك فاما عمه العمه لا محرم واما الخمسات
بالرضاعات فما يحرم بالنسب يحرم بالرضاع انتهى ازین عبارت ظاهرست
که دختر برادر اگرچه از زنا باشد در محرمات نسبه داخل است و این نیز بدینست
که آنچه از نسب حرام است از رضاع نیز حرام است پس از زواج کلامین ازین
پیدا میشود که دختر رضاعی برادر که از زنا باشد داخل محرمات است و دوم آنکه
در فتاوی سراج النیر قوم است ولو زنی با مرأة فولدت فارضعت
بعده اللبن صبیة لا یجوز لهذا الزانی ان تزوج بعد الصبیة
ولا لا یأبائه ولا لا یبائنه ولا لا ولادیه انتهى ودر فتح القدر
والبین الزنا کالحلال فاذا ارضعت به بنتها حرمت علی الزانی
وایبائنه وان سفلوا انتهى سراج نهی با مرأة فولدت من ذوات
اللبن صغیرة لا تجوز لهذا الزانی ولا لاحد من آبائه واولادیه کما
هذه الصبیة انتهى ودر کفایه سطور است ولو زنی با مرأة فولدت منه
فارضعت بعد اللبن صبیة لا یجوز لهذا الزانی ان یتزوج بعد الصبیة
ولا لا یأبائه ولا لا یبائنه واولاده لوجوه البعضیة بین
و بین هذا الزانی انتهى ازین عبارت معلوم میشود که آن رضیعہ برای آن
زانی حلال نیست و نه برای اصول و فروع وی و علت عدم حلت بر
آن زانی نیست مگر آنکه آن صغیرہ جزو آن زانی است شبیهاً چنانچه در حلال
میباشد و علت عدم برای اصول این است که آن رضیعہ شبیه جزو اصول

[illegible]

بعنیه است و خصوصیت با اصل و فروع ندارد و همچنین لبن حرام نیز بر شنبه
 شبه بعنیه است و خصوصیت با فروع و اصول زانی ندارد و آن در صورت
 مسؤل موجود و هرگاه علت ثابت شد پس تقدیر حکم که حرمت است ضرورت
 چهارم اصل در باب حرمت رضاعت نیز حدیث بحرم من الرضاع ما یحرم
 من النسب است و آن عام است خصوصیت با زانی و اصول نیز فروع زانی
 ندارد و پس این تخصیص بلا دلیل است اما آنچه در تخصیص مرقوم است لم یزله
 بها كما لو كانت ولدت لمن الزنا و الحال مثله لانه لم یثبت لشیء من الرضاع
 حتى یظهر فیها حکم الجزئیة و التفریع علی ابی الزانی و اولاده و اولاد هولا اعتبار
 الجزئیة و لاجزیة بینها و بین العلماهی پس اولاً معارض است بعلم است
 و قاضی خان و بحر الرائق و ثانیاً محل نظر است بدین وجه که اگر مردی
 که در میان دختر و عم زانی بدین طور که یکدیگر جزیره باشد جزیره
 پس مسلم است لیکن در میان اولاد زانی و آن دختر هم جزئیة کذا می باشد
 پس باید که آن دختر برادر زانی نیز حرام باشد و هو خلاف تصریح صاحب
 التجنیس و اگر مراد این است که فردی از جزئیة که برای حرمت کافی است
 یا قه غیره و پس غیر مسلم است چه آن دختر جزیره بدین عم زانی است و آن برای
 حرمت کافی است چنانچه در لبن حلال آنچه در فتح القدیر مرقوم است ذکر
 للیوروی ان الحرمة ثبتت من جهة الام خاصة ما لم یثبت النسب فیمیز
 ثبت من النسب و کذا ذکر الاستیمال و صاحب الینایع و هو وجه کل
 التحمة عن الزنا للبعضية و ذلك فی الولد نفسه لانه مخلوق من ماله
 دون اللبن اذ ليس اللبن كائناً من منیه لانه قسرة التغذی و هو لا یثب
 الا ما دخل من اشياء معدة كما من أسفل البدن كما یحققة فلا یثبت

صغيرة لا يجوز له الزاني ولا لأحد من آباءه وأولاده نكاح خذ
 الصبية على ما عرف من اصول اجتهادنا انتهى ورعاية می نگار بر لیس
 حلت الوطی شرطاً للحرمۃ حتی لو تزنی بامرأة فولدت منه فارضعت بهذا
 اللبن صبية لا یحیل للزانی ان یتزوج بهذه الصبية ولا لآبائه ولا
 لابنائہ ولا لابنائہ او اولاده لوجود البعیثۃ بین هؤلاء و بین الزانی لیس
 و در مجمع الاثر شرح ملقی الاثر میگوید لبس الرما کا الحلال حتی لو تزنی بامرأة
 فارضعت به صبیاً حرمت علی الزانی و آباءه و ابنائه و ابنائہ و ابنائہ وان
 سفلوا انتهى و در برزازی می آید و نه بامرأة فولدت فارضعت بهذا اللبن
 صبية حتر علی الزانی و کذا لو حیلت من آخر و ارضعت ولد اللبن الزانی
 حرام علی الزانی نکاحاً حیاً انتهى و در خزائن المقتنین می نویسد رجل
 فولدت منه فارضعت بهذا اللبن صبية لا يجوز لهذا الرجل ان یتزوج
 من آباءه و اولاده هذه الصغیرة انتهى و برزازی در شرح
 تفهید الاوبة بناء علی الغالب والمراد حرمة الرضیعة علی رجل ان یولد
 لبن الرضیعة منه سواء کان بالنکاح او السفاح حتی لو سربا بامرأة فولدت
 فارضعت صبية لا يجوز لهذا الزانی ولا لأحد من آباءه و اولاده
 ان یتزوج بهذه انتهى و طائفه دیگر بر آنند که رضیعة مذکورہ نہ بر زانی حرام
 و نہ بر اصول و فروع او و همین است مفتی بہ نزد محققین چنانچه الیاس زاید
 در شرح نقایہ می نویسد فی ذکر الردج اشارۃ الی انه لو ولدت بامرأة
 فارضعت بهذا اللبن صبية فاراد الزانی ان یتزوج بهذه الصبية
 يجوز انتهى و مستانی در جامع الرموز می نویسد فیما استعار بانه لو ولدت
 بامرأة فولدت فارضعت صبية بما رده ان یتزوج بها کافی شرح

اما نزد طائفة ثانیه پس جواز ظاهر است چه هرگاه رضیعه مذکور به برزانی و اصل
 و فروغ حلال شد بر برادرزانی بطریق اولی جائز خواهد شد و اما نزد طائفة
 اولی پس ابن همام در منع القدر آورده فی الجنتین من علامة العاطفة
 عن الشیخ ابی عبد الله المحرر چنانکه الله کان یقول فی الدررین لا ینوحون للزانی
 ان یتزوج بالصبیة المرصعة ولا لآبائه واجدادہ ولا لاحد من اولادہ
 ولعم الزانی التزوج بها لما یجوز بالصبیة الملتی ولدت من الزانی لانه
 لم یشیت نسبها من الزانی حتی یظهر فیها حکم القرابة والقریبه علی آباءه واولاده
 لا اعتبار الجرمیة والبعضیة بینها و بین العزائتی و بر ظاهر است که در برابر
 و عدم فرقی نیست هرگاه نزد طائفة اولی رضیعه مذکور به برعم زانی حلال شد
 در حلقش بر برادر چه شک ماند و صاحب تحریر حلقش برای عم زانی و عم زانی
 اتفاق نقل کرده عبارتش این است ظاهر کلامهم ان هذه الصلوات
 علی عم الزانی وخاله اتفاقاً لانه لم یشیت نسبها من الزانی حتی یظهر
 حکم القرابة او القریبه علی اولاده عند القائلین به لا اعتبار الجرمیة
 والبعضیة و الجرمیة بینها و بین عم الزانی و الخال ولو اثبت هذا فی
 حق المتولد من الزانی فکذلك فی حق المرصعة لکن الزنا انتهى و همچنین است
 در نه نقل و البربرین تقریر کنایت نشود و صاف خبریست طلب شود پس
 عبارت رد المحتار که در تحت قول صاحب رد المحتار و حرم الكل معاً
 تحریریه نسباً و مصاهرة و رضاعاً واقع است ملاحظه شود و آن این است
 مقتضی قوله و الكل رضاعاً مع قوله فی ما مر و لو من ذنا حرمه فمع
 المنة و اصلها رضاعاً و فی قیست که فی شرح الطحاوی عدم القهر
 ثم قال لکن فی النظم و غیره انه یحرم کل من الزانی و المهریة علی اصل الخبر

[illegible]

و صاحب بحر و صاحب نهرو غیر بر قتل عدم حرمت مجرد است چنانچه
 و شاید باقی نمانده و رد المجتاری می آید فی قضای الفوائت من البحر من الله
 اذا اختلف التصحیح و الفتوی فالعمل بما فی المتن اولی و کذا لو کان احدا
 من الشروح و الاخر فی الفتاوی لما صرحوا به من ان ما فی المتن معتد
 علی ما فی الشرح و ما فی الشرح علی ما فی الفتاوی لکن هذا عند التصحیح
 بتصحیح کل من القولین او ما فی عدم التصحیح اصلا اما لو ذکره مسئلتی
 و لم یصرحوا بتصحیحها بل صرحوا بتصحیح خلافها فلماذا العلامة قاسم
 بتدحیه الثانی لانه ترجیح صحیح صحتی و بر ظاهر است که لبن زنا کاللال اگرچه
 در بعض متون در بعض فتاوی مذکور است لیکن شرح معتقین قول عدم
 حرمت را مستقیم گفته اند و از باب متونی بر حرمت فتوی نوشته اند بلکه فقط کفایت
 بر ذکر لبن الزنا کاللال ساختند پس لا جرم فتوی شرح ملقبه خواهد شد و در این
 فتوی داده خواهد شد نه بر لبن الزنا کاللال که معری از نرسی است قوله چه در
 اصول ثابت است الخ اقول در تعارض مسافات متعارضین شرط است و در این
 فیه دلیل عدم حرمت قوی دارد چنانچه از عبارات سابقه واضح است و دلیل
 حرمت ضعیف دارد که ما سببین عنقریب فاین التعارض و این ترجیح التحریم قوله
 بنا علی ما ذکرنا کلاهما باید پذیرایین دختر جان نیست اقول این حکم عدم جواز بنا بر
 مذکور حسب حقیقه نیست از دلایل است محض غلط است چه جمله فقها اتفاق دارند
 که هر چه در زانی و عم و خال او رضیه از لبن زنا حلال است و آنرا حکم تحریم میدهند
 آن را مخصوص بزانی و فرج و اعدل می سازند که امر من البحر و رد المجتاری
 و اگر حکم عدم جواز قطع نظر از تصریحات فقها و حقیقه است پس در آن گفتار
 چه سالی حکم حرمت ایند جنسی و تفسیر نه بحر عقل مع قطع النظر عن النسل

[illegible]

مکما عظمه من طاعة شمع الوقاية والدم الحار وغيرهما و اگر مراد جزئی است
 پس در شکل اول پنج نیست قوله دوم اینکه الخ أقول کسی را انکار این امر نیست
 که که امی فقیه بطرف حرمت رضیعه از لبن زنا بر زانی و اصول و فروع او نیز هست
 نقل این عبارات که دال بر حرمت است نافع شود بلکه مقصود این است که اگر چه یک
 طائفه فقهاء بطرف حرمت رفته لیکن مفتی به نزد ارباب نظر و تاقیق حلت است
 و نیز حلت رضیعه مذکوره بر برادر زانی و عم و خال او متفق علیه است کما سابقا
 مفعلا قوله پس معلوم شد که شبهه جز الخ أقول از رد الحار و بجز غیر
 حلت رضیعه مذکوره بر برادر زانی و عم او منقول است و فتوی بمنقول باید داد
 بنابر معقول سائل که سوال از حلت و حرمت ساخته غرض او اینست که نزد خفیه
 حلت است یا حرمت نه اینکه در اینجا گفته هر چه خواهد بنویس پس چون چه خواهد
 خواهد بخشید آری اگر جزئیة مسئله مسئوله یافته نمی شود البته استنباط عقلا
 بود این رعایه بین در کتاب الطهارة و رد المحتار می نویسد البحث فی
 غیر مقبول اندکی علماء و ازین فی نفسه این تقریر هم منقول است زیرا که
 را و لفظه زنا را اعتباری نیست پس در عم و خال و دیگر حواشی شبهه
 البعضیة درین مقام منجر بر شبهه الشبهة می شود و در باریه و غیره مصرح
 اعتبار الشبهة بالنکاح منها پس این شبهه الشبهة موجب حرمت بر
 حواشی نمی تواند شد قوله علماء و آن الخ أقول این علماء محض غلط است
 چه هر گاه در صحت مذکوره بجای صبیبه صبی فرستاده شد حرمت بنت
 ابن الزانی بر و اگر مراد از ابن الزانی همان ابن است که از لبن مزینه قبول
 بین و چه هست که این مزینه برادر رضاعی آن رضاعی است و نسب او از او
 امر ثابت است پس بنت ابن الزانی دختر برادر رضاعی است و اولاد

[illegible]

وقال ابن القطان في كفاية سوار بن مصعب اشهر في المنة وكين انتهى اور سوار
 پر والدین عینی نے بنایہ شرح ہدایہ میں تحریر کیا ہے ہر گاہ کہ امر مہلک ہو اور
 جاننا چاہیے کہ چونکہ حدیث مرفوعہ اس سلسلہ میں بطریق ضعیف وارد ہے اور
 صحابہ خود مختلف ہیں لہذا ائمہ مجتہدین نے مابینہم اس سلسلہ میں مختلف ہو گئے
 ہیں اگر حنفیہ نے رای علی کو بضم حدیث مرفوعہ مرجع کیا اور ائمہ مالکیہ نے پر ہے
 حضرت عمر و عثمان وغیرہ کو مختار کیا لیکن بوقت ضرورت ائمہ حنفیہ تصریح کرتے
 ہیں کہ فتویٰ قول مالک پر جو موافق ایک جماعت صحابہ کے ہے درست ہے اور
 جب خوف وقوح حرام کا ہو تو عمل کرنا مسلک مالکیہ پر جائز ہے جامع الرموز
 میں ہے قال مالک واکلا وزاعی الاربع سنین فینکم عرسہ بعدہا کما فی لفظ
 فشفوا لفتیہ بہ فی موضع الضرر ورتبہ فی ان کا باس بعلی علی ما اطن
 اور راجع حاشیہ رقم ۱۸ میں ہے ذکر ابن رعبیان فی منظوم مثانہ لا ین
 بقول مالک فی موضع الضرر ورتبہ یجوز واعر ضہ شارحہ ابن الشیمہ
 ضرور قال ذلک وقال الشاح فی الدر المنقذہ ذالک الیس باول بقول الشیمہ
 لولفتی بہ فی موضع الضرر ورتبہ کا باس بعلی علی ما اطن انتهى واللہ اعلم بحرہ
 محمد عبد الحی تجا وراشد عن ذنبہ الجلی والشی

۱۲۴

استفتا کیا فرماتے ہیں علمائے دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ میں
 کہ زید کہتا ہے کہ حدیث ان اللہ خلق سبع ارضیان فی کل ارض آدم کا آدم کو
 ونوح کو حکم و ابراہیم کو کاہن و عیسیٰ کو کسب و نبی کنبدیکم
 کفر ہے اور جو اسکا اعتقاد رکھے وہ کافر ہے اور جو اسکے ناقلین نہ کہ
 اور عمر و کہتا ہے کہ یہ حدیث صحیح ہے اور جو اسکا اعتقاد رکھے وہ مسلم
 صحیح الاعتقاد ہے اور جو اسکے ناقلین نہ کہ وہ ائمہ دین نہ ہا وہ مسلمین ہیں

فتاویٰ
 دارالافتاء
 دارالاحیاء

[illegible]

مملوۃ واولہ ای سبع ارضین فی کل ارض آدم کا دم کو دینے کو حکم
 و ابراہیم کا راجع کو عیسیٰ کے عیساکو دینی کینی کو قال البیہقی اسناد
 صحیحہ الزامہ شاذا انتی اور تربیب البرادی شرح تقریب النوادی میں
 ہے و لہذا ان تعجب من تصدیح الحاکم لدخولہ حتیٰ رايت البیہقی قال اسناد صحیحہ
 و لکنہ شاذا ہمرۃ اور تفسیر در منثور میں مسطور ہے و اخرج عبد بن سعید
 و ابن القریب و ابن جریر عن ابن عباس فی قولہ و من الارض مثله و قال
 لوحد تکو بتفسیر ما لکمر ترو کفر کو نکلیں کہو ہا و اخرج ابن جریر و ابن
 ابی حاتم و الحاکم و صحیحہ و البیہقی فی شعب الایمان و فی الاسماء و
 الصفات من طریق ابی الضحیٰ عن ابن عباس فی قولہ من الارض مثله
 قال سبع ارضین فی کل ارض بنی کینی کو و آدم کا دم کو دینے کو حکم
 کینو حکم و ابراہیم کا راجع کو عیسیٰ کے عیساکو قال البیہقی اسناد
 صحیحہ لکنہ شاذا ہمرۃ لا اعلم لایہ الضحیٰ علیہ متابعا انتہی الحاکم
 ہے تفسیر مظہری اور کمالین و غیر ہا میں اور موافق قاعدہ محمد بن
 یحییٰ حدیث مرفوع ہے حکما پس معاذ اللہ حضرت رسول خدا صلی اللہ علیہ
 و سلم تک نوبت پہنچتی ہے مسلمانوں کو چاہیے کہ ایسے مرتد کے پاس
 نہ بیٹھیں اور اس سے کلام بھی نہ کریں اور اس کے چھ نمازیں نہ پڑھیں
 و اللہ اعلم بالصواب والیہ الا یا ب فی کل باب - ثم نقول الحاکم الجانی السید
 امیر السیاح الیموتی السوسا فی عالمہ اللہ بالنور الششانی و الترحم الصمد

عبد المجید	سید محمد رفیع	محمد اسد علی	محمد حسین	حسین اللہ
سید شریف	محمد علی	محمد رفیع	شہاب الدین	عبد القادر
محمد علی	محمد علی	محمد علی	محمد علی	محمد علی

معتبر ہے حاکم نے اس کے حق میں صحیح الاستناد کہا اور ذہبی نے حسن الاستناد
 کا حکم دیا اور اس حدیث کی ثبوت میں کوئی علت قارہہ معتبرہ نہیں ہے اور زمین کی طبقات
 کا بعد کا زمانہ نسبت احادیث سے ثابت ہے اور اس حدیث مذکورہ کو ہونا انبیاء کا طبقات
 میں ثابت ہے اور اس سے معلوم ہوتا ہے کہ جب طرح سلسلہ نبوت اس طریقہ میں
 سکان کے تیار ہوا وہ اس طرح سے ہر طبقہ میں سلسلہ نبوت کا واسطہ ہوتا
 وہ ان کے سکان کے تیار ہوا اور چونکہ بدلائل عقلیہ و نقلیہ انہی سلسلہ
 باطل ہے لاجرم ہر طبقہ میں ایک مبدی سلسلہ ہو گا کہ وہ ہمارے آدم کے
 ساتھ مشابہ کیا گیا اور ایک آخر سلسلہ ہو گا کہ وہ ہمارے خاتم کے ساتھ مشابہ
 دیا گیا پس بنیاری علیہ او اخر انبیاء طبقات تثنائیہ پر اطلاق خواتم کا درست ہے
 اب یہاں تین احتمال ہیں ایک یہ کہ خواتم طبقات تثنائیہ بعد عصر آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم کے ہوئے ہوں دوسرے یہ کہ مقدم ہو سکیں
 تیسرے یہ کہ عصر ہوں احتمال اول مجددیث کا نبی بعدی وغیرہ باطل ہے
 اور بر تقدیر احتمال ثانی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خاتم انبیاء ہوں
 ہونگے اور بر تقدیر ثالث احتمال یہ کہ نبوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی مخصوص
 ساتھ اسی طبقہ کے ہو اور آئیں خاتمت بنیت انبیاء اسی طبقہ کے ہو
 ہر طبقہ تثنائیہ میں وہ ان کے خاتم کی رسالت ہو اور ہر ایک انہیں کا صاحب
 شرع جدید و خاتم انبیاء اپنے طبقات کا ہو دوسرے یہ کہ خواتم طبقات
 تثنائیہ قبیل شریعت محمد ہوں اور کوئی انہیں کا صاحب شرع جدید نہ ہو
 اور دعوت ہمارے حضرت کی عام اور ختم انبیاء نسبت جملہ انبیاء جملہ طبقات
 کے حقیقہ ہو اور ختم ہر ایک خواتم باقیہ کا بنیت اپنے اپنے سلسلہ کے احاطہ
 ہو احتمال اول بنیت عموم لخصوص بنیت نبویہ کے کہ جس سے صاف آنحضرت

[illegible]

تناہی سلسلہ کے ہر ایک طبقہ میں ایک انبیاء پرانہ سنت اور طبقہ کے ہونا
 اپنے لیکن مطابق عقائد اہل سنت نہ امر ہے کہ دعوت ہمارے حضرت کی عام
 ہے تمام مخلوقات کو شامل ہے پس اس امر کا اعتقاد کرنا چاہیے کہ خواہ تم طبقہ
 باقیہ بعد عصر نبویہ نہیں ہوئی یا قبل ہوئی یا عصر اور بر تقدیر اتنا و عصر
 شریعت محمدیہ ہو گئے اور ختم ہو گیا نہ سنت اپنے طبقہ کے اضافی ہو گا اور
 ختم ہمارے حضرت کا عام ہو گا اور تفصیل ان سب امور کی میں نے کما حقہ اپنے
 دور سالوں میں ایک سہ سے بہ آیات الشیاء علی وجود الانبیاء فی الطبقات
 قدوسی سے یہ دافع الوسواس غیۃ اثر ابن عباس کے ہے ہر گاہ یہ امر
 ہو چکا پس سمجھنا چاہیے کہ زیادہ کو جسے عبارت جو سوال میں مرقوم ہے لکھی ہے
 ہر گاہ نہ ملت سے انکار ہے اور تحت حدیث و ثبوت تعدد خواہم طبقہ
 متخانیہ کا قائل ہے مخالف اہل سنت کے نہیں ہے کافر نہ فاسق بلکہ
 سنت مگر نہ ان نبوت محمدیہ کو ساتھ اسی طبقہ کے خاص کرتا ہو اور ہر ایک
 کو صاحب شرع جدید سمجھتا ہو تو البتہ قابل مواخذہ کے ہے کیونکہ یہ
 خلاف نفوس و خلاف کلمات علماء کے معلوم ہوتا ہے اور اگر مجرد تعدد
 خواہم کا قائل اور ختم ہمارے رسول کو حقیقہ بہ نسبت جملہ انبیاء علیہ السلام
 سمجھتا ہے اور ختم ہر ایک خواہم باقیہ کو اضافی کہتا ہے تو اس پر کچھ
 مواخذہ نہیں ہے واللہ اعلم۔ حررہ الراعی عفوہ القوی ابو الحسنات
 محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی والمخفی حفظہ عن موجبات
 و متقی زید بوجہ اس تحریر کے کافر یا فاسق نہ ہو گا واللہ علیہم بالصواب و
 عندہ امر الکتاب سکتہ ابوالاحیاء محمد رفیع غفر لہ علیہ الکریم
 اس حقیقت پر مفرماندہ علمای دین اندرین مسئلہ کو داخلے سیکوید کہ

از مقام ابوالاحیاء محمد رفیع غفر لہ علیہ الکریم

کتاب الفوائد فی حدیث

[illegible]

100

یا محمد ارفع راسک و قل واشفع بآقیه فی غلطی جبرئیل به فیتر سا جلا قدا
 جعته ثم یقول الله تعالی یا محمد ارفع راسک و قل یسمع واشفع تشفع و
 مدبر و رسافرہ فی احوال الآخر وایت احمد و بخاری و مسلم ذکر کردہ
 فیما تون عیسیٰ فیقول لست بذلک ایتوا محمد اغفر الله ما تقدم من ذنبه و ما
 تاخر فیما تونے فاقوم حتمہ استاذن ربی مختصراً و برایت احمد و ابو یعلیٰ آورد
 فیما تون فیقولون یا محمد اشفع لنا الی ربک فاقول بھما کھتے یا ذن الله یختار
 و برایت مسلم و مالک آوردہ فیما تون محمد صلی الله علیہ وسلم فیقوم
 فیوزن لہ و برایت طبرانی و ابن مبارک و ابن جریر و ابن ابی حاتم و ابن مرد
 آوردہ فیما تون عیسیٰ فیقول او لکم علی العربی لا یمحی فیما تونے فیما ذن
 لے ان اقول الله و برایت ابو یعلیٰ ذکر کردہ اسجد اسجد فیرضی بآقیہ ثم احمد
 مدحہ یرضی بھما کھتے ثم یؤذن لے بالکلام و عبد الوہاب شمرانی
 البیوات و الجوامہ فی بیان عقائد الاکابر می نویسند قال الشیخ محی الدین
 بن عربیہ انما اخبرنا صلی الله علیہ والہ وسلم بانہ اول شافع و امام
 شفعہ علینا التستریح من التعب الحاصل بالذهاب الی نبی بعد نبی فی
 ذلک الیوم و کل منهم یقول نفسی نفسی قاراداعلمنا مقامہ نصیر
 بیکاننا مستریحین حتمہ تآتی نوبتہ صلی الله علیہ والہ وسلم و انما قال
 فی آخر الحدیث ولا فخر ای لا افتخر بکونی سید ولد آدم من الانبیاء
 فمن دونهم و انما قصدت بذلك راحةکم من التعب یوم القیامۃ
 بحکم الوعد السابق لے من الله عزوجل ان اکون اول شافع و اول
 انتہی اور محی استہ بغوی تفسیر معالم التنزیل میں آیہ قل الله الشفاعة جمیعاً
 کی تفسیر میں کہتے ہیں قال مجاہد لا یشفع احد الا باذنه اور نووی

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

۱۰۰

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

وَاللَّهُ يَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ
فَإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا
رِاسَتَهُ يُدْخِلْكُمْ فِيهِ الْجَنَّاتِ
الَّتِي جَارَتْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
وَالَّذِينَ لَا يُحِبُّونَ اللَّهَ
يَسْلُبْهُمْ اللَّهُ مَوْلَاهُمْ
وَيَجْعَلْ فِي قُلُوبِهِمْ
مُضْجًا وَيَكْنُسْ إِلَى هَبْطٍ
مُكْدَمٍ

وَالَّذِينَ لَا يُحِبُّونَ اللَّهَ
يَعْبُدُونَ مَا لَا نَفْعَ لَهُمْ
وَلَا ضَرَرَ وَلَا فَئِدَةً
وَأُولَئِكَ سَمِيُّوا بِالْمُغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
وَالَّذِينَ لَا يُحِبُّونَ اللَّهَ
يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ حَرْفًا
مُتَنَزَّعًا وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا
أَنْزِيلَ اللَّهِ وَنَحْيَاهُ فَيَتَوَلَّى
شِرَارُهُمْ وَالْآيَاتُ لِلَّذِينَ يَعْقِلُونَ
قَدْ خَلَقْنَا السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ وَلَمْ يَدْرِكُوا أَهْلَ
الْحَقِّ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
وَالَّذِينَ لَا يُحِبُّونَ اللَّهَ
يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ حَرْفًا
مُتَنَزَّعًا وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا
أَنْزِيلَ اللَّهِ وَنَحْيَاهُ فَيَتَوَلَّى
شِرَارُهُمْ وَالْآيَاتُ لِلَّذِينَ يَعْقِلُونَ
قَدْ خَلَقْنَا السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ وَلَمْ يَدْرِكُوا أَهْلَ
الْحَقِّ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

الجواب خریدن خمر اصلا روا نیست اگر چه بزمیت سر که کردن باشد زیرا که
 از شش عبارت کتب فقه شافعی اصلا صحه ندارد که خمر حرام و تولید است که
 فی الفقه و غیره هر چه نجس است خریدنش اصلا جائز نیست لعدم وجود الشرط
 للمبیع پس معتبر از شرط بیع نزد امام شافعی رحمه الله آنست که مبیع نجس العین باشد
 بلکه بالفعل پاک باشد یا امکان پاکی بشستن داشته باشد و اگر پاک نباشد با نیزه
 غسل امکان طهارت دارد نیزه با نیزه نیست همچنین است در شتر المعین و طهره
 او امکان طهره بغسل فلا یصح بیع نجس و جلد میت و ان امکان طهره محصا
 یقتل او دباغ انتهی لهذا صحیح نیست بیع سگ معام و خنزیر و هم جائز نیست بیع خمر
 قال فی اعیاء علوم الدین فیعتبر فیه ستة شروط اول ان لا یکون نجسا
 فی عینه فلا یصح بیع کلب و خنزیر و لا یجوز بیع الخمر انتهی و فی المنهاج للمبیع
 شرط طهاره عینه فلا یصح کلب و خنزیر و خمر و المتعین الذی لا یطهر
 کالحل و اللبن انتهی و فی الزیاد و بشرط فی المبیع ان یکون طاهرا
 و فی الانوار له شرط الاول ان یکون طاهرا و یطهر بالغسل
 بیع کلب و خنزیر و فرو و عجمها و المیتة کالعاج و جلد ها قبل الدباغ و الشعر
 و الخمر انتهی و خمری که بے معالجه سر که شود پاک است و خم آن هم پاک در مغه
 هم مسطهر است و آنچه نجس العین است مثل سگ و خون و مردار با هیچ وجه پاک
 نشود مگر خمر خود بخود بغیر معالجه سر که گردد یا پوست مرداری که بد باغت گشت
 انتهی ایضا در مغه فر قوم است بد آنکه خمر را معالجه سر که کردند مثل آنکه کلب
 یا خمر که با آب آن گرم یا شیر و غیر ذلک در وی اندازند آن سر که شود این سر که
 پلید و حرام است و پاک آن ممکن نیست و فی المنهاج و لا یطهر نجس العین
 الا حتما تحکلت و کذا لان نقلت من شمس لے ظل و یحکس الا حتما فان غلبت

نحس و ليس فيما منفعه مقصودة انتهى و محمد خطيب شيرازي شافعي و انما
شرح مختصر الخياص في توليد كاليهم بيع عين نجسه سواء امكن توليدها
بالاستفالة كجملد الميتة ام لا كالسرفين و الكلب ولو معذرا و الخنزير
الصغير ان الله صلى الله عليه وسلم نهى عن ثمن الكلب و قال ان الله حرم
بيع الخنزير الميتة و الخنزير انتهى و الله اعلم حرره الراجي عفو ربه القوي
ابو الحسنات محمد عبد الحمى الحنفى الكهنوى تجاوز الله عن ذنبه لطلبه راحة
الجواب صحيح نعمه خادم اوليا الله الكريم محمد ابراهيم
عفله الله الرحيم ابن مولانا مولوى على محمد مرحوم
شيخ جلال الدين محلى در شرح منهاج الفقه في آرد و للبيع شروط خمسة
احدها ملهارة عينه فلا يصح بيع الكلب و الخنزير و غيرها من شئ العبد
لان الله صلى الله عليه وسلم نهى عن ثمن الكلب و قال ان الله حرم بيع الميتة
و الميتة و الخنزير و ما الشيطان و المغن في المذكورات نجاسة غير
بما في نجس العين انتهى و تمين حكم عدم جواز بيع خمر است بیش شیوخ
سلام حضرات حنفیه اعلام بواهم الله تعالى اذ ارسل السلام و كثر مقتضى انارهم
الى يوم القيام و الله عليهم و حكمه حكيم حرره خادم الكتاب الكريم و الحى ريث
النبي ابو الاحباء محمد نعيم ان لئامى الحنفى القادرى الكهنوى عفله الله
الرب الحكيم و جعله من و ذنبه النعيم

۱۲۸
مفتى علمای دین و مفتیان شرع متین درین مسائل چنانچه
که در شرع شریف بیع پوست حیوان مردار غیر مدبوح و خریدن شراب
به نیت سرگردان در سهت یانه و استعمال و انتفاع از استخوان مرده و موی
دیر و غیره جائز است یانه و هر پوست حیوان که از دباخت پاک میگردد از ذبیح

[illegible]

بطل بیع مال غیره متقومه کالحیزه و المختار به الثمن انتهى و ایضا فی البیع فی
الحیزه باطل حتی لا یمکن عین الحیزه انتهى الحاصل انچه در شریعت و الیتمش
فی غیر متقوم است فروختن آن باطل است مثل خون و مردار و غیره و نیز باطل
است خریدن بآن و در شرح و قایم مسطور است بطل بیع مالیس ببال کلام
و المیتة و الحیز و البیع به انتهی و در ملتقی الاجرم قوم است بیع مالیس ببال
و البیع به باطل انتهى باید دانست که بیع بمنه فروختن و خریدن است و در شرح
عبارت از مبادله مال بمال است بتراضی که آن فی الهدایة عصب مرده شود
و شایخ و بر و موسی و بشم و شم و منقار و انچه حیاة در آن حلول نکند پاک است
و انتفاع بدان جائز است هر گاه است که بر آن پیه نبوده و قال فی غنیة المستقل
و عصب المیتة و عظمها و قوتها و ریشها و شعرها و ظفرها و ظلفها و کفها
حافرها و محلبها و کل ما یقتل الحیوة منها طاکرها اذا لم یکن علیة و سوتها
هر حیة انی که بلبسم الهد فی سج کرده شود جلد و گوشت و پیه و جمیع اجزای او
شود مگر خنجر اعم است از اینکه گوشت آن میوان میخورده باشند یا نه
غنیة المستقل کل حیوان اذا ذبح بالتمیة طهر جلد و لحمه و شحمه
و جمیع اجزائه سوی الخنزیر و الا دمی سوا کان ماکول اللحم و غیره ماکول اللحم
انتهی و فی العدایة و ما یطهر جلد و بالذباغ یطهر بالزکوة لانه یعمل عمل
الذباغ فی ازالة الرطوبة الخمسة و كذلك یطهر لحمه بالذکوة و ان لو یکن
ماکولا انتهى و فی الذم المختار ای احاب طهرید باغ طهرید ذکوة انتهى ذکوة
بزال معجم بمنه قریع شرعی است قال فی الطحاوی الذکوة بالذال المجمة
الذبح انتهى و فی الذم المختار یشتط بطهارة جلد و کون الذکوة شرعیة
انتهی و الله اعلم بالصواب - ثمرة الخادم التلمذ الزبانی فقیر شاه حمت

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل القرآن من الآيات

الحمد لله

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

الحمد لله

الحمد لله

والذي جعل في القرآن من الآيات

والذي جعل في القرآن من الآيات

الحمد لله

الحمد لله

والذي جعل في القرآن من الآيات

الحمد لله

[illegible]

مكتبة العقائد

و اما در این کتاب که از کتب معتبره است و در آنجا که
در باب اول از کتب معتبره است و در آنجا که

[illegible]

و مسجد نور دهم تا آن مسجد قدیم خود بخود ویران خواهد شد چون جانب دارانند
 زید را هم از امامان قدیم رسیده پیدا شده است برگفته زید عمل نموده چند کسان
 که در تعداد ده و دوازده کس باشند از امامان قدیم برگشته ترک افتد ایشان
 که ده اند و با وجود یودن جماعت موعده می نشینند چون جماعت او شود علمای
 یا مجتهد می خوانند و در پی ویرانی مسجد مذکور شده و با وجودیکه در آن محله مسجد
 این مسجد قدیم چار عدد و مساجد دیگر هم وجود اند یک مسجدی مستقل مسجد مذکور این
 ده که شرعی تیار کردن بخوانند و بطور چند که گدائی نموده چیزی قلیل جمع آورده
 ایجا مسجد نهاده اند و از وعده آتی نرسیده مخالف آیات صریح علی می نمایند امامان
 وقت از تیارری مسجد مانع شده گفتند که اینچنین مسجد که از غیظ و خشم است
 تیار کرده شود حکم مسجد ضرار دارد و تیار کردن او ناجائز است یا اگر بالنسبه
 و در تیارری دیگر و در هیچ ضرورتی نیست که دیگر مساجد هم درین محله موجب
 غیظ و خشم و انتقام عدم امامت خود چند وجوه نامعقول از خود را
 معاذنان خود میگویند که جائز است و حکم ضرر ثابت نیست اول آنکه حکم آن ضرر حاصل
 نه عام و دوم آنکه ضرر را باینان منافقان بودند و شما مسلمان میبوم آنکه چونکه امامان
 از اقامت جمع و نماز گزاردن پس زید منع کردند مسجد قدیم مسجد نماند پس در حین او
 مسجد تیار کردن ضرر نباشد و قصه ثعلب شامیان بر امیر المومنین عثمان و منع کردن
 او شان از نماز و قصه منع شدن رسول الله از بیت الحرم با دغی آورد چارم آنکه هم
 و اوراق مسجد ضرار از روی نماد و بتان در آن مسجد بودند از روی ضرر است پس اگر
 ضدیت از حکم و لایحه منکوشان قومان صدور و کوعن المسجد الحرم ان تعبدا
 نترسید به برای انتقام خود روی در خراب کردن مسجد قدیم می نماید لهذا مسجد است
 شریف عرض داشته که هر چه بموجب حکم شریعت ثابت باشد زیب تلم فرماید که با

[illegible]

فی الامتیاء العمدۃ وتکمل فی القیاسۃ فلم یتبث النجاسة بالشائب مر ذل
 اذ المرید بنجاسة الامتیاء انی فاذا سلم فابہ لا یوزان یشرب فیہا قبل الغسل ولو
 آمن وشرب کان اکلاً او شارباً حراماً هذا حاصل ما ذکر فی الذخیرۃ الثمینیۃ
 اور وہو بن مسلمان اگر ظرف آب یا آب کو چھو دے اور بوقت چھونے کے ہاتھ
 اوس رہو بی کا وہ عضو جس سے اوسنے پانی یا ظرف پانی کو چھو یا ہے ملوث
 بہ نجاست حقیقی نہ تھا جو باعث انجاس شے ملوس ہو تو وہ ظرف آب نجس نہ ہوگا
 بلکہ ظاہر رہے گا وضو اوس سے بلا تکلف جائز ہے اور پینا پانی بھی درست
 ہے گو دوسرے اعضا اسکے ملوث بہ نجاست ہوں نظیر اور دلیل اس مسئلہ
 کی وہ ہے جو احادیث صحیحہ قولیہ و فعلیہ مخصوص جو از اختلاف جنس و حالض
 و نفسا و طہارت اشیار ملوسہ اور نمون کے صحاح میں موجود ہیں کہ ہر چند
 حالض کا موضع خروج دم نجس رہتا ہے اور جنب ہی بہ نجاست حکمی نجس ہو
 مگر یا این ہمہ حالض و جنب و نفسا کی چوٹی حیرنجس نہیں ہوتی ہے اور جو
 سببوں کا حرام اور مکروہ نہیں ہو جاتا ہے قال الامام النووی فی الشرح
 صحیح المسلمون فی باب الاضطجاع مع الحائض قال العلماء ولا یکرہ مضامعة
 الحائض ولا قبلتها ولا الاستمتاع بها فیما فوق السرة ولا تحت الركبة
 ولا لیکرہ وضع یدہا فی شئ من الممانعات ولا لیکرہ غسلها اس زوجھا او
 غیرہ من محارمھا وترجیلہ ولا لیکرہ طبعھا وجمینھا وغیرہ ذلک من المنالغ
 وسورھا وعتقا طاهران وکل هذا متفق علیہ وقد نقل الامام ابو جعفر
 محمد بن جریر فی کتابہ فی مذاہب العلماء اجماع المسلمین علی هذا کلمہ وکذا
 من السنة ظاہرۃ مشہورۃ انتہی وقال ایضاً فی باب الدلیل علی ان المسلم
 لا یتنجس اذا نبت طہارۃ الاذنی مسلماً کان او کافر او عرقہ ولقابہ ودمہ مطہراً

١٠٠٠
 ١٠٠٠
 ١٠٠٠

۴۴

علامت کا دینا رواسب یا نہیں اور بعد مرنے کے او نہیں چیزوں کو ہنسا کر
اور شجرہ کو قبر میں رکھ کر دفن کرنا جائز ہے یا ممنوع بینوا بالتفصیل لتوجروا
من الزنا الخلیل

الجواب بتوفیق الملک الوہاب جواب مراد اول کا یہ ہے کہ جنہی
عورت کو مرد سے ہاتھ ملا کر خواہ ہاتھ میں کپڑا لپیٹ کر یا بدون لپیٹ کر
کے یا کنار کپڑے کا جو ہاتھ میں مرد کے ہو پکڑ کر یا پانی کی پیالی میں حسین
مرد نے ہاتھ ڈالا ہو ڈال کر بیعت کرنا جائز نہیں ہے جو طریقہ عورتوں کی
بیعت میں احادیث صحیحہ سے ثابت ہے وہ یہ ہے کہ مرد بیعت لینے والا
عورتوں کے سامنے سجاب اور سکو جی بیعت لینا منظور ہے ذکر کر کے عورتوں
سے اوپر اقرار لیکے کہے کہ ہم نے بیعت لی تم سے اس پر صحیح بخاری کے کلمہ

بیعة النساء میں روایت ہے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا سے قالت کان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یبایع النساء بالکلام فبذہ الایہ لایشرکن باللہ شیئا قالت و
مست ید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امراة قط الا امرأة یمکنہا اور باب
جارکم المؤمنات حجابات میں ہی روایت ہے حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا سے کہ
قالت فمن اقر بهذا الشرط من المؤمنات قال لعن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد
بایعناک کلاما ولا والله ما مست یدہ امراة قط فی الملیایعة ما
یبایعہن الا بقولہ قد بایعناک علی ذلک اور صحیح مسلم میں روایت ہے عائشہ
صدیقہ رضی اللہ عنہا سے کہ قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اقرن
بذلک من قولہن قال لعن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انظر لمن قد بایعناک ولا والله
ما مست ید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امراة قط غیر انہ یمایعہن بالکلام اور کتاب
اور طریق محمد بن المنکدر روایت کیا ہے کہ ان امیہ بنت مرقیة

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

فتح الباری میں مرقوم ہے **ولا والله قید القیم لتأكيد الخبر** وکان غایباً
 اشارت بذاتك الى الرد على ما جاء عن امه عطية روم یہ ہے کہ ممکن ہے
 ام عطیہ کے قول میں مدالہیدی من ودا الحجاب کنا یہ ہو مابالت کے وہاں
 ہونے سے بدوین مصافحہ کے اور قبض الید کنا یہ ہوتاخر عن القبول سے
 فتح الباری میں مرقوم ہے **ولیکن الجواب عن الاول بان مدالہیدی من**
وراء الحجاب اشارۃ الی وقوع المباحۃ وان لوقع مصافحۃ وعن الثانی
 بان المراد قبض الید التاخر عن القبول اور ارشاد الساری میں **سئل**
واجب بان مدالہیدی لا یستلزم المصافحۃ فلعلہ اشارۃ الی وقوع المباحۃ و
 کذا اتولہ فی الباب الاصح قبضت امرأة منا یدہا لادلالۃ فیہ الضاع
 المصافحۃ فیقول ان یراد بقبض الید التاخر عن القبول اور خیر جائز
 مرقوم ہے ان قبض یدہا لایدل علی ان المباحۃ تكون بالید لا بفہا
 خلئت اولاً ذلك فیسقط یدہا او کنت یدہ عن التاخر بالقبول فلام
 بینہ و بین ما سبق قال الشراح المراد من القبض التاخر عن القبول
 بینہما اور جواب امر ووم کا یہ ہے کہ روایت مصافحہ کرنے حضرت عمرؓ کی عورتوں
 سے وقت بیعت کے جو تفسیر کہہ میں کلہی سے منقول ہے دو وجہ سے قابل
 اعتبار نہیں ہے اول کلہی کا حال یہ ہے کہ قال الثوری اتقوا کلہی وقال النبی
 ترکہ یحیی و ابن مہدی وقال یعلیٰ ترکہ وقال یزید بن ازیج حدثننا کلہی
 وکان سنیاثیاً وقال الاعمش اتق هذا الشیاعلیۃ فان ادرکت الناس
 واما یسمو نکذا ین وقال ابن حبان کان کلہی سنیاثیاً وقال التبوکر
 سمعت ہما ینقول سمعت کلہی یقول انا سنیاثی وقال احمد بن حنبل
 لا ینزل کلہی فی التزم فی تفسیر کلہی قال لا وروی عن ابن عباس

[illegible]

کہیں بیعت مع ضعفہ و سرحدینا وقال خذ امنک جدار کذا فی المیزان اور دوسرا
 راوی قیس بن حازم ہے جسکا حال یہ ہے کہ قال علی بن عبد اللہ عن یحییٰ
 بن سعیا منکر الحدیث وقال یعقوب ابن ابی شیبہ تکلم فیہ ابحاکنا فہم
 من حمل علیہ وقال لہ مناکبر کذا فی المیزان وغیرہ اور روایت اذن
 کی امیرہ ثبت رقیقہ کو کتب حدیث میں مینے نہیں پائی ہے اور جو بروایت امیر
 نسائی و طبری نے ذکر کیا ہے اوسمیں اسکا کچھ ذکر نہیں ہے جیسا کہ اوپر
 معلوم ہو چکا۔ اور جو اب امر سیوم کا یہ ہے کہ خرقة اور ٹوپی اور دستار
 اور شجرہ خلافت وقت بیعت کے دینا بدعت ہے جسپر کوئی دلیل قائم نہیں
 بلکہ رافع اوس سنت کی ہے جو آنحضرت صلعم سے وقت بیعت کے ثابت ہے
 کہ بیعت لینا اچکا بدون دینے ان سب چیزوں کے تھا اور قطع نظر کہ کچھ
 شریعت نے ایسی بدعت کو مذموم فرمایا ہے ائمہ صوفیہ بھی اسکے قائل ہیں
 امام غزالی الحام العوام میں لکھتے ہیں الدلیل علی اثبات الاصل الاول
 کون البدعة مذمومة اتفاق الامة فاطبة علی ذم البدعة و ذکر
 المبتدع و تغیر من یعرف بالبدعة و هذا مفہوم علی الضرورة من
 الشرع و ذلك غیر واقع فی محل الطعن و ذم رسول اللہ صلعم المبتدع علیہ علم
 بالتواتر مجموع اخبار تنقید العلم القطع حملہا وان کان الاحتمال بتطرق
 احادها و شیخ احمد بر کسی مغربی قواع الطرقیہ میں لکھتے ہیں اعتقاد المرید
 بما لیس فیہ قربہ بدعة و کذا الحداث حکم لو تتقدم و کل ذلك ضلال
 الا ان يرجع الی اصل استنبط منه فیرجع إلیہ اور یہ جو بعض صوفی بیان
 کرتے ہیں کہ آنحضرت صلعم نے وقت بیعت کے بیض صحابہ کو خرقة عنایت
 فرمایا ہے اور حضرت علی کرم اللہ وجہہ نے حسن بصری رحمہ کو خرقة پہنا یا

[illegible]

اور یہی جو ابیر کلام میں لکھا ہے قرآن میں اَللّٰہُ بِٱلْمُفْتَرٰی قَوْلٌ مِّنْ قَوْلِ ٱرْعَیْنِ
الّٰیسَ الْخُرْقَةُ لَہٗنَ ٱلْبَصْرِیِّ فان ائمۃ الحدیث نہ یلتیقوا الحسن معا غا من ائمۃ
فیضلاً عن ان یتلبسہ الخرقۃ اور ایسا ہی لکھا ہے زرقانی بالکی نے مختصر المقادیر
میں اور ابن فوسیح شافعی نے مختصر مصنوع میں اور شوکانی نے فوائد المجموعہ نے
الاحادیث للوضوح میں اور سیوطی نے در مستشرقین میں لکھا ہے لیس الخرقۃ
المشہور بین الصوفیۃ بالاسناد الی الحسن البصریؒ انہ لسمہا من علی اس
ابیطالب قال ابن دحیۃ باطل قلت وکذا قال ابن الصلاح اور بدر الدین
زکریا نے تنقیح میں ایسا ہی لکھا ہے مسلم نے مقدمہ صحیح میں لکھا ہے ما
حدثنا الحسن عن یحییٰ مشافحۃ اور ابن حبان نے کتاب الثقات میں حسن کے
ترجمہ میں لکھا ہے ما شافحہ بدسراً فظلموا عثمان وعثمان لم یشعرا
اور ترمذی نے اپنی جامع میں لکھا ہے ولا تعرف الحسن معا غا من علماء
اور ایضاً شرح حاوی صغیر علامہ نانیزی میں جو جواب قاضی جمال الدین
ظہر علی کا متعلق سوال بعض فضلاء منقول ہے او میں مرقوم ہے واما طریقۃ
الحسن البصری عن علی رضی اللہ عنہ فاعلماء الحرم ینکرون سماجہ
منہ وروایتہ عنہ لعدم الصحابہ وان کان معکنا اور ابن سمیع نے
منہاج السنۃ میں لکھا ہے یقولون ان الحسن صحب علیاً وکذا باطل بالقبول
اہل المعرفة فانہم یعتقدون علی ان الحسن لم یجتمع بعلیؑ واما اخذہ اصحاب
علیؑ عن الاحنف بن قیس بن عباد وغیرہما عن علیؑ اور جواب امیر خبارم کا
یہ ہے کہ اگر وہ خرقہ ایسا ہے کہ کفن مشروع میں شمار ہو سکتا ہے تو منجہ کفن
ہو سکتا کہ دینا جائز ہے جیسے آن حضرت صلعم نے اپنا تمہ حضرت زینب یا حضرت
ام کلثوم علی اختلاف الروایات میں کفن میں کر لیا ہے والا بدعت ہے صحیحین

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن الكريم
موسى بن جعفر الطوسي

لایحه‌ی درخواست
تعمیر و بازسازی
در سال ۱۳۴۶

۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

[illegible]

۱۸۹۷

[illegible]

الحمد لله الذي جعل في كل شيء حكمة
 رسول الله صلى الله عليه وسلم أو تابعين أو تابعين أو تابعين أو تابعين
 تعالى عليهم اجمعين من مصافحه كمرنا وقت رخصت کے مسافر سے ہو خواہ غیر مسافر
 سے ثابت ہے یا نہیں در صورت ثبوت کے سنت موکدہ ہے یا کیا ہے حکم اور
 بینوا و اقوال بسند الكتاب ثوب و عند الله حسن المآب

ہو المصوب مصافحه بوقت ملاقات کے سنت ہے آنحضرت صلی اللہ علیہ
 و علی آلہ وسلم اور صحابہ وقت ملاقات کے مصافحه کرتے تھے اور اوپر غریب
 فرماتے تھے آئی واؤد نے ابو ذر سے روایت کی یا یقین رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 علیہ وسلم قطا اصاب فحی و رکھاوی نے شرح معانی الآثار میں شیعہ سے
 روایت کی ہے ان اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم كانوا اذا التقوا
 تصافحوا و اذا قدموا من سفر تغافقوا اور ترمذی نے برابر بن عازب سے روایت کی
 روایت کی قال قال رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم اذا التقى المسلمان
 فقاما فاحمدا الله واستغفرا غفر لهما اور اسے طبرانی احمد اور طبرانی
 اور بزار وغیرہ نے روایت کی ہے ان احادیث سے معلوم ہوا کہ بوقت ملاقات
 مصافحه سنت ہے قما بوقت رخصت کے پس کسی حدیث صحیح سے ثابت نہیں
 کہ آنحضرت یا صحابہ بوقت رخصت کے بھی مصافحه کرتے تھے اور ملا علی قاری
 شرح مشکوٰۃ میں لکھتے ہیں محل المصافحة المشرفة معادل الملاقات مانہی اس
 معلوم ہوتا ہے کہ بوقت رخصت کے سنت نہیں واللہ اعلم بحررہ الراعی عفو
 ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبد الحمی تجار اللہ عن ذنب الجلی والجلی ابو الحسن
 صاحب کرام رضوان اللہ علیہم الیوم القیام سے مصافحه کمرنا وقت رخصت کے
 مسافر سے ہو خواہ غیر مسافر سے کتاب شرعہ الاسامی میں مذکور ہے و لہ

اور اس ماسن کوئی حدیث قابل احتجاج کے نہ یا نہیں اور حجاج بن نصیر
 اور عباد بن کثیر کہ جن دونوں پر مدار حقیقت کا اس مسئلہ خاص میں ہے فی الواقع
 ضعیف ہیں یا نہیں عینی شرح صحیح بخاری میں تحت میں باب اذ لا یمیت الصلوة
 فلا صلوة الا المکتوبة کے ہے واستدل من اجاز ذلك بقوله تعالى وقم
 اعمالکم وبارواہ البیہقی من طریق حجاج بن نصیر عن عمار بن کثیر عن عیث
 عن عطاء عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ علیہ السلام قال اذ لا یمیت الصلوة
 فلا صلوة الا المکتوبة الا کرعتی الفجر قال البیہقی هذه الزیادة لا اصل لها
 وحجاج وعباد ضعیفان قالت قال یعقوب ابن شعبۃ سالت ابن معین عن
 حجاج بن نصیر الفیسا طیط البصر فقال صدوق و ذکرہ ابن حبان فی الثقات
 وعباد ابن کثیر کان من الصالحین وعن ابن مسعود انه دخل المسجد فوجد
 صلوة الصبح و رکع رکعتی الفجر الی اسطوانة بحضور حذیفۃ و ابی موسیٰ
 ابن بطلال و روی مثله عن عمر بن الخطاب و ابی الدرداء و ابن عباس و ابی
 ابن عمر انه اتی المسجد لصلوة الصبح فوجد الامام یصل و دخل بیئت حصصۃ
 فصلی رکعتین ثم دخل فی صلوة الامام انتہی بعد اذ اسی نماز فجر کے سنت
 فجر کا ادا کرنا قبل طلوع شمس کے درست ہے یا نہیں اور کوئی حدیث اس باب
 میں وارد ہے یا نہیں عشاء اگر کوئی شخص چار رکعت نماز کی نیت کرے اور بعد
 دو رکعت غلطی سے سلام پھیر کر کا ام کر لے تو اس حالت میں بیا یا در آئے کے
 دو رکعت پڑھنا واجب ہے یا چار رکعت اگر چار رکعت پڑھنا واجب ہے
 تو حدیث ذوالیدین کی ناسخ کون حدیث ہے آیہ کریمہ تو مو اللہ فانتہی
 کی شان نزول یہ ہے کہ لوگ نماز میں عہد اکلام کرتے تھے او سپر آیت
 مازل ہوئی پس اس آیت سے نسخ حدیث ذوالیدین ثابت نہیں ہوتا ہے

النبی اکملنا انتہی اور حافظ ابن حجر عسقلانی درایہ تخریج احادیث الہامیہ
 میں کہتے ہیں حدیث کالجیعہ ولا تشریق ولا فطر ولا اضحیٰ الا فی مصر جامع
 لمجددہ مرفوعا وروی عبد الرزاق عن علی موقوفاً لا تشریق ولا جیعہ الا فی
 مصر جامع و اسناد صحیحہ ورواہ ابن ابی شیبہ مثله و زاد وہ فطر ولا اضحیٰ
 و زاد فی آخرہ او مدینۃ عظیمة و اسنادہ ضعیف انتہی اور عینی مشیح ہذا
 میں بعد نقل اس حدیث کے کہتے ہیں قد ذکر الامام خواجہ زادہ فی المبسوط
 ان ابی یوسف ذکر لہ فی الاملاء مسنداً مرفوعاً الی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 و ابو یوسف امام الحدیث حجتہ فلو لم ثبت عندہ کونہ مرفوعاً لما قال مسند
 مرفوع ولکن سلمنا انہ موقوف فہو موقوف صحیحہ و ہو محمول علی السماع لہ
 لا یدرک بال عقل انتہی اور آیہ فاسعوا الی ذکر اللہ کا اطلاق باب مکہ میں غیر مسلم
 سبہ اجماعاً ورنہ جواز جمعہ صحرا میں لازم آوے گا اور اسکا کوئی قائل نہ ہوتا
 اجماعاً یہ آیت مختص ساتھ بعض المکن کے ہے اور تخصیص ساتھ موسیٰ علیہ السلام
 کے نسب ہے ابن ہام فتح القدر میں کہتے ہیں والقاطع للشفایہ علیہ السلام
 فاسعوا الی ذکر اللہ لیس علی اطلاقہ اتفاقاً بین الامۃ اذ لا یجوز اقامتہا
 فی البراری اجماعاً ولا فی کل قریۃ عند الشافعی بل یشترط ان لا یطعن اہلہا
 حیثا صیفا ولا شتاء فکان خصوص المکان مراد فیہا اجماعاً فقد راہ القریۃ
 الخاصۃ وقد رنا المصر ہوا ولی حدیث علی وحولو عورض بفعل غیرہ
 کاں علی فرمقد ما علیہ کیف ولو یتحقق معارضۃ ما ذکرنا ایاہ ولہذا
 لم یقل عن الصحابة انہم لما فتحوا البلاد اشتغلوا بنصب المنابر والجمع الا
 فی الامصار دون القری ولو کان یسئل ولو احاد انتہی پس ما نحن فیہ من
 حنفیہ نے تخصیص اطلاق قرآن ساتھ خبر احادیث کے نہیں کی بلکہ تعیین اہل مکہ

[illegible]

یدخل المسجد والناس صفوف في صلاة الفجر فيصل ركعتين في ناحية المسجد
 ثم يدخل مع القوم انتهى **جواب سوال چارم** حنفیہ باستناد اوروں
 کے کہ نبی صلوٰۃ قبل الطلوع وقبل الغروب میں بار بار پڑھیں اور اسنت فخر کو بعد
 نماز فجر قبل طلوع کے مکروہ کہتے ہیں لیکن سنن ابو داؤد میں ہے کہ نبی صلوٰۃ
 مروی ہے کہ ساری رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رجباً ہیصلے بعد صلوٰۃ
 الصبح رکعتیں فقال رسول اللہ صلوٰۃ الصبح رکعتان فقال الرجل انی
 لو ان صلیت اکر رکعتین اللتین قبلہما فصلیتهما فسکت رسول اللہ
جواب سوال پنجم ظاہر استدلال حنفیہ کا ساتھ آیہ وقوم اللہ قانتین
 وحديث ابو داؤد وغيرہ ان هذه الصلوٰۃ لا یصلی فیہا شیء من کلام الناس
 ہے اور حدیث ذوالیہدین میں ہے کہ مصلی اگر گمان اس کے کہ نماز
 کی چھ کلام کرے وہ کلام مفسد نہیں ہے اور اس امر خاص میں کوئی
 تامل نظر سے نہیں گذری **جواب سوال ششم** خبر صلوٰۃ نجاشی
 صلوٰۃ علی الغائب ہے لیکن حنفیہ اس کا جواب دو طرح سے دیتے ہیں
 پہلے یہ وہ مختصات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سے ہے دوسرے یہ کہ وہ جنازہ
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے مقابل کر دیا گیا اور حجاب مرتفع کر دیا گیا تھا
 امام فخرؒ موطا میں کہتے ہیں وليس لنبی صلی اللہ علیہ وسلم فی هذا الغیر
 الا یرى ان یصل علی النجاشی بالمدینة وقد مات بالحیضة فصلوة رسول اللہ
 برکۃ وظہور اقلیت کفر ہما من الصلوٰۃ انتہی اور زر قانی شرح موطا میں کہتے
 ہیں فیہ الصلوٰۃ علی الغائب وبہ قال الشافعی واحمد واکثر السلف وقال
 الحنفیة والمالکیة لا یشرع ونسبہ ابن عبد البر الی اکثر العلماء وانہم قالوا
 دلایلی خصوصیتہ لہ صلی اللہ علیہ وسلم ودلائل الخصوصیتہ واضعہ

شواہد کے ساتھ سے کہنا یا پکوانا یا پانی نکلوانا یہ سب درست ہے بوجہ اسکے
 کہ نجاست کا فکر صرف اعتقادی ہے نہ نجاست ظاہری جیسا کہ حجر و القمیر
 ہے لما نزل الیہ صلی اللہ علیہ وسلم بعض المشرکین فی المسجد و مکة المکرمہ
 فیہ علی ما فی الصحیحین علوان المراد بقولہ تعالیٰ انما المشرکون نجس النجاسة
 فی اعتقاد ہوا و رہی اوسین ہے سورہ الاحزاب طاکرہ لا فرق بین الجنب و
 الطاکرہ و الخائض و النفساء و الصغیر و الکبیر و المسلم و الکافر و الذکر
 الانثی یعنی ان اکمل طاکرہ و ظہور من غیرہ کراہۃ انتہی واللہ اعلم بحیرۃ
 الراجی عفورہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجوز اللہ عن نبیہ الخلیفہ الخلیفہ
 و اتقی رواہو کا جب تک تیقن نجاست نہیں ہوگا کتاب فتاویٰ حامدیر میں لکھو کہ
 و الا طعمۃ لمتیخذہا اهل الشک و یتوہم فیہا اصابة النجاسة کل ذلک
 محکوم بطہارتہ حیثہ تیس نجاستہا انتہی مختصراً واللہ اعلم حررہ ابو الکریم
 محمد المدعو بالنعیم عفی عنہ

استفتا بسم اللہ الرحمن الرحیم تحریرہ و نصلی علی رسولہ الکریم۔ اما بعد کیا
 فرماتے ہیں علمائے فحول و مفتیان ذوی العقول اس مسئلہ میں کہ ایک شخص حنفی
 المذہب تقلید شخصی کو واجب نہیں جانتا بلکہ جائز کہتا ہے اور نماز میں شرک
 اور ارکان و سنن موافق حنفیوں کے بجا لاتا ہے اور آمین بالجہر کہنے کو بھی
 فعل مسنون کا حامل کہتا ہے تاہم یہ ایسے شخص کے بلا کراہت جائز ہے یا نہیں
 اور جو شخص مذکور کی اقتدا کو ناجائز کہے اور حکم ہے سنی اور نماز میں آمین
 بجا کر کہنے والے کو مسجد سے نکلوا دینا کیسا ہے ابسطوا الجواب لکم
 التواب

الجواب الخیر و المستعینہ و نصلی علیہ عقیدہ جو از تقلید شخصی موافق ہے محققین

[illegible]

امتیاز خصال مخالف للکتاب والسنة واجماع سلف الامة وامتہا وقد
 في الصحابة والتابعين ومن بعدهم من يقر البسطة ومنهم من لا يقرها
 ومنهم من يجهلها ومنهم من لا يجهلها بها يجهل كسر ون کے بعد کہا ومع
 فكان بعضهم يصل خلف بعض مثل ما كان ابو حنيفة واجصابه والشافعي
 وغيرهم يصلون خلف ائمة المدينة من المالكية وغيرهم وان كانوا
 لا يقرون البسطة لاسرا ولا جهرا وهكذا في حجة الله البالغة اور قول عدم
 جواز اقتداء محض خلالات وگرا ہی ہے فقہ اکبر لا یخفیہ روح میں ہے الصلوة
 خلف کل بروفاجر من المؤمنین جائزۃ اسکے تحت میں طاعن قاری فرماتا ہے
 فمن ترك الجماعة خلف الامام الفاجر فهو مبتدع عند اکثر العلماء
 الصغیر انہ یصلیہا ولا یعیدہا اور یحیر متقی سے نقل کیا سئل ابو حنیفہ
 عن مذہب اهل السنة والجماعة فقال کذا او کذا وان یصل خلف کل
 وشرح عقائد میں ہے يجوز الصلوة خلف کل بروفاجر لقوله صلصا
 ولان علماء الامة كانوا يصلون خلف الفسقة واهل الاهواء والبدع من
 غیر نکیہ اور کہا حاشیہ میں اس کے خلافا للشیعة فانعم قد اشار طوطا العسکری
 فی الامامة الصغیر مکافی الکبری والخارج ايضا فان الکافر عندہم فاجر
 پس ثابت ہوا کہ امام عظیم رح اور تمامی اہل سنت والجماعت کا یہی عقیدہ ہے کہ
 پیچھے ہر مؤمن کے جائز اور جو شخص جمعہ و جماعت ترک کرے بسبب فاجر ہو
 امام کے وہ مبتدع اور ضال ہے اور عقیدہ شیعہ اور خارجی کا کہ کتاب ہے
 اور یہ اختلاف شیعہ اور خارجی کا امام کے بد ہو جانے کی تقدیر پر ہے اور جبکہ
 نیک ہو جیسا کہ سوال سے ظاہر ہوتا ہے تو اس میں کسی اہل قبلہ کا اختلاف نہیں
 پس قائل عدم جواز صلوۃ کا پیچھے شخص بول عہد کے محض خصال و مضل ہے

صل الله عليه وسلم وصحابة كرام بعد ان حضرت صلوات بوقت نزول نوازل
 منقول است وحادثة سلطان روم حادثة ايست عظيمه خواندن قنوت وقيام
 فتح سلطان اسلام و هزيمت اهل كفر و ضلالت و در نماز فجر اسرائيل اسلام متاكف
 و مستجاب است بلكه از درجه سينت مخطانيت بدرالدين عيني حنفى در عمدة القارى
 بشرح صحيح البخارى مى نويسند روى الطبراني فى الاوسط من حديث ابراهيم
 بن علقمة و الاسود عن عبد الله بن مسعود قال ما كنت رسول الله صلى الله
 عليه وسلم فى شئ من صلوات الله الا فى الوتر وانه كان اذا حارب قنت فى
 الصلوات كلهن و لا قنت البو بكر و لا عمر و لا عثمان حتى ما تواتر لا قنت على
 حتى حارب اهل الشام فكان يقنت فى الصلوات كلهن و كان معاوية يدعى
 عليه ايضا و قال شيخنا زين الدين العراقي ان ابن مسعود لم يدرك في قنوت
 اهل الشام و لا موت عثمان فانه مات فى شهر من عثمان قلت يحتمل ان كل
 قوله و لا عثمان الا من كلام ابواه و علقمة و الاسود انتمى بوم صاحب
 حسنة زبدي مصرى حنفى در كتاب خود عقود الجواهر المروية عن ائمة المذهب
 الامام ابى حنيفة مى نويسند اخراج عبد الرزاق فى مصنفه عن ابى جعفر الرازي
 عن الربيع عن انس لم يزل رسول الله صلى الله عليه وسلم يقنت فى الفجر حتى يفرق
 الدنيا و كذا عند الطبراني و صححه الحاكم فى الاربعين و الدارقطني و يعارضه ما
 عند الطبراني ايضا من رواية خالب بن فرقد الطحان كنت عند انس بن مالك
 شهراين فلم يقنت فى صلوة الغداة و الجواب ان المراد بالحديث الاول انه كان
 يقنت فيه عند النوازل و اختصاصه بالنوازل قد ثبت بحديث انس نفسه
 عند الخطيب فى كتاب القنوت و استناد صحيح قاله صاحب التتبع بلفظ كان لا يقنت
 الا ان يدعو لقوله على قوم و حديث ابى هريرة عند ابن حبان بلفظ لا يقنت

[illegible]

محاربة أهل الكتاب وكذلك غمركه على كل محاربة معاوية ومعاوية في
محاربتهم وهذا أيضا من القنوت لنا ان القنوت لنا ان القنوت لنا ان القنوت لنا ان
أهل الحديث وسئلوا عليه حديث إلى جعفر بن انس ما زال رسول الله يقنت
أخاف حتى فارق الدنيا أي عند النوازل وما ذكرنا من أخبار الخلفاء ينفذ
تقرره لفعله ذلك بعد النبي عليه الصلوة والسلام انتهى وأما سفيان
ففي نسخة أخرى من القنوت لو كان سنة رابعة لفعله عليه السلام
كل صبر عجز ويؤمن من مختلف كما قال الشافعي وأيسر به بحيث يقطع القراءة
الجهرية ويلبث مليا كما قال مالك إلى أن توفاه الله لم يحقق فيه هذا القول
بل كان سبيله أن يقلل من جهر القراءة ويخالفها وجميع ما ورد من قنوته
وقنوت الخلفاء إنما هو قنوت النوازل فإنه محل الاحتياط فإن حديثنا
عليه السلام لم ينزل يقنت حتى فارق الدنيا ونحوه مما عاين الصحابة يثبته
فانه سوي عن أبي بكر أنه قنت عند محاربة مسلمة وكذلك قنت في
ومعاوية وحديث أبي حنيفة أنه عليه السلام قنت شهر الرقعت قبله
وله بعده ينفذه فوجب كون بقاء القنوت في النوازل مجتهدا فيه وذلك أنه
لم يتر عنه عليه الصلوة والسلام أنه قال لا قنوت في نازلة بعده هذه
بل مجتهدا لعدم بعدها فيصعب الاحتياط بأن يظن أن ذلك إنما هو لرفع
شريعة وشيئا بطر إلى سبب تركه وهو أنه لما نزل قوله تعالى ليس لك
من الأمر شيء أو أنه لعدم وقوع نازلة تستدعي القنوت بعدها فتكلا
شريعة مستمرة وهو محتمل قنوت من الصحابة وهو مذموم ومذهبنا
وأما القنوت في الصلوة كما في النوازل فلم يقل بقاء الشافعي
وأما عابد بن شافع في رد المحتار بعد نقل قدرى از عبادت مذكورة غنية ميكوند

فسق ہے اور اگر ان امور کا ہونا پہلے سے نہیں معلوم تھا بلکہ بعد جانتے کے
صاحب دعوت کے مکان پر معلوم ہوا پس اگر محرمات اوس مقام پر ہوں
جہاں کھانا کھلایا جاتا ہے وہاں سے واپس آنا لازم ہے اور شریک ہونا
اور اوس مجلس میں دعوت کھانا نہیں درست ہے اور اگر اوس مقام پر نہ
بلکہ دوسرے درجہ میں ہوں اوس صورت میں اگر یہ شخص جسکی دعوت کی
ہے مقتدی مثلاً عالم یا مفتی ہے او سکو دعوت کھانا نہیں درست ہے
اور اگر مقتدی نہیں ہے تو او سکو شریک ہونا درست ہے مگر بشرط قدرت
منکرات سے منع کرنا لازم ہے در مختار میں ہے دعی الی ولیمہ و قہمہ لعیب
او غنا فقد واکلوا المتکر فی المہل فلو علی المائدہ لا یبغیان ینقذہ بل یخرج
فان قدس علی المنع فعل ولا صبر ان لم یکن ممن یقتدی بہ ولم یقتدی بہ بل یمنع
خرج ولم یقتد لان فیہ شین الدین وان علوا و لا باللعیب لا یحضر
سواء کان ممن یقتدی بہ او لا لان حق الدعوة اما یلزمہ بعد الدین
لا بقیہ انتہی واللہ اعلم حررہ الراجی غفر لہ القوی ابو الحسنات
محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی والنفی

صحیح الجواب منقہ خادم اولیاء اللہ الکریم محمد ابراہیم غفر لہ اللہ الرحیم

۱۵۳
محققانہ میں فرماید علمای دین اندرین مسئلہ کو جماعت شرعیہ
منفردات شرعاً جائز است یا نہ و از احادیث نبویہ و اخبار صحابہ و مشرحت
آن ثابت است یا نہ و بر تقدیر ثبوت مشرعیہ آن طریقہ قیام امام حجت
آیا نہ کہ امام باشد مثل رجال از جملہ مقتدیات مقدم باشند یا وسط و اخیر
مشہور است کہ جماعت شرعیہ مکروہ است بکراہت تحریم آہستہ معتد بہ کراہت
یافتہ شدہ است بانہ بینوا التوجروا

کتاب الصلوۃ
نور علی مولی محمد علی صاحب الزمان

کتاب الصلوة
شرح شامی و ترجمہ عربی از تہذیب الامور پور سعید

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

ابن عباس رضی الله تعالی عنهما قال توأم المرأة النساء تیقوم وسطهن انتهى
 ملخصاً وسند کراهت تحریمی نزد حنفیه این است که قیام زن امام وسط مقتضی است
 که جزا و طریق جماعت ایشان به ثبوت نرسیده مخالف است وجوب تقدم امام
 را که ثابت است بمواظبت آن حضرت صلی الله علیه وسلم ولذا امثال روایات
 مسطوره نزد حنفیه محمول بر ابتدای اسلام و نسخ است و حالا جماعت ایشان
 بوجه تحقق نفس شرائط جواز صلوٰه و مخالفت وجوب مذکوره جائز بکراهت
 تحریمی است قال فی البحر الرائق علی قول اکثر وجماعة النساء ای وکراهه جملة
 النساء وحدثهن لانهما لا تخلوا عن ارتكاب محرم و هو قیام المرأة
 وسط الصف فیکرهه کراهة کذا فی العداية وهو يدل علی انها کراهة تحریم
 لان التقدم واجب علی الامام للمواظبة من النبي صلی الله علیه وسلم وکراهة
 الواجب موجب لکراهة التبریر المقتضیة انتهى ثم قال بعید هذا
 قوله فان فعلن تقف الامام وسطهن کراهة لان عایشة رضی الله عنہا
 فعلت كذلك وحمل فعلها الجماعة علی ابتداء الاسلام انتهى وقد بحث فی
 العناية هنا بان المذهب عندنا ان استقاء صفة الوجوب يستلزم انتفاء
 صفة الجواز كما عرف ولا فرق بین الوجوب النیة فی ذلك لوجود المحجب
 فیها کوجوده فیہ وهو واضح للمراولین فی علم اخر وقررنا فی التقرير فاد
 منحت النیة نسخ الجواز ولا استدلال بالمسوخ غیر صحیح ثم احاب بان الجواز
 الباقی حوازم الکراهة والذی کان فی ضمن النیة نسخ معها ولا استدلال
 به لبان انها كانت ونسخت وانما جواب فی زماننا بمقتضی الجواز الذی
 کان من اجتماع شرائطه ورفع موافقه مع ما یوجب کراهة من ارتکاب محرم
 انتهى آری جماعت نسائهم مفرات در نماز جنازه بکراهت جائز است کما

از این کتاب در هر روز یک بار بخوانید و در هر روز یک بار بخوانید و در هر روز یک بار بخوانید

704

اور یہی ہی اور کتب فقہ میں بھی موجود ہے اور شیخ مسند امام عظیم میں ہے
 فی صحیح مسلم عن جابر لا ینذجو الا سنة الا ان یعتبر علیہ کو فتد جو اید
 من الضمان دہ قال الجہور بحوز الجذع من الضمان لا من غیرہ استجی
 حدیث الغلام مرہن بعقبتہ کے معنی میں کہ نزدیک میں ہیں کہ وہ لگا
 جسکا عقیقہ ہوا ہو وہ والدین کی شفاعت کرنے سے محروم رہے گا اس
 محمد بن عبد الرحمن السخاوی اپنی کتاب ارتیح الاکیاد نے فقہ الاولاد میں
 لکھتے ہیں ذکر البیہقی عن سلیمان بن شرحبیل حدیث یحیی بن حمزہ قال قلت
 لعلاء الخراسانی ما مقعہ مرہن بعقبتہ فقال تحرر شفاعتہ والدہ وکذا
 قال الامام احمد انہ مرہن عن الشفاعتہ لو والدہ واستحسنہ المطالی حیث
 قال لکلم الناس فی هذا واجود ما قيل فیه ما ذهب الیہ احمد انہ مرہن
 فی الشفاعتہ یرید انہ اذا لم یبق فہ فمات طفلاً لم یشفع والدہ
 واللہ اعلم حررہ الراجی عفورہ القوی ابو الحسنات محمد عبد المجید سخاوی

عن زبیر الجلی والحفی

واقعی کری چہ عینی کی اگر چہ قرۃ ہو قربانی اور سکی درست نہیں فی جامع الرو
 دامنا قال من الضمان لانه لا یجوز من المغر وغیرہ بلا خلاف کما فی المبسوط
 ونحوہ انتہی اور حدیث شریف کا خلاصہ نزدیک جناب امام ہام شیخ اکمل
 مولانا احمد بن ضیل کہیں ہے کہ وہ اگر شفاعت نہ کرے کافی مقابلہ الجنائ
 ومصابیح الجنان وعن حمزہ رضی اللہ عنہ انہ قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم الغلام مرہن بعقبتہ قیل معناه انہ محبوب من سادۃ
 عن الاولاد بعقبتہ وانہ کاشئ المرہون لا یم استمتاع بہ دون ان یما
 بالعقبتہ قیل معناه ان شفاعتہ لا یوہ معلق بعقبتہ لا یشفع لعلی ان

نیست چه طور است و سندش چیست و در کدام کتاب است و اقوال مجتهدین
 و محدثین معتقدین درین مسئله یکدگر منقول است سوال ثالث حدیث مرسل
 ابی داؤد و الذکور فی بحر الرق و شرح المنهاج لابن حجر عسقلانی المجتهدین
 السند انه علیه السلام مر علی امرأتین تصلیان فقال اذا سجدا فافضیا
 بعض اللحو الى الارض فان المرأة لیست فی ذلك كالرجل انتهى سند این حدیث
 مرویست یانه و اگر مروی بکدام طریق مروی است و سندی که در مر اسیل
 ابو داؤد است تعدیل و توثیق روایه آن حدیث چه طور است و کدام کدام
 محدثین بعد از ایشان مقبول است و این حدیث مخصوص عموم حدیث صلوات
 کما سألته فی اصله شدن میتواند یانه و حدیث مرسل صحیح مخصوص عموم حدیث
 موصول مرفوع صحیح میتواند شد یانه و اگر میتواند شد پس این مدعیان که
 کدام مجتهدین و محدثین است و حدیث مرسل اگر بطریق روایه مجبول العلماء
 مروی باشد و بطریق آخرین موصولاً مروی باشد لیکن بدان هر دو یکی
 را روی منسوک الحدیث باشد پس آن حدیث مرسل حکماً موصول شد یانه و
 حکماً موصول شد پس مخصوص عموم حدیث صحیح مرفوع موصول شدن میتواند
 یانه چیست و قائلش کیست اگر کسی در حالت رکوع پس ایستاده در نماز
 داخل شد و رکوع کرد پس رکعت خود را یافت یانه و اگر یافت پس اگر رکعت
 را در شمار نیاورد و گفت که بوجه بخواندن من سوره فاتحه را رکعت قابل
 شمار نماند و ایون فرضیت آن رکعت بر من باقی ماند و ادان شد پس قول شخص
 موافق جمهور صحیح است یانه

هو المصنوب و بدون صوت زن ستر اختلاف فقهاء واقع است صحت
 محیط در بحث اذان و صاحب کافی و قاضی خان تصریح صوت المرأة عورة

[illegible]

ابن ابی لیلی عن عطاء عن عائشة انها كانت تقوم النساء فتقوم معهن في
واخرج الشافعي وابن ابی شعبة وعبد الرزاق عن ام سلمة انها امت النساء
فقامت وسطهن ودرست درك حاکم مروی است ان عائشة كانت تودن و
تقيم وتقوم للنساء فتقوم وسطهن ذكره العيني في النهاية ازین روایات معلوم
شده كه زینكه كه امام باشد و جماعت زنان در وسط صف قیام سازد و تقدیم مثل
رجال برای آن مشرور عن غیبت و این هم معلوم شد كه زن امام را جهر بالقرأة
و جهر تكبیرات و غیره باید چه بدون آن و حورت اقتدا نمی بندد و آواز زن اگر چه
مذهب بعضی مستر است لیكن آن در حق رجال نه در حق زنان و تحقیق این محبت
كمانی در رساله خود و تحفة النبلاء فيما يتعلق بحایات النساء كرده ام من ستاء
غلیج الیه و زن را در نماز دست بر سینه بستن مسنون است چه اگر چه
برای زن باعث مستر است لا محذور قائم سندی در رساله خود و فی الزکرام با
فی وضع الی رین تحت السر او فوقها من الشفیع المظلل بالعام می نویسد
ان النبیه صلی الله علیه و سلم وثبت عنه لا امر او وضع الیدین علی الصد و
السر و كذا امر الصحابة والتابعین و اجمعوا علی وضعهما و الاصل فی اعمالنا
صلی الله علیه و سلم التبع و التعظیم و الموافقة بین الرجال و النساء الا فی
ما استثنی و روی ابو داود فی مراسله عن یزید بن ابی حبیب ان رسول
مر علی امرأتین فصلیان فقال اذا سجدتما فضا بعضی الی بعض فان المرأة
لیست فی ذلك كالرجل قال البیهقی هو احسن من موصولین فی هذا الباب
و استنبط المجتهدون منه ان امرأة یضم الحو لكونه استر لهین مع اختیار
علما ثانی حق الرجل الوضع تحت السر و حق المرأة الوضع علی الصد لانه
استر لها انتهى و حافظ ابن حجر و تحفیر احادیث رافعی می نویسند

[illegible]

قالنا حماد بن سلمة عن ايوب عن نافع عن ابن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 كان اذا اقتد في الشهدا الحديث ابن عمر سے راوی نافع موسیٰ ابن عمر بن حبلی
 نسبت تقریب میں مسطور ہے فقہ ثبوت فقہ مشہور من الثانیۃ یا اور کوئی نافع
 اور اسی اسناد میں حماد بن سلمہ جو ایوب سے راوی ہیں انکی نسبت تقریب
 میں مسطور ہے تغیر حفظہ یا آخرہ پس قبل تغیر حفظہ حماد کے یہ روایت صحیح مسلم
 میں داخل گئی ہے جیسا کہ نووی نے مقدمہ شرح صحیح مسلم میں لکھا ہے واعلم
 ان ما كان من هذا القبيل محققه في الصحيحين فهو مما علموا انه اخذوا من قبل الاختلاف
 یا بخلاف اسکے بعد تغیر حفظہ حماد کے سوال پنجم رفع سبابہ کی حدیث جو بایں
 متعددہ صحیح مسلم میں مروی ہے اسکے سب راوی تقریب میں مذکور ہیں یا نہیں
 سوال ششم زید کہتا ہے کہ تشہد میں رفع سبابہ جو حدیث شریف
 میں آیا ہے میں جب کروں گا کہ یہ معلوم ہو جائے کہ آنحضرت پر کیا کیا
 یا سنت یا مستحب یا مباح پس یہ کہنا اسکا درست ہے یا مبنی برحیثی
 سوال ہفتم زید کہتا ہے کہ حدیث جبکہ متواتر یا مشہور ہو تو اوپر میں مروی
 اور اگر خبر واحد ہے تو اوپر عمل کرنا واجب نہیں حالانکہ اصول فقہ میں مقول
 ہے خبر واحد کی نسبت والله یوجب العمل دون العلل الیقین پس موافق
 حنفیہ کے یہ کہنا اسکا صحیح اور حدیث کو بوجہ خبر واحد ہونے کے غیر
 ٹھہرانا جائز ہے یا نہیں اور اگر نہیں ہے تو زید پر بوجہ اس قول و عقیدہ
 کے کیا حکم دیا جاوے گا بینوا تو جرداً سوال متعلقہ مصافحہ - مرقاة
 شرح مشکوٰۃ میں مصافحہ بعد الصلوٰۃ کو بدعت مذمومہ اور رد التہار شیعہ
 میں بجوالہ تیسین الحارم نقل عن الملقط کمرہ دستہ روافض اور مجموعہ ماوار النہر
 میں بجوالہ کافی کمرہ دستہ روافض اور فتاویٰ ابوالحسن شامی میں کمرہ سنت

من روايته او تخرج احدا الشيخين له في الصحيح وان تكلموا في بعض من خرج له
فلا يلتفت اليه او تخرج من اشترط الصحة انتهى اور ملا علي قاري في حاشي شرح
شرح نخبه الفكر من كتبه من روايته قد حصل له اتفاق على القول بكونه
عدولا وضابطا وغيرهما من اوصاف الصحة فالبا بطريق اللزوم فهم
اي البخاري ومسلم وصاحب شرطهما او جالهما مقدمون على غيرهم
سواء اياتهم انتهى اور ايسا هي شرح الفية الحديث للعراقي وللنقائس
واللائصارى بين اور مقدمه ابن صلاح بين اور خلاصه طيبي او تخرج
ابن جاعه بين الى غير ذلك من كتب الاصول المذكور ہے جواب سوال دوم
بہ الفاظ عمدہ ترین مراتب تبدیل سے ہیں اور بعد ورود ان الفاظ کے
کسی راوی کے حق میں شبہ اسلام یا عقل یا ضبط یا عدالت میں کرنا کسی
عادل کا کام نہیں ہے بخاری فتح المغیث بشرح الفیہ الحدیث
ہیں قال الذہبی ان قولہ ثبت حجة وامام وثقة ومحقق
التعديل التي لا تراخ فيها انتهى اور مقدمه ابن صلاح اور فتح المغیث
وغیر میں ہے اما الفاظ التعديل فعلى مراتب الاولی قال ابن ابی حاتم
اذا قال للواحد انه ثقة او متقن فهو من جملة محدثیہ قلت وكن اذا
قيل ثبت او حجة وكن اذا قيل في العدل انه حافظ او ضابط انت هو
جواب سوال سوم یہ کہنا اور کا ضلالت و حماقت ہے اولاً تو اسوجہ
کہ جلالت قریصنف تقریب حافظ ابن حجر عسقلانی کے کہ کتب تواریخ
اور طبقات کہ معانی سے معلوم ہوتی ہیں اس امر کو مقتضی ہے کہ اولاً
قول باب جرح وتعديل میں خواہ مخواہ معتبر ہوگا تا نیا اسوجہ سے کہ جو
تعدیل و جرح تقریب میں مذکور ہے وہ صرف قول مصنف تقریب کا نہیں ہے

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

مسلکوں کو متواتر اہل بصران یقال انہ متواتر مفعلة فكيف يجوز طؤ من
 بالله ورسوله ان يعدل عن العمل به وياتي التعليل في معرض النسخ للعليل
 مع ان ذلك مدخول صدر من العلل انتہی اور بعد اس کے یہ تفصیل تمام
 سنت اشارہ کو ثابت کیا ہے اور قول عدم رفع کو مردود کر دیا ہے جواب
 سوال ششم و ہفتم یہ دونوں قول زید کے مخالف اصول حنفیہ کے
 ہیں تمام کتب اصول و مختصرات تا مطولات اس امر کی تحقیق سے مالا مال ہیں
 بلکہ خلاف ائمہ ثلاثہ ابو حنیفہ و محمد و ابو یوسف کے بھی ہے کیونکہ امام
 ابو یوسف نے امالی میں سنت اشارہ کی تصریح کی ہے اور امام محمد نے موطا
 میں بھی اسکو ذکر کیا ہے اور اسکو امام ابو حنیفہ کی طرف منسوب کیا ہے۔
 جواب سوال مصانفہ فی الواقع ان کتب میں مصانفہ بعد الصبح و العصر کو
 بدعت و مکروہ و منسوخ وغیرہ لکھا ہے اور ایسا ہی اور کتب محققہ میں ہے۔

موجود ہے واللہ اعلم۔ حررہ الراجی غفور رب القوی ابو الحسنات مہدی
 تجاواللہ عن ذنبہ الجلی والحقی

محمد عبدالحق
 ابو الحسنات

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ
 میں کہ مثلاً زید نے کسی قدر روپیہ جسہ لہذا ایک مسلمان کی دوکان میں جمع کر دیا
 اس غرض سے کہ اس سے کاروبار تجارت کا ہو اور اسکی اصل یا منافع سے
 صرف یہ روئے اسلامیہ کا جو فلاں مسجد جامع میں عمل میں آیا کرے اور ایک
 وصیت نامہ بھی اسی مضمون کا لکھ کر چند اشخاص اسلام کو جنکے مشورہ سے
 مہات مسجد مذکور مع چند مساجد دیگر کی انجام ہوتے تھے اور مہاتادوں
 کے زید خود بھی تھا واسطے انصرام اس وصیت کے وصی مقرر کیا اور یہ
 اشخاص مہبران کیٹی مسجد مذکور کہلاستے تھے بعدہ مہبران کیٹی نے

کتب السالکین
 از تالیف مولوی غلام الدین صاحب در شعبان ۱۲۸۵ ہجری

[illegible]

مقرر کیا الّا بکر نے اوسے حافظ کو جسکو حافظ مخزول نے مقرر کرنا چاہا تھا
 آخر الذکر میں مقرر کر دیا اور مدرسہ حفظ قرآن وہاں بھی جاری کیا اور خواہ
 مدرس حافظ قرآن متعینہ مسجد اول الذکر کو جو چند مسجد آخر الذکر سے
 ملتی تھی موقوف کر دی اب دونوں مسجدوں کے مدارس کے چننے اور
 مصارف بالکل علیحدہ ہو ایک کی آمدنی اور مصارف سے دوسرے مدرسے اور
 مسجد سے تعلق نہیں ہے پس اب وہ روپیہ جو زید نے واسطے مصارف مدرسہ
 مسجد جامع یعنی مسجد اول الذکر کے دوکان مذکور میں جمع کیا تھا کس مدرسہ
 کے مصارف میں خرچ ہونا شرعاً واجب ہے آیا ممبران کیٹی کو صرف کرنا
 اوس روپیہ کا مدرسہ اسلامیہ مسجد جامع میں داخل ہے یا مدرسہ واقع مسجد
 آخر الذکر میں و اگر اوس روپیہ سے کوئی جائیداد تعمیر ہوئی ہو تو اوس روپیہ
 کس مدرسہ میں شرعاً صرف ہونا چاہیے اور کس مدرسہ میں نہیں چاہیے
 سے تعمیل وصیت ہوتی ہے اور کس مدرسہ میں صرف ہونا خلاف وصیت
 ہے اور اوس خلاف تعمیل وصیت سے ممبران کیٹی جو اوصیاء علیہ السلام
 ہیں گناہگار ہونگے یا نہیں بینوا بالکتاب ولوحبر و بالاصواب
 ہو المصوب چونکہ شرط واقف کی لازم بعمل ہے اور ضرورت سوال میں
 واقف نے تقیید مدرسہ اسلامیہ ساتھ واقع مسجد جامع کے کی ہے بنا علیہ
 اوس روپیہ کا مصرف ہونا مدرسہ مسجد جامع میں چاہیے نہ مسجد آخر کے
 مدرسہ میں بجز رائق شرح کنز الدقائق میں ہے فان قلت اذ کان لہ درجۃ
 فی جامع وہ انہر بینہ ان لکون عمال علیہ فی مدرسہ مستحل یستحق المعلوم فی
 المدرستہ قلت لا یستحق الا اذا ہاشر فی المکان المعین بکتاب الوقف لقولہ فی
 شرح المنظومۃ اما الو شرط الواقف فی ذلک کلمہ شرطاً لا تتبع انتہی

از شعبان حضرت امیر المومنین علیه السلام در مسجد حرام مدینه منوره

[illegible]

وہ الہامی عنقریب القوی ابو الحسن محمد علی صاحبہ الخیاتی خاں و نازاندہ عن ذہبہ

وآن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم از آن منع فرموده و حدیث آنها در عهد نبوی
 گشته و از جمیع اصحاب بر آن اتفاق گرفته علامه جلال الدین سیوطی در تفسیر
 در مشور زری که می خواندند ملائکه و هو قائل فصل فی الحجاب می نویسد
 الطبرانی و البیهقی در سنده عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یجوز
 لحدیث المذابیج یعنی الحاریب و اخرج ابن ابی شیبہ فی المصنف عن موسی بن
 قال قال رسول الله لا یتوال امتی بخیر ما لم یتخذوا فی مساجدهم مذابح کمثال
 النصاری و اخرج ابن ابی شیبہ فی المصنف عن ابن مسعود قال اتقوا هذه
 الحاریب و اخرج ابن ابی شیبہ عن عبید بن ابی الجعد قال کان اصحاب محمد
 یقولون ان من اشراط الساعة ان یتخذ المذابیج فی المسجد یعنی الطائفات
 و اخرج ابن ابی شیبہ عن ابی ذر قال ان من اشراط الساعة ان یتخذ المذابیج
 فی المساجد و اخرج عن کعب انه کوه المذبح فی المسجد انتهى و تفسیر سیوطی
 النوسان بمعرفه الاول می نویسد اول من احدث الحجاب الجوف المذابیج
 حلال الثمنین بنی المسجد النبوی ذکره الواقدي عن محمد بن حلال التميمي
 و تفسیر سیوطی در رساله خود اعلام الحاریب بحدیث بدیعه الحاریب نوشته
 ان قومًا خف علیهم کون الحجاب فی المساجد بدعة و ظنوا انه کان فی مسجد النبی
 صلی اللہ علیہ وسلم فی زمانه و لم یکن قط فی زمانه و لا فی زمان الخلفاء
 فمن بعدهم الی المائة الاولى و اما حدث فی اهل المائة الثانية مع ورود
 الحديث بالنهی عن اتخاذها و انه من شان الکناش و ان اتخاذها فی المسجد
 من اشراط الساعة انتهى پس از سیوطی در آن رساله ذکر اخبار و آثار مع ذکر
 سند آنها و وثیق روایه کرده و جمله آن همان اخبار اند که از در مشور منقول
 و جمله آن قول ابن مسعود و اما کانت الحاریب للکناش فلا تشبهوا باهل الکناش

اور حالت نماز میں آؤں گے نزدیک سجدہ صداد کا درست ہے یا نہیں سوال دوم
 تراویح میں امام اگر شافعی ہو اور مقتدی حنفی ہو اور سپر سورہ صداد کا سجدہ
 واجب ہو گا یا نہیں اور اگر مقتدی پر واجب ہو گا تو اسکو حالت نماز یا نماز
 نماز ادا کر سکتا ہے یا نہیں اور اگر ادا نہیں کر سکتا تو اس کے ذمہ پر باقی
 رہتا ہے یا ساقط ہو جاتا ہے اور حالت اقتدا میں اگر ضمن رکوع و سجود
 صلوٰۃ میں نیت کرے تو ادا ہو سکتا ہے یا نہیں سوال سوم تراویح میں
 امام شافعی ہو بلحاظ اسکے مقتدیوں سے جو حنفی ہیں سجدہ صداد کا اچھی طرح
 ادا ہو جاوے یک تردید کا امام حنفی ہو کے رکوع سجدہ صداد کے پڑھ کے
 سجدہ کرے اور شافعی اسکی اقتدا کرے تو جائز ہے یا نہیں اور اقتدا نماز
 سے تراویح میں کچھ خلل ہوتا ہے یا نہیں اور ایک تردید میں حنفی امام
 ہونے تخفیر و استعفاء شافعیہ لازم آتا ہے یا نہیں زمین و آسمان
ہو المصوب جواب سوال اول سجدہ سورہ صداد کا وفاء یا کفر
 نزدیک واجب نہیں بلکہ خارج نماز مستحب ہے اور حالت نماز میں حرام
 بلکہ مفسد صلوٰۃ ہے اگر سجدہ کرنے والا عمد سجدہ کرے اور حکم حرمت سے
 واقف ہو علامہ عقلمانی شافعی ارشاد الساری شرح صحیح البخاری میں
 لکھتے ہیں یستحب المسجود لنص فی غیر الصلوٰۃ و یجوز فیہا فان سجد فیہا
 عامداً عالماً بخریما بطلت صلوٰۃ بخلاف ما اذا سجدہا
لعدو انتہی جواب سوال دوم وجوب سجدہ تلاوت کے
 ایک تلاوت آیہ سجدہ دوسرے سلم آیت سجدہ تیسرے
 نہو جیسا کہ غنیۃ المستملی شرح منیۃ المصلیٰ میں عجیب علی
 السامع و علی الملوٰۃ تلاوت امامہ وان لم یسجد علیہا وجوباً

و قریب الفرج نہیں ہے اور نہ متقی الخرج ہے اور سہی حال ذال و زکائی ہے
 بلکہ اگر اشتباہ الصوت یا قریب المنج یا اتحاد مخرج ہے تو متلاوہ ال میں الیہ
 اصول سے کہ اگر متلاوہ و ظاہر اشتباہ الصوت سے الواقع ہو تو ازوری عمومیت
 عبارت قنای قاضی خان و انکار کا ممکن الفصل میں امر فیس کے شذیہ کا فیض
 مع الطاء المزبور و متخا کہ جان کہ میں صرف متلاوہ ہو گا اوسکے بدلے ظاہر ہو گا
 تو مفید مملوۃ نہ ہو حالانکہ یہ حکم مطلقاً راست نہیں آتا ہے کیونکہ اوسنی متلاوہ
 میں موجود ہے وکن الوقر غیر المغضوب بالطاء و بالذال نفسد صلوتہ پس
 عمومیت اس قاعدہ کی باطل ہوئی تو م ذخیرہ کہ کتب معتبرہ اور تاراولہ میں النبا
 ہے اوسین لکھا ہے کہ اگر ذ و حرف ایسے ہوں کہ درمیان اوتن و ونون حرفون
 کے نہ اتحاد مخرج ہو اور نہ قرب اوسکا اگر یہ کہ بیچ ابا ال ایک کی حالت میں ہے
 کیے بلوی عام ہد جیسے لانا ازاسی محض کا بجای دال معجمہ کے یا ظاہر و
 متلاوہ جہ کے پس اس صورت میں نزدیک بعض مشائخ کے نماز فاسد نہ ہو گا
 کہذ فی المینۃ اور قنای قاضی خان میں اسکے برخلاف لکھا ہے کیونکہ مذہب
 ظاہری معجمہ بجای متلاوہ و بالعکس اوسکے منسوب اکثر فقہاء کیا ہے اور قول مناسطہ
 کو اس صورت میں منسوب یہ بعض کیا ہے جیسا کہ ملاحظہ عبارت مرقوم
 و انکار الخ سے ظاہر ہوتا ہے اور صاحب درختار نے بھی اس قول میں موافقت
 قاضی خان کی ہے چنانچہ عبارت درختار یہ ہے کالضاد مع الطاء فالکثر
 علیہ انہ لو نفسد ہا پس یا ان و ونون عبارت یعنی قاضی خان و ذخیرہ میں
 تطبیق دیجاوے یا کوئی قول ان و ونون سے غلط قرار دیا جائے ورنہ چنانچہ
 النقیضین لازم آتا ہے اور ہر و رد آیات میں تعارض واقع ہوتا ہے اور
 اصول کا مسئلہ ہے اذا تعارضتا سقطا سیوم بعض لوگ اس عبارت قنای

[illegible]

ہو المصوب محقق نہیں ہے کہ در باب زلہ قاری کے ساتھ ابدال ایک حرف
 کے دوسرے حرف کے ساتھ اختلاف متقدمین و متاخرین میں واقع ہے متقدمین
 کی رائی یہ ہے کہ اگر ایسی تغیر ہو جس سے بوجہ فساد معنی کے کفر لازم آتا ہے تو نماز
 فاسد ہو جاوے گی اور اگر ایسی تغیر نہ ہو پس اگر بعد تغیر کے ایسی لفظ پڑے گی کہ مثل اسکا
 کہ میں کلام اللہ میں موجود نہ ہو اور معنی اس لفظ کا اصل لفظ قرآن کے معنی سے
 بعید ہو جیسے عذاب کی جگہ عتاب پڑنا تو بھی نماز فاسد ہو جاوے گی اور ایسی
 اگر اس لفظ کے بعد تغیر کے پیدا ہوئی ہے کچھ معنی نہوں جیسے سران کی جگہ
 پڑنا اور اگر مثل اسکا قرآن میں موجود ہو اور معنی اس کے بعید ہوں لیکن
 یہ تغیر فاحش نہوں تو بھی نماز فاسد ہوگی امام ابو حنیفہ و محمد کے نزدیک نہ ابو یوسف
 کے نزدیک اور اگر مثل اسکا قرآن میں نہ ہو لیکن معنی متغیر نہوں جیسے
 جگہ پر قیام پڑنا اس صورت میں ابو یوسف کے نزدیک نماز فاسد ہوگی
 ابو حنیفہ و محمد کے اور یہ تفصیل قدر ما نزدیک ہر صورت تغیر میں۔
 اعراب کے ہو یا بوجہ ابدال حرف کے یا غیر ذلک اور متاخرین کی رائی یہ ہے
 کہ اگر تغیر بوجہ خطائے الاعراب کے ہو نماز نہ فاسد ہوگی تغیر معنی ہو یا نہ ہو اور اگر
 خطا تبدیل حرف ہو پس اگر دونو حرف میں بغیر مشقت فصل و امتیاز ممکن ہے
 تو نماز فاسد ہوگی باتفاق المتاخرین جیسے صالحات کی جگہ طالحات اور اگر اول
 دونو حرف میں بمشقت امتیاز ہوتی ہو جیسے ظای معجہ مکان صاۃ معجہ اور صاۃ
 مہلہ مکان سین مہلہ اور ط۔ مکان تپس نزدیک اکثر متاخرین کے نماز فاسد نہ ہو
 لعموم البلوی اور بعض متاخرین کے نزدیک اگر دونو حرف قریب المخرج ہوں
 فساد نہ ہوگا اور اگر نہیں تو فساد ہوگا غنیۃ المستمل شرح منیۃ المصلی میں ہے

عندهما ولو جرد المثل في القرآن عنده والأصل فيه أنه إن أمكن الفصل
 بين الحرفين بالإكففة كالصاد مع الطاء بأن قرء الظلمات مكان الصلوات
 فسد عند الكل وإن لم يمكن إلا مشتقة كالطاء مع الضاد والصاد مع السين
 والطاء مع التاء فأكثر على أنه لا يفسد لعموم البلوى وإطلاق البعض
 الفساد أن تغير المعنى وقال القاضي أبو الحسين وأبو عاصم إن تعمد
 وإن جرى على لسانه لو كان لا يعرف التمييز لا يفسد وهو أعدل إلا قايلاً
 وهو المختار انتهى أو رر المختارين به قال في الغاية والمخالصة والأصل
 فيما إذا ذكر حرفاً مكان حرف وغير المعنى أن أمكن الفصل بينهما بلا مشتقة
 تفسد ولا يمكن إلا بمشتقة كالطاء مع الضاد المعجمتين والصاد والسين
 المعجمتين والطاء مع التاء قال أكثرهم لا تفسد وفي خزانة الأكل قال
 القاضي أبو عاصم إن تعمد ذلك تفسد وإن جرى على لسانه ولا
 التمييز لا يفسد وهو المختار حلية انتهى أو خزانة الروايات من
 لو قرء الضاد مكان الطاء أو على العكس تفسد عند أبي حنيفة ومحمد
 عامة المشايخ كابي مطيع ومحمد بن سلمة إلا أن الجهم يلوي عما قد في الغيابة
 أن قرء الله السمد مكان الصمد أو السيف مكان الصيف أو السالحين
 مكان الصالحين أو قرء غير المغضوب بالطاء والمضالين بالطاء وباللذال
 قال بعضهم لا تفسد لأنه يلوي عام فإن العواصم لا يميز ولا يعرفون
 محتاج الحرف منهم أبو القاسم ومحمد بن سلمة وكثير من المشايخ اقتوا به
 وبعضهم قالوا إن تغير المعنى تفسد صلواته منهم أبو مطيع وقال القاضي لا ما
 أبو الحسن القاضي الإمام أبو عاصم إن تعمد في ذلك تفسد وإن جرى على
 لسانه أو لا يعرف التمييز لا تفسد وهذا أعدل إلا قايلاً وهو المختار وفي النسخة

ای القائلین هل ندک لکرم علی کل لایہ ولوقوعہ بالذال المجعولہ لنفسہ لیسعد معنا
 لایہ اسم فاعل من ذل الفخلة اما وضع عند قائلہ الجریڈ قد لقیہ و لیس من
 الذلۃ اذ لو یستعمل الوصف منہا علی فاعل بل فعیل انتہی اور بنابر مذہب اکثر
 مشائخ کے ظاہر ذال ساتھ پڑھنے سے نماز نہ فاسد ہوگی بوجہ تفسر امتیاز درمیان
 من بعد و ظہور ذال بعد کے بحالات دال مہملہ کے کہ اس میں اور ضا و معجم میں امتیاز
 بر مشقت نہیں ہے اور ایسا ہی بنا بر مذہب مختار کے در صورت عدم تفسیر کے
 جیسا کہ عبارت خزائن الروایۃ وغیرہ سے واضح ہے پس لازم ہے کہ ضی مجسمہ
 مخرج سے کہ متنازعہ مخارج تمام حروف سے اخراج کیا جاوے اور بقصد ادا
 ضا و معجم کے اگر ظاہر مجسمہ یا ذال مجسمہ ادا ہو گا تو نماز مذہب مختار صحیح رہیگی اور اگر
 دال مہملہ ادا ہوگی نماز فاسد ہوگی ہذا آخو خلاصۃ الکفری ہذا الکتاب
 والله اعلم بالصواب جواب سوال اول جو شخص کہتا ہے کہ حرف ذال
 بصورت ظاہر یا زار پڑھا تو مفسد ہے اور بصورت دال مفسد نہیں ہے
 قول نہ موافق مختار اکثر مشائخ کے ہے کیونکہ ان کے نزدیک ظاہر اور زار سے
 نہیں فاسد ہوتی ہے اور نہ موافق متقدمین کے کیونکہ ان کی رائی پر بھی ظاہر
 ولا الضالین میں مفسد نہیں ہے جیسا کہ عبارت قاضی خان وغنیہ سے ظاہر
 ہے بلکہ موافق عبارت قاضی خان کے ذال مجسمہ بھی ولا الضالین میں مفسد
 اور دال مہملہ مفسد اور عبارت غنیہ اسکے عکس پر دال ہے اور دلیل اس شخص
 کی بھی قابل التفات نہیں کیونکہ تمام کتب فقہیہ وغیرہ میں مذکور ہے کہ ضا و اور
 ظاہر مشتبہ الصوت و متعسر الایثار میں اور بنابر اس قاعید متاخرین کے
 حرف ضا و جہان ہوا دیکے بدلے اگر ظاہر پڑھا جائے نماز نہ فاسد ہوگی
 اور عبارت قاضی خان کی ولوقوعہ غیر المقصوب بالظاہر والذال نفسہ متفرع

[illegible]

من المشائخ افتوا به اتھی اس عبارت میں کہیں دال مملہ کا ذکر نہیں جیسا کہ سائل
 نے ذکر کیا ہے شاید اسے معجمہ کو مملہ سمجھا اور یہی مسئلہ اور کتب میں بھی
 اس طور سے مذکور ہے کہیں دال مملہ کا نشان نہیں ہے بلکہ ذال معجمہ اور ظا
 معجمہ پر جواز کا ذکر ہے اور برطبق مذہب متاخرین دال مملہ کے ساتھ جو اہل
 بھی نہیں کیونکہ ضا و معجمہ اور ذال مملہ میں تفسیر امتیاز جو باعث جواز ہے نہیں
 البتہ برطبق مذہب متقدمین دال مملہ میں جواز غنیہ میں مذکور ہے جیسا کہ
 سابقہ سے واضح ہے لیکن ظاہر یہ ہے کہ صاحب غنیہ سے اس مقام پر عبارت
 قنوامی قاضیان کے سمجھنے میں غلطی واقع ہو گئی ذال معجمہ کو مملہ اور مملہ کو معجمہ
 حکم صاحب غنیہ کا عکس حکم قاضیان ہو گیا ہے جو اب سوال چارم قرار عرب
 و عجم کا دال الضالین کو دال مملہ سے پڑھنا غلط محض ہے کیونکہ جبکہ کتب مفتوح
 ضا و دال میں نہیں اور و و لوزن میں امتیاز پر قدرت نہیں وہ قاضیان
 اور علمای عرب اور عجم بھی جو فن قرأت سے واقف ہیں اور مسائل فقہ پر مہارت
 دال مملہ نہیں پڑھتے ہیں اور جو ایسے نہیں وہ حکم عوام میں ہیں اور ان کا اعتبار نہیں
 واللہ اعلم بالصواب وعندہ ام الكتاب حررہ الراجی مغفورہ القوی ابو الحسنات
 محمد عبدالحی تاج و اللہ عن ذنبہ الجلی والنفی

محمد عبدالحی تاج و اللہ عن ذنبہ الجلی والنفی

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین ان صورتوں
 کسی ہندو ویدین بت پرست نے اپنے کسی تہوار یا تقریب شادی یا غمی میں کسی
 مسلمان دیندار پر ہیز گار یا مسلمان بے نماز زنا کار شراب خوار بدعتی کو دعوت کر
 اور ان مسلمانوں نے اسکی دعوت قبول کی اور کوئی حیر مثل کھانے کے کھا
 لکھانے کا سامان یا نقد روپیہ لیا اور اسی اپنے ہاتھ بچا یا اور کھایا تو اسطرح کا
 ہندو کا کھانا اور دعوت لینا درست ہے یا نہیں فقط مگر اسطرح کا کھانا

و لفظ غلطی کا لاحقہ
 ہا شمس ان کے معنی از ضلع و رشاد ہا و حکمہ اور ام و ہا شمس
 یسا اس معنی میں اور دی و سلو و لوی و لفظ از ضلع و رشاد ہا و حکمہ اور ام و ہا شمس

مسلمان کو نہیں درست ہے جیسا کہ فتاویٰ فیخرو میں ہے کہ اپنے لئے
 ان یقبل حدیقا الکافیہ فیوم عیدہم ولو قبل الا یوسل الیہم شیئا امتی
 اور خزانہ الروایات میں ہے فی الفصول والتا تا داخانیۃ من المحیط ما یأتی
 المجوس فی یوم تہذو زہم من الاطعمۃ الی الا کبار و البادات من کات بینہ
 و بینہم معرفۃ و ذہاب جمیع فقد قبل من اخذ ذلک علی وجہہ الموافقۃ
 یصورہ ذلک بدینہ انتہی باقی تقریب شادی اور غمی میں اگر ہندو دعوت
 کرے تو اسکا قبول کرنا درست ہے بعض فقہار کے نزدیک اور بعض کے
 نزدیک مکروہ ہے جیسا کہ خزانہ الروایات میں ہے فی مفید المستفید من
 الوقایع لایاس بالذہاب الی ضیافۃ اہل الدمۃ ہکذا ذکر محمد لکن المذکور
 فی النوائیل یخالف ہذا فافہ کرۃ قیۃ الاجابۃ انتہی اور بر تقدیر تہذو قبول
 ضیافت ہ بشرط ساتھ اس امر کے ہے کہ مجلس دعوت غنا و مزامیر و
 و شراب خواری و اطوار کفر و شرک و محرمات سے خالی ہو اور اگر اس مجلس
 ایسے امور ہوں تو جانا نہیں درست ہے جیسا کہ در مختار میں ہے کہ
 وایمۃ و تمہ لعب و غناء قعد و اکل لو المنکر فی المہل قال علی المائدۃ لا یبغ
 ان یقعد بل یخرج فان قدر علی المنع فعل و الا صبر ان علما واک باللب
 کہ بعض اصلا سواء کان ممن یقتدی بہ او لا انتہی جواب سوال دوم
 جس شخص نے دعوت ہندو کے تہوار کی قبول کی یا ضیافت تقریب میں باوجود
 موجود ہونے منکران شرعیہ کے گیا او سپر توبہ و استغفار لازم ہے جواب
 سوال سوم اگر مال حلال غالب ہے تو اس کے یہاں کھانا کھانا اور نوکری کرنا
 درست ہے اور اگر حرام غالب ہے تو نہیں درست ہے جب تک کہ نہ معلوم ہو
 کہ یہ کھانا یا یہ تنخواہ مال حلال سے ہے یا شبہ میں ہے اذکان غالب مال البتہ

[illegible]

عقوبہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجدار المد عن خزینہ الجلی والحقی
 محمد عبدالحی

استفتا سوال خطبہ آخر جمعہ رمضان میں الزاع یا الفراق پڑھنا درست ہے
 یا نہیں سوال مردے کو قبر میں جمال مبارک آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم کا
 دکھلایا جاتا ہے یا نہیں ؟

ہو المصوب الزواع یا الفراق کا خطبہ آخر رمضان میں پڑھنا اور کلمات حسرت
 و رخصت کے ادا کرنا فی نفسہ امر مباح ہے بلکہ اگر یہ کلمات باعث مذمت و توبہ
 سامعان ہوئی تو امید ثواب ہے مگر اس طریقہ کا ثبوت قرون ثانیہ میں نہیں ہے
 البتہ آخر شعبان میں خطبہ استقبال رمضان احادیث میں وارد ہے جیسا کہ در
 میں ہے اخرج العقیل و ضعفه و ابن خزيمة و البیهقی و الخطیب و اصبہانی
 سلمان الفارسی قال خطبنا رسول اللہ فی آخر یوم من شعبان فقال الحدیث
 اور شاید جیسی اس طریقہ کا ایجاد کیا اسنے خطبہ آخر رمضان کا خطبہ استقبال
 کیا لیکن بہت کم کرنا خطبہ الزواع کا جیسا کہ اس زمانہ میں مروج ہے اور اس
 تک پہنچنا خالی ابتداء سے نہیں علمائے معتدین کو لازم ہے کہ اس طریقہ
 الزام کو پھر ترین عوام اعتقاد استحباب و سنیت بلکہ ضروری ہونے اس طریقہ
 خاص سے نجات پادین اور مردے کو قبر میں جمال مبارک کا دیکھنا نہیں ثابت
 ہے جمال الدین سیوطی کے رسالہ شرح الصدور میں مرقوم ہے مسئلہ الحفظ
 اس حجر چل یکشف للبت حتمی سے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاجاب انہ لیرید
 هذا فی حدیث و انما ادعاہ بعض من لا یحج بہ لغیر مستند موسی قولہ فی هذا
 الرجل ولا حجة فیہ لان الاشارة الی الحاضر فی الدھن انتہی واللہ اعلم

حسره محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

استفتا چ میفرماید علمای دین و معنیان شرع متین اندرین سئلہ

کتاب المصوب و الا با حیا
 نام رمضان سے تری رسالہ خطبہ استقبال رمضان میں خطبہ استقبال

کتاب الفقہ
 بہ سوال و جواب
 کتاب الفقہ

[illegible]

والتقوا این احادیث اندر این آیات همین قدر مستفاد است که صورت شفاعت
 آخری بدون اذن آنی نمی تواند شد زیرا یکله اذن همان روز خواهد شد از
 ما قبل نشد است و الله اعلم بحرور الراجی عقور به القوی ابو الحسنات محمد
 بن ذر الله عن ذنبه الجلی و الخفی ۱۱۱

ابو الحسنات

استفقا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں نسبت طعام ہنود کے
 رو خشک میں کچھ فرق ہے یا نہیں لیکن تر مثل خشک و خشک مثل نان و حلوا و غیر
 کے بیوا بیوا تو جبروا

هو المصوب کچھ فرق نہیں لضاف الاحتساب میں نسبت ما التلبینا به من غیر
 الثمن و الخل و اللبن و الجبن و شائر لمذاذات من التهنود علی احتمال تلوث و انقیاس
 فان شائبهم لا یثوقین من السرقین فعلم المحسنین ان لم یذاذهم ان یسکن

علیہم ان یجتنبوا من السرقین و المیتة فان شیق علیہم یا مرقون یا نوا و او ایچ
 مسلما یغسلانہما و یغسلوا الیدیہ و یغسلان من المسلم و لا فایہ باحة فیم و غیر
 تقوی و کذا لا یاس بطعام الجوس کلام الا الذبیحة انتہی و الله اعلم بحرور الراجی

عقور به القوی ابو الحسنات محمد بن ذر الله عن ذنبه الجلی و الخفی و شارب
 استفقا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں جو ہنود کا و طعام محمد
 ہنود جو کہ با حیات پکایا گیا ہے مسلمان کو کھانا جائز ہے یا نہیں بقوی ابن عبد العبد

فالتاوی القرابیہ لا یکرہ للمسلمین ان یغزی الکافرین و یعودہم رضاکہم و یا کل
 طعامہم و فی السراجیہ لا یاس بطعام الجوس الا الذبیحة انتہی فقط
 هو المصوب جائز ہے جیسا کہ خزائنہ الروایات میں ہے فی صفقات و سبوق

القضاة عن الینابیع لا یاس بعیادة اهل الذمة و حضورہم و اکل
 طعامہم و المعاملة معہم و فی المصنعات لا یکرہ للمسلمین ان یغزیہم و یغزی

کتاب الاکل و الشرب
 فی مسائل و فتاویٰ ابو الحسن محمد بن ذر الله عن ذنبه الجلی و الخفی و شارب
 فی مسائل و فتاویٰ ابو الحسن محمد بن ذر الله عن ذنبه الجلی و الخفی و شارب

ہو المصوبی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سے بعد وتر کے دو رکعت نفل
 بیشکے چہرہ ثابیت ہے جیسا کہ صحیح مسلم میں مروی ہے سالت عائشہ عن
 صلوة رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقالت کان یصلی ثلث عشر رکعات
 یصلی ثمان رکعات ثم یوتر فیصلی رکعتین وهو جالس فاذا اراد ان
 یرکع قام فركع ثم یصلی رکعتین بین النداء والاقامة عن صلوة الصبح
 نووی شرح صحیح مسلم میں لکھتے ہیں الصواب ان ہاتین الركعتین فعلتھا
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعد الوتر جالساً لبيان جواز الصلوة
 بعد الوتر وبيان جواز النفل جالساً ولم یؤاخذ على ذلك بل فعله مرة
 او مرتین او مراتب قليلة ایسے اور بعد دو رکعت سنت ظہر و مغرب و عشاء کے
 دو رکعت نفل پڑھنا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کا ایک نظر سے ظہر و عشاء کے
 لیکن جو شخص بقصد ثواب بدون اعتقاد سنیت پڑھے گا وہ نوافل میں سے ہے
 کیونکہ حدیث میں وارد ہے الصلوة خیر موضوع فعن ابن عمر رضی اللہ عنہما
 ساء فلیکثر البتہ ان اوقات میں نفل دو رکعت کھڑے ہو کر پڑھنا چاہیے
 نہ بیشکے جیسا کہ اکثر عوام کی عادت ہے اسوجہ سے کہ صبح و عصر و مغرب و عشاء
 وغیرہ کتب معتبرہ میں مروی ہے صلوة الریحل قاعد نصف صلواتہ
 قائما واللہ اعلم حررہ الراحمی عفوریہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی

تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی والنجفی

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شیعہ متین امین
 کہ اکثر کتب فقہ میں دیکھا جاتا ہے کہ جو دھما آدمی کا مسلم ہو یا کافر یا کہ آیا
 اس قیاس پر اگر کوئی بنوہ حقہ یا ظروف مسلمان کا سہوا یا قصداً جو دھما کر دے
 اور پھر مسلمان اور سہو کو سہوا یا قصداً دھوکریا بدوہن اسکے اپنے استغفار

و کتابها را در این کتابخانه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

بعد ذکر المتعارضین ان المصیبه والمخاطره اذا تعدا حجابا جعل المخطر متناه و قد ورد الله
 في كثير من الاحاديث انتهى والده اعلم حرره الراعي عصفوريه القوي ابو الحسنات محمد
 تجاوزه الله عن ذنبه الجلي والنجي

استقفا چه میفرمایند علمای دین مسلم که زن تا بعد از شوهر نکند به سخن او
 نشود و با وجودیکه باو فمایش تا چنانکه باید کرده شد پس شوهر او را چه لازم خواهد بود
 هم تا بعد از دین از تا بعد از شوهر مقدم و از و راند اگر کسی کلام نجید به او ازین
 خواند و کسیکه هر چهار جانب شخص خوانده شسته اند بوجه چند گوش دارند یا بوجه و پیش
 کارهای دنیاوی بشنیدن آن میل نکنند همچون حالت شخص خوانده را لازم خواهد بود
 که آهسته بخواند اگر بخواند در آن حالت مسئله چه میگیرد

هو المصوب تا بعد از شوهر زن مقدم است از تا بعد از دین و الله مدبر ذلک و در
 خلاف مرضی شوهر سرد گرم ماند و الا شوهرش نصیحت لسانی سازد آخرا این
 از ترک کلام و مجامعت سازد تا او را تنبیه حاصل شود اگر برین اهم اثری ندارد
 تا تکلیف ده نکرده و درست است قال الله تعالی فی کتابه واللاتی تحافن ان یرکبنکم
 و اخرجوهن فی المضاع واضربوهن وان طعنکم ولا تقبلوا علیهن سبیلاً و اخرج الحکماء
 فی نوادر الاصول عن انس ان رجلاً اطلق عاریاً و اوصی که امراته ان لا یتزل من فوق
 البيت و کان والدها فی اسفل البيت فاستکلب ابوها فارسلت الی رسول الله صلی الله علیه
 و سلم تخبره و تستامر فارسل الیهما اتقا الله و اطیع زوجک ثم ان والدها قال ان
 الیه تستامر فارسل الیهما بمثل ذلک و اخرج الزبیر و الطبرانی فی الاوسط عن عائشة
 سألت رسول الله صلی الله علیه و سلم ای الناس اعظم حقاً علی المرأة قال زوجها قلت
 ای الناس اعظم حقاً علی الرجل قال امه و اخرج ابن حزم و ابن المنذر و اس الی حاکم
 و البیهقی فی سننه عن ابن عباس فی قوله تعالی واللاتی یتیمانون ننوزهن فقال

و کتاب الخط و الا حاکم
 کلامه و یقید و کتاب النجی از استاد مولوی میرزا میرزا محمد صالح مصلحی در بیان کلام و در مکان حقیقی در آن حقیقی بخواند

اور صبی اور کافر وغیرہ جو مکلف جمیع کے ساتھ زمین میں ہیں خارج از حد ہیں برحمتی
شربت شریعت و توبہ و غیرہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
عن ابی ہریرہ و تاداد اہلہ و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
یہاں عشیہ کافہ سرجل و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
لہذا وہ و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
الجامع لکن فی الخیر ان احسن ما قبل فی الباب بعد اذ کانوا بحال لواجبہ توافی تکبیر
مساجد حرمہ لیسعہ و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
المساجد علی المساجد الباقیہ و قد صرح فی قیادہ فی الزاوی عن ان المراد الکبر المساجد
الکبر المساجد الباقیہ و قد صرح فی قیادہ فی الزاوی عن ان المراد الکبر المساجد
سنہ من غیر ان یحتاج الی حرقہا خیر من قال بعضهم ہوان ان یكون بحال لودیرہم
عدد و مکثہم دفعہ و قال بعضهم ہوان یولد فی کل یوم و میوت فیہ انسان
ان لا یعرف عددا ہلکہ لا بکلفہ و مشقہ انتہی ملخصا اور توفیر الایضا
میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
مختصا انتہی و الخیرین سے قولہ المتکلمین بظاہر لہ عن اصحاب اعدا و مثل الذہاب
والصبیان و المساکین عن التمسک فی توفیرہ و علیہ فتویٰ اکثر الفقہاء و قال ابو نعیم
حدیثہن فیہ و فی الودیعہ و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
و مشرقہ و قد منہ فی سنن ابوداؤد علی القول الآخر و ظاہر ترجیحہ و ایدہ و صدقہ و الخیر
بقولہ لیسعہ و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
بحرہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
الحسن لیسعہ و عیالہ میں سے جو کچھ کہیں کہیں آجیدہ اہلہ و عیالہ سے عذبت النفسہ میں
واللہ اعلم و حسنہ و الراحمی عمورہ القوی ابو الحسنات محمد عبد اللہ

استفتا زید ساثر برس کی عمر میں ایک زوجہ اور تین بیٹے اور دو بیٹیاں چھ
مفقود الخیر ہو گیا اب تقسیم ترکہ میں کب تک انتظار ہونا چاہیے اور اندر فیعیاد کے اوپر
وارث کے درمیان میں اگر اسکے ترکہ کا نفع کیونکر مستعد ہو گا اور اسکے انتظام کی
کیا صورت ہوگی فقط

ہو المصوبہ اسکے تقسیم ترکہ میں بیس سال اور انتظار چاہیے ہاں تو برس برس کا
عمر کے پورے ہو جاوین بعد اسکے جو ورثہ اس وقت موجود ہونگے اور ورثہ ترکہ تقسیم
ہو گا اور اتنی مدت تک مال اسکا اسکے وکیل اور امین کے قبضہ میں رہے گا اگر وہ وکیل
وکیل و یا امین کر گیا ہو ورثہ حاکم کسی محافظ کو مقرر کرے گا اور ورثہ اسکے مال سے
نفع نہیں اٹھا سکتے ہیں درختیار میں ہے فی معروضات المفتی ان السعود لیس کامیں
بیت المال نفعہ من ید من بیدہ ممن امن علیہ قبل ذہابہ انتہی اور
لا یقسم مالہ ونصب القاضی من یاخذ حقہ ویحفظ مالہ ویقوم علیہ
الی موت اتوانہ فی بلدہ علی المذہب انتہی اور رد المحتار میں ہے قولہ علان
قیل یقدر بقسعين سنة من حیث ولادته واختاره فی الکتب وهو لا یقرب حد
وعلیہ الفتوی ذخیرۃ انتہی وانداعلم حرره الراعی عفورہ القوی ابو الحسناتہ محمد
تجاوہ الدعن ذنبہ الجلی والحق

استفتا نیل نیل وسمہ سیاہ کاموی ریش سفید میں خضاب لگانا حرام محض ہے
اور ترکیب ہکا صرف خالی ہے یا ترکیب گناہ مینا اور جوا

ہو المصوب خضاب بنگ سیاہ خالص ممنوع و گناہ کبیرہ ہے ابن حجر کی نے
زوجہ اسکو کبسا کر میں شمار کیا ہے اسوجہ سے کہ حدیث میں وارد ہے
یکون فی آخر الزمان قوم یحضبون بالسواد کھواصل الحمام لا یجدون راحة الجنة
اور داد ابو داؤد والنسائی یعنی آخر زمان میں ایسے لوگ ہونگے کہ سیاہ خضاب کریں گے

در کتاب الطہرۃ
در کتاب الطہرۃ
در کتاب الطہرۃ
در کتاب الطہرۃ

در کتاب الطہرۃ
در کتاب الطہرۃ
در کتاب الطہرۃ
در کتاب الطہرۃ

اپنی زید کو ہبہ کر دی تو اس ہبہ کرنے سے ہندہ سواخذہ دار عند اللہ و عند الرسول ہوگی یا نہیں ؟

ہو المصوب اس ہبہ سے ہندہ گنہ کار ہوگی کتب فقہ و حدیث میں تصریح اس امر کی ہے کہ اگر بعض اولاد کو ہبہ میں فضیلت دی بغیر وجہ شرعی کے تو گنہ لازم آوے گا جیسا کہ سراج نیر میں ہے لو اعط بعض ولدہ شیئاً دون البعض لزیادۃ و شدۃ یا بہ ولو کان اسواء یحوز فی القضاء و لکن ہوا ثمر کما فی المختار انتہی چہ جائیکہ ای شخص کہ کل مال ہبہ کرے جو وارث شرعی نہیں ہے کہ اس سے حرمان وارث لازم آوے واللہ اعلم۔ حررہ الراجی عنور بہ الفتوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجدار اللہ عن ذنبہ الحلی والحقہ

استفتا مالش کرنا چربی شیر کا و وارث جائز ہے یا نہیں اور بغیر وجہ شرعی کے اس کے نماز درست ہے یا نہیں ؟

ہو المصوب چربی شیر کی حرام اور نجس ہے اور تداوی بالحرم میں اختیاری ہے کما ہے بعض مطلقاً منوع کہتے ہیں اور بعض بشرط ضرورت اس طرح پر کہ حاجت عیسیٰ حاذق مسلم یہ معلوم ہو کہ اس مرض کی کوئی اور دوا نہیں ہے اور اس میں شفا مطلقاً ہے جائز رکھتے ہیں جیسا کہ در مختار میں ہے لختلف فی التداوی بالحرم قضاہ المذنب المنع کما فی رضاع البہر لکن نقل المصنف عن الحاوی قیل توخص اذا علم فیہ الشفاء ولم یعلو دواء اخر کما رخص الجملہ للعطشان و علیہ الفتوی انتہی و بر تقدیر شمول

بغیر دھوکے کوئے نماز نہیں جائز ہے۔ واللہ اعلم حررہ محمد عبدالحی عفا اللہ عنہ

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں کہ رویت ہلال ایک ملک کی دوسرے ملک میں معتبر ہے یا نہیں اور اگر معتبر ہے تو درود و نون ملک کتنے بعد برقام ہوں اور اختلاف مطالع کا کتنے مسافت زمین میں معتبر ہے کتب معتبرہ و حدیث معتبرہ

بناوہ فی فتاویٰ ترمذی از مقام اسلام آباد
استفتا مالش کرنا چربی شیر کا و وارث جائز ہے یا نہیں اور بغیر وجہ شرعی کے اس کے نماز درست ہے یا نہیں ؟

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں کہ رویت ہلال ایک ملک کی دوسرے ملک میں معتبر ہے یا نہیں اور اگر معتبر ہے تو درود و نون ملک کتنے بعد برقام ہوں اور اختلاف مطالع کا کتنے مسافت زمین میں معتبر ہے کتب معتبرہ و حدیث معتبرہ

ان امار الفضل لعنه الى معاوية قال فقد مت الشام وخصيت حاکمتها واستعمل
 شهر مضان واینما الشام فرأیا الهلال ليلة الجمعة فوجدت المدينة في
 آخر الشهر الى ابن عباس وذكر الهلال فقال متى رأيتم الهلال فقلت ليلة
 فقال انت رأيته قلت نعم وراى الناس صاء وواصاء معاوية فقال لكم صا
 سائنا ليلة السبت ولا تزال نصوصم حتى نکل ثلاثین او نراه فقلت وراى
 بروية معاوية وصياحه قال هكذا امرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال في
 الحديث رواه الجماعة انه البخاري وابن ماجة انتهى اور مختارات النوازل میں ہے
 اهل بلد صاموا تسعة وعشرين يوما بالرويت واهل بلدة اخرى صاموا اثنتین
 بالرويت فعلى الاولین قضاء يوم ما ذال امر مختلف لمطالع بينهما واما اذا اختلف
 ایضا القضاء انتهى اور یہ جو حوام میں مشہور ہے کہ اهل بلد رویتہم اس سے یہ
 نہیں ہے کہ مطلقا ایک جگہ کی رویت دوسری مقام پر معتبر نہ ہو ورنہ لازم ہے کہ
 ایک شہر میں رویت ہو اور دوسرے شہر کے اوس سے صرف دو ایک
 کس دور ہو رویت ہو تو وہ رویت اون لوگوں کے حق میں معتبر نہ ہو اور اگر کوئی
 عاقل کہ سکا کتب حدیث کے ساتھ مہارت اور فن ہیأت کے ساتھ مناسبت
 تجویز کرے گا بل لا یتقول بالاجاہل غیبہ او عوی بلکہ مراد اوس سے یہ ہے کہ
 دو بلاد میں اختلاف مطالع ہوتا ہے اور یہ ممکن ہے کہ ایک جگہ ہلال دیکھا جاوے
 اور دوسری جگہ نہیں ایسے دو بلاد میں ایک جگہ کا حکم دوسری جگہ لازم نہ ہوگا
 اگر ایسا نہ ہو جیسے دو دنوں شہر بخین مسافت ایک دینہ سے کم ہو تو ضرور حکم ایک جگہ
 کا دوسری جگہ پر لازم ہوگا اور ایک روزہ قضا کرنا ایسے گا و البدا علم حررہ الراجح
 عن ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تاج وز اللہ عن ذنب السبل

بر حمة و ليس على متبع احد هو كانه من كان نفقة و الله اعلم - حرره الراجي
 عفوره القوي ابو الحسنات محمد عبد المحي تجا وزاده عن ذنبه الجلي والحقني ابو الحسنات
 محققا چه ميفرمايد علای دین و مفتیان شیع متبن اندر تکیه که در بار زین
 که در م فی خوار عشه مروج است شخصی از مرقی صاحب الجلوب یک خردار بمهلت شش
 مقابل قیمت و عه میفرشد یعنی از د اسیه تا جیل در ثمن پنج روپیه اضافه نمیکند و گام
 طول اجل جمله و عه خواهد کرد آیا این از زیاد ثمن جائز است یا نه و لو اخذ الثمن
 الجواز بقول صاحب الندایة و الکفاية و النهاية و الشامي و الطحطاوی و زیدانی
 الثمن لاجل الاجل یصح اما قال في حاشية الحلبي يجوز ان يقدر الثمن في المبيع بالجل
 اكثر معاني المعجل بحيث تقابل كثرة المؤجل تعجيل القليل مني كذا في العاكنی صلح الهدایة
 ان الاعتیاض عن الاجل حرام فكذا الاجل و هذا لان حرمة الربو التي ليست
 بالتشبيه بمبادلة المال بالمال فحقيقة ذال ان يكون حراما ولی - بیستم
 هو المصوب و ان فی الاجل بلا شبهه درست است و ثبوت آن از عبارات
 کتاب المراجعة الاتری انه یزاد فی الثمن لاجل الاجل بوجه احسن میگرد و و همچنین عبارات
 در کتب عدیده موجود است فصیح الدین بروی در شرح و قایمی نویسد در کتاب
 المراجعة فی النسبة یزاد الثمن لاجل الاجل انتهى و در زین فائق شرح کثر الد قائق می آرد
 الاتری انه یزاد الثمن لاجل الاجل انتهى و در سحر رائق شرح کثر الد قائق می نویسد لان للاجل
 شبهها بالمبیع الاتری انه یزاد فی الثمن لاجل الاجل انتهى و بعد چند سطری می نویسد
 الاجل فی نفسه ليس بمال ولا يقابله شيء من الثمن حقيقة اذ الشرط زیادة الثمن
 بمقابله قصد او یزاد فی الثمن لاجل الاجل فلو لاجل بمقابله زیادة الثمن قصد الثمن
 ازین عبارت صاف جواز امر مسؤل عنه معلوم شد و همچنین است و بسیاری از کتب فقهیه
 و اما عبارات صلح هدایه لو كانت له الضموجة فصالحه علی خمس بائنه حالة لا یجوز

کتاب المراجعة فی النسبة یزاد الثمن لاجل الاجل بوجه احسن میگرد و و همچنین عبارات

معلوم ہو گئی ہو یا کہ فی بطن یا چار انگشت سے زائد ہو وہ ناجائز ہے واللہ اعلم
 حررہ ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجوڑ اللہ عن ذنبہ الجلی والنجی
 فتح الجواب واللہ علیم حررہ ابو الاحیاء محمد نعیم عفی عنہ

استفتا چہ میفرماید علمای دین و مفتیان شیعہ متین اندرین مسئلہ از روئے
 مذہب حنفیہ صورتنش اینکہ زید زوج خود سماء ہندہ را در حالت غضب طلاق دیا
 باین طور کہ سہ بار لفظ طلاق بر زبان آورد پس درین صورت بر ہندہ طلاق واقع شد
 یا نہ بر تقدیر اول چہ صورت ہست کہ باز ہندہ را زید بکلیح آورد البتہ الجواب
 فیہ المصوب بر ہندہ سہ طلاق واقع شدند حالہ بدون تحلیل نکاحش بازید رہ
 نیست واللہ اعلم۔ حررہ الریح عقورۃ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجوڑ اللہ عن
 ذنبہ الجلی والنجی

استفتا چہ میفرماید علمای دین و درین مسئلہ از روئے شیعہ
 فی سلیمہ کا دودہ پیاوس حالت میں کہ جب اوس لڑکی کی عمر دو برس سے زائد ہو گئی
 دوسرے ماہ خواہ ایک روز خواہ روز و خواہ زیادہ اس سے لیکن ہر تقدیر چہ ماہ کی
 زیادتی نہ تھی تو اس صورت میں ہندہ کی لڑکی کا نکاح سلیمہ کی لڑکی کے ساتھ شرعاً
 ہو سکتا ہے یا نہ اور رضاعت و رضیت ثابت ہوئی یا نہیں ہوتا
 ہو لکن صورت جو رضاعت بعد دو برس کے ہوں سے حرمت ثابت نہیں ہوتی
 ہے اور شرعاً حکم رضاعت و رضیت بھی نہیں ہوتا ہے تو طاراً امام محمد میں
 لا یجوز الرضاع الا ما کان فی الحولین فما کان فیہما من الرضاع وان کان مصتہ
 واحداً فی حرم ما قال عبد اللہ بن عباس و سعید بن المسیب و عمرو بن الزید
 و ما کان بعد الحولین لم یحرم شیئاً لان اللہ قال والوالدات یرضعن اولادہن
 حولین کاملین لمن اراد ان یم الرضاعة فتمام الرضاعة الحولان فلا رضاعاً

مشهور و خم غدیر است من کننت مولا و فعلی مولا و همچنین از خطبه شامی شنیده است
 الیوم اکملت لکم دینکم و نازل گردید و درین مقام مفسرین مذکور و وجهی از وجه
 نشان نزول آیه اوست و او انداخته اند که فی علم و در روایات آمده است که حکما
 جناب امیر علیه السلام را بشارت مولایت دادند و حسان شاعر قصیده در این
 جناب امیر انشاء فرموده بحضور فائز النور جناب سرور کائنات گذرانید که در
 یک از ابیات آن این الفاظ است و جعله اماما و هادیا اکنون هستند امیر و دو کایا
 روایت مذکور نشان نزول آیه اوست صحیح است بانه در صورت صحت هر دو از قول
 او تعالی شأنه ما انزل الیک که حکم بتبلیغ مستقل از وصیت به قول مفسرین آنها
 دولت علی تعلق بجناب امیر دارد و چیست یعنی مراد از ان امامت یا ولایت و آیه
 ثانیه در خم غدیر پس از خطبه نازل شده و یا بوقت دیگر و مقامی دیگر و بصورت دیگر
 مراد از امکاال دین و اتمام نعمت همان اظهار مولایت جناب امیر است یا چنانچه
 و اگر مراد از ان مولایت است و مولایت عبارت از ولایت است پس که در آن
 اتمام نعمت به اظهار آن حسب اصول مقرر چگونه صحیح متصور تواند شد و در آن
 اتمام فرموده شود و حسان چون در قصیده مذکور اشاره طرف عطا می نمایند
 ذات و ولایت مطلق است بجناب امیر نمود حضرت رسول و او را زجر و من و فرمود
 لکم ثواب صفت نموده در معرض قبول آوردند ازین معنی بدلالیت عقلی واضح
 میشود که مراد حضرت از الفاظ حدیث همان بود که حسان در قصیده خود اشارات
 آن نمود جواب این امر نیز هو القلم درایت رقم فرموده آید و واضح باد که مستثنی
 سنی الذی است و بملاحظه کتب مناظره فاشیه در دل افتاد و فعیه آن میخورد
 هو المصوب نزول آیه الیوم اکملت لکم دینکم و خم غدیر بود و روایت
 نزولش در ان موضع قابل اعتبار نیست صحیح آنست که در حجة الوداع بمقام عفا

[illegible]

دل نبوی تمک شد ملائی بخاطر راه رفت برای دفع آن این آیت نازل شد و حکم شد
 کہ ای رسول تبلیغ کن احکام الہی را بغیر خوف و ملال کہ حق جل شانہ حافظت و درستی
 آیت قسیم تبلیغ احکام الہی است از امامت علی و غیرہ علامہ نیست و آنچه در بعض تفاسیر
 نزولش در شان امامت و ولایت علی مذکور است و ثعلبی و غیرہ آن را روایت کرده است
 نزوحی ثین قابل اعتبار نیست در منہاج السنۃ می نویسند اتفاقاً علی ان الحدیث المذکور
 الذی رواہ الثعلبی فی تفسیرہ ہو من الموضوع و انفسہ من کنت مولاه فعلی و کہ
 اگر چه صحیح است لیکن در آن مذکور خلاف نیست بل لا یجوز ناصر و محب و مقتدی و غیر ذلک
 آئمہ است این قدر برای حائل کافی است کہ اگر درین قصہ یاد آیات مذکورہ اشارہ
 علی نبودی بعد رحلت آنحضرت معلوم بر وقت منازعت مہاجرین و انصار حضرت علی
 این جمہ را پیش فرمودی و از لیل قیس و درہجہ مباحث مستفی را باید کہ مطالعہ کتبہ کہ
 در رد ووافض تالیف شدہ اند مثل منہاج السنۃ لابن تیمیہ کہ عمدہ ترین
 دین بحث است و تحتہ اثنا عشر و غیرہ را ساز و نافع ظہاں گردد و اند
 الراجی عفور بہ القوس ابو الحسنات محمد عبد الحی تجاور اللہ عن ذبیہ الحی
 والخلفہ

محمد عبد الحی
 ابو الحسنات

استفسار سوال کیا فرماتے ہیں علما و محققین و واقفان رسول شریعت اس
 صورت میں کہ ہندو نے فہیدہ کو دودہ بلایا بعد انقضای مدت رضاعت یہ نے
 ہندو سے نہ نکلیا پس اب زید ساتھ فہیدہ کے نکاح کر سکتا ہے یا نہیں اور اگر زید
 فہیدہ کا نکاح قبل اس دریافت کے ہو چکا ہو تو او کو اب کیا کرنا چاہیئے آیا او کو
 جدا ہونا چاہیئے یا بلا امتناع شرعی نکاح قائم رہے گا جواب ان امور مستفسرہ کا
 بحوالہ سند معتبر فرمائیے بینوا فتوح جبردا
 ہو المصوب جواب زید ساتھ فہیدہ کے نکاح نہیں کر سکتا ہے بجز اگر ان

بینوا فتوح جبردا
 ہو المصوب جواب زید ساتھ فہیدہ کے نکاح نہیں کر سکتا ہے بجز اگر ان

کتاب الملاح

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن الكريم
موسمًا من موسمي القرآن الكريم
والله اعلم بالصواب

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

الحمد لله

۱۰۰

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

اور بہت حدوث اور قدیم دروازہ کے آپس میں اختلاف ہے لیکن اس صورت میں
اگر عمرو کو خارج الید کہا جاوے اور زید کو ذی الید تو یہاں ہے نہ بالعکس اس واسطے
کہ زید بذریعہ دروازہ کے متصرف زمین عمرین ہو گیا ہے تو زید ہی ذی الید ہوگا
لہذا اوہ کے دست تصرف کا رفع عمرو نے حکام سے چاہا ہے اور اپنی گواہی کے
تصرف عارضی اور حادث زید کا اثبات کرایا ہے فقط —

واقعی اس صورت میں گواہ زید کے گواہان عمرو پر ترجیح رکھتے ہیں نزدیک صحابہ
بزازید اور خلاصہ اور شرح ملتقی کے واسطہ علم نے البرازیہ وان اختلافاً
احدهما علی القدم والاخر علی الحدوث فبینة القدم اولی انتہی و فی العقود
الد رایتہ فی تنہیع الفتاوی الحامدیة اذا تعادلت بینة الحدوث والقدم
ففی الخلاصة بینة القدم اولی و ذالعلانی فی شرح الملتقیان بینة القدم

اولی فی المناہ انتہی مختصراً اور ترجیح نہیں رکھتے ہیں نزدیک برہان
برہان صاحب المیط کے جیسا کہ صاحب قنیۃ المنیۃ للفقیم الغنیہ نے نقل کی ہے
اور یہی حاوی زاید ہی میں ہی منقول ہے فی العقود ونقل فی الحاوی و اھل
بالحرف معللاً بقوله فالبینة بینة من یدعی انه محدث لا ینبأ ثبت ولایة
البعض انتہی اور قول اخیر کو صاحب عقود نے ترجیح دی ہے اور کہا ہے وہ بطریق

ترجیح مافی العنیۃ والحاوی علی مافی الرازیۃ والخلاصة انتہی . اللہ علیم المسد
وعندہ ام الكتاب . کتبہ ابو الاحیاء محمد نعیم عفرہ العالی الرب الحکیم
فی الواقع صورت مذکورہ میں گواہان عمرو کہ مدعی حدوث ہے گواہان زید پر ترجیح
رکھتے ہیں بحسب قول منج نعمار محققین و موانق قواعد الملکیین واللہ اعلم
حررہ الرابع عفرہ القوس ابو الحسنات محمد عبد اللہ تبار واللہ عن ذنبہ
الحلی والسلفی

[illegible]

و کتب الصلوة
در علم ستم باری و فصل ثانی چو کلام در پنج فروع مذکور است

کہ زید نے اپنی جائیداد غیر منقولہ کو بیع کر دیا اور متولی مقرر کیا اور بیع شدہ جائیداد
 کو بیع کر کے چاہے موقوف علیہ اور متولی بعد اپنے مقرر کر کے تو ایسا اس اختیار کا کردہ
 واقف سے غمزد و دوسرے کو موقوف علیہ اور متولی کر سکتا ہے یا نہیں اور بیع
 لوگ کہتے ہیں کہ موقوف علیہ مالک نہیں ہے اور سوا سی مالک کے دوسرے شخص کو
 مقرر نہیں کر سکتا ہے گو مالک نے اس کو اختیار دیا ہو فقط بینوا جو جبر و
ہو المصوب شرائط سے ملوک ہونا موقوف کا واسطے واقف کے ہے اور
 شے موقوف ملک موقوف علیہ میں داخل نہیں ہوتی ہے جیسا کہ فقہاء و علما کبار
 میں واذلج عن ملک الواقف لایدخل فی ملک الموقوف علیہ کذا فی الکافی و
 هو المختار کمافی فی القصد انتہی بنا علیہ موقوف علیہ کو اختیار وقف و موقوف کا اختیار
 نہیں ہو سکتا اور متولی کر کے کا اس کو اختیار ہے رد المحتار میں ہے معنی القدر
 لما فی البیع الوسائل انہ ولده واقامہ مقام نفسه وجعل لہ ان یسندہ ویجوز
 لہ ان من شاء ففی ہذہ الصورۃ يجوز التفویض منہ فی حال الحیاء و فی حال
 المرض المستقبل بالموت انتہی اور رد مختار میں ہے اراد المتولی اقامۃ غیرہ مقام
 فی حیاتہ وصحتہ ان کان التفویض لہ بالشرط عاماً صحیحاً ولا فان فوض فی
 صحۃ لا یصح وان فی مرض موته یشیع انتہی و ابداً علم جریرہ الرافی عفو ربہ اللہ
 ابو الحسنات محمد عبدالحی تاج وزائد عن نسیہ الحلی والجنفی رحمہ

محمد علی شاہ
 ابو الحسنات

استفتا کیا فرماتے ہیں علما دین و مفتیان شرع متین بچ اس بناء کے
 وقف بیع بیع الوفاء من جانب مشتری درست ہے یا نہیں کیونکہ اس میں لزوم و دوام
 نہیں ہے جو وقف کے لئے ضرور ہے کیونکہ بائع زرغن مثل زرغن کو دیگر جائیداد
 واپس کر سکتا ہے اور ثانیاً بائع الوفاء مشتری کی ملوک نہیں ہے مگر بعض لوگ
 کہتے ہیں بیع الوفاء بحکم بیع ہے اس وجہ سے وقف جائز ہے فقط بینوا الکتاب

اپنے روزگار پیشہ کو یا ہر شخص کو اور اگر ممانعت ہے تو کس طرح سے اور اس کی خلاف روی میں
 کس طرح کا مذاب ہو گا یا کس قسم جنت سے محروم رہے گا صاف صاف بیان فرمائیے
 یا اور اسکا جو از اور حرمت متفق علیہ یا مختلف فیہ ہو تو ویسا اور تمام ہر ماسی کے بیٹو اور جو در
 ملو المصوب خضاب کرنا سرخ یا زرد یا اور کسی کا سواری سیاہی خالص کے مستحب
 اور خضاب کرنا اور سفیدی قائم رکھنا ہی جائز ہے اور سیاہ خضاب ممنوع اور گناہ
 کبیرہ ہے فتاویٰ قاضی خان میں ہے الخضاب بالخضاب الخضری اور صحیح مسلم میں آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم سے مروی ہے عنیدوا الشیث ابغضوا السواد یعنی تمیر کو
 سپی کی کو اور ایتنا بکرو سیاہی سے اور سنن ابو داؤد میں آنحضرت سے مروی
 یکون فی آخر الزمان قوم یخضون بالسواد کما یخضون بالحمی من لہجة الجنة یعنی
 آخر زمانہ میں ایسے لوگ ہوں گے کہ خضاب سیاہ کرینگے مثل رنگ کبوتر کے سیاہی کے
 وہ لوگ پناوینگے بوی جنت کو اور رحم طبرانی میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سے مروی
 من خضب بالسواد سو دا اللہ وجہہ یوم القیامة انتہی یعنی جو شخص سیاہی سے
 کرے گا قیامت کے روز وہ رو سیاہ محشور ہو گا اور شیخ دہلوی شرح مشکوٰۃ میں
 لکھتے ہیں خضاب بجا اتفاق جائز است و خضاب سواد حرمت است انتہی اور خضاب و کمر
 یعنی نیل کا اگر بغیر اشتراک منہدی وغیرہ کے ہو کہ جس سے سیاہی خالص حاصل نہیں
 ہوتی ہے بلکہ سیاہی مائل بسبزی ہو تو وہ درست ہے جیسا کہ امام محمد موطا
 میں لکھتے ہیں لا یرى بالخضاب یا الوسمۃ والخناء والصقۃ یا سافاں ترکہ امیض ولا
 یاس وکل ذلک حسن انتہی اور اگر بشرکت منہدی ہو یا اور کوئی تشبیہ ہو تو جس سے
 رنگ بالکل سیاہ ہو تو وہ حرام ہے والہ اعلم حررہ الراعی عفورہ القوسی
 ابو الحسنات محمد عبد اللہ تجاؤز ابید عن ذنبہ لیلک والحقہ
 ۱۹۲

کتاب الخضاب
 الخضاب الخضری
 الخضاب الخضری

محمد عبد اللہ
 ابو الحسنات

۱۵ کتبہ علیہ السلام

[illegible]

श्रीगुरुभ्यो नमः

مجلس

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

باب الرضاع

باب الرضاع

الجواب درہم صورت رضا عت مازر زید سزده تابت نیش و در تباد
و النظار سے آرڈو کو ادخلت الما حلتہ قد یثانی فی فہرہ ضیعت و وقوع الشاک
فی اصول اللہ الی حویم المرقومہ لانی المانع حکما کہ فی الولو الحیۃ و فی الفہ
امراۃ کانت تعطلی قد یصاصیۃ و استہم ذلک فیما بینہم قد یقول لہم یک فی مذ
لین خیس القعتہا تہدین ولا یعلو ذلک الا من جہتہما کما لا یہم ان یتزوج
بیدہ الضبیۃ قاتلہ فی واللہ اعلم حررہ الراجی مغفورہ القوی ابو الحسنات محمد
تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی و الخفی

عمر عبدالحی

۱۹۴
سوال کیا جاوے گا و سلام سوال کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں
کہ ایک شخص امام ہو تا ہے اور بعد سلام کے یہ دعا جو خاص اپنے نفس کے واسطے
ہے پڑھتا ہے سب سے پہلی فی الذنیۃ و الآخرۃ و الحقیر بالصالحین اور پھر
الی صدقہ دینے کے امر بھی اور مقتدی سب اس کے پیچھے آمین کہتے ہیں
عبودت میں کہ وہ سب کا امام ہے یہ فعل اس کا جو خاص اپنے لیے کرتا ہے اور
یا ہللا اور وہ خائن ہے یا امانت دار اور لا یومر عبد قوم الحدیث کے تحت میں غلی
ہو سکتا ہے یا نہیں فقط

سوال دیگر اور نیز شخص امام ہو تا ہے اور وہ بعد سلام کے یہ دعا کہ بلعظہ
کرتا ہے یعنی یون پڑھتا ہے سب امانت و لیثانی الذنیۃ و الآخرۃ و الحقیر بالصالحین
سب اشرح لنا صدقہ فادیلنا اہو لنا اور سب مقتدی آمین کہتے ہیں پس ایسی
میں امام کو سزا قابل ملامت کے ہے یا قابل تسخ کے اور خائن ہے یا امانت دار
اور ایسے امام کو اصلاح دینی والا قرآن کا کہیں کیا

سوال دیگر حدیث لایر موعود ما جو زمی میں بروایت ثوبان منقول ہے وہ قد
موضوع ہے یا کیا حسن ہے اور اس حدیث کا بجل یہ دعا جو بعد تسلیم کے ملے

بہذا صحت حدیث ہے کہ امام ہو کر پڑھتا ہے یا امانت دار اور لا یومر عبد قوم الحدیث کے تحت میں غلی ہو سکتا ہے یا نہیں فقط

[illegible]

كُتِبَ مِنْ جَمِيعِ الْأَدْعِيَةِ الْمَرْبُوعَةِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِتَبْلُغِ
 التَّوْحِيدِ قَالَ الْيَحْيَى مَشَانِخُ الْمَجْدِ الشَّيْخِ الرَّازِيِّ وَأَنْ قِيلَ وَهَذَا مِنْ مَرْبُوعِ الْيَوْمِ عِنْدَ
 قَوْمٍ فَخَصَّ بِدَعْوَةٍ دُونِهِمَا أَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ خَانَهُمْ نَقْلُ عَنْ ابْنِ خَزِيمَةَ
 أَنَّ هَذِهِ الْحَدِيثَ وَصَوِّحٌ وَقَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ أَنْ شَبَّ هَذِهِ الْحَدِيثَ فَيَكُونُ الْمُرَادُ
 دَعَاءُ وَهَذَا يَلْفِظُ جَمْعٌ قُلْتُ وَطَهَّرْتُ وَأَلَّهِ أَعْلَمُ أَنَّ كُلَّ دَعَاءٍ يَدْعُو بِهِ الْأَمَامُ
 وَالْأَمَامُ يَكُونُ يَلْفِظُ الْإِفْرَادِ وَكُلُّ دَعَاءٍ يَوْمٍ مِنْ مِثْلِ الْمَامُومِ لِدَعَاءِ أَمَامِهِ
 يَكُونُ يَلْفِظُ الْجَمْعِ فَإِنْ قَرِئَ فِي النَّهْيِ وَهَذِهِ أَوَّلُ مَا ذَكَرَهُ الْقَاضِي لِأَنَّ الْحَدِيثَ
 الَّذِي نَقَلَ عَنْ ابْنِ خَزِيمَةَ وَضَعَهُ خَرَجًا يُوَدُّهُ وَالْأَمَامُ الَّذِي أَنْتَهَى كَلَامُهُ أَوْ
 سَرَّاجُ الدِّينِ بْنُ الْمَقْنَنِ شَرَحَ سَنَنَ ابْنِ مَاجٍ مِنْ كُتُبِهِ بِإِنَّمَا التَّخْصِصُ بِالدَّعَاءِ
 فَتَقْتَضِيهِ كَلَامُ النَّوَوِيِّ فِي الْأَوَّلِ كَارِطُ الرَّادَةِ فِي سَائِرِ الْأَدْعِيَةِ الصَّلَاةِ وَبِهِ صَحْرُ
 عَمَالٍ فِي الْأَحْيَاءِ وَنَقَلَهُ ابْنُ الْمُنْذَرِ فِي الْأَشْرَاقِ عَنْ الشَّافِعِيِّ وَالصَّنَوَائِرِ
 أَمَّا الْأَمَامُ وَالْأَمَامُ يَقُولُ يَقُولُهُ الْأَمَامُ بِصِغَةِ الْإِفْرَادِ وَمَا الْأَمَامُ يَقُولُ
 كَالْقَنُوتِ يَأْتِي بِهِ يَلْفِظُ الْجَمْعِ أَنْتَهَى أَوْ أَنَّ ابْنَ الْقَيْمِ زَادَ الْمَعَادِ مِنْ كُتُبِهِ هَذَا الْحَقُّ
 فِي دَعْوَةِ صَلَواتِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلِّهَا يَلْفِظُ الْإِفْرَادِ كَقَوْلِهِ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي
 وَمِنْهَا قَوْلُهُ دَعَاءُ لَا اسْتِفْتَاخَ اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَا الدُّنْيَا وَبَعْدَ ذَلِكَ وَبَيْنَ
 خَطَايَا وَرَوَى الْأَمَامُ أَحْمَدُ وَأَهْلُ السُّنَنِ مِنْ حَدِيثِ النَّوَوِيِّانِ مِنْ مَرْبُوعِ الْيَوْمِ عِنْدَ
 قَوْمٍ فَخَصَّ نَفْسَهُ بِدَعْوَةٍ قَالَ ابْنُ خَزِيمَةَ فِي صَحِيحِهِ وَقَدْ ذَكَرَ حَدِيثَ اللَّهُمَّ بِأَعْلَى
 بَيْنَهُ فِي هَذِهِ دَلِيلٌ عَلَى الْحَدِيثِ الْمَوْضُوعِ الْيَوْمِ عِنْدَ قَوْمٍ الْحَدِيثَ وَسَمِعْتُ
 شَيْخَ الْأِسْلَامِ ابْنَ تَيْمِيَّةٍ يَقُولُ هَذِهِ الْحَدِيثُ عِنْدِي فِي الدَّعَاءِ الَّذِي يَدْعُو
 بِهِ الْأَمَامُ لِنَفْسِهِ وَلِلْأَمَامِ مِنْ كَدَعَاءِ الْقَنُوتِ وَخَيْرُهُ أَنْتَهَى أَوْ سَرَّاجُ الدِّينِ
 مَوْلَفُ حَصْبِ حَصْبٍ مَقْتَلِ حَصْبٍ حَصْبٍ مِنْ كُتُبِهِ هُوَ مِنَ الْمُنْهَيَّاتِ لِحَدِيثِ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

استفتا بسم الله الرحمن الرحيم سوال کیا حکم ہے اس مسئلہ میں کہ ایک شخص فقیہ
 ہے جسکو فی الجملہ تمیز کتاب سنت ہے اور کتب فقہ میں مثل علمای اہل زمانہ کے نظر
 و قدرت رکھتا ہے تو وہ شخص ایک عارضہ سخت میں بیمار ہے اور علاج بقدر امکان
 بت کیا ہے مگر اطباء وہاں کہ دوا اول عارضہ کی ایسی مجرب اور قوی العمل نہیں
 دیکھتی ہیں جس سے صحت ہو مگر اس کے واسطے بعض جانور حشرات ارض سے
 تجویز کرتے ہیں کہ وہ بحسب تصریحات کتب طبیہ اور تجربات اطباء اس زمانہ کے
 بہت مجرب ہیں پس یہ نظر اختلاف فقہاء مسئلہ مذکور بالحرام و یہ نظیر عبارت در
 الصعود شرح سنن ابی داؤد کے اور یہ نظر اختیار صاحب ہدایہ کے جو تحفہ میں
 لکھا ہے وہ شخص دوا ہی نہ کرے کہ حالت موجودہ مبصرہ صید میں اکلا استعمال
 ہے یا نہیں حکم اس مسئلہ کا بظاہر حفظہ در التجرار و حاشیہ شامی و ہدایہ و شیعہ و غیرہ
 و ملاحظہ صحاح و خصوصاً حدیث عربین مادہ استعمال بول شتم کے پسندیدہ
 ارقام فرمایا جاتے عبارت مرقات الصعود کی یہ قولہ ولا یتداو و بحرام قال
 مسندہ حدیث الحدیث و حدیث النبی عن اہل الدماء الحدیث کذا ہذا مجموعہ علی
 النبی عن التداوی بالمسکر و عن التداوی بکل حرام فی غیر حل الضرورۃ لیکون جمعاً
 بینہما و بین الحدیث العربین فقط

ہو المصوب ہر چند کہ اس باب میں فقہاء کا بڑا اختلاف واقع ہے اور فتویٰ بھی
 مختلف ہے ایک جماعت فقہاء کی مطلقاً عدم جواز تداوی کی فتویٰ دیتی ہے جبکہ
 ایک جماعت بغیر ذرت تداوی بالحرم جائز رکھتی ہے لیکن بظاہر اگر کوئی شخص
 موافق فتویٰ جم غفیر علماء عبارت بعض محدثین عند الضرورت استعمال اشیاء
 محرّمہ کا کرے گا تو اخذ نہوگا انشاء اللہ تعالیٰ عینی عمدۃ النظار شرح صحیح البخاری
 میں لکھتے ہیں اجابوا عن حدیث العربین یا ائہ قد کان للضرورۃ فلا یمنع و لیل

در التجرار و حاشیہ شامی و ہدایہ و شیعہ و غیرہ
 و ملاحظہ صحاح و خصوصاً حدیث عربین مادہ استعمال بول شتم کے پسندیدہ
 ارقام فرمایا جاتے عبارت مرقات الصعود کی یہ قولہ ولا یتداو و بحرام قال
 مسندہ حدیث الحدیث و حدیث النبی عن اہل الدماء الحدیث کذا ہذا مجموعہ علی
 النبی عن التداوی بالمسکر و عن التداوی بکل حرام فی غیر حل الضرورۃ لیکون جمعاً
 بینہما و بین الحدیث العربین فقط

[illegible][illegible]

در کتاب الخط و الإملاء

اگر موجد ہستیہ روافض است تبرر درست است و مخصوص عقد مجلس ای آن فال
 از تشبہ و کراہت نیست در جامع الرموز می نویسد اذا اراد ذکر مقتل الحسين بنی
 ان يذكر اوله مقتل سائر الصحابة لئلا ينشأ به الروافضیة كما في الدعاء و در
 سراط المستقیم می گرد ذکر قصه شهادت بعقیدہ مجلس این قصد که مردم بشنوند و مسامحا
 نمایند و گریه و زاری کنند و نظر ظاهر خللی در آن نماند و اما فی الحقیقت آنهم
 مذموم و مکروه است در مجلس الابرار می نویسد قد سدی احمد و ابن مایکة عن فاطمة
 بنت الحسين عن ابيه ان النبي صلى الله عليه و سلم قال ما من مسلم يصاب المصيبة
 فيذكرها و ان تقدم عيدها فيحدث لها الاسترجاع الا ان كتب له اجر مثلها يومئذ مصيب
 وهذه الحديث رواه الحسين و عنه ابنته التي شهدت مجرعه و قد ثبت في علم
 ان مصيبة الحسين يذكر مع تقدم العيود فكان من سبب الاسلام (تصحیح)
 هذه السنة كلما ذكر تلك المصيبة بان يسترجع لها فيكون للاسناد و
 الذي كان من استرجع يوم اصاب المسلمون لها انتهى و الله اعلم بحرر و جی
 عفد ربه القوي ابو الحسنات محمد عبد الحمی تجا و ز الله عن زينة الجلی و الخفی و الخفی و الخفی
 146

استقامت کیا فرماتے ہیں علمای سنت و جماعت اس مسئلہ میں کہ ہندو سنیہ
 نے اپنا عقیدہ زید شیعہ کے ساتھ کیا اور صیغہ بھقہ بطریق اہل تشیع کے جاری
 ہو ابعد چند دن کے یعنی بعد مواصلت و مباشرت ہندو اپنے شوہر سے
 رخصت لیکے اپنی ماں کے مکان میں گئی اور وہاں میٹھڑی اور خواہان ہر
 معجل ہے اور زید کو خوف اس کے خراب ہو جائے گا ہے اس صورت میں زید
 موافق اپنے مذہب کے اس کو قبل ادا کرنے ہر معجل کے لا سکتا ہے جیسا کہ
 صاحب شرائع الاسلام لکھتے ہیں و لہذا ان تمنع من شمله نفسه باحتیاج تقبض مہما
 سواء كان الزوج موسرا و معسرا و اهل لها ذلك بعد اللدخول قبل نفو و قبل

کتاب النکاح
 کتاب النکاح

در مجلس خطبہ جاری شدہ است موافق مذہب امام ابی حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ تکلیف
 ثابت شد بآنہ و دختر مخطوبہ متکوثہ فاطبہ شد یا نہ بیتوا لہم و اجبتہ کہ اللہ
 ہوا المصوب درین مسئلہ اختلاف فقہاء واقع است نزد بعضی از لفظ دارم
 و بذیر فتم نکاح منعقد میشود و نزد بعضی نہ ما دامی کہ لفظ دیگر مثلاً بزنی دارم
 ملحق نشود پس مقتضای احتیاط آنست کہ نکاح بالفاظ مصریحہ کہ وہ شود و در خزانہ
 می آرود فی النقیاتیہ سئل نجم الدین النسفی عن قال رجل وخر خولیش فلانہ بمن واری
 گفت دارم وی گفت بذیر فتم او قال لامرأۃ خولیشتن بمن واری او وہ فقال
 دارم فقال هو بذیر فتم هل یعتقد النکاح فیہ اختلاف المشائخ عند بعض لا یعتقد
 حتی یقول بزنی دارم و عند بعض یکون نکاحاً بآب و ذک و ذلک و هو الاصح لان
 لفظ الاعطاء یشی عن التملیک و النکاح بالفظ التملیک جائز عندنا انتهى و در
 جامع مضمرات شرح مختصر قدوری می آرود فی النسفیہ سئل عن قال لامرأۃ
 الشهود وخر خولیش بمن واری فقالت دارم هل یعتقد النکاح فقال لا یعتقد
 الناس تعارفوا التزوج بهذا اللفظ وان لم یملکوا یا لفظ النکاح فقال لا یعتقد
 عندنا یلفظ العبة خلافاً للشافعی انتهى و در مجمع النوازل می نویسد عندنا لا یعتقد
 النسفی ان قوله وخر خولیشتن مرا واری او بمن وہ لا یدان یقول بزنی وہ و یقول
 الآخر بزنی دارم فاما بدون ذلك لا یعتقد النکاح عند بعضهم و عند
 بعض یعتقد فلا ید من هذه الزیادۃ لتصیر المسئلۃ متفقاً علیہا انتهى و العلم
 حرره الراجی عفوریہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاورہ اللہ عن شہ ابی داؤد

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس باب میں کہ تعریف مرض الموت کے
 فقہار کے نزدیک کیا ہے اور اگر زید نے مرض الموت میں موجودگی چند سیر کے
 ایک سیر کو کل بجائے اور ہبہ کر دی و قصد ہی کر دیا پس یہ ہبہ جائز ہے یا نہیں

کتاب النکاح
 باب ما یجوز من النکاح باللفظ

[illegible]

وہابیاتہ فی بیع و اجارۃ او کتابۃ او عتق علی مال من التلب ولا یجوز الا امر
الثالث انتہی اور وصیت کرنا کسی وارث کو مرض الموت میں اور ایسے ہی مہر کرنا
کہ حکم وصیت میں ہے مطلقاً ناجائز ہے اگرچہ کم از کم مگر باجائز بقیہ ورثہ
تتبع الفتاویٰ الحامیہ میں ہے و وہب شیئاً لوارثہ لا یجوز الا بقا وصیۃ انتہی اور
خزانۃ المقنین میں ہے لو اوصی لواحد من الورثۃ فابہ لا یجوز الا باجازۃ سائر
الورثۃ و ہواصحاً بالغون انتہی اور جامع الرموز میں ہے ولا تقسم الوصیۃ فی
کثیر من ذی من الثلث ولا یصح شئ لوارثہ الا باحازۃ و لدۃ الموصی الوصیۃ
بالکثر من الثلث للاجنبۃ اولئذی للوارث فانما تقسم لاسقاطہم حقہم انتہی و انتہی
اعلم حررہ الراجی عفور بہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجا و زائد عن ذنبہ

محمد عبدالحی
الواحسان

لجلہ و الخفیۃ

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین اس سئلہ میں کہ ایک مسجد قدیمہ
سجنتہ اور محراب موجود ہے اور آبادی محلہ مسلمانوں کی واقع ہے اس مسجد
اوسکی خراب تہید کر کے قریب اوسکے بفاصلہ پانچ سات درعہ مسجد جدید تیار
کرنا اور اینٹ اور چونہ مسجد قدیم کا مسجد جدید میں لگانا جائز ہے یا نہیں اور
مسجد قدیم کی زمین میں نہر بنانا جائز ہے یا نہیں اور جو مسجد قدیم منہدم
کی گئی اوسکی اراضی کے واسطے کیا حکم ہو بنوا تو جروا

ہو المصوب جو مسجد منہدم ہو جاوے اور اوسکی تعمیر و ترمیم نہو سکے اور جو
دوسری مسجد کے یا کسی اور وجہ سے اوس مسجد سے استغنا بھی حاصل ہو جاوے
ایسی صورت میں اسباب اوس مسجد کا دوسری مسجد میں نقل کرنا بہرہ صیح و روایت
مقتیہ بہ نہیں درست ہے جیسا کہ رسالہ سعادتہ الماجد لہمارۃ المساجد میں فاضل
حسن شہر بلالی تحریر کرتے ہیں لا یجوز نقل اوقاف المدارس و لا تعمیر ما شہد

ماہ نامہ نایب الملک بھری راجا کالج خلیفہ علی بابا و سرکار امجد شاہ صاحب انکسار نورانی علیہ السلام

لا رفقها بعد ثبوتها الا انه لا عهد فيه ما لم يسكن منه على ما قالوا لان الحد في النية
خاصة ذكره فثبتهين اكثر من غير ذكر خلاف وهذا هو الظاهر الذي يجب
ان يقول عليه وانه يظهر لك ضعف ما في القنية من قوله خمر طيخت وذالت
مراد بها حدث انتهى وفتحين است در در المختار وغيره ودر المختار است لعل
هذا القصر متفرع على ما قد مناه عن بعض المعتزلة من ان الحرام من الخمر هو ما
يدل عليه انه في القنية نقله عن القاضي عبد الجبار احد مشايخ المعتزلة انتهى
وتثبتت حلت لواطت بطرف امام مالك بهتان است ودر حمة الامة في اختلاف الامة
من نويسد اتفاق الامة الاربعة على تحريم اللواط وانه من الفواحش العظام
هل يوجب الحد قال الثلاثة يوجب الحد مقال الوحيقة يعد في اول مرة فان
تكرر منه قتل انتهى والسد اعلم حرره الراجي عفوره القوي ابو الحسنات محمد بن
تجاذ الله عن ذنبه الجلي والخفي

عبد الله بن محمد بن الحسنات

استفتا چه ميفرمايد علمای دين كثر هم اسد تعالی در صورت مسأله
شخص چاعت خود را دعوت خطبه داد و مردان چاعت به دعوت خطبه جمع شدند
در مجلس خطبه در میان ولسی دختر صغیره و ولی پسر صغیره ايجاب و قبول بالفاظ دادم
و پذیر فتم جاری شد و بعد از این شدن پسر و الدین دختر از و طلاق گرفتند
هنوز پدر پسر مخطوبه پسر خود نکاح کردن می خواهد و میگوید که نکاح پسر من نشده است
پس باین ايجاب و قبول که بالفاظ مذکوره در مجلس خطبه جاری شده است دختر
مخطوبه منکوحه پسر شد یا نه و بعد از این بر پدر خا طلب نکاح دختر مخطوبه جائز است
یا بنیوا تو جروا اجرکم اللہ فی الدین

هو المصوب در انعقاد نکاح بلفظ دادم و پذیر فتم اختلاف مشایخ حنفیه است
بعض حکم انعقاد می سازند و بعضی نه و در کتب معتبره قول اول را صحیح گفته اند

عبد الله بن محمد بن الحسنات

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم الصالحين
الجميعين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم الصالحين
الجميعين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم الصالحين
الجميعين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم الصالحين
الجميعين

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم الصالحين
الجميعين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم الصالحين
الجميعين

می نویسد قوله سرده الحلیه یعنی المحقق ابن امیر حاج فی الحلیه تسبیح المہنیۃ حیث قال
 بعد نقل قول النووی انہ بدعۃ مانصہ لکنہ متعقب فی هذا بانفسا جاءت فی
 سنن ابی داؤد من حدیث وائل بن حجر یاسنا فی صحیحہ و فی صحیح ابن حبان من حدیث
 عبد اللہ بن مسعود ثم قال اللہم لا ان یحیاب نشذوذہا وان صحیحہا کما متہ
 علیہ النووی فی الاذکار و فیہ تأمل انتہی و حافظ ابن حجر در تخمین المیزان می نویسد کہ
 فی صحیح ابن حبان من حدیث اس مسعود نہ زیادہ و نہ کم و فی حدیث ابن داؤد
 ایضا من حدیث وائل فی تعجب من قول اس الصلاح حیث یقول ان ہذہ الروایۃ
 لیست فی شیخ من کتب الحدیث الا فی روایۃ وائل انتہی واللہ اعلم
 حرر ابو الحسن محمد عبد الحی عفا عنہ

[illegible]

کی نہیں آئے اگر عمر نے بمو اچہ زید کے اوستے جاریہ کو خرید کیا اور قصور
 کر دی کہ میں اپنے واسطے خرید کرتا ہوں نہ زید کے واسطے اس صورت
 میں البتہ وہ جاریہ عمر کی ہوگی اور سوائی اسکے اور کسی صورت میں وہ
 جاریہ عمر کی نہیں ہو سکتی ہدایہ میں ہے لو وکله لشرع شیء بعینه فلیس
 له ان یشتريه لنفسه انتہی اور کفارہ میں ہے سواہ نوبی عنه العقد
 الشرع لنفسه اوضح بالشراء لنفسه بان قال شہدوا انی قد
 اشتريته لنفسی وهذا اذا كان الموکل عامیاً فان كان
 حاضراً اوضح الوکیل بالشراء لنفسه یصیر مشتریاً لنفسه
 کذا فی التسمیۃ انتہی متقی القاری الحامیہ میں ہے
 الوکیل لشرع شیء بعینه اذا اشتراه لنفسه بمثل الذی امر به ان
 غیبة الموکل یكون مشتریاً للموکل ولا یملك الشراء لنفسه ما لم یحل
 الوکالۃ وهو مملک اخراج نفسه عن الوکالۃ عنه حضرة الموکل کا غیبتہ
 غیبتہ کذا فی الحانیۃ انتہی پس جب زید ثابت کر دے گا کہ یہ خریداری اس کے
 روپیہ سے ہوئی تو اس کو دعوی عمر سے لڑنی کا ہوگا اور در صورت
 تحقیق عمر کو بکری سے واپسی زر میں کی ضرور ہوگی جیسا کہ در مختار میں ہے
 وثبت رجوع المشتري علی بائعه بالنش اذا كان الا ستحقاق بالینه
 ملائیمۃ الی حاجتہ متعدیۃ انتہی اور اگر توکیل جاریہ غیر معینہ کی شرار
 کی تھی پس اگر عمر نے زید کے روپیہ سے خرید کیا یا بوقت خرید نیت زید کے
 واسطے لینے کی تو وہ جاریہ زید کی ہوگی تب میں تو عمر کی جیسا ہدایہ میں ہے
 ان وکل لشرع عنه لغير عینه فیا مشتری عبداً فهو لوكیل لہ ان یقول
 لویت الشراء للموکل او یشتريه بمال الموکل انتہی۔ جواب سوال دوم

وتعظيم حرما قهر شر أورد قوله تعالى ومن يعظم شعائر الله فإنها من تقوى القلوب
 وقوله تعالى ومن يعظم حرمات الله فهو خير له عند ربه وقوله تعالى والذين
 يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتاناً وإثماً مبيناً
 قلت وجه الدلالة في آيتين الأولىين ظاهر لأن علماء الدين من أعظم شعائر الله
 إذا المراد من شعائر الله أعلام دينه وهو من أعظم حرماته وأما وجه الدلالة
 من الآية الثالثة فهو أن هذا الوعيد إذا ثبت لفاعل ذلك بالنسبة إلى عا
 المؤمنين فمسالك بخاصتهم وعزائبي أعملة رزقاً فوق ثلاثة لا يستحقهم
 إلا المقات في ذل الشيعة في الإسلام وذل العلم وأمام مقسطه رواه الطبراني
 في الكبير وعن عبد الله بن عمر وقال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس منا
 من لم يؤقر كبيرنا ولم يؤقر صغيرنا ولم يعرف لعلمنا حقه رواه الترمذي
 وعنه بكرة ثم سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لعلمنا حقه رواه الترمذي
 أو مستقلاً أو محبباً لا تكن خامسة قتلك قال عطاء قال في هذا الخبر
 خامسة لم يكن عنه والخامسة أن يبغض العلوك هله رواه الترمذي
 والبرار ورجالهم موثقون وقال النووي في التبيين وشرح المفيد قال
 الحافظ أبو القاسم بن عسكراً علماً يا أخي إن لوص العلماء مسمومة وعادة
 الله في هتك أسرارهم مقصدهم معلومة وإن من أطلق لسانه في العلماء ابتداء
 الله قبل موته موت القلب انتهى ملخصاً وأما علم خزنة الراعي غفوراً
 أبو الحسنات محمد بن عبد الحميد بن محمد بن أبي زائدة عن زائدة الجلي والحفظة
 ثم قوماً ما توكلوا عظماء في من صلى العشاء والتراويح والوتر في مسجد
 حال كونه أماً ثم أرموا قوماً آخرين بالتاسيم في ترويجة أو ترويجين في مسجد
 آخر معتقداً بان التراويح وسائر السنن والنفل في حكم اعتماد على رواية متخرجة

في كتابه الأصولية
 في كتابه الأصولية
 في كتابه الأصولية

[illegible]

تعليمه في الصلاة سج مواضع لرحم وجهه في جامع المصنفين والحمد لله
هو العبد في حياية التداوي ومعية المصلحة هو المتأدي والتول الثاني ههنا
انه لا بد في التراويج والسج مربية الاستيان ومناقة الرسول صلى الله
عليه وسلم وقبحه بعض ادباء المتأدي كقاضي خان حيث قال في فتاواه
قال بعضهم يحوز اذا اداء السج سعة الصلوة او التطوع قال بعضهم
لا يجوز وهو الصحيح انتهى وكصاحب المازية حيث قال ان يوي في التراويج
مطلق الصلوة والمقل قال صحيح انه لا يجوز لا في سعة مخصوصة فيما عدا
الحاجة للخروج عن العدة وأكثر المتأخرين علم ان التراويج والسج تادى
بمطلق النية انتهى ومنه في الطهيرية وغيره ما قد اختلف فيه والتصحيح والترجيح في هذه
المسئلة فلذا ذكر صاحب السراجية وصاحب المنية وصاحب الطهيرية ولغيرهم
وتليد قاسم بن قطلوبغا وغيرهم ان الاحتياط ان لا يكتفي بمطلق النية بل
الثاني في اقتداء من يصلي التراويج من يصلي النافلة ومن صلى التراويج
واما لباس ثيابا من محوز ومن مانع قال قاضي بيان الصحيح انه لا يجوز انتهى
وقال الصديق الشهيد في واقعاته امام اصلي التراويج في مسجد بن علي الكاظمي
ابن أبي وقال قاسم بن قطلوبغا في فتاواه افاضل التراويج مقدر يابس يصلي المكتوبة
او الوتر او نافلة غير التراويج لاختلاف المستأخرية منهم من سى هذا على الاحتياط
في النية فمن قال من المستأخر ان التراويج لا يتأدي بمطلق النية حتى ينويها
قال فيها لا يصح لا يتأدي الا سبها فلا يتأدي الا بنية الايام وهي محل
نفيه ومن قال من المستأخر ان تراويج بمطلق النية يعني ان يقول ههنا يصح ولا
انه لا يصح وهو مكرره انتهى وقال في جامع المقدمات شيء مختص بالقدوري في
الكبرى قوم صلوا التراويج ثم ارادوا ان يصلوها بعد ذلك يصلون تراوي

[illegible]

و سکوت آنحضرت بر فعل آن صحابی ثابت شد و این قدر در باب رفع کراهت کافی است
 چه اگر مکروه بود پس بر توجیه آن صحابی الثقیات نگردیده منافقت فرمود پس لیکن چون
 این طریق خلاف طریقۀ غالبه آنحضرت صلی الله علیه وسلم و جمهور صحابه است ترک
 آن اولی است و الترام آن خلاف اولی و کمند او رفع القدر و غیره نوشته
 لو جمع بین سودتین فی رکعة لا یبغض ان یفعل ولو فعل لا بأس به انتهى و السلام
 حرره الراجی عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تبارک الله عن ذنبه الجلی و الخفی

استقفا سوال سنت مجر اگر بضرورت شمول جماعت ترک شود و پس آداب
 آن قبل از طلوع آفتاب بلا کراهت جائز است یا نه بینوا التوجیه و آله
 هو المصوب از حدیث قیس حیح البی صلی الله علیه وسلم فاقیمت الصلاة
 فصلیت معه الصبح ثم انصرف الی صلی الله علیه وسلم فوجد فی صلیه فقال
 میلا یا قیس اصلاً تاں قلنا لی لم کن رکعت رکعتی الحج قال فلا ادن انکما
 الترمذی و اس ماجة و غیرهما عدم کراهت ثابت است و ضعف
 ترمذی و غیره بیان کرده است نه بدرجه است که مسقط احتجاج باشد لیکن خفیه لب
 تقریر اصول حکم کراهت میسر میزند عینی در عمدة القاری شرح صحیح البخاری می نویسند
 قلت استقرت القاعدة ان المیة و الحاضرا اذا تعاد صاجل الحاضر متاخرا و
 قد ورد النہی فی احادیث کثیرة انتهى و ککل و جعة هو مولیهما فاستفتوا الخیر
 والله اعلم حرره الراجی عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تبارک الله عن ذنبه الجلی
 و ذنبه الجلی و الخفی

کتاب التوضیح

کتاب التوضیح فی المسائل الفقهیة

کتاب التوضیح فی المسائل الفقهیة

استقفا ما نقل که زائد از دو رکعت بیک سلام باشد در قعدت مسکون
 صرف التعمیات بخواند یا مع در دو بینوا التوجیه و آله

و الله اعلم حرره الراجی عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تبارک الله عن ذنبه الجلی و الخفی

۱۔ اسی ہذا عبارت لغت خطی مختصر فی تفسیر طویل طویل مثل شیطان کی آنت کے مثلاً
 انشاء اللہ تعالیٰ بمنہ و کرمہ لغت ہذا در خاص شہر قلان و محلہ دنان محکم لکایا گیا
 و غیرہ اسکو عمرو نے دیکھ کے کہا آپ ایسے ثقہ اور دیندار کے اخبار میں نسبت
 الفاظ معطل انشاء اللہ تعالیٰ بمنہ و کرمہ کے شیطان کی آنت لکھنا سورہ ادبی بلکہ سحر
 بکفری تو ہیں استعانت باری تعالیٰ شانہ بکھلتی ہے ایسے امور کا لحاظ رکھئے زید
 اسکے جواب میں کہا کہ ہرگز اس میں سورہ ادبی اور انجیر بکفر لازم نہیں آتا سو اے
 کہ ہم نے حکم طویل طویل شیطان کی آنت کا نسبت کل عبارت مذکور کے دیا ہے
 اور جو حکم کل کا ہو ویسے وہی اس کے اجزا کا ہو ضرور نہیں اگر بالفرض تحریر
 اس فقرہ کی سحر بکفر اور بے ادبی کے ہو تو ناقل اسکا بری ہے کہ نقل کفر کفر
 نہایت انتہی پس تاویل اور توجیہ کرنے والا اسکا از روئے آداب شریعت
 محمدیہ کے کیسا ہے بیذا بالتفصیل توجہ و ابالاجز الجزیل ھ

ہو المصوب اگر مقصود تو ہیں اسم باری عرشانہ ہوتی اس قسم کے
 موجب کفر ہو جاتی اور ہر گاہ مقصود تو ہیں نہیں اور حکم ساتھ اس عبارت
 قبیحہ کے مجموع میں حیث المجموع پر ہے صرف انشاء اللہ پر نہیں اسوجہ سے
 کفر ہو گا مگر چونکہ ظاہر عبارت سے ایہام خلاف مقصود کا بھی ہوتا ہے اسوجہ
 سے ایسی عبارت کے ساتھ حکم منہ ہے اور خالی سورہ ادبی سے نہیں ہے
 اور توجیہ اور بیان مقصود رافع سورہ ادبی کا نہیں ہو سکتا رد المحتار علی الدر
 میں بحث قول صاحب در مختار میں و کرمہ قولہ فی دعائہ بمعقد الغرمی غیر ہذا
 ۲۔ مجرود الا یقام کافی فی المنع عن التکلم بعد الکلام وان احتمل معنی ھو
 لذل اعلل المتأخر بقولہم لانه یوہم تعلق غیرہ بالعرش و نظیرہ ما قالوا
 فی انا مومن انشاء اللہ فانہم کرہوا ذلک وان قصد التبرک دون التعلیق

۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲

اور دوسرے رہا کہ تم سے اتفاق ہے الم بینوا تو جس را

ہو الم مصوب قید اللہ الی نے حجور کم کی ہندوب صحیح و نجات جو اتفاق ہے اور
 داؤد کے نزدیک موافق روایت علی مرتضیٰ کے اتفاق نہیں ہے جیسا کہ
 فتح القدیر میں ہے سوا کانت فی حجرہ او حجر غیرہ و هو مدعی الجہود و تشریک
 علی و رجع اس مسعود ال قول للمہور انتہی اور اگر صحیح اس باب میں قول جہور
 مگر داؤد ظاہری کو اس کے خلاف سے گمراہ کہنا نہیں جائز ہے کیونکہ اختلاف
 مسائل فرعیہ باعث تفسیق و تضلیل کا نہیں ہے تذکرۃ الحفاظ میں ہے
 قال یحییٰ بن سعید الانصاری اهل العلم اهل توسعه و ما یخرج المقتول
 یختلفون فیحل هذا و یحرم هذا فلا یعیب هذا علی هذا و لا هذا علی هذا
 انتہی اور شرح مقاصد میں ہے المحققون من الماتریدیۃ و الاشیاع
 لا ینسبوا جدها الا حرالی البدعة والضلالة خلافاً للبطلین المتعطلین
 حتیٰ ربما جعلوا الاختلاف فی الفرع ایضاً بدعة وضلالة انتہی
 مجتہد کو اور ایسی داؤد ظاہری کو کسی مسئلہ میں کہ اوہوں نے خلاف
 اربعہ یا جہور کے کیا ہو اگر وہ مسئلہ اوہ کا غیر مقبول و باطل ہو مگر اہ کھن
 نہیں درست ہے واللہ اعلم۔ حررہ الراجی عفوریہ القوی ابو الحسنات
 محمد عبدالحی تاجا و اللہ عن ذنبہ الجلی و الخفی

۲۱۹

استفتا زید از بکر سوال کرد کہ موطورہ خمسہ سوامی ام الزوجہ حرام است
 یا حلال بکر جواب دادہ کہ فقہامی محققین درین مختلف اند بعض حرام می گویند
 و بعض حلال و محدثین مطلقاً حرام میگویند این جواب صحیح است یا نہ اگر موطورہ
 خمسہ سوامی ام نہی زوجہ دام رضاعی حرام است پس باخذش حیثیت پدر
 از اہدات نساء در کلام اللہ سوامی ام نہی و رضاعی دیگری مراد نیست بیو

توضیح می فرماید کہ زید از بکر سوال کرد کہ موطورہ خمسہ سوامی ام الزوجہ حرام است یا حلال بکر جواب دادہ کہ فقہامی محققین درین مختلف اند بعض حرام می گویند و بعض حلال و محدثین مطلقاً حرام میگویند این جواب صحیح است یا نہ اگر موطورہ خمسہ سوامی ام نہی زوجہ دام رضاعی حرام است پس باخذش حیثیت پدر از اہدات نساء در کلام اللہ سوامی ام نہی و رضاعی دیگری مراد نیست بیو

قال السيد امام البلاد التي في ايدي الكفرة اليوم لا شك انها بلاد الاسلام بعد
ان لم يظهر وانما الحكم الكفرية بل القضاء مسلمون واما البلاد التي عليها زال حكمهم
مسلمة فيجوز به اقامة الجمع والاعيان واحد الخراج وتقليد القضاء وترويج الايام
والارامل والتي عليها كذا فيجوز فيه ايضا اقامة الجمع والاعيان والقضاء قاضي بين
المسلمين وقد تقدم انتم بمقامتي من العلية في الحكم وقد حكمنا بالاعتلاف بان هذه
البلاد قبل استيلاء التتار كان من بلاد الاسلام وبعد استيلائها نحو اعلان
الاذان والجمع والجماعات والحكم مقتضى الشرع والفتوى والتدريس شائع
بلا تكلم من ملوكهم في الحكم بانها من دار الحرب لا يجوز له ان الدراسة والدراسة
واعلان بيع الجور واخذ الضرائب والملوس والحكم من النقص ومن التناكح اعلان
في قرية بطلب الطافوت ومع ذلك كانت ملدة اسلام بلا ريب وذكر المولى
انما يصير دار الحرب باجراء احكام الكفر وان لا يحكموها بحكم من احكامهم
يتصل بدار الحرب وان لا يقع فيها مسلم ولا دمي امنا بالامان الاول فانما
الشرائط كلها صارت دار حرب وعند تعارض الأدلة والشرائط يبقى ما كان
جانب الاسلام احتياطا انتهى مقتضى مقتضى محمد اقله تهاوتى ودر رساله احكام الار
في نويسه الحق ان ما في ايدي الكفار من بلاد المسلمين فهو دار الاسلام ولا
لا غير متصلة ببلادهم ولا لهم ان يطعموا فيها الحكم مهم انتهى ودر جزائري
في آرو دار الاسلام لا تصير دار حرب الا باجراء احكام الشرع فيها وان يكون متصلا
بدار الحرب لا يكون بينهما وبين دار الحرب مصراع للمسلمين وان لا يقع فيها
مسلم ولا دمي بالامان الاول فما لم توجد هذه الشرائط الثلاثة لا تصير
دار حرب ومعنى قولنا ان لا يقع فيها مسلم ولا دمي امنا بالامان الاول ان لا يقع فيها
مسلم ولا دمي امنا على نفسه بالامان المستأخر وقالوا اذا اجرها احكام الشرع

[The page contains dense handwritten Persian script, likely from a historical or administrative document.]

در بلاد هند هم فرضیت الآن کما کان اما آنچه که بدین عوام میرسد که در کتب فقهیه
از فخر الکاوادای جمیع سلطان مذکور است و آن درین بلاد مقبول پس بدین نوع است
باین وجه که در جامع الرموز فی تفسیر و السلطان ای الخلیفه فی الوالی الذی لوقه
وال عاد کما کان اذ جازای لا ینال من تعزیر یا لا اسلام لیس بینه و هذا اذا امكن تعزیرا
والا فالسلطان لیس بتعزیر لانه لو اجتمعوا علی رجل وصلوا لهما انما کان فی الجلال انتهى
و در رد المحتار حینویسی فی معراج الدیة عن المبسوط البلاد التي فی ایدى الکفار بلاد
الاسلام بلاد الحرب لانهم لم یطروا فیها حکم الکفر بل القضاة والولاة مسلمون
یطیعونهم عن ضرورة اوید وبقا وکل مصلح وال فیہ من جهتهم یمحور لما قامه
الجمع والجماعات والحد بتقلید القضاة ولو کان الولاة کفار یمحور للمسلمین اقامة للجمعة
و یصیر القاضی قاضیا لراضی المسلمین انتهى و در حجة الله الباقی مرقوم است و ان کلام
احق باقامت الصلوة ای صلوة الجمعة وهو قول علی اربع الایام و لیس
الاسلام شرط انتهى و شاه محمد افضل الدی در رساله الخوطبیه فی تفسیر
پیشتر می آید که اگر والی مقرر میرود و خلیفه نیست یا صاحب شریط یا قاضی بامر و مان نماز
گذارد جائز است و اگر کسی از ایشان نباشد و مردمان بامر دی جمع شوند و آن مرد
بایشان نماز گذارد جائز باشد و نیز گذشت که احتیاج سلطان برای اقامت جمعه
بجست آنست که رأیها مختلف اند و از آنجا معلوم میشود که اگر اتفاق رأیها باشد
جائز شود چنانکه در سائر صلوة کس ازین احکام معلوم میشود که سلطان بر آنست
و رفع اختلاف در کار میشود و هرگاه ملاحظه اختلاف در میان نباشد باین طور
که اجتماع آراء باشد یا کسی متوجه اقامت آن شود و رفع اختلاف نماید جمعه جائز شود
و اما اداء چار رکعت بر نیت آخر ظهر بعد ادای نماز جمعه پس باین بر احتیاط است نه
بر شکیباه در صحت جمعه و هر چند که بعضی فقها حکم قدم ادای آن داده اند لیکن

کتاب الفکر و الاحسان
تأليف آية الله العظمى الخميني رحمه الله تعالى
مطبعة مطهری شیراز

Handwritten manuscript page from the 'Mushaf al-Furqan' (Quran). The text is written in Arabic script, likely Maghrebi or similar, and is arranged in approximately 10 horizontal lines. The ink is dark brown/black on aged parchment. There are some marginal notes and corrections visible.

[illegible][illegible]

استغفار کیا فرماتے ہیں علما دین اس معاملہ میں کہ زید نے ایک عورت
 قوم پاس کو کلمہ و استغفار پڑھا کر مسلمان کیا کسی مسلمان نے کوئی اعتراض اور کسی
 اسلام لانے اور زید کے مسلمان کرنے پر کسی طرح پر نہیں کیا تھا خود بخود
 زید نے اپنی پیالے میں پانی منگا کر مسماۃ کو دیا کہ نصف اسمین سے پی لے تاکہ
 چوڑے مسماۃ نے نصف پیالہ پانی چوڑا کر دیا اور اس پانی کو زید نے پیا اور عرو
 سیطرح سے حاضرین جماعت نے حضور اتھوڑا تبرکایا جس قدر کم ہوتا تھا زید پانی
 ملا تا بعدہ جلسہ برخواست ہوا صرف یہ بات نہیں معلوم ہوئی کہ آیا یہی قاعدہ
 ہے اور سیطرح مسلمان ہوتا ہے کوئی آدمی کسی ملت و قوم کا ہو یا اسی قوم کے
 واسطے یہ خاص قاعدہ ہے حسب شرع شریف کے یا اگر اس قاعدہ کا ہر تعلق ہو
 تو مسلمان ہونے میں شک ہوتا یا نہیں یا اگر بلا اعتراض کسی مسلمان کے اور
 کسی کے شک لائے ہوئے اور کسی مسلمان ہونے اور زید کے مسلمان کرنے کے
 بلا سبب اور بلا وجہ ایسا فعل عمل کیا گیا تو یہ فعل داخل جاہلیت و حماقت
 کے ہے اور زید سے سزا دہوایا نہیں جس کا کوئی نتیجہ نہیں تھا بجا لیکہ و کلمہ پڑھ کر
 استغفار کر کے پاک و طاہرہ بروی شرع شریف ہوئی تو کیا عذر اور کیا شک
 اور کسی اسلام لانے پر زید کو یا دوسرے مسلمانوں کو تھا بلکہ شک لانے والا
 کافر تھا مازان بعد زید نے معاملہ توقف ساتتے اپنے مکان میں جا کر دریافت
 کیا کہ ایک عورت مسلمان ہوئی فلاں ملت کی تھی وہ مکان میں رہے اور
 یکاوسے نام منظور ہوا۔ تو اس سے کوئی علت غائی زید کی پیدا ہوئی ہے یا نہیں
 اگر پیدا ہوئی تو اس پانی پینے اور پلانے سے صاف صاف ملت الضمیر زید ثابت
 اور معلوم ہوا کہ یہ فعل اسوجہ سے عمل کیا گیا کہ حاضرین قصبہ حبیب اسکا جنوینی
 تو سبالت موجب دلی مکان زید کے کوئی صاحبان قصبہ میں متراض اسکی قوم پر نہیں

واللہ اعلم۔ حررہ الراجی عنہ رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسنات محمد عبد الحی تجا وز اللہ عن ذنبہ

المجلد والصفحہ
ابو الحسنات

استفتا سوال کیا فرماتے ہیں علما دین کہ زید کے پاس ایک سو توم
ہو نہ دسے آئی اور بیان کیا کہ میں مسلمان ہوں لیکن مسلمان کے ساتھ گھر سے
خاوند کو ترک کر کے رہتی ہوں مجھے دین محمدی میں آنا منظور ہے اچھی طرح سمجھو
پڑا بد زید نے محض انکار کر کے جواب دیا کہ تجوز سرکار ہم ایسا نہیں کریں گے
نئے زید سے کہا کہ میں ایک سال سے پاس مسلمان کے ہوں جسکو زید جانتا تھا اگر
دعویٰ ہو تو وہ زید کا مدعی ہے عدالت میں نہ میرا کیونکہ میں اس کے
کام کی کب ہوں دوسری ملت میں میں آگئی ہوں مگر زید نے جواب ہی دیا ہر گز
نہ پڑا یا واقعی جب وہ پاس مسلمان کے ہے اور اس کے خاوند کو دعویٰ ہے کہ
نہیں بلکہ زید کو ہے اور اسکا علم ہے تو جواب دینا اسکو باقاعدہ کہ
ہو المصوب ایسی صورت میں کہ نہ پڑا یا اور مسلمان مگر تاحرام ہے

حررہ الراجی عنہ رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسنات محمد عبد الحی تجا وز اللہ عن ذنبہ

استفتا سوال کیا فرماتے ہیں علما دین کہ زید نے بکر سے چار سو روپے
قرض لیکر سو دی ایک روپیہ ماہوار میں پر صاف تسک لکھتے یا چند سال تک بٹا
تسک کرتا رہا بعدہ عزم بیت اللہ شریف کیا زید نے بکر سے درخواست کی تھی
اور تہیدستی ادائی قرضہ نہ کو رہا بیان کی بکر نے وہ قرضہ مع سود کے معاف کیا
زید روایہ چھوٹا صرف بیت اللہ شریف جا کر حج کر کے مکان واپس آیا زید جہاز
پر سوار ہوا ایک شخص مسافر اس طرف کا جانے والا جس مقام پر مکان زید کا تھا
برساتی ہوا وہ علیل ہوا اسنے دوا شریفی دین کہ میرے مکان میں لڑکی کو رہنا
وہ مسافر گیا جب زید مکان پر پہنچا مسافر کے لڑکے کو خبر ہوئی وہ متقاضی ہوا مشکل تو

کتابخانه و اسناد

[illegible]

تیسویں قسط کی کتاب کی قیمت ۱۰ روپے ۱۰

[illegible]

بھانکے پھر مانع مسجد قدیم نے ایک مکان جدید بنام غلام سید زمین مشترکہ میں
 اشخاص کی جواب تعمیر مسجد قدیم کی کرتے ہیں بنایا اور آدھین دو صورت الم کی جو زمین
 چھ پنچین نصب ہیں اور عشرہ محرم میں پول اور سہروا ملک پنچین میں چھ پنچا ہے
 اور دسویں محرم کی مثل تفریق کے وہ پول اور سہروا دفن ہوتا ہے بنایا اور بانی
 مسجد جدید یعنی پھر مانع وقاص مسجد قدیم عقیدہ سب حضرت معادیرم کا ہی کہتا
 بلکہ اپنے مسنجات میں اور حضرت کی شان میں اس سے کہتا ہے کہ ہر کہ لعنت بر او کند
 لعنت بر اگلس باد آلم اس سبب بعض اشخاص محلہ اور مالک زمین مشترکہ مسجد جدید کو
 جواب تعمیر مسجد قدیم کرتے ہیں اس مسجد جدید میں نماز نہیں پڑھتے ہیں اور مانع مسجد
 قدیم بھی صورت الم کو منہدم نہیں کرتا ہے اور کہتا ہے کہ یہ صورت الم میرے باپ نے
 بنائی ہے اور اب وہ قضا کو گئے اہم اب اسکو نہیں توڑینگے اور جو توڑے گا اٹھارے
 مراحت کیلئے کیونکہ میرے باپ کا بنایا ہوا ہے اور اب توڑے زمانے میں
 مسجد قدیم اس محلہ سے دوسرے محلہ میں چلا گیا ہے تو ایسی صورت میں بنانا اور
 مسجد قدیم کا اون لوگوں کو جو اولاد بانی مسجد قدیم میں ہیں بحیثیت وراثت بحیثیت
 حق اسلام جائز ہے یا نہیں اور وہ مسجد جدید جس میں صورت الم ہے اور زمین مشترکہ
 میں ملازمندی دیگر شرکاء تیار ہوئی ہے حکم مسجد میں ہے یا نہیں اور مانع مسجد
 قدیم کو کہ جواب نصف سے زیادہ تیار ہو گئی ہے حق انہدام کا ہے یا نہیں اور حق
 میں مانع مسجد یعنی توڑنے والے کے علمای دین کیا حکم دیتے ان سب امور مستفسر
 کتب احادیث اور فقہ سے جس طرح ثابت ہو فصل بیان فرماؤں میں اللہ وجہ و فضل
 آور مانع مسجد قدیم معمرہ النصف یہی کہتا ہے کہ عرس خواجہ عثمان بارونی میں چھ
 میری طرف ہے ہوتا ہے فقرا آتے ہیں اور مسجد قدیم میں بیٹھتے ہیں اسوائے اہم
 اسکو منہدم کر دینگے آیا نشست و برخاست فقرا جو توڑے زمانے سے اور مسجد قدیم

فرستاد مولودی خود و فضل علی الزمزمی و دیگر استیصال پیران از مکان مولودی خود احسان علی بن زکریا

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

نماز تراویح چنین مصلیان را خوانند و این مصلیان را نماز تراویح خلف چنین
حافظ خواندن جائز نیست بدلیل اینکه در کتب فقهیه آورده اند که السنة فی التراويح
الحتم مرة پس حافظی که در مسجدی یکبار بختم قرآن قوم را نماز تراویح خوانانند از
عهد سنت ختم فراغت کرد ختم دیگر را ویرا کردن جز متغزل و قطوع متصور نباشد
و مصلیان مسجد دیگر که هنوز تراویح مع الختم نبردند سنت ختم بر وقت ایستاد
پس اقتدار خلف امام متغزل فی الختم نباید که کند که اقتدای متغزلین فی الختم خلاف
متغزل فی الختم باعث لزوم بنهای قوی بر ضعیف و بنابر بر معده و م جائز نیست که اقتدار
المقرض بالمتغزل حالانکه این چنین طریقه تراویح خواندن و خوانانیدن در بلاد و
مشارق و منارب عموماً و خصوصاً در حفاظ شائع و دایع است که یک حافظ در ایام حیات
در ساجده کثیره ختم کامله قرآن یعنی بنامه بکرات و قرات میکند سوار کانت مع الاله
اولاً بینوا لوجسروا و انظروا

هوالمصوب قهراً اختلاف دارند و اینکه بعد یک ختم در بقیه لیالی را چه کنند
آیا تراویح سنت موكده می ماند یا بعض میگویند که مشروطیت و سنت تراویح نیست
مگر برای ختم هرگاه ختم حاصل گشت سنت تراویح باقی ماند بلكه از قبیل احوال ختم
گشته لیکن مختار و مفتی به بلكه صحیح آنست که تراویح در جمیع لیالی رمضان سنت
است و ختم سنت عللده است یکی ازین هر دو تابع دیگری نیست پس بعد ختم سنت
تراویح باقی خواهد ماند پس بر قول اول در صورت سوال بحسب تصریح بعض فقهاء نماز
تراویح و ختم از زمره مقتدیان ساقط خواهد شد بلكه ایشان اگر در عشره اول تراویح
مع ختم ادا کرده اند تراویح بر ایشان سنت باقی مانده پس اقتدای ایشان با چنین
کس که از ختم فراغ حاصل کرده جائز نخواهد بود در خزانة الروایات می نویسد المسکات
امام ختم فی التراويح مکرره و ختم ثانیاً بغير هذه القومه فیخرج التومر الثانی عن السنة

[illegible]

می آید و فی الاصل هو نقل لا نه یوقوف حیوله علی سبب السنه انتهی بنا علی
 هرگاه امام قرأت قرآن ساخته اگر چه آن قرأت برای او سنت بوده باشد و بگویند
 آن را استماع کرده سنت ختم از زید مقتدی ساقط شد چه سنت در حق او صرف
 استماع قرآن بود و من غیر تقدید کون القادی مقرر ضابطه مستثنای القراءه و اگر چه
 این امر شود که درین صورت یک رکن امام یعنی قراءه ضعیف شد آن را دروغ باین
 ظهور باید کرد که همچون ضعف مانع اقتدار نیست فان کل سنة نقل در خزانه الروایات
 می نویسد قدس ری بعضی اهل العلوه مکنی الفتاوی ام قوما فی التاویخ و ختم فیها
 شیخه قوما اخرین له ثواب الفضیله و له ثواب الحکم انتهى والله اعلم حرره الراجی

عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوزه الله عن ذنبه الجلی و الجلی

استفتا سوال چند مصلیان بآفت عدم سیر قرآن با وجود و تکلیف

تراویح مسجد حله خود را گذارشته که در آن مسجد مؤذن و امام بخند صیت
 به مسجد حله دیگر جهت استماع ختم قرآن می روند جائز است یا نه بنویس التوجرو
 هو المصنوب جائز است والله اعلم حرره الراجی عفوره القوی ابو الحسنات

محمد عبدالحی تجاوزه الله عن ذنبه الجلی و الجلی

استفتا — چه میفرمایند علمای دین و مفتیان شرع متین اندرین

مسئله که اگر زید از عمر رخصت شد و کسی از اینها ساقر بستند و باهم مصافحه نمود
 پس این مصافحه جائز خواهد شد یا مدعی سند کتاب بیان فرمایند بنویس التوجرو
 هو المصنوب مصافحه بوقت ملاقات منهن است علی قاری در شرح مشکوٰۃ
 می نویسد محل المصافحه المشرعة اول الملاقات انتهی و بوقت رخصت منهن
 نیست البته در تشریح الاسلام مذکور است که صحابه بوقت رخصت مصافحه میکرد
 چهارش این است کان اجحاب رسول الله اذا اتوا نكحوا و اذا انفروا نكحوا

الاستفتا

الاستفتا
 القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوزه الله عن ذنبه الجلی و الجلی

اور اگر بالکل مخلوط ہو گئی اور ریزہ ریزہ ہو کر مل گئی تو وہ روٹی کہاں کی جاوے
فتاویٰ سراجیہ میں ہے خبز و جدنی خلالہ سترقین فارة فان كان علی صلا
برمی و یوکل الخبز انتہی باقی صرف ایک روٹی میں بچکنے سے اور روٹی اوس کو کل
کہا نامنع نہیں ہے اور شیر برنج وغیرہ میں اگر میگنی سخت کھلی اور بالکل مخلوط ہوئی
ہو تو بعض متاخرین نے فتویٰ دیا ہے کہ میگنی پھینک دی جاوے اور وہ کہاں جاوے
مگر مقتضای امتیاط یہ ہے کہ نکدایا جاوے خزائنہ الروایات میں مذکور ہے
فی العتابة خراء الفارة بحرف من المتأخرین من رخص فی الدھن و فی الطعما
ان كان قليل لا یفتد لا مالہ یوجد سبحة او طعمہ انتہی والد اعلم حررہ الحاج عابد

القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی والحق ۱۲۳۵
ابو الحسنات

سوال کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں کہ قطعہ اگر مشترک
میں کہ وہ تانہوز تقسیم نہیں ہے کوئی شخص مسجد خواہ مسجد گاہ اپنا ہنود و با احادی
مسلمانان کے زبردستی زمین لیکر بنوائے تو ایسی مسجد بنائی ہوئی میں نماز پڑھنا
عند الشرع شریف درست ہے بلا کراہت یا کراہت یا نہیں بیوا بالکتاب
توجروا بالصواب

ہو المصنوع بشرائط الوقت سے یہ ہے کہ شے موقوف بوقت وقف ملک
واقف ہووے جیسا کہ بچرائق وغیر میں ہے من شرائط ملک الواقف عند الو
انتہی پس وہ مسجد جو زمین مشترک میں بلا اذن مشرک کاربنائی گئی وہ شرعاً مسجد
نہوگی اور اوس میں نماز پڑھنے سے ثواب نماز مسجد کا رزلے گا بلکہ ایسے مقام پر نماز
پڑھنا نجانا ہے صدر رشید کتاب الوقفات میں لکھتے ہیں مسجد نبی علی سبور مسجد
لا یغنی ان یصل فیہ قالان السور حق العامة فلا یجعل خالصاً لہ و صایک

اور کہ البتہ فی لفظ الامی لا اختلاف الروایۃ فی روایۃ الخصاص وھذا
 یدخلون فی ظاہر الروایۃ لا یدخلون وعلیہ الفتوی و ذکر العلامة البدر
 انہ لختلف ہل یدخل و لہ البتہ فی قولہ علی ولدی و ولدی ولدی قال فی الحیط
 لا یدخلون فی ظاہر الروایۃ وعلیہ الفتوی لا تمعہ سببون الی الالب دون
 دون الامی و اعتمد فی التجنیس و کذا اعتمد المتأخرون متعہ الشیخ قاسم
 وقال ھو الذی یقع بہ انتہی ملخصاً اور جو ورثہ بالغ نہیں وہ ہی تا دم بلوغ وراثت
 قابل وصایت و ولایت نہیں جیسا کہ بحر الرائق میں ہے فی الاستغاف لو اوصی فی
 حیۃ تبطل فی القیاس مطلقاً و فی الاستحسان ہی بالملک ما دام صغیراً انتہی
 ہے اور ورثہ او نہیں ہے جو سفید صباغ والا ئن انجام امور وقف کے ہو و بحسب
 نص موصی امور وقف میں بابت چار آئے کے وصی و متکلم ہوگا اور اگر خیر و ورثہ
 ورثہ میں برابر ہوں تو جو عالم ہوگا اور امور وقف کا انجام اچھی طرح
 دیانت و امانت کے کر سکتا ہوگا وہ منظم قرار دیا جائے گا نتیجہ الفتاوی
 صفحہ ۲۸۱ میں ہے لو احدث ما اوجع و اھ فخر اعلیٰ امور الوقت فتوا اولی اذا امن
 من حیثۃ ولو استقویا رشد او کان احدثا کما لقاہ یقلم انتہی اور جو سفید
 لائق انجام حسب نص موصی متم امور وقف کا ہوگا وہی شخص بابت بارہ آئے کے
 یہی وصی قرار دیا جائے گا فتاوی قاضی خان کے صفحہ ۲۱۳ جلد چہارم ہذا
 لو قال الواقف انت وصی فی امر الوقت خاصة قال ابو حنیفۃ ھو وصی فی الاشیاء
 کلھا انتہی اور یہی اوسمین صفحہ ۲۴۶ میں ہذا اوصی الی رجل فی نفع کان وصیاً فی
 الانواع کلھا انتہی اور بحر الرائق کی کتاب الوقت میں ہے لو جعل وصیاً فی الاموال
 فقط کان وصیاً فی الاشیاء کلھا ھذا فی حنیفۃ و محمد انتہی اور جامع الرموز کے
 ۸۳۸ ج ۱ مسطفا فی کتاب الوصایا میں ہے اطلاقہ مشعر بانہ لو جعل رجلاً وصیاً

۵۱۰

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن الكريم
موسى عليه السلام
الذي جاء به من عند ربه
وهدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥	॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
--------------------	--------------------

[illegible]

ہو المصوبہ یہ شرط جائز اور واجب التعلیل ہر زمانہ میں ہے فتاویٰ عالمگیری
 میں ہے فی فتاویٰ محمدی فی الفضل مثل عن شرطہ فی اصل الوقت المعبر بوقتہ
 ولا یدلہ قال یحییٰ باجماع ائمہ اربعہ اور یہی اوسیمین ہے اس میں کہان یلیہ فلاں
 بعد موتی شریعتہ یلیہ فلاں شریعتہ یلیہ فلاں فیذا الشرط انزلہ
 فی محیط الشرط ہے ائمہ اور فتاویٰ قاضی خان میں ہے لو شرط الواقف فی الوقت
 ان یشیء بالولاية له ولا یدلہ فی تولیۃ التیم و عمرہ ولا استبداد بالوقوف
 و ماہو من انواع الولاية و اخرجه من یدہ الی المتولی حاذلک ذکر فی اسیر
 ائمہ اور استہادہ میں ہے شرط الوقف کفصل المتاح یجب اتباعا لہما ائمہ اور علیہ طار
 حاشیہ در مختار میں کہتے ہیں شرائط الوقف معتبرہ کالنصوص فیہ اعمی کا
 ائمہ واللہ اعلم حررہ الراعی غفرلہ ابو الحسنات محمد عبدالحی سجاولی

عن ذنبہ الجلی والحنی
 محمد عبدالحی
 ابو الحسنات

۷۲۸

استفتا سوال ایک عورت نے زنا اور رقص کے ذریعہ سے رو
 پیدا کیا اور سمن سے خیرات کر کے اگر امید وار تو اب کی ہو تو کافر ہو جاوے گا
 رہے کل ملا یہی عورت کے ہاتھ کوئی چیز بچ کر اسکے روپیہ میں سے قیمت لینا
 حلال ہے یا حرام تاکوئی ڈاکٹر یا طبیب عورت مذکورہ کا علاج کرے تو حق ہے
 اوسکے روپیہ میں سے لینا درست ہے یا نہیں یہ عورت مذکورہ کو اپنی گھر میں کر رہی ہے
 اوسکے روپیہ میں سے کر ایہ لینا کیسا ہے یہ وہ عورت اگر شک کسی کو روپیہ مذکور
 تو اوسکی نہ لینا حلال ہے یا حرام ہے جو روپیہ اوس نے زمانہ کے ذریعہ سے پیدا کیا
 اور جو ناج کاسکے ان دونوں میں کچھ فرق ہے یا حرامت میں برابر ہے اوسکو
 اور نذر لینے والے کے واسطے یہ وہ عورت اگر دعوت کرے یا کچھ تحفہ بھیجے تو اسکو
 قبول کرنا درست ہے یا نہیں یہ وہ عورت جسکے پاس مال حلال بالکل نہیں فقط

وہ مال حلال و حرام

قطعی ادوی انتہی اور در مختار کی کتاب الاجارہ میں ہے وہ فقہ الاچہ کا ہے
 حسب التیس وهو نزہہ علی الاثبات ولا یجوز المناصب مثل القنادیل و
 الملاہی بہ نواخذ بلا شرط یباح انتہی اور یہی اس میں کتاب الزکوۃ میں ہے فی
 شرح الہیجانیۃ عن النہانیۃ انما یکدر اذا تصدق بالحرام القطعی انتہی رد المحتار
 میں ہے قولہ اذا تصدق بالحرام التطلع ای مع رجاء الثواب الناشئ عن
 استقلالہ اور شریعی کے رسالہ حفظ الاصفہین عن اعتقاد ان الحرام لا یتعد
 الی زمین میں ہے لا یتصدی بہ ای بالتصدق من المال الخبیث تحصیل الثواب
 بل یقتضی الذمۃ اور ایسی عورت جس کے پاس مال حرام ہے اگر اور مال حلال بھی
 اس کے پاس ہے اور وہ ثابت حرام کے زائریہ ہے تو اس کی تذر قبول کرنا اور
 اس کی دعوت کمانا اور اس کا صدقہ اور ہدیہ لینا اور اجرت کرنا یہ مکان یا اثرات
 مباح و غیرہ این درست ہے بشرطیکہ یہ نہ معلوم ہو کہ یہ جو اس سے رہا
 صحت مال حرام ہے اور اگر یہ معلوم ہو یا یہ کہ مال حرام غالب ہو تو کچھ نہیں در
 ہے ہتہا والذکر من سہما اذا کان غالب مال المہدی حلالا فلا بأس بالیوں
 حدیثہ واکل مالہ الذمۃ بین انہ من حرام وان کان غالب مالہ الحرام لا یقبل
 ویکمل ہذا اقل انہ حلال ورفقا واستقرضہ انتہی اور حفظ الاصفہین میں
 ہے فان قلت کیف ساع للفقیر تناول ما فیہ حیث قلت محلہ عدم علیہ
 الحال وان علموہ فوی تغیر لا یجوز لہ انتہی اور خزائنہ الروایات میں ہے
 فی مسئلہ الناصر علی کل الزبانی کا سب حرام احدی النیۃ او اضافۃ وغلبۃ
 مالہ حرام لا یقبل ولا یکل ما لم یتمیز ان ذلک المال حلال وراثۃ او استقرضہ
 وان کان غالب مالہ حلالا لا بأس بقبول حدیثہ ولا کل منہ انتہی اس میں
 یہ بھی معلوم ہو گیا کہ اگر وہ شخص کہ کل مال او سکا حرام ہے وہ اگر خیرات کرنا چاہے

سیدنا مولا نا حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سے کسی قسم کا علاقہ ہے
خواہ وہ موسیٰ مبارک ہو خواہ جبرئیل مبارک ہو خواہ غفران پاک ہوں خواہ اور کوئی
چیز ہو کہ جسکو آنحضرت نے مس نہ فرمایا ہو یا اور کسی طرح آنحضرت سے اور سکو علاقہ
پیدا ہوا ہو ایسی تمام چیزوں کی تعظیم کرنا اور اودنے سے برکت حاصل کرنا نشان کمال
ایمان اور دلیل غایت محبت نبوی ہے اور یہاں آثار محمدی پر جان نثار کرنا ایک مدد
علامت علامت نہای اسلام سے ہے اس باب میں کسی عاشق جناب نبوی کو کلام
اور کسی اہل ایمان کو اس سے انکار کی مجال نہیں ہے اور اس میں شبہ نہیں ہو سکتا کہ ایسے
آثار و مشاہد کی تعظیم و تکریم اور اودنے سے برکت حاصل کرنا دراصل تعظیم و تکریم جناب اچھے
کی ہے چہر اس الایمان ہے اور ثبوت اسکا اکثر احادیث صحیحہ اور آثار صحابہ کرام سے
ہوتا ہے چنانچہ موسیٰ مبارک کی تعظیم اور برکت حاصل کرنے کی نسبت عثمان ابن
عبد اللہ ابن مویہ سے روایت ہے اذ سلنے اهل الی امہ سلمۃ یقذح من
ی کان اذا اصاب لا نشان عین او شیء یبعث الیہا مخضبة فاخرجت
شعر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکانتم تمسکون فی الحبل من فضہ
خبر یہ قال فاطمعت فی الحبل فزایت شعرات حمراء رواہ البخاری ترجمہ
عثمان ابن عبد اللہ ابن مویہ فرماتے ہیں کہ بھیجا انجو میرے گھر والوں نے
حضرت ام سلمہ کے پاس ایک پیالہ پانی کا لیکر اور عادت سبکی یہ تھی کہ جب کسی
آدمی کو نظر لگتی یا اور کچھ بیماری ہوتی تو وہ حضرت ام سلمہ کے پاس پانی کا پیالہ
بھیج دیا کرتا پس ام سلمہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کا موسیٰ مبارک نکالتیں اور وہ اور سکو
ایک چاندی کی ڈبیہ میں رکھا کرتی تھیں پس اوسے موسیٰ مبارک کو اوسے پانی
میں ڈالکر ہلادیا کرتی تھیں اور وہ اور سکو پی لیا کرتا تھا پس بیٹھے جھانک کر
ڈبیہ میں دیکھا تو او میں چند بال تھے سرخ رنگ کے روایت کیا اسکو

[illegible]

ہانت دے اور ایسی مروی ہے حضرت ام عطیہؓ سے حضرت زینب بنت رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم کے غسل اور تکفین کے قصہ میں ایمانِ اقلیت والی حقیقت
 اشعر عیا یا یہ ترجمہ حضرت ام عطیہؓ فرماتی ہیں کہ حضرت نے اپنا تہنہ ہماری طرف
 پھینکا اور فرمایا کہ اس کپڑے کو سب کپڑوں سے پہلے پہنا کر کفن دو یعنی اس کو
 بدن سے متصل رکھو اور یہ حدیث دلیل ہے برکت حاصل کرنے میں صلوات
 کے آثار سے چنانچہ صاحب لمعات نے اسکے تحت میں افادہ فرمایا ہے
 الحدیث اصل فی البکۃ بانار الصالحین ولما سہم الخ ترجمہ صاحب لمعات
 افادہ فرمایا ہے کہ یہ حدیث اصل ہے صحیح حاصل کرنے پر برکت کے ساتھ ان
 صلوات اور لباس اوسکے کے اور سیطرہ جن چیزوں کو آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 نے مس فرمایا انکی برکت ثابت ہے چنانچہ حضرت کبشہ روایت فرماتے ہیں کہ
 دخل علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فشر من کوفی قرۃ من لحد
 ففقت الی فیہ ما قطعہا ترجمہ حضرت کبشہ روایت فرماتی ہیں کہ آن حضرت
 گم آئے اور ایک مشکیزہ لٹکتا تھا اوسکے منہ سے منہ لگا کر آپ نے پانی پیاس
 پینے اوس مشکیزہ کے دہانے کو تراش رکھا اور قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ نے
 شفا میں افادہ فرمایا ہے ومن اعطامہ اعظام جمیع اسماہ واکرام شعاہ
 وامکنہ من مکۃ والمدینۃ ومعابدہ ومامسہ علیہ الصلوۃ والسلام والی
 قال کانت فی قلنسۃ خالد بن الولید شعرات من شعر صلی اللہ علیہ وسلم
 فسقطت قلنسۃ فی بعض حروبہ فشد علیہا شدۃ اکثر علیہ اصحابہ لکنۃ
 من قتل ویہا فقال لو اقلبتا بسبب قلنسۃ قبل لما تضمنت من شعر اللہ صلی
 علیہ وسلم لئلا اسلب برکۃ یتوقع فی الیہ المشرکین الخ ترجمہ اور قاضی عیاض
 کے کہنا کہ مجاہد تعلیم اُن حضرت کے تعلیم ہے آپ کو تمام اسباب کی اور بزرگی آپ کے

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

مبارک سے ظاہر ہوتا ہے لیکن مسلمان کو چاہیے کہ وہ اس بات پر فکر کرے کہ جہاں
 ان احادیث سے آثار نبوی کی برکت و تعظیم کا ثبوت ہوتا ہے اسی طرح تعظیم و
 برکت حاصل کرنے کا طریقہ بھی انہیں احادیث سے ثابت ہوتا ہے پس جہاں
 وہ شخص جو منکر برکت آثار نبوی ہو بدین اور گنہگار ہے اسی طرح وہ
 شخص جو خلاف طرق مروجہ حدیث کے کوئی خاص طریقہ تعظیم کا اپنی طرف سے
 اختراع کرے وہ مبتدع اور مخالف سنت سمجھا جاوے گا ایسے کہ مخالفت سنت
 میں دو نون برابر ہیں اور یہ اوس صورت میں ہے جبکہ اوس طریقہ مختصرہ میں کوئی
 امر خاص صریح منہیات شرعیہ اور محرمات یقینیہ سے شامل نہوا اور اگر اوس طریقہ
 مختصرہ میں کوئی امر محرمات شرعیہ سے بھی شامل کیا جائے تو ایسی حالت میں دو
 نقصان ہونگے ایک تو طریق خاص کا احداث اور دوسرے محرمات شرعیہ کا ارتکاب
 اور ان دونوں باتوں کا حکم یہ ہے کہ انکا ترکیب غیر مستحل فاسق اور سنی
 دوسرے اس بات پر نظر رکھنی چاہیے کہ جو تعظیم اور برکت آنحضرت کے آثار کے
 ثابت ہے وہ ان حضرت ہی کے آثار کے ساتھ مخصوص ہے اور دوسرے
 آثار کے ساتھ وہ معاملہ کرنا جو ان حضرت کے آثار کے ساتھ مخصوص ہے حرام
 پس ضرور ہو کہ جب کسی خاص جہ اور خاص لباس اور خاص موی نسبت یہ
 دعویٰ کیا جاوے کہ یہ ان حضرت کے آثار ہیں تو اول اس بات کا یقین حاصل
 کیا جاوے کہ یہ آثار نے الواقع آنحضرت کے آثار ہیں یا دوسرے شخص کے
 ہیں جنکو آنحضرت کی طرف کسی طبع سے منسوب کر دیا ہے تاکہ اس یقین سے
 غیر کے آثار کے ساتھ ان حضرت کے آثار کا سا برتاؤ لازم نہ آوے اور اس
 قسم کے یقین کا حصول ایسے امور کی نسبت بغیر اوس طریقہ کے معتذر ہے
 جسکو ہمارے محدثین جمہم اللہ نے روایت حدیث میں اختیار کیا ہے کیونکہ

[illegible]

آن حضرت کی طرف کی جاتی ہے وہ نسبت صحیح ہے یا نہیں اور وقت تک اور کسی
 روایت نکرے اور جب روایت جائز نہیں تو قبل بطریق اولیٰ جائز نہ ہوگا۔
 ایسی صورت میں احتیاط کا مقتضایہ ہے کہ جب کوئی شے اُن حضرت کی طرف
 دعویٰ کے ساتھ منسوب کی جاوے تو قبل تحقیق کے جیسے انکا اقرار یا منہی
 ہے انکار پر ہی اصرار نہ کرے بلکہ سکوت کرے چنانچہ ایسی صورت میں حدیث
 نبوی سے ہی توقف ثابت ہوتا ہے صاحب ترقاۃ نے اس حدیث کے
 تحت میں قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تصدقوا اهل الكتاب الا
 بقولوا امانا باللہ و ما نزل الینا الذی رواہ البخاری ترجمہ تصدیق کرو تو ان
 کی اور نہ تکذیب کرو انکی اور کہو تم کہ ایمان لائے ہم اللہ پر اور اس چیز پر
 جو اس نے ہمارا تواری روایت کیا او سکون بخاری نے لکھا ہے لا تصدقوا
 اهل الكتاب ای فیما یبین لکم صدقہ لاحتمال ان یکون کذبا و هو اللفظ
 من احوالہ قولہ ولا تکذبوا فیما حدتوا من التوراة والاخیل سے
 لکہ کذبہ لاحتمال ان یکون صدقا وان کان نادرا لان الکذب قد یصدق
 وفيہ اشارۃ الی التوقف فیما استشكل من الامور والعلو ضلخ غرض کہ
 ایسے مواقع پر ہی توقف کا طریقہ اسلم ہے ترجمہ تصدیق کرو اہل کتاب کی
 یعنی اس بات میں جسکی تمکو بخوبی تصدیق نہیں ہوئی واسطے احتمال اس
 کے کہ شاید وہ جھوٹ ہو اسلیئے کہ انکا ظاہر حال جھوٹ ہی کو مقتضی ہے
 اور نہ تکذیب کرو انکی اون باتوں میں جو توراۃ اور اخیل سے روایت کرے
 ہیں جب تک انکی تکذیب ظاہر نہ ہو جاوے اسلیئے کہ شاید سچے ہوں گویا
 نادر ہے اس واسطے کہ کبھی جھوٹا ہی سچ بول دیتا ہے اور اس میں اشارہ ہے اس
 کہ جو امر مشتبہ ہوں اعتقادی اور عملی معاملات میں سے تو ان میں توقف فرماؤ

[illegible]

اور وہ خون کے اور نہ دین دین بہت خوش و خوش رہتا تھا
 سے بہتے اور بعد تلاش بسیار کے ایک لٹہ ملا اور دو ستر انہیں ملا اس صورت
 میں کہ شدت کی قیمت کا تاوان اور اسکی تلاش کا صرف اور ملی ہوئی لٹہ
 کی تلاش کا صرف گاڑی بانان مذکور سے وصول کرنا درست ہے یا نہیں اور
 در صورت جواز وصول تاوان کے کیا قیمت لی جاوے گی۔ دو دوسرے یہ کہ عورت
 کو اس قسم کا زور نقرئی پہنا جو خود بخود والا ہو مگر ایک دوسرے لگ کر
 جیسے کڑے چڑے معمول اس دیار کے تین تین حد و سرحدیں بنتے ہیں اور
 وہ بروقت رفتار لگ کر جیتے ہیں یا گونگر و اس قسم کے جنکے اندر بجار والا
 دانہ ہو مگر وہ بھی آپس میں لگ کر جیتے ہوں جائز درست ہے یا غلط
 بیوا واجبہ و فقط

الجواب صورت مسئلہ میں گاڑی بان سے تاوان لینا اگرچہ جائز نہیں
 بقول امام غفرلہ کہ گاڑی بان اجیر شترک ہے اور اجیر شترک پر در
 صورت مالک ہونے کا فیئہ کے بغیر اس کے عمل کے ضمان نہیں اگرچہ ضمان
 کی شرط او ستر کی گئی ہو اس واسطے کہ جو مال اس کے سپرد کیا وہ امانت ہے اور
 ضمان کی شرط امانت میں باطل ہے مثل موقع کے اسی قول پر فتویٰ ہے
 ایسا ہی عامہ کتب معتبرہ میں اور اسی کا جزم کیا ہے اصحاب متون نے
 پس یہ ہی مذہب طہرا بخلاف روایت اشباہ کے کافی الدر المختار و لا یضیع
 ما اهلك فی بدایہ شتر علیہ الضمان لان شرط الضمان فی الامانة باطل
 کاملودع وہ یفتی لکافی عامۃ المقدمات وہ جزم اصحاب متون بحکم
 حق المذہب خلافاً لما فی الاشباہ و تنہی و فی العالمگیر و حکم الاشیاء
 المشترکین اهلك فی بدایہ من غیر ضعفه فلا ضمان علیہ فی قول ابن حنیفہ

[illegible]

ان الرجل الذي يلقب عليه شجرة النساء اذا سمع صوت الحلال يصير ذلك
 داعية له رائدة في مشاهدته من قد حلل فقال ذلك بان قال ليعلموا بحسب
 من زينت من الحل وشجرة انتهى اورشد ثول من ايسا نظام هر س که اگر کون
 ہی ايسا زيور پہنا منع ہے کما فی مشکوٰۃ وعس ابن الزبير ان مولا ولهم
 ذهب باينة الوبر الی عمر بن الخطاب وفي رحلتها الجرامين فقلعوا عثرته
 سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول مع كل جرس شيطان يردوا
 ابوداود وعن بناته مولا عبد الرحمن ابن حيان الا انصارى كانت عند
 عائشة اذا دخلت عليها رية وعليها جلاجل يصوتون فقالت لا تدخلن علي
 الا ان تقطن جلاجلها سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا تدخل
 الملائكة بيتا فيه جرس ولا ابوداود انتهى واليد اعلم بالصواب انتهى
 فی الواقع ايسا زيور پہنا کہ آواز دیتا ہے نہیں جائز ہے اور در باب ضمان
 کہ اگر چه او سپر ضمان شرط کیا ہوا یا م ابو حنیفہ کے نزدیک ضمان نہیں ہے
 اور صاحبین کے نزدیک ضمان ہے بشرطی کہ اسکی قدرت میں رفع صوت
 ہلاک ہو رد المحتار میں ہے حاصل ما فی فتاوی الطوری عن المحيط ان
 ضمان المشترك ما تلف مقید بثلاثة شروط ان یکون فی قدر ساقه رفع
 ذلك فلو غرقت وروج او ریح او صید مہ جیل لا یضمن الخ والله اعلم حرره
 الراحمی عفوریہ القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی تجاوزا بعد عن ذنبه الخ
 والخفۃ

محمد عبد الحی
 ابو الحسنات

استفتا ما تو کہ حکم اللہ تعالیٰ کیا فرماتے ہیں علمای دین اس صورت
 میں کہ زید نے اپنی زوجه کی خالہ سے بحالت عتصہ جو بوجہ تکرار سابق ماہین
 زن و شوہ کے بٹھرا ہوا تھا کہا کہ کہندو او سے لینے زوجه سے جتنے او سکوا

وہاں سے الطاری
 و ہاں سے الطاری

حکم ارتداد کا دیا جاوے گا اور اس ارتداد سے نکاح فی الفور منسوخ ہو جاوے گا
 جیسا کہ کثر و غیرہ میں ہے وارتداد احدہما ختم فی الحال اتنی اور چونکہ قبل اس
 ارتداد کے وہ دو مرتبہ طلاق دی چکا ہے اور میں منسوخ حکم طلاق میں نہیں ہے
 اور بعد اس ارتداد کے جو دو مرتبہ طلاق دی ہوگی وہ کابو جہ نہ باقی رہتے
 نکاح کے اعتبار نہ ہوا بنا علیہ از سر نو اسلام لائے وہ شخص تجدید نکاح کر سکتا
 ہے واللہ اعلم حررہ الراحمی عفورہ القوی ابو الحسنات محمد عید الخی تبارک

محمد عید الخی
 ابو الحسنات

عن ذنبہ الجلیہ والحقہ

فقہا ما قولکم حکم اللہ کیا فرماتے ہیں علما میں اس صورت میں
 کہ ہندہ نامی ایک عورت کے دو دختر اور دو پسر موجود تھے بعد پسر کلان
 کے ایک پسر پیدا ہوا اور خود ہندہ کے ایک پسر کی دختر پیدا ہوئی ہندہ
 نے پسر مذکور کو دودہ پلایا کہ جس سے رضاعت ثابت ہے پھر ایک
 کی دختر کلان کے ایک دختر پیدا ہوئی اب ما بین پسر پسر کلان مذکور
 ہندہ نے دودہ پلایا ہے اور دختر دختر کلان مذکور کے عقد منہا کھاتا
 مذہب حنفیہ صحیح ہے یا بوجہ اسکے کہ از جانب شیر وہ ہمہ خویش شوند ان
 میں حرمت رضاعت ثابت ہوگی جواب مسئلہ ہذا از روئے مذہب حنفیہ
 بروایات مصرحہ کتب فقہیہ مع ہر دو مستحظ خود و دیگر علما میں معتبرین ثبت

فرمایا جاوے فقط

ہو المصوب نکاح پسر مذکور کا ساتھ دختر مذکور کے بوجہ حرمت
 کے نہیں درست ہے قباوی عالمگیری میں ہے الرضعة لو ولدت من
 هذا الرجل او غیہ قبل هذا الرضاع او بعده فالکل اخوة الوضیع والخوان
 واولادهم واولاد اخوتہ وَاخَوَاتِہِ اتنی واللہ اعلم حررہ الراحمی عفورہ القوی

بعض اور پر ظاہر قول و فعل آن حضرت کے تھا مثلاً ایک صحابہ نے آپ کو ایک وقت
 وضو میں جملہ اعضا وضو کو ایک ایک بار دہوتے دیکھا اور سپر او نہون نے
 عمل کیا اور دوسرے صحابہ نے دوسرے وقت دود بار ہر اعضا کو دہوتے
 دیکھا او نہون نے اس کو اختیار کر لیا کسی صحابہ نے کسی وقت میں تین تین بار
 دہوتے مشاہدہ کیا وہ اس کے آخذ اور عامل و راوی ہوئے علی ہذا کیفیت
 اذ اسی نماز میں بھی عمل صحابہ کا مختلف رہا اور روایتیں بھی مختلف ہوئیں مثلاً
 ایک صحابی نے آپ کو رفع یدین کرنے دیکھا او اس کو مسنون سمجھا اور عمل اور روایت کیا
 بعض صحابہ نے ترک اس عمل کو مشاہدہ کیا وہ سنیت عدم رفع کے قائل ہوئے
 ایسی ہی کیفیت اختلاف صحابہ کے احادیث تو ایہ ہیں ہوئی مثلاً ایک صحابی نے
 ایک وقت میں حکم کسی مسئلہ کا پوچھا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے بنظر اہل
 اوس وقت سے اور اوس شخص کے جو جواب اوس کا دیا اوس سائل اور حاضر
 مجلس نے اوپر عمل کیا اور حسب سماع اپنے روایت اوس کی کی دوسرے کسی
 صحابہ نے دوسرے وقت اوسی مسئلہ کا حکم دریافت کیا اور آنحضرت نے
 بوجہ اسکے کہ وہ حکم سابق منسوخ ہو گیا تھا یا بوجہ کسی مصلحت تفسیر و بیان جواز
 وغیرہ مصلح وقت کے دوسرے طور پر جواب اوس کا بیان فرمایا اس سائل
 نے اور حضار نے اس قول کو محفوظ رکھا اور روایت کیا بعد وفات آنحضرت
 کے جب صحابہ کرام بلاد و امصار میں متفرق ہو گئے اور مہاجر و انصار
 ہوئے جس شہر میں جو صحابہ پہونچے وہاں او نہون نے حسب سماع خود
 اپنے حکم و فتویٰ دیا اور کبھی صحابہ نے جب تعارض میں الاحادیث پایا یا
 حدیث سمعیہ و استنباط میں اپنے تعارض پایا تو جس جانب ظن غالب ہوتا
 ہوا اوپر عمل کیا اسوجہ سے بعض احادیث کو متروک العمل کر دیا اور بعض عمل

[illegible]

الخلفاء والامام المتعارضہ کے قائم کیے اور جسکو بقدر حد شیخین پر بھیجا اور
 حل کیا اور اوس سے استنباط امور غیر منصوصہ کا کیا کیے اور فتویٰ کیا
 بوجہ اسی اختلاف کے زمانہ سلف میں تقلید کسی امام اور مجتہد خاص کے نہ
 تھی جو شخص عامی ہوتا تھا اسکو اختیار تھا کہ زمانہ صحابہ اور تابعین اور
 تابعین اور ائمہ مجتہدین میں جس عالم سے چاہے دریافت مسائل شریعہ کرے
 موافق فتویٰ اوسکے عمل کرے کوئی اس پر تکرار نہیں کرتا تھا اور اسکی وجہ یہی تھی
 کہ یہ اختلاف ائمہ مجتہدین میں بنی تھا اور اختلاف صحابہ کے اور آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا ہے اصحابی کالفرم یا یہو اقتلکم اہتدایتمو
 یعنی صواب ہمارے مثل ستاروں کے منور یہ نور ایمان و اسلام و احکام شریعت
 ہیں پس جو شخص ان صحابہ سے کسی ایک کی اقتدا کرے گا ہدایت پائے گا
 بنا و علیہ اتبع کسی صحابی کی حال از امتداد ہو نہیں سکتی ہے لہذا
 سلف میں تخصیص تقلید کسی امام خاص کی تھی اور نہ خود اختلاف ائمہ کا نام
 الزام کا ہو سکتا تھا اس واسطے کہ ہر ایک مقتدی آثار صواب کا تھا اور تخصیص
 تلاش اپنے الابد انقض زمانہ مجتہدین اور اندر اس مذاہب مجتہدین
 کے اتفاق علما و صلی کا اور انحصار مذہب اہل سنت کو درمیان امامان
 امام ابو حنیفہ و مالک و شافعی و احمد بن حنبل رحمہم اللہ کے ہوا اور نہ زمانہ
 میں چار مذاہب شائع ہیں اور جو مسائل درمیان ان ائمہ اربعہ کے
 مختلف رہا ہیں کوئی بلا دلیل نہیں ہیں بلکہ ان ہر ایک کے دلائل موجود
 ہیں اور ہر ایک ان ائمہ اربعہ کا متبع آثار صحابہ و احادیث نبویہ ہے لہذا
 مقتدی اور مقتدی ہیں کسی پر طعن اور تشنیع روا نہیں چونکہ حضرت امام
 کے نزدیک ترجیح رفع یدین اور ائمن بالجہر کا ثبوت نہیں ہوا بلکہ بوساطت

اور بعض علماء نے لکھا ہے کہ حاصل اختلافات مذہب کا اس کلمہ میں ہی طرح پانچوں
کے ہے اول جو از اقتدا مطلقاً خواہ امام رعایت مذہب مقتدی کی کرے یا اگر
دوئم جو از اقتدا بشرطیکہ مقتدی یہ نہ جائے کہ امام طہارت و نماز میں کسی ایسے
فعل کا مباشر ہو اسے جو ہر مذہب مقتدی مفسد نماز ہے شیوہ جو از اقتدا بشرط
رعایت کرنے امام کے اور شرط کو کہ مذہب ماموم یعنی مقتدی میں وہ امور
واجب المراعات ہوں پھر ارم عدم جو از اقتدا کو امام التزام رعایت مذہب
مقتدی کا رکھتا ہو پنجم جو از اقتدا مع کراہت تنزیہی مجملہ ان اقوال کے قول اول
محقق و مختار محققین ہے چنانچہ ایفاظ النیام میں مسطور ہے قول اول جو از اقتدا
بخالف علی الاطلاق یعنی امام مراعات مذہب ماموم کی نہ یکنہ و درین قول
رعایت مذہب امام اعتبار دارد نہ مذہب ماموم و برین قول اند جعفری و محققان
ہر مذہب بمنزلق و مفہوم و امین است مذہب منصور و امین است مختار
مسطور انتہی اور یہی ایفاظ النیام میں مرقوم ہے آنکہ از حقیقہ بر جو از اقتدا
نیز بسیار اند منبع علوم دینی و مجمع معارف یقینی شیخ محی الدین ابن ابوسفیان
الرومی الابدینی قدس سرہ در رسالہ خود کہ در باب اقتدا بمخالفت مذہب
نزد ذکر جو از اقتدا بمخالفت علی الاطلاق گفتہ کہ شیخ ابو بکر رازی ہمین قول فتنہ
و تحقیق ابن الہمام از شیخ خود شیخ سراج الدین الشیر قناری الہدایہ نقل فرمود
کہ از معتقد قول شیخ رازی بود تا آنکہ وی انکار کرد کہ فساد نماز بسبب اقتدا
مذکور از متقدمین مروی باشد و ترجیح دادہ اند بعض فضلاء قول شیخ رازی
را و تبعیت کردہ اند شیخ سراج الدین را بنا بر قوت دلیل او و وضوح بیان
او انتہی مختصراً اور شاہ ولی اللہ رحمہ انصاف فی بیان سبب الاختلاف
میں لکھتے ہیں قد کان فی الصحابة و التابعین و من بعدهم من یقولون بفساد

١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

١٩٩
 ٢٠٠

١٩٩
 ٢٠٠
 ٢٠١
 ٢٠٢
 ٢٠٣
 ٢٠٤
 ٢٠٥
 ٢٠٦
 ٢٠٧
 ٢٠٨
 ٢٠٩
 ٢١٠
 ٢١١
 ٢١٢
 ٢١٣
 ٢١٤
 ٢١٥
 ٢١٦
 ٢١٧
 ٢١٨
 ٢١٩
 ٢٢٠
 ٢٢١
 ٢٢٢
 ٢٢٣
 ٢٢٤
 ٢٢٥
 ٢٢٦
 ٢٢٧
 ٢٢٨
 ٢٢٩
 ٢٣٠
 ٢٣١
 ٢٣٢
 ٢٣٣
 ٢٣٤
 ٢٣٥
 ٢٣٦
 ٢٣٧
 ٢٣٨
 ٢٣٩
 ٢٤٠
 ٢٤١
 ٢٤٢
 ٢٤٣
 ٢٤٤
 ٢٤٥
 ٢٤٦
 ٢٤٧
 ٢٤٨
 ٢٤٩
 ٢٥٠
 ٢٥١
 ٢٥٢
 ٢٥٣
 ٢٥٤
 ٢٥٥
 ٢٥٦
 ٢٥٧
 ٢٥٨
 ٢٥٩
 ٢٦٠
 ٢٦١
 ٢٦٢
 ٢٦٣
 ٢٦٤
 ٢٦٥
 ٢٦٦
 ٢٦٧
 ٢٦٨
 ٢٦٩
 ٢٧٠
 ٢٧١
 ٢٧٢
 ٢٧٣
 ٢٧٤
 ٢٧٥
 ٢٧٦
 ٢٧٧
 ٢٧٨
 ٢٧٩
 ٢٨٠
 ٢٨١
 ٢٨٢
 ٢٨٣
 ٢٨٤
 ٢٨٥
 ٢٨٦
 ٢٨٧
 ٢٨٨
 ٢٨٩
 ٢٩٠
 ٢٩١
 ٢٩٢
 ٢٩٣
 ٢٩٤
 ٢٩٥
 ٢٩٦
 ٢٩٧
 ٢٩٨
 ٢٩٩
 ٣٠٠

کہ ایک مسجد میں عید کے روز بایں جو ذکر تہنیت کے جماعت نماز عشریہ و جماعت اہل تسنن
 ہر دو مجتمع ہوئیں پہلے نماز اتنا عشری نے عید کی ٹہری بعد ان کے اہل تسنن کی جماعت
 پڑھا اب ایسی صورت میں نماز اہل تسنن کی ہوئی یا نہیں سوال دیگر یہ ہے کہ ایک مسجد
 میں دو فرقہ جماعت نماز عید کی درست ہے یا نہیں مع تفصیل روح الامری عبارت کتاب
 کے تحریر فرمائیے فقط

ہو المصنوب ظاہر عبارات فقہیہ سے معلوم ہوتا ہے کہ نقد مانع بطلاناً جائز ہے
 خواہ دو موضع میں ہو خواہ ایک موضع میں جیسا کہ طحاوی جو اشی مرقی الملح
 میں لکھتے ہیں لو قد سجد الفوات مع الامام علی ادراكه مانع غیر فعل للاتفاق علی
 جواز نقد ہما انتہی بناء علیہ صورت مسئلہ میں نماز اہل تسنن کی ہو گئی والہ اعلم

حرمہ الراجی عفوریہ القوی بالاحسان محمد عبدالحی بن جابر الدین زبیر علی بن جابر

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین اس مسئلہ میں کہ جمعہ
 روز بعد فرض کے چار رکعت آخری ظہر اس نیت سے پڑھے کہ یہ چار رکعت بھی روزہ
 اور جو کوئی اسکے پڑھنے سے منع کرے یا فرض کہنے میں منع کرے تو اس سے منع کرنا
 کو گناہ اور ملہ اور لاندہ ہے کہ تو اس کے لئے کچھ گناہ ہے یا نہیں اب امید ہے علی
 دین سے بدلیل قرآن و حدیث زبان اردو میں صاف صاف بیان فرماویں۔

بیّنوا تو جسد واعند رجیم

ہو المصنوب اس بار میں فقہاء مختلف ہیں ایک جماعت فقہاء کی بعد ادا ی فرض جمعہ
 چار رکعت کو نیت آخر ظہر اور رکعت و لم اصل بعدہ احتیاطاً تحسن لکھتے ہیں ہوجے کہ
 تعریف مسرین جو شہر اکبر و وجوب جمعہ سے خفیہ کے نزدیک ہے اختلاف کثیر واقع ہے
 اور بعض ہمدان موافق بعض تعریفات کے بعض نہیں ٹہرتے ہیں اور یہی ہوجے سے کہ ایک
 میں نقد و جمعہ میں اختلاف ہے اگرچہ صحیح جواز نقد وہے خزانہ الروایات میں ہے

۱۰۸
 در روز جمعہ اگر کسی نے نماز عید کی نیت سے چار رکعت پڑھیں تو اس سے منع کرنا گناہ ہے یا نہیں

الغنائد

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

ہو المصوب اس باب میں علمائے چند مسلک ہیں ایک مسلک تاویل کہ استوار ہے
 استیلاء وید یعنی قدرت و وجہ یعنی ذات ہے و علیٰ ہذا القیاس اور یہی مختار
 اکثر متاخرین متکلمین کا ہے دوسرے مسلک تشابہ فی المنہ و فی الکیفیۃ تیسرے مسلک معلوم
 المنہ تشابہ الکیفیت اور حق ان میں مسلک ثالث ہے اور یہی مذہب صحابہ و تابعین
 و ائمہ مجتہدین و محدثین و فقہاء اصولیین محققین ہے شیخ الاسلام ذمہبی سیر النبی
 میں ترجمہ قتیبہ بن سعید میں لکھتے ہیں ہر دی غیر واحد عن ابی العباس السراج فقال
 سمعت قتیبہ یقول ہذا قول ائمہ الاسلام و اهل السنة و الجماعة ان ربنا عز وجل
 علما العرش انتہی اور ترجمہ علی بن المدینی میں لکھتے ہیں قال اکثر العلماء ان اللہ علی
 العرش انتہی اور ترجمہ اسحق بن راہویہ میں لکھتے ہیں قال حرب الکرمانی قلت کافحاً
 ما نقول فی قوله تعالیٰ ما لیکون من نحوی ثلثۃ اے ہو را بے شک کہ نقول قال
 ما لکنت فہو اقرب الی اللہ و ہو بائن من خلقہ انتہی اور ترجمہ زری میں لکھتے ہیں کہ
 قال محمد بن اسمعیل سمعت النبی یقول لا یصح لاحد التوجیہ حتی یعلم ان اللہ علی
 عرشہ انتہی اور ترجمہ ابو حاتم رازی میں لکھتے ہیں قال ابو حاتم مذہبنا و اخیانا
 اتباع رسول اللہ و اتباعہ و نقصد ان اللہ علی عرشہ لیس کثلہ شیء و ہو اسمع
 البصیر انتہی اور یہی ذمہبی کے کتاب العرش میں اس قسم کے اقوال کہ جسے یہ ثابت
 ہوتا ہے کہ حق جل شانہ فوق العرش ہے بلا کیف صمد ہا صحابہ اور تابعین اور فقہاء و
 محدثین سے نقل کیے ہیں اور ائمہ مذہبیہ و فوقیت رب پر وال ہیں یہی فکر کی ہیں اور
 ابو بکر الساجی حنفی تہذیب میں لکھتے ہیں مثل منہج عن الامام مالک عن قولہ تعالیٰ الرحمن
 علما العرش استوی کیف استوی فقال لہ الاستواء غیر محمول و الکیف غیر مقید
 و الايمان به واجب و السؤال عنه بدعة و ما انک الا مضاک ذامرہ فاذا هو
 جعفر بن صفوان و قال ابو مطیع البلیغ سئلت ابا حنیفۃ فیمین قال لا ادعہ این ائمہ

[illegible]

لا یوصف الله بالوجه والید بل الراد بالوجه الرضا والذات ومن الید القدرۃ
 او القوۃ او النعمۃ فقال المصنف بل الله یوصف بصفة الوجه والید مع تزیینہ
 عن الصوۃ والحدیث ان الوجه الی صفات الکمال المشاہد ان من لا وجه ولا ید لیس انصافا وهو متوجہ
 بصفات کمال فیوصف بها ایضا لان اثبات کیفیۃ مستحیل فیتشابه بصفة فیمثلہ علی شفا
 حقیقۃ من غیر اشتغال بالتاویل انتہی اور ابو شکور تمیز میں کہتے ہیں قال
 بعضهم ان الله موجود فی کل مکان وهو صنف من المخصوصۃ وأحقوا بقوله
 فقال هو الذی فی السماء الله وفی الارض الله وقوله وهو الله فی السموات و
 فی الارض وقوله ان الله مع الذین اتقوا وقوله ما یمکن من حیثی ثلثۃ
 الا هو رابعهم والحوار ان معنی الایۃ الاولی ان الله اهل السماء واهل
 الارض والایۃ الثانیۃ تدبیرہ فی السموات والارض ومعنی الایۃ الثانیۃ
 انه معہم بالنصرۃ ومعنی الرابعۃ انه سہیح بمقالتہم بصیر بافعالہم و
 لقول ان الله لو کان فی کل مکان یودی ان یمکن ان یمکن فی اقوالہ الدواب والکائنات
 النساء والاماء وهذا کیف تفسیر انتہی ان عبارات سے معلوم ہوا کہ ہر صنف
 وغیر صحابہ ائمہ وغیر ائمہ حنفیہ وغیر حنفیہ سب کا یہ ہے کہ حق جل شانہ کی فوقیت
 عرش پر وید ووجہ وغیرہ صفات بلا کیف ہیں اور تاویل کرنا ان سب کے اسم
 نہیں ہے نہ تاویل کا ہر فہم ہر ہے کہ جب محمد نے اس قسم کی آیات
 و احادیث سے خیال تجسم کا کیا علما نے اس کے الزام واسکات کے واسطے
 تاویل کرنا شروع کیا نہ اس غرض سے کہ یہ معنی باول مراد ہیں بلکہ اس غرض
 سے کہ شبہہ تجسم دفع ہو جاوے الیٰ حاصل آیات فوقیت و استواء وید ووجہ
 وغیرہ سنت معانی ظاہرہ پر محمول ہیں اور کیفیات ان سب کے محمول ہیں اور
 اس میں تجسم ہی لازم نہیں آتا ہے کیونکہ جب کیفیت محمول کسی کی اور خوا

٥١٧

من حدیث جابر بن عبد الله عن أنس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم
من أدل الليل وأوسطه وآخره وانتهى وتوجه إلى السما خرج به الجارى ومسلم
وغيرهما وجميع أحاديث قنوت وتركه ورتب سنن وغيره مروى أنه دلالات به
وأنه دلالات به

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ

سوال دوم نماز تراویح و تہجد یک نماز است یا علحدہ و چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مع وتر تراویح باول شب خواند بعد ازان بر آن تہجد برخاستن ازان حضرت صلی اللہ علیہ وسلم قولاً یا فعلاً ثابت است یا نہ ؟

هو المصنوب ازان حضرت صلى الله عليه وسلم ادا کردن قیام رمضان که عز
به ترک و است بدو طریق مرویت یکی مقدار است رکعت بدون جماعت قال ابن
کان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي في رمضان في غير جماعة عشرين
والبواخر جابن ابی شیبہ و عبد بن حمید و البغوی فی معجمه و الطبرانی و البیہقی

سند این روایات ضعیف است چنانچه تفصیل آن در ماله و راعلیه در رساله
فیه احیاء سننه سید الابرار ساخته ام زلیلی در تخریج احادیث هدای می نویسد
هو معلول بابی شعبة ابراهیم بن عثمان جد الامام ابی بکر بن شعبة و هو متفق
علی ضعفه انتهى دوم مقدار هشت رکعت و سه رکعت و تر با جماعت و این طریق
از آنحضرت صلی الله علیه و سلم بخبر مشرب در شبی دیگر منقول نگاشته و بسبب
خوف اقراض قیام لیل بر امت بنظر شفقته اهتمام آن فرموده عن عائشة ان
رسول الله خرج من خوف الليل فصلی فی المسجد فصلی بصلوته ناس فاجتمع
الناس يتحدثون بذلك فاجتمع اکثرهم فخرج فی الليلة الثانية فصلوا بصلوة
فاجتمع الناس يذكرون فكثر اهل المسجد فی الثالثة فخرج فصلوا بصلوته فاما
كانت الليلة الرابعة عجز المسجد عن اهلها فلم يخرج اليهم حتى خرج لصلوة الفجر

[illegible]

چنانچه در سحر راتنه شرح کنزالذائق می گوید مروی الطبرانی مرفوعاً لا بد من صلاة
 بلیل ولو حلب شاة وما كان بعد صلاة العشاء فتوم من الليل وهو يفيد
 هذه السنة تحصل التفضل بعد صلاة العشاء قبل النوم انتهى پس بر
 این طائفه در بودن آن عین تعبد مضائقه نخواهد بود و بعضی تعبد را مقید به
 النوم میسازند در تلخیص الجبریت قوله ای الزانی التعبد يقع على
 الصلوة بعد النوم واما الصلوة قبل النوم فلا یسعی تعبد اسواه ابن خثیمه
 من طریق الاصحیح عن کثیر عن الحجاج بن عمرو قال بحسبنا حد که اذا قام من الليل
 یصلی حتی یوجز الله انما تعبد انما تعبد انما یصلی الصلوة بعد رقدته ثم الصلوة
 بعد رقدته ثم تلك كانت صلوة رسول الله ﷺ فيه ابو صالح كاتب الليث
 وفيه لين وسماه الطبرانی في اسناده ابن طهيرة انتهى پس برین تقدیر نماز راتنه
 که قبل نوم بوده از تعبد شمار کردن محل تا مل خواهد بود و بهر تقدیر در شبها
 که آن حضرت در آن تراویح بجا می آید اگر دند او اگر در نماز تعبدی سواي آن تراویح
 مروی نشده و ممکن است که در شبها هم تراویحی در بعد قدری از نوم ادا فرموده باشد
 و در شب سیوم نماز تراویح را آن قدر مطلقاً در مودند که وقت القضاء سحر رسیده
 والله اعلم و علیه اتم

سوال سوم اگر کسی بعد اداي تراویح و در باول شب چنانکه عادت این دیار است
 بآخر شب تعبد بخواند مخالف سنت خواهد شد یا نه
 هو للصلوب اگر چه از آن حضرت صلی الله علیه وسلم تطویل تراویح تا ثلث
 ونصف حتی تودت سحر ثابت شده و در آن شبها ثبوت تعبد مفایر مروی نگشته
 لیکن معتد اعمد آن هم خصوصاً بالشب اول و دوم مروی نگشته درین صورت
 همچو کس که بعد اداي تراویح و در باول شب تعبد بآخر شب ادا سازد

[illegible][illegible]

كتاب المجلد

حقیر و مسعود و توفیق ثلاث کونزالہ مار و اما فتعقل امر بعدہ الہی و اللہ اعلم
 حرر ہذہ الاجوبۃ الاربعۃ لہذہ الاسئلۃ الاربعۃ ابو الحسنات محمد عبدالحی شہید
 عن ذنبہ الجلی و الخفی و

محمد شہید
 ابو الحسنات

استفتا کیا فرماتے ہیں علمائے دین اس مسئلہ میں کہ ہندو نے زر قرض منہ
 دستاویز جس میں جائیداد غیر منقولہ مستغرق ہے یا فتنی اپنا ذمہ زید وغیرہ ایسے
 سپر نا بالغ کے نام بتقر ایک شخص سربراہ کار و ولی کے اس عبارت سے وہیہ بلایا
 کیا کہ زر قرض منہ رجہ دستاویز کو وہیہ کرتی ہوں اور نہ یہ تیری ہوں قبضہ و تحفظ
 اپنا اس سے اٹھالیا اور اس دستاویز میں ولی کو اختیار وصول زر مذکور کا
 وراثت کے حکم سے اصل میں پرورش و تعلیم نابالغ کا دیا اور یہی لکھا کہ اگر سپر مذکور فوت
 ہو جاوے تو فیما بین اختران اہل کیم جو اس وقت زندہ و قلم پر ہوں فیما بین
 مجتہد مساوی تقسیم ہو تو اس صورت میں دستاویز نہ تو وہیہ مستحور ہوگی یا اگر
 اگر وہیہ نامہ متصور ہو تو ایسے وہیہ سے وہیہ کو اختیار نسخ کا ہو گا یا نشین اور
 تو مغایر ایک مسلمان نابالغ کے لئے جائز یا نہیں

ہو المصوب چونکہ وصیت عبارت ہے اس تملیک سے جو مضاف ہے
 الموت ہو جیسا کہ تنویر الابصار میں ہے ۷ تملیک مضاف الی ما بعد
 اور عبارت وہیہ نامہ میں صاف لفظ وہیہ و اعطاء بغیر اختاف بعد موت
 ہے بنا علیہ یہ تحریر وہیہ نامہ متصور ہوگی لیکن چونکہ یہ تملیک دین غیر
 ایسے وہیہ سے اختیار رجوع و نسخ وہیہ کا ہو گا جب تک کہ موہوب لہ اس دین
 نمودی و رفخار میں ہے و اما تملیک الدین ص غیر من علیہ الدین فان امر لا
 یقضیہ صحت الرجوع علی الہیۃ العین استی رائتار میں ہے و ہذا لا یلزم الا
 اذا قضی و لا الرجوع قلمہ لہ متعہ حیث کان بحکم النبیۃ عن القیص انت علی

ادعایہ و تملیک قاضی جاری ہو کر سربراہ کار و ولی کے نام بتقر ایک شخص سربراہ کار و ولی کے اس عبارت سے وہیہ بلایا کیا کہ زر قرض منہ رجہ دستاویز کو وہیہ کرتی ہوں اور نہ یہ تیری ہوں قبضہ و تحفظ اپنا اس سے اٹھالیا اور اس دستاویز میں ولی کو اختیار وصول زر مذکور کا وراثت کے حکم سے اصل میں پرورش و تعلیم نابالغ کا دیا اور یہی لکھا کہ اگر سپر مذکور فوت ہو جاوے تو فیما بین اختران اہل کیم جو اس وقت زندہ و قلم پر ہوں فیما بین مجتہد مساوی تقسیم ہو تو اس صورت میں دستاویز نہ تو وہیہ مستحور ہوگی یا اگر اگر وہیہ نامہ متصور ہو تو ایسے وہیہ سے وہیہ کو اختیار نسخ کا ہو گا یا نشین اور تو مغایر ایک مسلمان نابالغ کے لئے جائز یا نہیں

خواهد شد و برین تقدیر دو شنبه اول ربیع اول تاریخ دوم و دو شنبه دوم هم خواهد
 و اگر هر سه ماه مختلف باشند پس از دو حال خالی نیست یا غره محرم بروز جمعه باشد یا بر
 شنبه بحساب نقصان و نیمه یکمال آن چه غره اش اتفاقاً بروز پنجشنبه بوده پس اگر
 غره محرم جمعه باشد از دو حال خالی نیست محرم کامل گرفته شود و صفر ناقص بالعکس بر تقدیر
 اول غره صفر یکشنبه و غره ربیع دو شنبه می شود و بر تقدیر دوم غره صفر شنبه
 و غره ربیع دو شنبه می شود و بر دو تقدیر دو شنبه اول ربیع غره و دو شنبه دوم شنبه
 خواهد شد و اگر غره محرم بروز شنبه گرفته شود پس اگر محرم کامل و صفر ناقص گرفته شود
 غره صفر بروز دو شنبه و غره ربیع بروز سه شنبه می شود و بعکس آن غره صفر بروز
 یکشنبه و غره ربیع سه شنبه می شود و بر دو تقدیر دو شنبه اول ربیع هفتم و دو شنبه
 دوم چهاردهم خواهد شد و مساوی این احتمالات احتمالی در عالم وقوع نیست که
 دو شنبه دو از دهم ربیع اول ساله هجری که سال وفات نبوی است مستقیم باشد
 محققین درین باب مختلف شده اند بعضی بر بجر و اشکال کفایت کرده اسرار
 چنانچه امام باقری در تاریخ خود مرآة الجنان می نویسد قلت فیما قبل الله توبی الثانی
 عشر منه اشکال من اجل الله صلی الله علیه و سلم و کانت ثقته بالجمعة فی السنة
 العاشرة اجماعاً فاذا کان كذلك لا یتصور وقوع یوم کلا منین تانی عشر ربیع الاول من
 السنة التي بعد ها و ذلك مطرد فی کل سنة یتصور الوقفة قبله بالجمعة و علی ما یقتضی
 من تمام الشهور و نقصانها و تمام بعضها و نقصان بعضها و بعض تقدیر کمال هر
 ماه اختیار کرده تاریخ وفات سیزدهم را مرجع ساخته چنانچه ابن رجب و مشق و رطاب
 المعارف می نویسند اختلفوا فی تعیین ذلك الیوم من الشهر فقیل کان اوله و قیل
 کان ثانیه و قیل تانی عشر و قیل ثالث عشر و قیل خامس عشر و المشهور من
 الناس انه کان تانی عشر و قد رخص ذلك السخیل و غیره بان و قیل

[illegible]

غره ذی حجه بروز جمعه شده باشد و به تکمیل هر سه ماه غره ربيع در سلسله روز خجسته شده
 باشد برین تقدیر البته دوازدهم بروز دوشنبه واقع خواهد شد لیکن برین تلقی لازم
 خواهد شد که چار ماه متوالی بدرینه کامل حساب کرده شده باشند چه در فتح الباری و
 ارشاد الساری و غیره ترویج صحیح بخاری مفسر است که غره ذی القعدة سنه در
 مدینه بروز چهارشنبه بوده و آنحضرت صلعم صحابه برای حج بروز شنبه تاریخ
 و پنجم ذی القعدة از مدینه روانه شدند و در اثنای راه هلال ذی حجه تاریخ ۲۹ ذی القعدة
 بروز چهارشنبه دیده شد پس اگر بحساب کمال ذی القعدة هلال ذی حجه بروز خجسته
 در مدینه شده باشد غره بروز جمعه قرار داده خواهد شد و به تکمیل ذی حجه غره محرم و
 یکشنبه و به تکمیل محرم غره صفر بروز سه شنبه و به تکمیل صفر غره ربيع بروز چهارشنبه
 خواهد شد و هذا وان کان نادراً الوقوع لکنه لیس بخارج عن حیر الامکان
 تقدیر بروز چهارشنبه سیم صفر خواهد بود نه بستم و بستم صفر باجمه بودن
 صفر بروز چهارشنبه و بودن دوازدهم ربيع و روز دوشنبه بوجه من الوجوه
 نمی تواند شد و در تاریخ سعید محمد گارز و فی می نویسد ابتداء مرضه فی اواخر صفر
 للیلین بقیة من صفر یوم الاربعاء و قبل للیلۃ و قبل فی اواخر الاربعة الاول
 انتهى و در تاریخ خمیس میگوید فی هذه السنة کانت سیرة الامامة الى اهل
 کانت یوم الاثنين لاربع لیال یقین من صفر فلما کان یوم الاربعاء بدت من
 رسول الله و روی انه ابتداء به صدام فی اواخر صفر للیلین بقیة من صفر
 یوم الاربعاء و قبل للیلۃ و قبل بل یفتقر الاربعة الاول و فی الوقایع مرضه بقیة
 یقین منه و ذکر الخطای ان ابتداء یوم الاثنين و قبل السید
 و قبل الاربعاء قاله الحاکم انتهى از مجموع اختلافات برخدا و صفا و روح ماکر علی کرد
 لازم است و الله اعلم حرره الراعی عفوره القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی

نہیں ہے بلکہ نہ نکاح کر کے سوال ہو کہ کسی شخص کی مشکوٰۃ نہ اگر شرک کیا ہو
 کفر تو نکاح ٹوٹ جاتا ہے یا نہیں رتہ بدوٹ جاسنے کے قویہ کرنے سے مثل
 ایمان کے خود کرتا ہے یا نہیں خود کرتا ہے یہ نکاح کی ضرورت پڑتی ہی ہوتی ہو
 ہو المصوب جواب سوال اول نکاح صحیح ہو گیا اور زید وطن کرنے سے پہلے
 نکاح کے گنہگار نہیں ہوا اور اب حاجت تجدید نکاح کی نہیں ہے رد المحتار میں
 و صحیح نکاح حیلہ مرزا زائد تھا وقال ابو یوسف لا یسقط والفتویٰ علی قولہما کما فی
 القیستانانی انتہی اور رد مختار میں ہے لو نکحہا الزانی حل لہ و ظہر ہا اتفاقاً انتہی
 جواب سوال دوم اس عورت نے اگرچہ بوقت نکاح قبول نہ کیا لیکن جب شوہر کی
 مجامعت و خلوت پر بلا اگرہ راضی رہی وہ نکاح جائز ہو گیا بجز رائق میں ہے لہذا
 برضاہا اہل یاقون اجازۃ عدی اں عند الحاکمۃ انتہی اور رد المحتار میں ہے
 لا تمکن من الوطی کالاترانتہی اور جب نکاح جائز ہو ابد نفوت شوہر کے
 عدت واجب ہوئی اور قبل گذرنے ایام عدت کے جو اس نے نکاح کر لیا
 فاسد ہو گیا اب اس نکاح کا فسخ کرنا دونوں پر اور شوہر ثالی کا ایسا الفاظ کہنا جس
 مضمون ترک کا سمجھا جاوے جیسے ترک کیا یا خلیت سیدیاک واجب ہے اور
 بعد اس فسخ کے عورت پر لازم ہے کہ عدت مثل عدت طلاق کے بیٹے و مختار
 میں ہے و کل واحد منها منعتہ دخل بھا اذ لا فی الاصل خر صیاحن المعصیۃ
 بل یجب علی القاضی التفریق بینہما و تجب للعدۃ بعد الوطی لا للخلوۃ لا لطلاق
 کہ للحدوت من وقت التفریق او متارکۃ الزوج انتہی اور رد المحتار میں ہے انتہی
 فی باب المہران الدخول فی السکاح الفاسد موجب للعدۃ و مثل لہ فی الوجوب بالزوج
 بلا تشہود و بکام المعتمدۃ انتہی مخلصاً بعد تمام عدت کے پھر شوہر ثالی کو اختیار
 تجدید نکاح کا ہے اور عورت کو اب عدت موت شوہر اول کی بسبب تہادی ایام

از حضرت صاحب الجواز حضرت مولانا محمد امجد علی صاحب الدارالعلوم دیوبند

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	۲۹	۳۰	۳۱	۳۲	۳۳	۳۴	۳۵	۳۶	۳۷	۳۸	۳۹	۴۰	۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰	۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰	۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰	۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

Handwritten text in Arabic script, likely a continuation of the manuscript's content.

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible]

این کتاب در بیان فضیلت و کمالات حضرت علی علیه السلام است و در هر باب از فضایل او مذکور است و در آخر کتاب نیز در بیان کمالات او آمده است و این کتاب از کتب معتبره است و در هر باب از فضایل او مذکور است و در آخر کتاب نیز در بیان کمالات او آمده است و این کتاب از کتب معتبره است

والاخر ازاو الرقص والتصديق وان قال ذلك ان صدرت من الذكر في حالة الطرب
والخروج عن حيز الاختيار وعلية الشوق غلبت اخرته عن حيز القوة فهو في ذلك معذور وغير
طاهر واما كتاب هذه الامور مع الاختيار فلا يجوز له الشروع ولا يرخص لهذه الامور
قال في نصاب الاحتساب للسماي الحنفى لا يجوز الرقص والسماع ومن اباحت
من المشايخ ذلك للذين صادرت حركاته حركات لا تدعش في نه ليس له ايضا في
الشروع حصنة وذكر في العوائق انه لا يليق بمصوب المشايخ الذين يقتدى بعضهم
يشبه الهوانى وفي الامتناع في احكام السلع الجعفر بن ثعلب الا وسوى الشافعي
ذهب طائفة الى التفرقة بين ارباب الاحوال الذين يقومون بوجد فيجوز لهم
ويكون لغيرهم وهذا اما ورد في الاستاذ ابو منصور و اشار اليه القاضي حسين في
تعليقه والقرالى في الاحياء انتهى وفي تبني الشيطان مخمير كتاب ابن القيم
المسمى بافاة الامعان عن معاصم الشيطان قال ابن عباس كانت قرنين يطول
بالبيت امرأة ويصفرن ويصفقون وقال مجاهد كانوا يعادضون النمل
الطوان ويصفرن ويصفقون يخلطون عليه طواقه وعلوته فامتنعوا عن
الله بالصغير والتصديق اشياء النوع الاول والمخلطون به على اهل الضلالة والذ
والقرأة اشياء النوع الثاني انتهى وفيه ايضاً شرح الله التصديق للرجال عند
الحاجة في الضلالة بل امر وبالعدول الى التسميم فكيف اذا اغتواوه الى الحاجة
وفي الدررة المنيقة شرح الجواهر المنيقة والبرازية ورد المختار وغيره من كتب الحنفية
الرقص والغناء الذي يفعلونه متصوفة زماننا عند الذكر احرام انتهى في الاحكام
في هذا البحث لم يزل يشرح في كتب الفقه والحديث وفيما ذكرناه كفاية لارباب البصيرة
وانما علم بالصواب حرره الراعي عفور به القوي ابو الحسنات محمد عبد الحى شجاع
عن زينة الحل والنفقة

[illegible]

اور استغفار اور درود و دعا کو نسل استغفار مخلوقات کے تحت ہیں یہ مذہب مردود ہے
والتفصیل بعد ہی بظاہر و فیما ذکرنا کفایت و اللہ اعلم حررہ الراجی خضر
ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبد اللہ بن تاج و اللہ عن ذنبہ الجلی و الحنفیہ دۃ دۃ

۱۵۹
استغفار زیادہ کہتا ہے رب العالمین کی ذات پاک کو کسی جگہ میں معین نہیں
کہہ سکتا کہ عرش پر ہے یا زمین پر یا آسمان میں اور اسکے خلاف عقیدہ کرنا خلاف
عقیدہ اہل سنت ہے ذات پاک اور اسکی بالکل مخلوقات کو اور اسکے از عرش تافرش
محیط ہے اور یہی عقیدہ اہل سنت ہے اور ہم نہیں کہہ سکتے اس بات کو کہ رب العالمین
پیمان یا وہان کہاں ہے کوئی جگہ ہم اسکی تعین نہیں کہہ سکتے اور ہر مخلوقات
کو از عرش تافرش اور رب اشیا کو پروردگار کی ذات و علم کے ساتھ نسبت واحد
البتہ کوئی سرفراز اور صفت سے اور کوئی دوسری صفت سے ممتاز نہیں آتا

فرق ہے اور رب العالمین کی کوئی جہت معین نہیں کہتا اور احاطہ
اور رعیت رب العالمین کی میں نہیں کہہ سکتا کہ کیسی ہے اور اسکی کیا معلوم
اور کیا اسکی مراد ہے فقط ایمان اس قدر ہے کہ جو کچھ رب العالمین کا ارادہ ہے
اویسی پر ایمان لائے اور یہی عقیدہ اہل سنت کا ہے اور محمدیہ کہتا ہے ذات
باری تعالیٰ بلا کیفیت خاص کر عرش ہی پر ہے نہ مثل جسم کے اور جسم کے کیونکہ
وہ جسم نہیں ہے اور باوجود عرش پر ہونے کے بذاتہ و علم و قدرت سبکو محیط
اور سب سے قریب ہے اور سب کے ساتھ جیسا اور سکولائق ہے بلا تشبیہ جیسا کہ
آفتاب فلک چارم پر ہے اور سب کے ساتھ ہے اور رب العالمین زمین و آسمان
میں نہیں ہے بلا تشبیہ جیسا کہ آفتاب زمین میں نہیں ہے اور ساتھ ہے البتہ
بطور و قدرتہ سب کا ایک طرح برابر دیکھتا اور جانتا اور مستقیم ہے اور جتنی صفات
اللہ تعالیٰ کی کتاب و سنت میں ہیں جیسے فوق العرش ہونا دیکھنا سننا جانا

اللہ تعالیٰ اعلم
وہو العزیز العلیم

[illegible]

من جبل التورید وهو ما من خلقه و ابدین شیئی فی ذلك قوله الرحمن علی العرش
استوی انتہی اور یہی اوستمین ہے قال السراج سمعت اباہی بن زہریہ یقول
دخلت علی طاهر بن عبد اللہ و عندہ مئذونین طمخہ فقال لی اقول ان اللہ یقول
کل لیلۃ قلت لو من بہ اذ انت لا تو من ان لا تساءل فی السماء لا یحتاج ان یسألہ
عن ہذا قلت ہذہ الصفات من الاستواء والنزول والایقان قد جعت بہ
التخصیص و یقال الخلف عن السلف ولم یعرضوا لہا یہ دلائل بل انکروا
علی من اول مع الایقان علی انہا لا تشبہ لغوی المخلوقین وان اللہ لیس کل شیء
شیء انتہی واللہ اعلم حررہ الراجی عفور بن القوی ابو الحسنات محمد عبد الحمید تجاویز

محمد عبد الحمید
ابو الحسنات

استفتا اطاعت زوجہ کو شوہر کی کسب و چاہیے اور اگر شوہر عورت
کو تنگ کرے کہ تم اپنے پوہنیرے یا میرے ہاں بیگے نہ سناستے تھو اور اس کے
کہتے ہوں کہ تم سبکے سامنے ہوا سوقت کیسی اطاعت کرے اور اگر زوجہ شوہر
سبکے گئی ہو اور وہاں سے شوہر کے مکان پر گئے کا قصد نہ کرے تو شوہر کفتیا
اور اس کے لائے کا ہے یا نہیں بیوا تو جہاں چاہیے وہاں
ہو المصوب زوجہ کو اطاعت شوہر کی جمیع امور شریعہ میں چاہیے شرح
شرعہ الاسلام میں ہے علیہا ان تطیع زوجہا فی ما ہو للشرعہ ولو امرھا
ان تنقل الحجر من جبل وان لا تخرج من بیتہ الا باذنہ انتہی اور جب عورت
سبکے سے نہ آئی ہو تو اس کو جبر شوہر لا سکتا ہے اور شوہر کی اطاعت و رباب
پردہ کے غیر محارم سے مقدم ہے رد المحتار میں ہے اللہ فی شئہ تھو یہ وہاں کیوں
لہ متفقہا عن کل عمل یؤدی الی تنقیص حقہ او حذرہ او الی شغلہا من بیتہ انتہی
واللہ اعلم حررہ الراجی عفور بن القوی ابو الحسنات محمد عبد الحمید تجاویز

و اگر شوہر عورت کو تنگ کرے کہ تم اپنے پوہنیرے یا میرے ہاں بیگے نہ سناستے تھو اور اس کے کہتے ہوں کہ تم سبکے سامنے ہوا سوقت کیسی اطاعت کرے اور اگر زوجہ شوہر سبکے گئی ہو اور وہاں سے شوہر کے مکان پر گئے کا قصد نہ کرے تو شوہر کفتیا اور اس کے لائے کا ہے یا نہیں بیوا تو جہاں چاہیے وہاں ہو المصوب زوجہ کو اطاعت شوہر کی جمیع امور شریعہ میں چاہیے شرح شرعہ الاسلام میں ہے علیہا ان تطیع زوجہا فی ما ہو للشرعہ ولو امرھا ان تنقل الحجر من جبل وان لا تخرج من بیتہ الا باذنہ انتہی اور جب عورت سبکے سے نہ آئی ہو تو اس کو جبر شوہر لا سکتا ہے اور شوہر کی اطاعت و رباب پردہ کے غیر محارم سے مقدم ہے رد المحتار میں ہے اللہ فی شئہ تھو یہ وہاں کیوں لہ متفقہا عن کل عمل یؤدی الی تنقیص حقہ او حذرہ او الی شغلہا من بیتہ انتہی واللہ اعلم حررہ الراجی عفور بن القوی ابو الحسنات محمد عبد الحمید تجاویز

فی عدتها فان كان شراً وجبها الذي تزوجها لم يدخل بها فرق بينهما ثم اعتدت
 ببقية عدتها من تزوجها الاول ثم كان الاخر خاطباً من الخطاب وان كان
 دخل بها فرق بينهما ثم اعتدت ببقية عدتها من الاول ثم اعتدت من
 الاخر ثم لا يجتمعان ابداً قال وقال سعيد بن المسيب لينا مشرها بما استحل منها
 انتهى عبارة المتن وعبارة الحق هكذا قوله لا يجتمعان ابداً راجعاً الى سياسة
 في حقها اجراء سرعة مبادرتيها اليه قبل القضاء عدتها وهذا ما تقدم به عمدة
 اهل العلم على انه محل لم يعد الخروج عن العدة قال محمد وبلغنا ان عمر رجع عن هذا
 القول الى قول علي ان الحسن بن عماره عن الحكمين عيينة عن مجاهد قال رجع عمر
 الى قول علي في التي تزوج في عدتها وذلك ان عمر قال اذا دخل بها فرق بينهما ولو
 يجتمعان ابداً واخذ صداقها فجعلها في بيت المال فقال علي لها صدقها بما استحل
 من فرجها فانه انقضت عدتها من الاول تزوجها الاخر ان شاء فخرج عمر
 قول علي رضا اب جوامر حضوره كذا فيك صاف صاف مدلل به برهان حق
 يا وے ارشاد ہو کہ بموجب اوسکے تعمیل کی جاوے یعنی اگر یہ نکاح ہی ہندہ
 کا ساتھ عمر کے جو بعد القضاہی عدت کے شوہر اول سے بطور تجدید ہو یا
 نہ صحیح ہو پر اب تفریق کر ائی جاوے اور اس تفریق کے عدت بیٹھے مثل طلاق
 کے بعد از ان تجدید نکاح کر ائی جاوے اور صحیح ہو گئی ہو تجدید نکاح قبول
 ثابت فرما کر مع دستخط و مہر خود مرحمت فرمائیے کہ میں صاف صاف لوگوں کو
 سمجھا دوں اور اس محنت کا اجر خدا سے لے لیے

علو المصوب عمر کا متار کہ صحیح ہو گیا اور بعد گزرنے ایام عدت
 کے جوامر سے نکاح کر لیا قبل گزرنے ایام عدت تفریق کے وہ نکاح صحیح ہوگا
 اس وجہ سے کہ عدت تفریق کی بہ نسبت دوسرے شخص کے واجب ہے نہ پسند

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

اوسکو قبضہ دین کا امر کیا اور اوسنے دین پر قبضہ کیا تو دین میں ہو گیا تو تملیک میں
 منتقل ہو گئی آہ اور جب یہ بات معلوم ہوئی تو اب اصل سوال کا جواب لکھا جا رہا ہے
 یہ کہ مذکور صورت مسئلہ میں باطل اور ناجائز ہے اور دستاویز مذکور یہ نہ نہیں
 اسلئے کہ یہ مذکور تملیک دین ہے غیر مدیون کو اسلئے کہ ہندو و اہل ہند نے زر
 قرضہ مندرجہ دستاویز جو دہی مدیون کے لئے اپنے بیٹے نابالغ کو مہ کیا ہے
 اور ایسی ہبہ کی صحیح اور جائز ہونے کے لئے یہ شرط ہے کہ وہاں ہبہ وادب رکھ
 دین ہو وہ بکے قبضہ کرنے پر صراحت مسلط کرے اور یہ شرط صورت مسئلہ میں موجود
 ہے بنا علیہ یہ مذکورہ باطل اور ناجائز ہے چنانچہ ایک عبارت در مختار کی اسی
 مضمون کی گزر چکی اور نیز در مختار میں ہے تملیک الدین من لیس علیہ الدین
 باطل الا فی ثلث حوالہ و وصیۃ اذا سلط ای المملک غیر المدیون علی قبضہ
 الدین فیعمہ حیث انہ اور رد المحتار میں ہے قوله ولا يجوز من غیر ای ای
 الدین من غیر من علیہ الدین الا اذا سلطہ علیہ واستثنی فی الاشیاء من ثلث
 ثلث صورہ اولی اذا سلطہ علی قبضہ فیکون وکیلا قابضاً للموکل ثلث صورہ ثانی
 الحوالۃ الثالث الوصیۃ الخ اور نیز در مختار میں ہے ومنع ما لو وصیت من ابنا
 ما علی ابیہ فاعتمد المصنف للتسلیط الخ وفی رد المحتار (قوله وما علی ابیہ ای
 وامرہ بالقبض بزایہ مدلی قوله للتسلیط ای اذا سلطہ علی القبض کما یشیر
 الیہ قوله ومنع الخ وفیہ ایضا فقول الشاح للتسلیط ای التسلیط عمہ لا حکما
 کما فیضہ السایحانی وغیرہ الخ اور نیز در مختار میں ہے فی الخانیۃ وحبث المملکۃ
 الصغیرۃ الذی من هذا الزوج الصحیح انہ لا یصح الہبۃ الخ اذا سلطت ولذا علی
 القبض فیہ و یصح ملکاً للولد اذا قبض الخ اور نیز در مختار میں ہے قال
 فی الجرح عن المیٹ ولو وصی بنالہ علی رجل وامرأۃ ان یتبضہ فقبضہ بآداب
 البتہ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

مذکور کا تعین ہو سکتا اور اسی سے معلوم ہوا کہ واہبہ بھی کہ نان نابالغ مذکور کی
 ہے ولی مال میں نہیں ہو سکتی اور مختار میں ہے الولی فی النکاح لا المال الغصبہ
 بنفسہ الخ اور زوال مختار میں ہے وقولہ لا المال فان الولی فیہ الالب و وصیہ بن الحد
 والقاضی فی ثانیہ فقطح الخ اور فصول عاویہ میں ہے ذکری فی باب المسمرة من مین
 مشر الخ کا وی ان الولایۃ فی مال الصغیر الی الالب و وصیہ ثم الی وصی و ضیہ فان
 مات الالب و لم یوص الی احد فاولایۃ الی الالب ثم الی وصیہ ثم الی وصی و ضیہ فان
 فان لم یکن فالقاضی و من یوصہ القاضی الخ اور نیز فصول عاویہ میں ہے لیس
 لغير الالب والمجد و صیہاں لایۃ التصرف فی مال الصغیر الخ اور نیز اوس میں ہے
 وللاب والمجد و صیہاں اجارۃ عبد الصغیر سائر اموالک و اموالہ فاما غیر ہوا
 مین الصغیر فی غیرہ لا یملک اجارۃ مال الصغیر لہ لیس لغير ہوا و لا
 فی مال الصغیر الخ اور نیز اوس میں ہے و ذکر فی ما ذون شرح الخ

الالب والمجد و صیہاں ما ذون الناض و وصیہ للصغیر فی القارۃ و لا
 ولا یجوز اذن الام للصغیر و اخیه وامہ لان ہوا لیس لہم ولایۃ التصرف
 فی مالہ فلا یكون لہم ولایۃ الاذن الخ اور ثالثاً یہ کہ واہبہ کا ولی مذکور کو تسلط
 ضربی کرنا عین موجب لکی نسبت تسلط صریح ہونا ممنوع ہے اور غیر مسلم غایۃ
 یہ ہے کہ تسلط مذکور موجب لکی نسبت تسلط حکمی ہوگی اور تسلط حکمی اس باب
 میں کافی نہیں تسلط صریح درکار ہے جیسا کہ عبارت مرقومۃ الصدقہ منقولہ در
 سے معلوم ہوا اور تسلط صریح بیان مفقود ہے پس شرط سخت و جوان ہے
 مذکورہ صورت مسئلہ میں مفقود ہے پس یہ مذکورہ باطل اور ناجائز ہے
 اگر یہ کہا جائے کہ صورت مسئلہ میں واہبہ کہ نان موجب لکی ہے اگرچہ وہ
 فی المال نہیں ہو سکتی لیکن جبکہ موجب لہ نابالغ ہوا اور نان کے عین میں

[illegible]

غیر مذکور کو ہے اور ایسے ہیہ کہ صحیح اور جائز ہونے کے لئے ہوا جب کا
 موجب کہ کو دین موجب کے قبضہ کرنے کا حصر اور حکم دیا نہیں ہے اور یہ شرط
 باعین فیہ میں مفقود ہے اور ولایت ولی مذکور کی متصور نہیں اور نہ توثیق
 و اہم کے صحیح اور نہ خود و اہم کی ولایت قبضہ میں کافی ہے جیسا کہ یہ سب
 وجوہ مذکورہ بالا سے معلوم ہوئے تو یہ سببہ یہ مذکورہ باطل اور ناجائز
 ہے اور جب یہ مذکورہ خود ہی باطل اور ناجائز ہے تو حاجت اوسے
 رجوع و عود کی نہیں اور اگر بالفرض یہ مذکورہ صحیح اور جائز ہے اور جب تک
 اس میں سے بدین وجہ کہ ہنوز قبضہ دین موجب پر نہیں ہوا ہے و اس سے
 اختیار رجوع اور عود کا حاصل ہے اور بدین حکم حاکم اور رضامندی یکدیگر
 کے رجوع اور عود کر سکتی ہے اس لئے کہ ایسی ہیہ میں بلکہ عام ہیہ میں جس میں
 موجب ہے موجب پر قبضہ کرے وہی موجب نہ اوسکی ملک ہو اور نہ
 اور نہ ہیہ لازم اور مستحکم ہوتا ہے اور جب تک ہیہ لازم اور مستحکم نہ ہو جائے
 اوس سے اختیار رجوع و عود کا بدین حکم حاکم اور رضامندی یکدیگر کے حاصل
 رہتا ہو کہ بدین عام موم کا وہ بلکہ بدین غیر مومین میں واجب کہ یہ ہی اختیار حاصل رہتا ہو کہ بدین
 کہ دین موجب پر قبضہ کرے موم کر دیکو فاضل خان میں دیکھئے ملک اللہ اذا قبض الہ اور اس طرح والہ من
 عن الثانیۃ کما نقلنا سابقا اور فتاویٰ عمادیہ میں ہے وفي بعض الکتاب الفقہ
 الموثوق علیہ ہبۃ الدین من غیر من علیہ الدین لا یحق لہ الا اذا سأل علی
 قبضہ و یدعی کالہ ولہبہ حین قبضہ ولا یستحکم لہ بالقبض لہ اور رد المحتار
 میں ہے قال بعض الفقہاء ولہذا لا یلزم لہ اذا قبض ولہ الرجوع قبلہ فامتنع
 حیث کان حکم النیابۃ عن القبض لہ اور نیز رد المحتار میں ہے قال فی کتب النیابۃ
 بحت ویکن وکیلا قابضا للموکل ثم لنفسہ و مقتضاہ عزہ عن التسلط

[illegible]

نو اسوائے کردہ این واپسہ کا قبضہ بجای نہ رہے کی قبضہ کے ہے اور واپسہ
 قبضہ بجای موہوب لہ کے قبضہ کے ہے جیسا کہ اوپر معلوم ہوا پس آن مندر کونین
 قبضہ بہ متحقق ہوا اور جب قبضہ بہ متحقق ہوا تو اب یہ کہ نہ کو تمام اور کامل ہو
 اور اس سے رجوع اور عود ناجائز ہوگا اور اگر جائز ہی ہو تو بدین حکم حاکم یا ضام
 یکم گر کے ناجائز ہوگا تو جواب اسکا یہ ہے کہ کسی صورت میں صورت مذکورہ سے
 قبضہ بہ متحقق نہیں ہوتا اسلئے کہ دستاویز مذکور موہوب نہیں ہے کہ اسکا
 قبضہ قبضہ بہ شصہ ہے بلکہ موہوب نہ قرضہ مندرجہ دستاویز جو ذمگی مدیونان
 اور زرقہ مذکور واپسہ کے قبضہ میں ہے نہ موہوب لہ کے قبضہ میں اور نہ از
 شخص کے قبضہ میں جسکو واپسہ نے ولی اسکا مقرر کیا ہے بلکہ اگر زرقہ مذکور ہے
 شخص مذکور کا قبضہ ہو گیا ہوتا جب ہی قبضہ بہ کے لئے کافی نہیں ہوتا اسلئے
 کہ شخص مذکور موہوب لہ کا ولی نہیں جیسا کہ سابقا معلوم ہوا اور اگر جو ذمگی
 مذکور کا قبضہ واپسہ میں ہونا یا موہوب لہ کا اوپر قبضہ کر دینا قبضہ نہ ہو
 دستاویز کے لئے کفایت کرتا تو جو وقت مدیون نے دستاویز مذکور لکھ کر دانستہ
 کو دیدیا تھا اور اوپر اسکا قبضہ کر دیا تھا تو یہی دستاویز مذکور کا دانستہ
 کو دیدینا اور اوپر اسکو قبضہ کر دینا ادای زرقہ دانستہ مندرجہ دستاویز
 لہی کفایت کرتا اور یہی ادائی زرقہ دانستہ سمجھا جاتا اور نیز مطالبہ ادائی
 زرقہ مذکور کا اون سے ساقط ہو جاتا اور کماتری اور جب ثابت ہو کہ کسی
 صورت میں صورت مذکورہ سے قبضہ بہ متحقق نہیں ہے تو وہ نہ کو نہ تمام اور
 نامکمل واپسہ کو اختیار رجوع اور عود کا ہے مذکورہ سے بلا حکم حاکم اور
 رضائے خودی یکم گر کے باقی رہا اگر یہ کہا جاوے کہ گو دستاویز مذکور موہوب
 یا اس کے ولی کا قبضہ کر دینا قبضہ بہ کے لئے مفید نہیں ہے لیکن حصول شرف

[illegible]

والله اعلم بالصواب

الحنفية ايضا تقض الافتاد به فان قول الصحابي ما لا يعقل بالراى فى حكم
الرفع عندهم فلا جرم جوز الحنفية ايضا الافتاد به فى موضع الضرر وتماما فى
جامع الرموز بعد ذكر مذهب مالك فلو افترق به فى موضع الضرر وتماما ينفى ان
لا اس به على ما اظن انتهى وذكر ابن رهبان فى منطوقه متاثره لوافته به فى موضع
الضرر وتماما يجوز انتهى ومثله فى سرائر المختار وغيره والله اعلم هذا مختصر الكلام و
التفصيل يستدعى بسطا بسيطا فى المرام وخير الكلام ما قل ودل حرة الراى
عفور بن القوي ابو الحسنات محمد عبد الحمى تجاوز الله عن ذنبه الجلى والحقه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible]

اور زیادہ تحقیق اس مسئلہ کی سرسے رسالہ الفلک المتعین میں آیا تعلق باصلاح
المرحم بالمرحومین میں موجود ہے واللہ اعلم حرره الراجی مفور بہ القوی
ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجوازللہ عن ذنبہ الجلی والحقی ۲۶۲

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شعبہ دین اس مسئلہ
میں کہ زید نے ایک قطعہ نوٹ اپنا پاس حرم کے اس غرض سے رکھ دیا ہے کہ عمر
منافع اور سکاڑیہ کو دیا کرے پس یہ منافع جائز ہے یا نہیں اگر نہیں ہے تو کیوں کیا
یہ بھی داخل سود ہے بینا التوجروا ۲۶۳

ہو المصوب بہ منافع صریح سود اور حرام ہے اس سبب کہ نوٹ اگرچہ ظاہر
کاغذ ہے لیکن بحسب استعمال وہ روپیہ ہے ہیو جب سے اگر کسی کا نوٹ مثلاً دس روپیہ
کا ہلاک ہو گیا تو مالک دس روپیہ ہلاک کرنے والے سے بہر لینا ہے نہ قیسم چھوڑ
اور سقد رکھنا کی کہ شاید دو ایک پیسا ہو پس نوٹ کا کہنا بعینہ روپیہ کا
اور اس سے منافع لینا حرام قطعی ہے واللہ اعلم حرره الراجی مفور بہ بعد
ابو الحسنات محمد عبدالحی تاجوازللہ عن ذنبہ الجلی والحقی ۲۶۴

استفتا انقلاب بخاس وغیرہ بطرف ذہب وفضہ کہ نتیجہ حکم کیا ہے
ممکن ہے یا نہ بینا التوجروا ۲۶۵

ہو المصوب علماء حکمت درین باب اختلاف دارند بعضے منحل شیخ و بعضے
و غیرہ قائل بافتنا عشر گشتہ اند لیکن دلیل قوی کہ مفید استحالہ باشد نزدشان
نیت و جمعی از ایشان قائل بامکان اند و ادلہ اقتباس را از شیخ پر کنند و اندر
کشف الثنون عن اسامی الکتاب و الفنون میں نوید حاصل ماذکرہ ای
فی شرح لامیۃ العجم ان الناس فیہ علی طریقین فقال کثیر منهم بطلان
منہم الشیخ الوعس ابن سینا بطلہ بمقدسات من کتاب الشفاء و التیمم

کتاب الوعس
نکیر تاریخ ۲۶ صفر و زیارت شریف و سبکداری

کتاب الوعس
از سہارنوی و سبکداری محمد عبدالحی تاجوازللہ عن ذنبہ الجلی والحقی

[illegible]

بالجملة العلم بالغیب امر فخر به سبحانه وتعالى ولا یستقبل الیه للعبادة والابادة
 منه والیام بطریق المعجزة والکرامۃ وارشاد الی الاستدلال بالامارات غیر
 یمکن فیه ذلک ولقد اذکر فی الفتاوی ان قول القائل عند زووجه حاله الفهر
 ای دائرته یکون مظرا مدعیاً علو الغیب لا بعلا مته کفر و ذکر الخفیة تصحیحاً
 بالکفر باعتقاد ان النبی صلی الله علیه وسلم یلم الغیب لمعارضة قوله تعالی
 قل لا یعلمون فی السموات والارض الغیب الا الله کذا فی المسائره انتهى ملخصاً
 وزین جزو زمان رسائل متعددہ درین باب تالیف شدہ و فتویہا نوشتہ آمدہ
 من شارح الاطلاع علی الدلائل فلیرجع الیہما و اللہ اعلم و علمہ اتم کتبہ و فی شریعتی اللہ
 صحیح الجواب عبد الصمد پشاور صحیح الجواب ذوالفقار صاحب الجواب سید محمد سیوانی
هو المصوب فی الواقع بمجہ اعتقاد کہ حضرات انبیاء و اولیاء ہر وقت
 ناظر اند و بہمہ حال بر بندار ما مطلع میشوند اگر جہ از بقید باشند شرک است جہ
 از مختصات حق جل جلالہ است کسی را در ان شرک نیست در فتاوی برادر
 تزوج بلا شہود و قال خدای در رسول خدای و فرشتگان را گوادہ کردم یکبارہ
 اعتقد ان الرسول و الملك یعلمان الغیب انتهى و نیز در زیر است و عن
 قال علماؤنا من قال ان ارواح المشاعین خاضعة لعلوہ یکبارہ انتهى واللہ اعلم
 حررہ الراجی عفوریہ القوی ابو الحسنات محمد عبد الحی سبحانہ عن ذنبہ الخیر
استفتا شہکبر جہا سئلہ سئلہ طلاق ائت علی ہر مے اگر جوہر دین کے ہیں
 پس انس صورت میں اگر کوئی زواج اپنی زوجہ کو بلفظ ہندی کہے کہ مجھے تجھ کو
 اور بہر زواج عرصہ سال یا دو سال تک نان نفقہ یا اور کسی طور سے پرسان حال
 زوجہ مذکورہ کا نہ تو ایسی حالت میں زوجہ پر طلاق واقع ہو گا یا نہیں
 سئلہ جبکہ زوج نے اپنی زوجہ کو گھر سے اپنے نکال دیا اور اب سطر و اب

مسئلہ اولی جوہر دین میں اگر کوئی زواج اپنی زوجہ کو بلفظ ہندی کہے کہ مجھے تجھ کو

اصطلاح کیا ہونگے اور اگر معنی تقویٰ لیے جاوین تو لفظ معلم شرعی فعلی شریعتی ہوگی
ترک شرع اور ان دونوں صورتوں میں کاتب اس نعمت کا تو ایک کسی گناہ کا یا دوسرے
کسی سوراخ میں ہو سکتا ہے یا زمین میں یا آسمان میں

پہلا صواب اس لفظ کے یہ معنی ہو سکتے ہیں کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 نے ہر خیر کی خیریت کو اور ہر شر کی شریت کو تعلیم کیا یا میں معنی اس لفظ کا اطلاق
 درست ہو گا مگر احتمال اس میں دوسرے معنی قبیح کا ہے کہ آپ نے اس کتاب شریف
 کی پس اطلاق ایسے لفظ کا خالی صورت ادبی سے نہیں واللہ اعلم حررہ الراجی عندہ
 برہم القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تبارک اللہ عن ذنبہ الجلی والحق

۱۔ فقہ کیا فرماتے ہیں علما ی شریع شریف اس مسئلہ میں کہ کوئی عرق
انگریزی جسمین ڈاکٹروں کے بیان سے شراب کا ملا ہونا معلوم ہوتا ہے یا اس
مقدار کہ جزا دہنی کا ہو سکے اور نشہ نہ لائے اور رنگ و بوی
مختلف ہیں ایسے کہ ناواقف کو شبہ میں ڈال سکتی ہیں اور مرہ او سکا تخ
معلوم ہوتا ہے واللہ اعلم شراب کا ایسی مرہ ہے یا کچھ اور خلاصہ یہ کہ تغیرات
نینون چیزوں کا کما حقہ ثابت نہیں ہو سکتا پس بیٹا ایسی دوا کا عندل شرع
درست ہے یا نہیں

ہو المصوب جس دو امین شراب کا ملنا اگرچہ ایک قطرہ ہی ہو یقینی بات ہے
ہو اسکا پینا حرام ہے واللہ اعلم۔ حررہ الراجی عفور بہ القوی بالחסنات
محمد عبدالحی تہا وناشد عن ذنبہ الجلی والحقی

۱۰۰
تفتت کیا فرماتے ہیں علمای دین متین اس مسئلہ میں کہ جب طرح
لازم توضیح کی قیام کے چھ حالت مذر میں درست ہے اس طرح نماز فاسل کی
جنب قیام کے چھ درست ہے یا نہیں

وچرم زنا از توبہ نصوح معاف میشود و اللہ اعلم حررہ الراجی عفو ربہ القوی
 ابو المحسنات محمد عبدالحی تجاؤز اللہ عن ذنبہ الجلی و الحنفی ۱۶۵

مسئلتا سوال چہ میفرماید علمای دین و مفتیان شیخ متین اندرین
 باب زید بابت قرضہ یکصد روپیہ از آن خود بنام بکر دعویٰ بعد الت نمود و بزبان
 و در آن مقدمہ بست پنج روپیہ خرچہ اسباب و محتسبات وکیل و غیرہ نیز زید
 دادنی افتاد و بوقت دیگری زر اصل و خرچہ جملہ یکصد و بست و پنج روپیہ مندرج
 دیگری گردیدہ پس زید را صرف یکصد روپیہ اصل گرفتن جائز است یا ز خرچہ
 بیوا توجہ و ا ۱۶۵

ہو المصوب زر خرچہ گرفتن شرعاً جائز نیست و اللہ اعلم حررہ الراجی
 عفو ربہ القوی ابو المحسنات محمد عبدالحی تجاؤز اللہ عن ذنبہ الجلی و الحنفی ۱۶۶

مسئلتا سوال اول تجارت چرم زیمجہ و غیر زیمجہ بلا دباغت در
 یا نہیں سب الارشاد ہر چہ ہر امام رحمۃ اللہ علیہم ارشاد فرماوین سوال در
 تجارت غلہ کیونکر حلال ہے اور کس صورت میں اطلاق حرمت ہے سوال سوم
 حیت خرید غلہ روپیہ کا دینا قبل در و زراعت کے بعد طے وزن کے درست ہے
 یا نہیں سوال چہارم زید نے بکر کو دو روپیہ دیئے اور غلہ کا دینا بوقت در
 زراعت کے بہ تعین وزن وقت معین قرار پایا کہ بلا تعین وزن بوقت معین
 نرخ بازار قرار پایا بکر زید کو غلہ تعین ملا اور بعد در و زراعت غلہ ہی کم وزن
 سے فروخت ہوا تو زید نے اسی حساب سے دو روپیہ کا تین خواہ چار بکر کی
 شرا کر اور اسکا مطالبہ کیا اس صورت میں اطلاق حلت سے ہجرت بیوا
ہو المصوب تجارت چرم کی بغیر دباغت کے حرام ہے اور تجارت غلہ ہر وقت
 درست ہے جب تک کہ کوئی معاملہ خلاف شرع نہ ہو آؤز واسطے خرید غلہ کے قبل

کتاب الدوا

کتاب الدوا

استحقاق ابعالی خدمت ملای دین و مفتیان شرع متین اینک
 کس نام خود که هدایت علی میداشت با هم اسمای شرکیه تبدیل نموده و این
 نهاد شخصی بران معترض شد که لفظ هدایت مشترکست بین معینین از اراکه الطریق
 و اتصال الی المطلوب و کذا لفظ علی بغیر الف و لام مشترکست بین اسماء الیه
 و حضرت علی کرم الله وجهه بحسب گفت که درین صورت تأیید اثبات مدعای مست
 چه هرگاه لفظ هدایت و علی مشترک شد بین معینین پس برین تقدیر چهار احتمال
 متحقق میشود یکی از آن از هدایت معنی اول و از علی الله جلشانه و دوم از هدایت
 معنی ثانی و از علی جل جلاله شیوم از هدایت معنی اول و از علی حضرت علی کرم الله
 وجهه چهارم از هدایت معنی ثانی و از علی حضرت علی پس سه احتمال اول خالی از
 شرعیه هستند البته احتمال رابع خالی از ممنوعیت نیست چه در جمله اسمای شرکیه
 مفهوم میشود پس هر اسمی که ذکر شود بین اسمای شرکیه و عدمه احتراز از آن
 بلکه واجب کما هو ثابت و اگر کسی بر اسم متنازع فیه قیاس نموده بر عبد الله
 ثابت کند و یا یا علی گفتن مانعت نماید آیا اعتراض معترض قیاس و صحیح است
 یا نه و بر تقدیر صحت اعتراض تأیید کلام مجیب قرار می یابد یا چنانکه معترض حد
 تصور فرموده اند مینوا - توجروا

هو المصوب لفظ علی که از اسمای الیه است الف لام بران زائد میشود
 یا برای تعظیم چنانکه در الفضل و النعمان و غیره رضی در شرح کافیه می نویسد
 و قد مراد اللام فی العلو قال الکوفیون قد یکون اللام للتعظیم کما فی الله فی
 الاعلام و لا یفرق البصر بین انتهى ملخصا و ابن مالک در الفیه و شرح الفیه
 اعلام زیارت لام ذکر کرده تبه الفضل و نحو ذلک مثل کرده اند و علی کل تقدیر
 لام بر اسمای الیه سوا می لفظ ال جز علم نیست و بر لفظ علی که از اسمای رضی

بعد طلاق دینے کے رہا کیا چونکہ زید اور اسکی بی بی سے نہایت الفت ہے یہ اسکی
ازخود محال ہے بضرورت بہ تقلید مذہب شافعی نکاح جائز ہے یا نہیں مینواید
ہو المصنوب عند الضرورة الشديدة تقلید مذہب شافعی درست ہے۔
حررہ الراجی غفورہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی وحقہ

استفتا ایک شخص کی چار بیویاں ہیں ایک مکان میں چاروں موجود ہیں
دروازہ بند تھا شوہر نے باہر سے پکارا کسی بی بی نے اندر جواب دیا اور جواب دینے پر غصہ
ہو گئی جبکہ زور دے کہا کہ جس بی بی نے جواب دیا اسکو تین طلاق ہے سو رہن
پوچھا کہ کتنے نے جواب دیا ہے ہر ایک نے انکار کیا اب کس پر طلاق واقع ہوا مینواید
ہو المصنوب اس صورت میں سب وطی کرنا بسبب اشتباہ کہ حرام ہو چکا کہ تعبیر
مطلقہ کی معلوم ہو اشتباہ میں ہے الاصل فی الاصلع التخییر فاذا اقبال فی المرأة
جل وحرمة علیہ الحرمة ولهذا لا یجوز التخییر فی الفرج واختلاق احدہما

تقیہا یا لا تاخر نسبہا وكذلك ان میر کلین ہوا واحدة لو سعة ان یقر بها
انہا غیرہا لقاہیہ اور ہی او سہین دو میرے مقام میں ہے لو اختیار طہر
بغیرہا دلایس لہا وطی ولا بالتخییر استی والدہ اسلم حررہ الراجی غفورہ القوی
ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی وحقہ

استفتا جسکے ہاتھ پاؤں اعضا و عضو سے کٹے ہوں اسکی نماز کیوں کر
درست ہے مینواید التوجہ وادہ

ہو المصنوب جو عضو ہضار و عضو سے بالکل کٹا ہوا ہو اسکو و ہونا و وضو
اوس شخص سے ضابطہ ہے بقیہ اعضا کو دھو لے اور نماز پڑھے بجز ران کی
لو قطع یدہ او رجلہ فاحرق من المرقق والکعب شی سقط العضل ولو بقدر
انتہی اور دھتیار میں سے مقطوع الیدین والرجلین اذا کماں بوجہ ہوا

کتاب الطلاق
بسم اللہ الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین
والصلاة والسلام
على سيدنا محمد
الطاهر المني
الطاهر المني
الطاهر المني

بسم اللہ الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین
والصلاة والسلام
على سيدنا محمد
الطاهر المني
الطاهر المني
الطاهر المني

لا يوجب عليه ذلك فكان يعرف انقضاء الصلوة بما ذكره قال غير بعيد حتى ان يكون حائراً
 في آخر الصلوة فكأن لا يعرف انقضاء ما كان التسليم وانما كان يعرفه بالتكبير
 لكن شغل حديث في اسكو حال جهاد وغيره يحمل كذا او سر كوجهر من فضل قراره
 اور بعضون من اسكو بعض اوقات يحمل كذا او سر كوجهر من فضل قراره
 المالكي من سماعه امامه الزبير كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا سلم من صلوة يقول
 يصوت الله على الله لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء
 قدير لا حول ولا قوة الا بالله ولا نعبد الا الله لا اله الا الله النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن
 الجليل لا اله الا الله المخلصين له الدين وكوثر الكافرين وما روى البخاري عن
 ابن عباس ان سرف الصوت بالذكر حين ينصرف الناس من المكتوبة كان على عهد
 رسول الله فالحجاب من وجهين احدهما ما ذكره الامام الشافعي في الامام حيث قال
 واختار الامام ما لا موعوم ان يذكر ان الله بعد الانصراف من الصلوة بخفيان
 الا ان يكون اما ما يحب ان يتعلم منه فيبهت يري انه قد تعلم منه ثم يسر قال
 ولا تجهر بصلواتك ولا تخافت بها يعني بالدعاء لا تجهر وترفع ولا تخافت حق كما سمع
 نفسك واحسب ما روى ابن الزبير من تهليل النبي صلى الله عليه وسلم وما روى ابن عباس من تكبير
 ما رويته انما جهه قليلا ليتعلم الناس منه وذلك لان عامة الروايات التي كتبت
 ليس يذكر فيها بعد التسليم ولا تكبير انتهى كلامه بلفظه في الامام الشافعي
 ذلك على سبيل التعليم فان حصل التعليم لمساك وهذا بخلاف ما يعبد اليوم من
 القراءة والذكر جهرا جماعة فانهم لا يريدون التعليم بل الثواب الجواب لنا
 ما ذكره ابو الحسن ابن بطال في شرح صحيح البخاري لما ان تكلم على حديث ابن عباس
 قال يحمل ان يكون اراد به المجاهد فان كان كذلك فهو الاذن وعليه العمل
 هو ان المجاهد اذا صلوا الخمس فيستحب لهم ان يكبروا اجماعا يرفعون اصواتهم

توسلہ مولوی محمد نجف خان صاحب دکنی از المیزان و حکایت اولاد امام جمادی دوم علی حدیث کفر

باب الشعاعۃ

حاجب الشفاة

و اینست که در میان کتب معتبره و مستوفی است که در این کتاب مذکور است و اینست که در میان کتب معتبره و مستوفی است که در این کتاب مذکور است

[illegible]

سخت میکنند و میگویند که این گواهی برسد علم نیست بلکه بر علم عام آمدن فلان است پس
 قول و استیلال زید صحیح است یا عمومیو ابالدلائل و التفصیل لتكون الخواطر تسكنوا
 و انتم توجروا بابر الجلیل - روایت قنوی هندیه اقام امرأه رجلین ان فلانا طلق امرأته
 یوم الخمر بالکوفة و اقام فلان الیسیة انه کان فی ذلك الیوم خلیفاً مع نالیسیة بیسیة
 المدعی و لا یلتفت الی بیسیة المدعی علیها لان اتی العامة و تشهد بذلك و یوجد
 بشهادتهم کذا فی الذخیرة انتهى روایت حموی قال فی لخیطان تو اتر عند الناس و
 علم الكل عدم کونه فی ذلك المکان و الزمان لا یسمع الدعوی علیه و یقتضی بفراخ
 ذمت لا یندرم تکدیب التیاب یا للضرورة و الظهور و یریات محاکماید خلیفایست
 فهو المصوب شهادت نفی در هر دو صورت خواه نفی معنی باشد و اثبات صورت
 مثل گواهی باین طور که فلان کس در فلان سال در کوفه بود که متضمن نفی بودن
 غیره است و خواه نفی صریح باشد مثل اینکه گواهی دهند که در بصره نبوده است
 مگر بر تقدیری که امر مشهور و متواتر باشد خواه نفی صریح باشد یا نفی ضمنی درین صورت
 مقبول است و روایت قنوی هندی متضمن یک صورت روایت حموی متضمن صورت دیگر است
 بنزایمی آر و مستبعد الله استقرض من فلان فی یوم کذا فی بلد کذا غیره من علی
 ایه لیریکن فی ذلك المکان بل کان فی مکان آخر لا یقبل لان قولهم یکن فیه نفی
 بقرینه و معنی قول بل کان فی کذا نفی معنی و اصلیه ما ذکر فی النوادر علی
 شهید علیه بقول او فعل یدلیم علیه بذلك لاجارة او کتابة او بیع او طلاق او
 حیاتی او قصاص او قتل فی مکان و زمان و صفات فیه من المشهور علیه
 لیریکن فیه یوم کذا لا یقبل لکن قال فی لخیطان تو اتر عند الناس و علم الكل
 کونه فی ذلك المکان و الزمان لا یسمع الدعوی و یقتضی بفراخ الذم لان
 یدلیم تکدیب التیاب بالضرورة و بالظهور و یریات محاکماید خلیفایست و کذا

جواب سوال دوم مرد چاہتا واسطے قبول ہو سکتا اور حاصل ہوسکتا ہے
 جناب بالاتفاق جائز تھا اور ذات بابرکات آپ لوگوں کی رحمت و حصول صحت
 اور موجب قبولیت دعا ہوتی رہی اور سلف صالح کا قرون ثانیہ وغیرہ میں نہ ہو سکتا
 رہا کہ جو حضرات اپنے زمانہ میں صلح و اولی اللہ معلوم ہوئے اور کلو لوگ اپنے قبولیت دعا
 واسطے تکلیف دیتے رہے اور ان سے دعا کرانے کی خواہش نگاری یہی بنا رہا اگر انہی
 کوئی صلح و اولی اللہ معلوم ہو اور اس سے لوگ دعا کرانیں یا اپنی دعا کی قبولیت
 میں اس کو وسیع شہر آئیں جیسا کہ حضرت دو عمر رضی اللہ عنہ کے زمانہ میں حضرت عباس
 رضی اللہ عنہ کو لوگوں نے پیشوا کر کے اپنی طلب حاجت کی تھی بالاتفاق جائز ہو گا
 اور اس میں کسی فتویٰ حنفیہ کا اختلاف نہیں باقی رہا بعد عالم وصال کے اور ان سے
 دعا کرانے یا واسطے حاجت دانی اپنی گریہ و سحر اور کلو تکلیف دینے یہہ دستور قرون
 ثانیہ مشہور رہا یا غیر میں اور زمانہ مجتہدین میں پایا نہیں گیا بنا رہا ہمارے فقہ حنفیہ میں
 اس میں مختلف ہیں اکثر عدم جواز کے قائل ہیں اس بنا پر کہ سماع موتی ثابت نہیں جیسا
 کہ کتاب الایمان فتح القدیر حاشیہ ہا یہ میں مستخلص شرح کنز میں و کتبہ شرح ہد
 و در مختار و دیگر فتاویٰ میں ہمراہ و اشارہ لکھا ہے دیکھ جس کا جی چاہے اور
 واضح رہے کہ یہی مذہب اکثر فقہاء کا قابل فتویٰ زمانہ ہمارے ہے کیونکہ ہمیں احتیاط
 ہے جیسا کہ واقف کتب فقہ حنفی نہیں واللہ اعلم و علما اتم جواب سوال ثالث
 شفاعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کو حق جانتا ہوں جس کو کچھ شفع ہونے میں شک ہے وہ
 میرے نزدیک بلکہ سارے اہل اسلام کے نزدیک گمراہ ہے و ظہور شفاعت انشاء اللہ
 محشر میں ہو گا کہ سب کوئی نفسی نفسی کہیں گے اور آپ رحمۃ اللعالمین و شفیع المذنبین
 ہم گنہگاروں کی شفاعت کے لیے امتی ہی کہتے ہوئے مسجد میں جاؤ گے اور حکم شفع
 تفع سب پہلے ہم امت گنہگاروں کو جنت میں داخل کرائیں گے اللهم ارزقنا شفاعتہ

[illegible]

بنا علیہ میرے نزدیک طریقہ امر و وجہ مشروع نہیں باقی قیام کرنا جو وقت ذکر و تلاوت
 کے ارشاد میں میرے نزدیک یہ ہے اصل ہے اور کوئی اذکار شرعیہ سے ثابت نہیں
 اور اگر ناعربہ کسی فعل کو بعد قرون ثلاثہ یعنی نوی برس کے تحت نہیں ہے ابن الہمام
 اور عینی اور ملا علی قاری وغیرہ رحمۃ اللہ علیہم اپنی کتابوں میں لکھتے دیکھ
 جسکا جی چاہے اور استشہاد دینے بلور شاہ کے ایک کتاب کی عبارت جو میرے
 پاس وقت موجود ہے لایا دیتا ہوں قلت هذا لما كان في زمن النبي صلى الله عليه وسلم
 رخلقاء الراشدين الى انقضاء القرون الثلاثة فمحي تسعون سنة واما بعد
 ذلك فقد تعبدت الاحوال وكثرت البسائر صافي ترماننا هذا على ما لا يخفى
 مافی العین یعنی عینی حنفی نے لکھا ہے کہ میں کہوں گا سلامت رہنا اہل دینیہ کا بدعات
 سے اور ان کے عمل کا حجت اور دلیل ہونا سوائے اسکے نہیں کہ تھا مال کے اعتبار
 علیہ وسلم و خدا تعالیٰ نے ان میں قرون ثلاثہ کے گزرنے تک کہ
 لیکن بعد قرون ثلاثہ کے پس تحقیق متغیر ہونے احوال اور نسبت ہوتی ان پر حدیں
 خصوصاً ہمارے زمانہ میں فقط تمام ہوا مطلب عبارت مذکور کا اور ہی ملا علی قاری
 مستقل ایک رسالہ بدعات حرمین میں لکھا ہے دیکھ جسکا جی چاہے و باقیہ را
 خوشبو کا جلانا چونکہ ذکر بولہ مثل ذکر بند و نضاج کے ہے اور وعظہ و بند و نضاج
 برابر زمانہ صحابہ و تابعین و تبع تابعین و ائمہ مجتہدین میں جاری رہا کسی میں اسکا انکار
 نہ تھا اور اب چونکہ اسکو التزام کر لیا ہے اور اس لنگل اور زلو بان وغیرہ جلاتے کو
 اور بولہ خوان کے آگے رکھنے کو رکن ذکر ٹھہرایا بنا علیہ بائین التزام مالا یزیم
 مالی کراہت سے نہیں ہے فقط جواب سوال قاسم کرامت اولیاء اللہ کی
 حق ہے جیسا کہ عقائد نسفی اور شرح فقہ اکبر وغیرہ میں لکھا ہے کرامات کا
 حق لینے کرامات اولیاء و علی کتاب و سنت سے ثابت ہے اوسمیں کسی استنباط

[illegible]

قدرت کو دیکھ کر یقین زیادہ ہوا اور عزم نہ ہر پر اور ارادہ موجبات حصر ہو اسے
 خارج ہونے پر دنیا میں قوی ہوا اور سیارت اس کی یہ ہے والحکمة فیہ ان یرد
 بما یرى من خوارق العادات واناذا القلۃ یقیناً فیقوی عن صلح علی الزہدی فی
 الدنیا والآخرۃ من دواعی النویس لیس یسبحنا چاہیے کہ سائل کا یہ سوال کہ اگر
 حق ہے تو بعد ازیں بھی حق ہے یا نہیں اس کا کیا مطلب ہے اگر یہ مطلب ہے کہ
 صدور کرامات بعد ازیں بھی حق ہے یا نہیں تو اس کا جواب میرے نزدیک یہ ہے کہ کوئی
 مستبر روایت صراحۃ کتاب فقہ و عقائد کی اسکے حق ہونے میں میری نظر سے نہیں
 گذری باقی اشارۃ موافق تصریح شیخ الطریق شیخ سہروردی رحمۃ اللہ علیہ اس کی
 حقیقت کے بطلان سمجھی جاتی ہے کس واسطے کہ اب صدور کرامات یعنی خرق عادات
 سے اون بزرگوں کو کچھ فائدہ نہیں کیونکہ وہ بزرگان اس دار المعین اور دار
 سے دار العشرت و دار الوصال کو پونچھ اب کوئی درجہ یقین کی زیادتی
 رہا خیر بہر کیف اور علماء و فقہار حنفیہ سے اس بارہ میں سوال کرنا چاہیے جو چاہے
 کتاب سنت سے تحقیق ہوا و سپر اعتقاد حقیقت کا کرنا لازم ہے کیونکہ یہ مسئلہ
 عقائد کا ہے اور اگر یہ مطلب ہے کہ دینے سے بعض جملہ کا ہے کہ جو خرق
 عادات حالت حیات میں کر لیں وہ انصاف کے ساتھ صادر ہوتی تھی بعد ازیں بھی
 اون بزرگوں سے وہ خرقہ اللہ و ائمہ و اہل بیت صادر ہوتی ہے یہ حق ہے یا نہیں
 تو ایسا اعتقاد بیشک خلاف اہل سنت والجماعت کے ہے خصوصاً ہمارے فقہاء حنفیہ
 کے اصول کی بنا پر محض باطل ہے جیسا کہ ماہر کتب عقائد و فقہ پر پوشیدہ نہیں ہے
 اور علم تصوف میں بھی ہمارے بزرگان قادر بہ رحمۃ اللہ علیہم خوب تصریح
 دیکھے جس کا جی چاہے واللہ اعلم و علمہ اتم حررہ محمد اسحق بدوسی البہار ہے
 محمد اسحق صاحب محمد اسحق

مسئلہ اولیٰ: محبت اہل بیت (ع) سے کیا تعلقات بنانے کے لئے ضروری ہے؟

[illegible][illegible][illegible]

770

اگر تاہم اور بکرنے جو روپیہ لیا تھا اسکو زید کی نالش کی جوابدہی میں صرف کیا
اور تھاجن نے اپنے زر سود کو بکرنے سے وصول کیا الغرض زید کی نالش نے بکر کو اصل
اور سود دونوں کا زیر بار کیا اور اب اس زیر بار ہی کے بعد زید نے بکر کے ساتھ خیر عا
ہما پر اس طور پر مصالحت کی کہ کل مصارف جسکا بکر بوجہ نالش زید مدعی کے زیر بار ہوا
وہ زید نے اپنے ذمہ لیا اور اقرار کیا کہ ہم کل مصارف اس نالش کے جسکا بکر زیر بار
ہوا ہے بکر کو ادا کرینگے اور اس خرچہ کے تعیین کے لئے ایک شخص غیر خالد برضائی
فریقین صرف ایسے ثالث مقرر کیا گیا کہ وہ مقدار اس کل خرچہ کی شخص اور
کے جسکا بکر مدعا علیہ بوجہ نالش زید مدعی کے زیر بار ہوا ہے حالت میں داخل
کر دے اب ثالث مقدمہ کو مقدار خرچہ میں اس زر سود کا بھی شامل کرنا چاہئے نہیں
جسکا بکر بحسب زید بار ہوا ہے بیوقوف فقط

ہو المصوب نہیں جائز ہے واللہ اعلم حررہ الراعی عفویرہ القوی
محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی والنفی فقط

۱۸۸
مقتداً بالفعل اس مقام میں ایک مسجد تیار ہوتی ہے اور
چندہ میں اسکی تیاری تجویز ہوتی ہے بحث یہ ہے کہ اہل ہنود کا روپیہ اسکی تعمیر
کے واسطے لیا جاسکتا ہے یا نہیں درحالیکہ وہ بلا تخریک احدی شرک ہوں اور
درحالیکہ اسکی تخریک پر رضا مند ہوں وہ دونوں صورتوں میں جو فتویٰ ہو اس
کا گہنی چٹائی چاہئے فقط

۱۸۹
ہو المصوب حسب تصریح متبررات مال ہنود کا تعمیر معابد خاصہ اہل اسلام میں
عرف کرنا درست نہیں ہے بناؤ علیہ صورت مسئلہ میں روپیہ ہنود کا خواہ یہ تخریک
خواہ بلا تخریک دین میں لینا چاہئے واللہ اعلم حررہ الراعی عفویرہ القوی
ابوالحسنات محمد عبدالحی تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی والنفی فقط

مسئلہ حاشیہ حرمین ص ۱۸۸

کتاب الحاشیہ
 در بیان احوال و سیرت و مناقب و غیره از حضرت امام علی بن ابی طالب علیه السلام
 در بیان احوال و سیرت و مناقب و غیره از حضرت امام علی بن ابی طالب علیه السلام
 در بیان احوال و سیرت و مناقب و غیره از حضرت امام علی بن ابی طالب علیه السلام

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و این است که در این کتاب
 و این است که در این کتاب

و اگر کسی در این مجلس حاضر شود و در آن وقت که دعا می خوانند و در آن وقت که دعا می خوانند و در آن وقت که دعا می خوانند

بسم الله الرحمن الرحيم هنده اور مریم دامن این اور زید مدیون زید
 بکر بر حواله کیا و زید عمر و پاپ زید نے بر خضای زید مدیون بحضور ہنده اور مریم دامن ہند
 رقعہ بنام بکر یہ تحریر کیا کہ اس رقعہ پر ہندہ اور مریم کو دیدینا ضرر مند و جہر رقعہ جیسا
 زنگی زید مدیون ہندہ اور مریم دامن ہندہ اور مریم کو دیدینا ضرر مند و جہر رقعہ جیسا
 کل دین مریم بمقدار مندرجہ رقعہ بدفعات بجانب زید مدیون مریم کو ادا کر دیا اور بمقدار
 دین ہندہ مندرجہ رقعہ تہی بعض اوسکا بدفعات ہندہ کو ادا کیا اور بعض اوسکا باقی
 جکا و حوالہ کو برائے حوالہ بنام بکر ہے اور اقرار بکر نسبت ادای بقیہ دین ہندہ بشہادت و
 ثابت ہے اب ہنگام مطالبہ ہندہ نسبت بقیہ دین خود بکر بعد ادای کل دین مریم بعض
 دین ہندہ نسبت ادای دین ہندہ منکر حوالہ ہے بعد اظہار صورت نراسی بنی مریم
 شروع متین یہ التماس ہے کہ از روی روایات فقہ اور مسائل شرعیہ حضور محیل و محتال
 و محتال علیہ ہنگام حوالہ شرط صحت حوالہ ہے یا نہیں اور اگر یہ صورت فرض کیا جائے
 کہ جس وقت عمر و نے بحضور ہندہ اور مریم دامن زید مدیون بحضور ہندہ اور مریم
 رقعہ بجانب زید مدیون بنام بکر تحریر کیا تھا تو بلا رضا اور بلا اذن زید مدیون لکھا تھا
 اور نہ کچھ دین زید مذکور ذمہ بکر تھا اور نہ کوئی شے زید کی بطور ودیعت عند البکر تھی
 الا بکر نے موافق مضمون رقعہ نوشتہ بدر زید مدیون زر مندرجہ رقعہ بدفعات ہندہ
 اور مریم کو اس طرح کہ کل دین کامریم کو اور بعض دین ہندہ کا ادا کیا من حیث الشرع
 عقد حوالہ منعقد ہے یا نہیں اور اگر محتال نہ ہی مجلس حوالہ منین موجود نہ ہو مگر اوسکی
 جانب سے کوئی شخص فضولی حوالہ کو قبول کرے گا تو بصورت ہذا بحسب شرع حوالہ منعقد
 ہے یا نہیں بینا تو جسہ داہ
 الجواب اللہ سبحانہ الموفق للصواب باب صحت حوالہ حضور محیل و محتال
 مجلس حوالہ شرط نہیں فقط حضور محتال مجلس حوالہ شرط ہے مگر جبکہ کوئی شخص

မလ္လာဘိဝံသဝိသုဒ္ဓိ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

فے الواقع حضور محال علیہ شرط صحت حوالہ نہیں دیا کہ در شرح غرر میں ہے الشرط قبول المحال اذ انما ید ورضی الباقین لا حضور ہما انتہی بلکہ رضا و تحیل ہی موجب مختار شرط نہیں رد الحما میں ہے لا یخفان اشتراط رضا التحیل مدنی علی سوانہ القد و رضی وہی خلاف المحال انتہی بنا علیہ صورت مسئلہ عنہا میں محال علیہ برآء البقیہ زمین ہی واجب ہے واللہ اعلم حررہ الراعی عفورہ القوی ابو الحسنات محمد حیدر تجاوز السد عن ذنبہ الجلی والنفی

۲۹۲
استفتا بسم اللہ الرحمن الرحیم کیا فرماتے ہیں علمای دین اس مسئلہ میں کہ ایک مسجد کے متولیوں میں سے تین شخص موجود ہیں اور تینوں غنی صاحب نصاب ہیں مجاہد ایک شخص چاہتا ہے کہ جو مکان متعلقہ مسجد مال وقف سے بالای دروازہ وغیرہ مسجد مذکور اس چندہ سے جو واسطے مسجد کے جمع ہولینہ ہیں بہ تصرف الی اپنے رکھی اہل و عیال بطور سکونت ان مکانات میں رکھوں اور جو آمدنی و مکانات متعلقہ مسجد ہوتی ہے اور میں سے تنخواہ اپنے واسطے بقوض تولی یا وقف کوئی چاہتا ہے اور یہ خواستگاری اس واسطے ہے کہ میں نے لوگوں سے کوشش کر کے وہ واسطے تعمیر مسجد جمع کرایا ہے پس سب شرع شریف لینا تنخواہ کا اور تصرف مکانات مذکورہ متولی غنی کو بلا رضامندی دیگر متولیان جائز ہے یا نہیں اور اگر متولی خود خواستگار تنخواہ دیگر امخاص باشندگان شہر خلاف دیگر ان و متولیان اجازت رہنے مکانات اور یہ کہ تنخواہ دین اصلی مسجد سے تو فیاد ہند گمان کو اور لینا غنی مذکور کو جائز ہے یا نہیں بیضا تو جہ واد

ہو المصوب متولی کو تصرف مکانات مذکورہ میں اور او میں سکونت کرنا اور آمدنی وقف سے تنخواہ زائد لینا نہیں درست ہے رد الحما میں ہے فی الجواہر القیم لا لمرایع الوقف یعلم القاضی فی غزائہ المقتیین اذا قمع القیم لنفسہ فیہ الذ

درست و ردی حیل الرحمن صاحب بابہ فی غزائہ المقتیین

[illegible]

ولازم ہے فتاویٰ حنفیہ میں ہے چنانچہ امراۃ تشہدت لمرأۃ رضعتہا نکاحاً
والنکاح عدلۃ وان تنزہ کان افضل ولما لا یفرق بینہما بعد النکاح وکذا
المحرمۃ بشہادۃ ۲۹۵۔ فکذا قبل النکاح انتہی جواب سوال چارم حنفیہ کے
نزدیک پدید و ماورے اگر نکاح صغیرہ کا کر دیا ہو بعد بلوغ کے اختیار فرمنا کا نہیں اور
اگر کسی اور ولی نے نکاح کر دیا تو بھروسہ بلوغ کے اختیار فرمنا کا ہے کذا فی رد المحتار
وغیرہ پس صورت مسئلہ میں بعد بلوغ کے اس کو اختیار فرمنا کا نہیں ہاں در صورت
عدم موافقت و عدم خبر گیری شوہر اس کو اختیار خلا کا حاصل ہے کہ ہر صنف کرے
یا اور کچھ مال دیکھے طلاق کے لیے یوسے والیٰ اعلم۔ حررہ الراعی عفو رب القوی ابو شامہ
محمد عبدالحی تھانوی رحمہ اللہ عن ذیلہ الجلی والحقۃ

۲۹۵

حقیقۃ میں فرماید علامی دین و مفتیان شرع متین اندرین میں ہے
اول یہ کہ جس عورت کا مرد بائج یا چہ برس سے زیادہ نکاح معلوم و بے نشان
تو اس صورت میں عورت مذکورہ کو اختیار ہے کہ دوسرا شوہر کر لے یا نہ کرے
اور امام مالک و شافعی رحمہما اللہ بیج ایک قول کے فرماتے ہیں کہ جب گزر جائے
چار برس تو قلع و قمع کرادیوے درمیان دونوں دونوں کے قاضی بعد اسکے نکاح
زوج ثانی سے اور غرض مستفسرہ کی یہ ہے کہ بر تقدیر جائز ہونے اس مسئلہ
فسخ نکاح کی کیونکر قاضی سے کرادیجاوے کیونکہ اس زمانہ پر آشوب میں بیاعت حکام
غیر مذہب کے احکام قاضی کے بالکل مسدود ہو گئے ہیں پس ایسے وقت میں طلاق
اسکے فسخ کرنے تکلح کی کیونکہ عمل میں لائی جاوے گی۔ دوسرا یہ کہ بعد فسخ کر دینے حکام
قاضی کے آیا اسکے لئے کوئی حدت طلاق یا وفات کی کرنا چاہیئے یا بدون حدت
کے محلح زوج ثانی کے ساتھ کر لے۔ یہ کہ اگر کوئی شخص ضرورت کے وقت
بعض مسئلوں میں امام شافعی و مالک کے قول پر عمل کرے تو اس صورت میں اس شخص کو

نکاح صغیرہ کا کر دینا جائز ہے اگرچہ وہ بے نشان ہو
لیکن اگر وہ بے نشان ہو تو اس کا نکاح صحیح نہیں ہے

[illegible]

ان عمر بن الخطاب قال لما امرت بتدوين ما علمت من ما بين يدي من ما كان من قبله
 اربعة استمروا فمستمعتم للاحكام وروى غيرة عن علي وثمان قال مالك و
 تزوجت بعد انقسام عدتها فدخل بها زوجها او لم يدخل بها ولا يسبيل لزوجها
 اليها اذا جاء او ثبتت الله في لان الحاكم اياح للمراثة الزوج مع امكان حيائه قال مالك
 وذلك الامر عندنا والعقد مجردة بيقينها ثم دجج مالك من هذا قبل موته بعام وقال
 لا يثبت على الاول الا دخول الثاني خيرا على حيائه واخذ به ابن القاسم واشتبه قال
 في الكافي هو الاصل من طريق الاثر فانها مسئلة قلدنا فيها ما في انتهى ليس خفيصا
 موافق فتوى فيسكنه بين كوني ضرورتا فافترقوا ما لم يكن بينهما او اياك روایت حضرت
 عمر بن عبد العزيز في الرزاق في بعضه وغيره في يه بهي كى سبكه او نهون في بعد آت ذوق
 اول كى او سكو اختيارا ويا درميان اسكه كى اپنى زوج كى يونس يا مهر واپس كى
 اور او سكو نه يونس والله اعلم حرره الراجى عفور به القوي ابو الحسنات

تجاوز الله عن ذنبه الجليل والحق

استقفا بطور كوتوبه تغزو والفضل والمكرمة مضد الفضائل مع الفواضل
 جناب لانا لوى محمد عبد الحى صاحب ذات شمس فو ضحك باز غرة اكثر من نياز مسد ان خليل
 بعد تليق تسليمات و تحيات مسنونه كى بتمس به كى كتاب حقايق الاثار و مولف جليل
 لكهنوى سر شري نظر سے گزى او مين ايك روایت جسكو در باب خلافت بلاسل
 حضرت على رضی اللہ عنہ و بطلان خلافت شيخين رضوان اللہ علیہم اجمعین
 صريح سمجھا ہے اور برسم خود علمائى اہل سنت سے نقل کیا ہے ويكى لا وین
 حمایہ ایسے كتب صنفين كى ديئے ہن جنكو حالات سے ستیان ہي كى
 وسعت علم و نظر و نور و فہم و كرم جناب سامى كى استقفا و حیدر
 و بنا ہون براہ عنایت جواب عنایت ہوا و نبیت جلد عنایت

[illegible]

قال من قلت عمر فمكتة ثم مضى ساعة ثم تنفس قلت ما شانك فقلت الى نفسي يا من
 قلت فاستخلف قال من قلت على قال والذي نفسي بيده لئن اطاعوه ليدخلوا
 الجنة الكنعين وصاحب اكمام المرجان ازرقها رطلها اعيان وفضلها زهرها
 محمد بن عمار الشبان است وامي وبنو محيى كفته محمد بن عبد الله الفقيه العالم الحديث
 بدر الدين ابو البقار اشبل السالبي الدمشقي الحنفى ومصطفى بن عبد الله القسطنطيني
 الجلي في كشف الظنون كفته - اكمام المرجان للقاضي بدر الدين الخوسروى هم در
 رساله تحفة المجلساء بروية الله السار از نقل آورده موفق بن احمد المعروف
 باخطب خوارزم در كتاب مناقب على بن ابي طالب روايت آورده و ملا عمر در وسيلة النجا
 المتعبدى نقل كرده و شهاب الدين احمد در كتاب توضيح الدلائل على ترصيع النفا
 كفته رواه الحافظ ابو النعمان في كتابه دلائل النبوة و محمد القادر بن محمد الطبري كه امر از
 اكابر علمائى كه منظمه است در كتاب حسن السيرة في حسن السيرة از دلائل النبوة
 الذين نقل كرده انتهى عبارات العقاب مختصر ليس المستفسر بهذين كه بدر الدين
 صاحب اكمام معتبر علمائى است يا نهين اور كتاب اكمام پايه اعتبار كو پوئى
 يا نهين اور مصطفى بن عبد الله ذهابى وغيره سے جو تعديل نقل كى ہے يہ تعديل
 اور تعديل ہى قابل اعتماد ہين يا نهين سيوطى تو معتبر مشہور ہين جيسے خطب خوارزم
 يمانى كذاب غير معتبر يا نهين ہمد يہ روايت ابو النعمان اور امام احمد نے نقل كى ہے يا نهين
 در صورتيكہ نقل كى ہے تو اسكى كہا توجيہ ہو كى اور دوسرى روايت كے ساتھ
 جسيں ليكھ الجن عدم ہر ايتہ مذکور ہے وليكن فقہ ناہ مذکور ہے كيونكر توافق
 آيا واقعہ متعدد پر محمول ہوگا ياد دوسرى توجيہ كچا ميگى فقط فوائد ہيہ من جملہ
 جناب مولانا قاسم حسين صاحب ميرے پاس پوئى بدر الدين كوايكہ كيا كى
 نهين ملا اس سوال كے جواب كا اعيان وار ہون مفصل با اس نام و شواہد

[illegible]

[illegible]

کہ یہ شرط عبادت سے ہے اور سب سے پہلے وضع احکام سے اور گناہوں سے نہیں بلکہ
 راسی کا یہ ہیں اور یہی علامہ شیخ احمد طحاوی جاسطیہ راقی الفلاح شرح نور الایضاح میں اس
 بیان کیا وہ ظاہر مادہ کہ ان الحدیث مرفوعہ وہو الذی ذکرہ ابو یوسف فی الاملاء
 و محمد فی الاصل ورواها ابن ابی شیبہ موقوفہ علی و الحوقوف فی مثله کا مرفوعہ
 قال الکمال و یکنی بقول علی تدبیرہ و فی العینی شرح العجج البخاری نہ استدلالاً و حیث
 ما رواہ عبد الرزاق عن علی قال لا جمعة ولا تنسیر یوم لا فی مصر جامع و کذا
 سہو ابی ابن ابی شیبہ عن حماد بن الفضل و فی الاصل یسجد یومنا جہر من منصور
 و ما قال النوری حدیث علی و متفق علی ضعفہ و کما کہ لم یطبع الاثر الذی فیہ
 الحجج و لم یطبع علی طریق جہر من منصور فانه سند صحیح و لو اطلع لیرقیل عاکل
 بلکہ واسطی صحت جمیعہ کے مخصوص مکان کا ہونا بالا جملہ مراد ہے کیونکہ جہر من
 جہر جنگل اور میدان میں بالاتفاق اس لیے امام شافعی کے نزدیک ادائی جہر
 نہیں سوای ایسے گاؤں کے جہاں چالیس مردانہ و مکلف بستی ہوں اور امام
 کے نزدیک ہی ایسا ہی ہے اور امام مالک کے پاس صحت ادائی جمیعہ کے لیے
 و وجہ شرط ہے جہاں ابو ابی بستی اور مسجد و بازار ہو گا بدل من عبارت لیرقیل
 بعد الواب الشعرائی و در من قول الشافعی لا تصی الجمعۃ الا فی اثنیۃ یستوطنها
 من یعتقد بحدیث الجمعۃ من بلکہ و قریۃ مع قول بعضہم لا تصی الجمعۃ الا فی اثنیۃ
 انصرفت بیوتہا و لوا مسجد و سوق و مع قول ابی حنیفہ ان الجمعۃ لا تصی الا فی
 جامع لہم سلطان اور آیت وجوب جمیعہ ہی کچھ مطلق نہیں ہے بلکہ
 ہوئے کا حکم شامل نہیں جیسا کہ کور کبیر میں ہے ان قولہ تعالیٰ قال و من
 لیس علی اطلاقہ اتقاتلوا و یحیی فی الیر لای اجماعاً فہم قد
 قد رنا المصنف و ما ولی حدیث علی ثباتہ و لا معارض لہ اذ لم یقل

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

چنانچہ ہمارے بعض علمائے حنفیہ نے قرأت فاتحہ کو اسوجہ سے رکن صلوٰۃ قرار نہیں دیا کہ اگر اسکو رکن مانا جاوے تو نص مطلق فاقروا ما تيسرون القاء من رياء بنجر واحد لازم ہوگی اور وہ باطل ہے اور اسے طرح حد زنا بکر میں جلا وطن کرنا کو حد نہیں تسلیم کیا کہ نفس الزاویۃ والروای فاحلہ واکل واحد مہما مائۃ حلالۃ زیاد بنجر واحد لازم ہوگی اور اسے طرح بہت سے ائمہ اصول کے برابرس کوئی وجہ نہیں ہے کہ نص مطلق یا ایہا الذین امنوا اداؤدی للصلوٰۃ من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر اللہ واذنوا للبیح کو خبر واحد ہی نہیں مقید بشرط ظنیہ قیاسیہ مانا جاوے اور بقدر تقدیر تقید انکے نزدیک مستلزم نسخ مطلق آیات و موجب زیادت علی الکتاب نہوا در یہ عقلاً و نقلاً باطل اور تفویض بلا فارق ہے اور جب جبہ مطلق فرض ہے جسکے تاک کی نسبت فلا جمع الذہن ارشاد ہوا ہے اور جسکو ہمارے علمائے ائمہ شعار الاسلام سے لکھا ہے پس اسوجہ سے محققین کے نزدیک جمعہ مصرعہ خاصہ کے ساتھ مقید نہیں بلکہ ہر جگہ جہان سلیمان اور اگر بن صحیح ہے اسکی بخاری کی اس روایت سے ثابت ہوتا ہے کہ حضرت انس نے مقام زاویہ میں جو ایک چوٹا سا گاؤں تھا جمعہ پڑھا اسکی مؤید یہ ہے وکان انس بن مالک فی قصر اخیہ مجمع اخیہ الا لایجمع وهو الزاویۃ علی فرسینین و عمر ابن عباس قال ان اول جمعة بعد جمعة فی مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی مسجد القیس ہوتے قرأت فی البیہن اس حدیث کی صحت پر جمہور علما متفق ہیں اور علمائے اخلاف کو بھی بغیر تسلیم کرنے کے چارہ نہیں اور نیز ثابت ہے کہ حضرت زرارہ اور حضرت مسعود ابن عمر نے قبل تشریف آوری آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے مدینہ منورہ میں جمعہ قائم کیا واما حد و فقہا اس پر صادق نہ تھی اور نیز حجة البالد میں حضرت شاہ ولی اللہ جو بڑے حنفی مشہور تھے یہ حدیث نقل فرمائی الجمعة واجبة علی کل قریب

[illegible]

کہ تفسیر فرمیت ہے باجماع صحابہ ومن بعدہم ونبو اتر منقوی ثابت ہے حجۃ اللہ البیاء
 میں ہے قد تلقت الامیۃ تلغیا معنویا من غیر تلقی لفظا لہ یشرط فی الجمعة
 الجماعۃ فانفع من التذدن وكان التعلیم من خلعہ ولا لائمة للجمعة ان یجمعون فی
 البلدان ولا یؤخذ من اهل البلد وبل لا یقام فی عملہم فی البلد ففیہ ما من
 ذلک قرأ بعد قرن وعصر بعد عصر اہی شرط لہا الجماعۃ والتذدن انتہی قولہ
 تو قیاس جہاد ون ہے اور کون قیاس الخ خفیہ نے شرط مصر قیاسا نہیں کی بلکہ
 باجماع علماء صحابہ ومن بعدہم سے یہ ثابت ہو کہ فرضیت جمعہ باب اکنہ میں مطابقت
 نہیں ضرور کسی قید کے ساتھ مقید ہے اور حدیث علی وال ہے اس امر پر کہ قیامت
 جمعہ مقید بمصر ہے خفیہ نے اس قید کو اولیٰ کہا قولہ پس کوئی وجہ نہیں کہ مطابقت
 محض غلط ہے کیونکہ یہ آیت باب اکنہ میں بالاجماع مطلق نہیں نسخ القدر میں مگر
 القاطع للشغب ان قولہ تعالیٰ فاسمعوا لیس علیہ اطاعتہ اتفاقا بین کلاہما
 الذی یجوز انما یمانی البراری لہما عا ولا فی کل قریۃ عند الشافعی فکان خصوصاً
 مراد بالاجماع فقد الشافعی القرینۃ الخاصة وقد رنا المصنف موالیٰ الحدیث علی
 وهو لو عورض بفعل غیرہ کان علی مقدمہ علیہ فیکف ولہ یمتق معارضۃ ما ذکرنا
 آیاتہ ولہذا لو یقل عن الصحابہ بما یجوز البلاء یا اشتغلوا بنصب کتابہم وجمع
 الہ فی الامصار ذون الفطر ولو کانت لتقل ولو اخذ انتہی قولہ اور بر تقدیر تفسیر
 انکے نزدیک مستلزم نسخ مطلق آیات الخ ہرگز نہیں اسوجہ سے کہ اس مقام میں آیت
 مطلق نہیں بالاجماع پس تخصیص اسکا اجماع قطعی ہے نہ در خبر واحد میں مقدار
 تخصیص ہے اور دافع اجمال باب التخصیص ہے قولہ بلکہ ہر جگہ الخ اسکا کوئی محقق
 قائل ہے کہ ہر جگہ جسے کہ بادلیہ اور صحرا میں ہی جمعہ فرض ہے قولہ وکان لیس لہما
 یجمع لہما یا جمع ہو الزاویۃ علی فرضین اولاً تو اس فعل انس پر قول علی مقدم ہو گا ثانیاً

الوقت لم يزلوا حتى فوجئوا بالفتح فخرجوا من بلادهم إلى بلاد مصر فماتوا بها

[illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

الا انه يغزو الذي يروى انه تدج البعيرة وتخرق وذاك لقطع القدرت به وليس
 بواجب من الواكبات الدابة وما لا يؤكل لوجها تذبذبه وتخرق كما ذكرنا وان كانت لا تؤكل
 لحمها وتذبذبه ويؤكل عظمها في حنيفة تال وتخرق هذه ايضا عند اذا كانت البعيرة تال
 وان كانت لمخبر كان لصاحبها ان يدفع اليه بالقيمة وفي تبليس الكزيط الصبي
 ان يدفع اليه بالقيمة ثم تذبذبه هكذا ذكرناه ولا يعرف الا سما عافئ فعل عليه انتهى و
 قر العقيمة فبعت ويكنى الا متنازع بها حيا تمها وموتها واطلق الطحاوي انها الكاوت
 له فبعت ولم تؤكل وعن ابى يوسف انها لا تخرق اذا كانت لركل وكان ابو عبد الله
 المجرى في يقول قول اصحابنا تذبذج وتخرق على وجه الاستحباب والى ابن عمر رجل اتى
 بجملة فلم يجد له وامر بها فاحرق بالنار انتهى والله اعلم حرة الراوى عفوريه القوي
 (ابو الحسنات محمد عبد المحي تجا وزا الله عن ذنبه الجبل)

اسما ما توكله في حمله ينظر ان الاولياء يعلمون وليسمعون من
 المتأدي قسرا وبينا ويسقده بالفاظ لقولها المتأضر المتأضر ويند له بالانعام
 يقول يذرت له - بينوا توجر والله
 هو المخصوص بهذا اجل فاسد العقيدة بل ينشئ عليه الكفر فان سمع
 الاولياء النداء من بعيد ليس بتأيت والعلو الكلي لجميع الجزئيات في جميع الاوقات
 مختص بالله جل جلاله وقد قال في الفتاوى البرازية ممن قال ان ارواح المشركين
 حاضرة تعلم بكفر انتهى وذكر فيه ايضا ان من تزوج بشهادة الله ورسوله يكفر
 طنان الرسول يعلم الغيب انتهى قال الله لا اله الا الله وحده لا شريك له
 كما بطله في البحر الرائق والدرد المحتار وغيرها والله اعلم حرة الراوى
 عفوريه القوي ابو الحسنات محمد عبد المحي تجا وزا الله عن ذنبه الجبل

[illegible]

چونکہ یہ مسائل متنازع فیہا ہیں اور سنا زعمین اہل علم میں جواب ہر شق سوالات کا
مفصل و مبسوطہ تقریر واضح و حاوی ادا ہے ہر امر مندرج جواب و نقل و عبارت معتبر
ہو رقام فرمایا جاوے نقطہ

ہو المصعوب سادات کا بحالت فسق و فجور مرنے کے بلا توبہ دخول نماز اور عذاب
سے مطلقاً محفوظ رہنا بوجہ انتساب الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم کے نہیں ہے بلکہ اگر
اور اخبار سے اس کے خلاف ثابت ہے تو الامیرین علی سہودی جہاں العقیدین سے
فضل اشرقیں ذکر یثبت لایا البیت میں لکھتے ہیں الثالث اجتنب کل قبیہ شرعا
فان القبیہ من اهل هذا البیت اتج منه من غیر ہو و لہذا قال العیاسی لہ عبد اللہ
کافی تاریخ دمشق یا ایہ ان الکذاب لیس احد من ہذا کلامہ اتج منه لی ربک
و باہل بیتک یا ایہ ان لکون شیء مما خلق احب الیک من طاعیہ و لا لک و الیک
من معصیتہ فان اللہ یغفرک بذلک فی الدنیا و الاخرۃ قلت و اجماع ذلك کلامہ
ایہ صلی اللہ علیہ وسلم اوصی باہل بیتہ یتھوی اللہ و لزوم طاعیہ کما سبق کے
لذکر الرابع و سبق فی اواخر التبیان الاول من الذکر السادس قول الحسن بن المثنی
اخاف ان بضاعتی للعباس من العذاب ای ضعیفین و واللہ انی کارجوان یوتی
الحسن من الاجر امرتین انتی اریہ وایت قرآنہ یا نسک اللہ من یات منک بغاشۃ
مبینة یضاعف لہا العذاب ضعیفین و کان ذلك علی اللہ یسیر و وقت
مسکن للہ و رسولہ و قتل صالحا فوفتہا اجر ہا مرتین و اعتد النہار من قاکہ عیسا
شیاء عدل اس امر پر ہے کہ انتساب الی الصالح باعث تضاعف اجر اسل صالحہ کا
اور تضاعف عذاب اعمال خلیشہ کا ہوتا ہے نہ یہ کہ مطلقا اعمال خلیشہ مضاعف
اور اصحاب اعمال سیئہ صرف بوجہ انتساب الی الصالح کے ناجی ہو جائیں
حق جل شانہ نے ازواج نبی صلی اللہ علیہ وسلم کو بوجہ تضاعف عذاب کی تفسیر

[illegible]

ليس مكتسبا ولا يحصل بسعي انتهى اور محمد بن عبد الباقي زرقانی شرح موطا
 لديه من كتيبه بين انما ينظر للاصل والعصر عند النقل بالنسائل والنقل عن
 الرذائل انتهى اور سند احمد بن ابو بصير سے مروی ہے حدیثی من شمل خطه
 النبي صلى الله عليه وسلم مني وهو على غير يقول يا ايها الناس ان ربكم ولدت
 وان اياكم واحدا افضل لعربي على عجمي ولا اسود على ابيض ولا بالتقوى خير
 عند الله اتقاكم اور صحيح مسلم وغيره میں ابو ہریرہؓ سے مروی ہے قال رسول الله صلى
 من بطايه عليه لم يسمع نسبه اور ابن جرير وغيرہ نے روایت کی ہے قال رسول
 صلى الله عليه وسلم ان الله لا يسألكم عن احسابكم ولا عن انسابكم يوم القيامة
 الا عن اعمالكم اكرمكم عند الله اتقاكم اور كتاب الاواب المشرعین بخاری اور
 سے روایت کی قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اوليائي يوم القيامة المتقون وان كان
 اقرب من نسب اور محمد طبرانی میں حدیث معاویہ بن مروی ہے ما بعثه رسول الله
 الى اليمن خراج معه بوصيه ثم التفت الى المدينة فقال ان هؤلاء اهل بيتي رو
 انهم اول الناس لي وليس كذلك انما اوليائي المتقون من كانوا وحيث كانوا
 اور صحيح بخاری میں عمرو بن العاص سے مروی ہے سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
 غير سران ال نبي فلان ليس والي با ولياء انما ولي الله وصالح المؤمنين هذا
 مسئلو اور بخاری نے اس قدر زائد روایت کیا ہے لکن بعد رحم سابقا بلایا
 یعنی اصلہا بالشفاعة اور اربعین طائی میں فضیل بن مرزوق سے مروی ہے
 سمعت الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب يقول لرجل يقولوا فيهم ويحكموا
 فان لمعنا الله فاحبونا وان عصينا الله فابغضونا فقال الرجل انكم لا ترون
 رسول الله كراجل بينه فقال ويحكموا لو كان الله ناعفا بقا به من رسول الله
 على بطاعته لنفع بذلك من هوا قرب اليه منا اباة وامه والى الخافل

فَمَا نَجَّيْنَاهُ إِلَّا بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُ إِلَى الْبَارِئِ إِنَّكَ لَآتِيهِ الْوَعْدُ الْحَقُّ إِنَّكَ لَذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ
 وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْقِصَّةَ الْأُولَىٰ وَالثَّانِيَّ لَعَلَّكَ تَتَذَكَّرُ
 وَأَنذَرْتُكَ أَنَّكَ لَنَجَّيْنَاهُ إِلَّا بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُ إِلَى الْبَارِئِ إِنَّكَ لَآتِيهِ الْوَعْدُ الْحَقُّ إِنَّكَ لَذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ
 وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْقِصَّةَ الْأُولَىٰ وَالثَّانِيَّ لَعَلَّكَ تَتَذَكَّرُ

یہ دعویٰ ان قرابتی لا تمنع ان کل سبب و نسب متقطع بدم القیامۃ مقادیر
 و سبب و ان رحمی موصولہ فی الدنیا و آخرتہ اخرب البیاض و غیرہ اور البیاض
 و و سبب و روایت مفسر ہے قال رسول اللہ ما یال رجال بیت و ان حمیرہ و البیاض
 لا یمنع قومہ یوم القیامۃ بل و ان رحمی موصولہ فی الدنیا و الآخرۃ و انی انما
 الناس شرا لک علی الخوض اخربہ احمد و الی کم و البیاض و غیرہ تم الی اصل قرابت
 نبوی کو مطلقاً غیر نافع کہنا اور روایت و عامہ مؤمنین کو من کل الوجوہ مساک
 سمجھنا تقریب ہے اور اوکو ایسا نافع سمجھنا کہ باوجود ان کتاب فوجش صرف تھا
 الی اللہ کو باعث استحقاق نجات جاننا افراط ہے و غیر الامیر او سطہا اس
 تفصیل سے کہ اب بوال سوم و چہارم کا ہی معلوم ہو گیا حاجت تفصیل کی
 ہے نسب نبوی صلی اللہ علیہ وسلم کی دفع و بقال خبر اخبار مدین و ارد ہوئی جب بالفردہ و
 نجات و اگر میت عند اللہ پڑے ایسا م تقویٰ ہو البتہ باسبب استحقاق زائد شرف
 محمدیہ ہونا ثابت ہو نسب صیدیقی یا علوی یا کسی اور ولی و صالح کا کیونکہ
 بالفردہ منشأ نجات ہو سکتا ہے اور جواب بوال دوم کا یہ ہے کہ کسی سید کا
 مرنا بحالت سوختہ و زوال ایمان اسکا انتفاع عقلاً و شرعاً نہیں ثابت
 ہے اور ہر سید کا مطلقاً عذاب جہنم سے نجات پانا اور ابتدا جنت میں آنا
 ہو جائے قصود معتبرہ سے نہیں تا جبکہ بلکہ عموماً قرآن اور احادیث اسکے
 خلاف پر دل ہیں باقی وہ حدیثین کہ اسعاف الراغبین و جواہر العقیدین
 وغیرہ میں مذکور ہیں کہ جبکا مفاد و ملخص یہ ہے کہ اہل بیت و سادات کے
 حق میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے دعای نجات فرمائی اور پروردگار نے
 وعدہ اس امر کا فرمایا کہ اولاد فاطمہ پر جہنم حرام ہے اور اہل بیت پر عذاب
 وہ سب عام مخصوص البعض ہیں اور محمول ہیں اور صلحیہ و متقدین کے

ان وجہ سے وہ اپنے شوہر کے گھر جانے سے انکار کرتی ہے پس آیا وہ
 شرعاً مجبور کیجا سکتی ہے یا نہیں بینا التوجہ رواہ

ہو المصوب اس صورت میں عذر دوم کا اعتبار کیا جاوے گا اور عورت
 تا ادا می ہر محل اپنے گھر سے جانے پر مجبور نہ کیجاوے گی درختار میں ہر
 منعہ من الوطی و دواعیہ و السفر بہا و لو بعد و طی و خلوة رضیتہا لا یخذ
 ما بین تعیلہ من المہر کما و بعضہ اداخذ قدر ما یعمل مثلہا عر قایہ یفقی لان
 المہر ف کالمشرط انتہی ملخصاً او طحاوی حاشیہ و ثانی ہے قولہ و السفر لک
 التعمید یا لاخراج کما عبرہ فی الکنز لیم لاخراج من بیتہا کما قالہ شادحہ انتہی
 اور بحر الرق میں ہے اطلق المہر لاخراج فی شمل لاخراج من بیتہا و من بلدہا
 فلیس لہ ذلک انتہی اور عذر اول مانع رخصت ہونے کا نہیں ہے بلکہ مسئلہ
 نکاح عین کا حکم دیا جاوے گا واللہ اعلم بحقائق محمد علی رضا اللہ عنہ

استفتا ما قولکم فی ہذہ المسئلۃ اگر کسی دختر نابالغ کا باپ جو ولی کریم
 ہے فصول خرج اور سفیہ ہو اور وہ جائد ادا مالہ کی برباد و ضائع کرنا جو تو اس
 صورت میں نابالغ کا شوہر یا کوئی اور قریب بمقابلہ باپ کے ولی جابر و متمم مال
 نابالغ شرعاً ہو سکتا ہے جو حفاظت جائد ادا مالہ کی کرے یا بمقابلہ باپ کے
 باوجودیکہ وہ میسر ہے کوئی دوسرے شخص متمم او سکی املاک کا نہیں ہو سکتا ہے نیز
 ہو المصوب ایسی صورت میں کہ باپ مسرف و میسر ہے حاکم وقت کو چاہے
 کہ اس کے قبضہ سے جائد ادا مال کے کوئی حصی مقرر کر دے کہ وہ حفاظت جائد ادا
 کرے متقی الفتاوی الخامدہ میں ہے فی الولو الحیۃ و الخلاصۃ لو کان الاب
 صیدراً متلفاً مال ابنہ الضعیف قال قاضی یقصب و صیاً یبز مال ابنہ عن
 یدہ و یحفظہ انتہی واللہ اعلم بحجرہ الراحمی عفو ربہ القوی الراجح

اشرفیہ کیونکہ علمائے اہل ہند و ہندوستان نے اس مسئلہ پر اتفاق کیا ہے کہ اگر باپ جو ولی کریم ہو تو اس کے بغیر شوہر یا کوئی اور قریب بمقابلہ باپ کے ولی جابر و متمم مال نابالغ شرعاً ہو سکتا ہے جو حفاظت جائد ادا مالہ کی کرے یا بمقابلہ باپ کے باوجودیکہ وہ میسر ہے کوئی دوسرے شخص متمم او سکی املاک کا نہیں ہو سکتا ہے نیز ہو المصوب ایسی صورت میں کہ باپ مسرف و میسر ہے حاکم وقت کو چاہے کہ اس کے قبضہ سے جائد ادا مال کے کوئی حصی مقرر کر دے کہ وہ حفاظت جائد ادا کرے متقی الفتاوی الخامدہ میں ہے فی الولو الحیۃ و الخلاصۃ لو کان الاب صیدراً متلفاً مال ابنہ الضعیف قال قاضی یقصب و صیاً یبز مال ابنہ عن یدہ و یحفظہ انتہی واللہ اعلم بحجرہ الراحمی عفو ربہ القوی الراجح

در غایت محاسبه بر این فصل از کتاب که در حق است

کتاب الصلوة

ای فی الحال جلوسه للثبته استی نه در میان همه مسی و الله اعلم عز و جل و اینست بحسب
استفتا چه میفرماید علمای دین و مفتیان شرع متین که تحقیق که امامت یک
جماعت صلوٰه عید نموده باشد اجماعت جماعت دیگر بصلوة مذکور کردن نمیتواند یا نه خواه
آن جماعت دیگر چون روز باشد یا نه چه کد امی امر روز دیگر شود و چون مسی یا مکان باشد
یا جای دیگر و برود دیگر جماعت عید ادا نمودن جایز است یا نه خصوص و تکیه امام
جماعت روز اول و روز دوم هر دو یک باشد یا نه و چه روا
هو المصنوب از مقررات فقهای حنفیه که در جمله کتب شان مسطور است اینست
که نماز عید واجب است و این هم از مقررات است که واجب و فرض که یک مرتبه ادا کرده
بار دیگر ادا کرده شود آن نقل خواهد گشت و این هم مقرر است که ابتدای مودی غیر
و واجب خلفا منتقل تا جائز است و این هم ثابت است که ادا ای نقل بجماعت علی
سبیل التداعی کرده است تفصیل این جمله امور در کتب فقه مثل در مختار و حواشی
و بحر الرئی و شرح فیه و غیره موجود است بنابر علیّه در صورت سوال امام جماعت
هرگاه یک مرتبه نماز عید ادا کرده و خوب از ذمه اش ساقط گردید پس امامت آن بر آن
جماعت ثانیه جایز نخواهد شد چه مقتضایان جماعت ثانیه اگر صلوٰه عید واجب و ایستادن
نمازیشان بسبب منتقل بودن امام غیر جائز و اگر نقل او ایستادن ادا ای نقل بجماعت
در حد سبیل التداعی لازم خواهد شد و اگر بر روز اول امام نیت نقل کرده و عید
فساد بان ضرر لازم خواهند آمد و بر روز دوم نماز عید بعد از آنست اگر بر روز عید
او انشده باشد قما ادا ای نماز عید بر روز پس جواز آن غیر ثابت و الله اعلم بحرر
الراجی عقور به القوی ابو الحسنات محمد عبد الله بن تاج و الله عن ذنبه الحلی و الله اعلم
استفتا چه میفرماید علمای دین و مفتیان شرع متین اندرین مسئله که
امامت نماز عید در مسی و محکم یا حتی نموده که من نمیتوانی مفتی شرع بود و نزد

کہو تو یوں ہی لازم تھا کہ حکم عید کرتے چنانچہ عبارت در مختار وغیرہ کے واسطے شاہ
 ہے کہ بعد صوم ثلاثین بقول عدلین محل القطر لیکن بعد صلوٰۃ مغرب کے جوہر
 آدمیوں نے جو خارج مفسر سے چاند دیکھا کہ آئے اور انہوں نے روبرو مولانا مولوی
 محمد یعقوب صاحب کے حاضر ہو کر گواہی دی اور انہوں نے قبول کی اور شہر سے تہ
 جگہ سے خبریں آئیں کہ فلا نے مرد نے یا فلا نے عورت نے چاند کو دیکھا ہے اور فلا
 مکان بلند پر دو آدمیوں نے دیکھا ہے اگرچہ عظیم کا خیال ہو تو عبارت در مختار
 کہ ملاحظہ فرمائیے قبل بلا علت جمع عظیم یقع العلمو میسر ہو و هو مفوض الی راء
 من غیر تقیہ بعد علی المذہب عن الامام انہ یکفی بشاہدین واختیار فی الخبر
 وصح فی الفتیۃ الکفایہ بولعید ان جاء من خاف مصادکان علی مکان مرتفع اختار
 مغر الدین تو اس وقت مولانا صاحب موصوف نے جمع عظیم میں بلند آواز سے بجا کر فرمایا
 کہ ہکو اس گواہی سے یقین حاصل ہو گیا ہے اور کل نماز عید کی ضرورت ہوگی اور اگر
 یہ گواہی نہ ہوتی تو ہکو کل عید کرنے میں کچھ نقصان اور ملامت نہ تھی اس وقت
 یہ سب کتابیں فقہ کی موجود ہیں جن صاحب کو کچھ شک و شبہ ہو خیال لین اور وقت
 سے حکم کو تسلیم کیا اور کسی نے چون و چرا کی اور منادی بھی کی گئی اور صبح کے وقت
 مختلف نصیحت اور دہات سے بھی چاند دیکھنے کی خبریں آئیں اور نماز عید کی بھی
 گرچہ آدمیوں نے اٹھا کر کیا اور شہر یک نمونے کو دیکھتے روز مولوی عبدالحق صاحب
 جو ہمارے ساتھ روز یکے افطار کرنے اور صلوٰۃ عید کے بعد شریک تھے اور
 مخالفین نے امامت کے لیے طلب کیا وہ خود ان کے ساتھ روانہ صلوٰۃ عید کے لیے
 ہونے اتفاقاً وہاں ایک شخص اور گئے امامت ان کے لیکن خطبہ مولوی محمد
 نے ہا لہذا آپ سب صاحبوں کی خدمت شریف میں عرض ہے کہ موقع امامت
 ہم ان بادہ غلطی جسے ہوئی یا اونسے یہ منافقانہ چال اونسے ہوئی یا اسے

اور عید کی روز کی صبح تہی یا منگی کی اور ایک شخص ایسا ہے کہ اول روز سے ساتھ افطار
اور عید کے چکا تھا مگر جبکہ اوسکو یہ خبر مقبرہ کی کہ اوس روز کسی جگہ پر عید نہیں ہونی
نقطہ اوس شہر میں ہوئی ہی تو اوشنے دوسری روز بہ نظر احتیاط دوسرے دن کی
عید میں جا کر نماز پڑھ لی اب اوس شخص نے واسطے کیا حکم ہے آیا وہ اس عمل سے کافر
یا منافق کہلا سکتا ہے یا نہیں اور اوسکے پیچھے نماز جائز ہوگی یا نہیں اور جو لوگ اول
روز افطار کر کے ہیں اور پھر جو تکہ سب جگہ اوس روز روزہ تھا قضا اوس روزہ کی
آویکی یا نہیں۔ بیوقوف حشر

موضوع ہر گاہ مفتی نے شہادت ہلال رمضان و ہلال شوال کو قبول کر کے
حکم صوم و افطار کا دیاسب لوگوں کو اوسکی تعمیل لازم و واجب ہوگی و زنجار میں
لوگا تو ایسا کہ لا کافر فیہا صاموا بقول ثقہ و افطار یا بخبار عدلین مع العلم
للضمر و راتہی اور رد المحتار میں ہے قوله صاموا ای اختاروا قولہ و افطار
غیرہ لا یاس و الظاہر ان المراد بہ الوجوب انتہی بنا علیہ جن لوگوں نے بارہ روز
گذرے شہادت و حکم مفتی کے افطار نہ کیا اور دوسرے دن عید کی و دیگر گاہ پر
اور پھر تو یہ لازم ہے مگر اس سے وہ کافر نہیں ہوئے اور دوسرے دن جسے نماز
پڑھی باوجودیکہ اول روز پڑھ چکا تھا اوشے قتل جہالت و حماقت کا کیا کیونکہ وہ
دن نماز عید نہیں چاہیے مگر یہ کہ اول روز کسی وجہ سے نہ پڑھی گئی جو اور فقط یہ
کہ اوس روز کسی جگہ پر عید نہیں ہوئی بلکہ گذرے شہادت و حکم سے غیر معتد
و یغیر ہے اور جن لوگوں نے پریشانی حکم مفتی سے نہ کیا اور قضا اوس روز کی کہ اوش
مقامات میں وہاں روزہ تھا نہیں لازم ہے بلکہ اوپر بھی لازم تھا جو انہوں نے
کیا کسی جگہ پر عید نہ ہوا مستلزم اسکو نہیں کہ چنان شہادت گذر جائے وہاں ہی
عید نہ ہوئے و انہ اعلم بحرہ الراجی عنہ و رتبہ القومی ابو الحسنات محمد عبد اللہ

و استیضاد موافق شرع شریفیہ کے عمل میں زمین کی بیخ کیونکہ وہ لوگ جن سے علم
 بیع کا شفعی کو حاصل ہوا تھا بقول شفعی اور وقت موجود تھے شفعی نے اس کو چھوڑ کر
 طلب استیضاد بقول خود بال غیر ذی یہ ہے جو ایک گاؤں میں شہر سے بفاصلہ
 ایک کوس کے رہتا تھا کی طلب و اثبت و استیضاد منظرہ اپنے میں شفعی نے حد
 اربعہ مکانات مشقوعہ کا بیان نہیں کیا ہے پس قریب کو چھوڑ کر بعید سے استیضاد کرنا
 و بصورت موجود ہونے کو اس کے اپنی طلب پر گواہ نہ کرنا و حد و اربعہ مکانات مشقوعہ کا
 بیان نہ کرنا بوجہ فتاویٰ عالمگیری و شامی و ہدایہ وغیرہ کے مبطل شفعی ہے جو
 کتب مذکورہ میں یہی اعتراض کرتے ہیں کہ چونکہ طلب استیضاد خود بقول شفعی بہ توقف
 عمل میں آئی لہذا وہ بھی مبطل شفعی ہے بنا برآں سوال یہ ہے کہ آیا طلب و اثبت
 و استیضاد موافق شرع شریف مذہب حنفیہ کے منہاج شفعی کے عمل میں آئی ہے
 یا نہیں یا کہ اعتراضات منظرہ مشتری صحیح میں اور وار و ہوتے ہیں فیذا وجہ روا
ہو المصوب عذر اول کہ شفعی نے دونوں طلب کے وقت حاضرین کو گواہ نہیں
 بنایا پس اس وجہ سے کہ گواہ بنانا طلب و اثبت میں لازم نہیں غیر معتبر ہے ہدایہ میں
 و الا شہادۃ فیہ لیس بلازم و انما هو لنفی البیحاہ الہی اور نہ ہدایہ حاشیہ ہدایہ میں
 و ذلک لان طلب الموانب لیس لاثبات الحق و انما شرط بذالطلب ليعلم انه غیر
 معرض عن الشفعۃ و غیر لازم ہوا ہذا الدخیل و الا شہادۃ لیس بشرط فیہ انتہی
 اور عنایہ حاشیہ ہدایہ میں و الا شہادۃ فی ذلک لیس بشرط انتہی اور درختہ کے باب
 طلب الشفعۃ میں ہے و الا شہادۃ فیہ لیس بلازم بل لحاقہ الحق حاشیہ اور طلب
 میں جو بعد طلب و اثبت کے بالغ یا مشتری یا نفس شے میں کے پاس ضرور ہے اگرچہ
 ظاہر ہدایہ اور بہت کتب فقہ سے معلوم ہوتا ہے کہ گواہ بنانا ضرور ہے مگر معتبر
 کہ اس طلب میں بھی ضرور نہیں ہے نہ و المختار حاشیہ و المختار میں ہے اقوال خام

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

کچھ فی الفور ہونا نہیں ضرور ہے اور نہ کوئی مدت خاص یا مکی مقرر ہے کہ اس
 تاخیر کرنے میں بطل شفعہ ہووے بلکہ ماہ نامکن پر ہے جیسا کہ جامع الرموز میں ہے
 انما ذکر کلمۃ تہ امتدادۃ الی ان مدۃ ہذا الطیب لیست علی فود المجلس بل مقدمۃ
 بمدة التملک من التمسک اذ کما فی النجایۃ وغیرہ استثنی باقی ہاویہ عند کہ قریب کو چھوڑ
 شفعہ نہ بچے پس طلبہ اشہاد کیا علی الخصوص جبکہ بعید سے باقی اوس مصر میں
 اور مکان مشغوع ہے اور شتری شہر میں تھا پس اگرچہ یہ امر خائف فیہ ہے کہ قریب
 کو چھوڑ کے بعید سے طلب کرنا مبطل شفعہ ہے یا نہیں لیکن اکثر کتب معتبرہ سے
 یہی معلوم ہوتا ہے کہ یہ امر مبطل شفعہ ہے جامع الرموز میں ہے فیہ امتدادۃ الی ان
 لا لا اشتداد عند بعد ہوا مع الاقرب علی ما قال بعض المتأخرین و ذہب اخروا
 الی انہ انما یستبعد عند الاقرب کما فی المحیط وغیرہ انتہی اور حاشیہ درختا مسماۃ
 بتعالیق الانوار میں شریفا لیر سے منقول ہے لو قصد الا بعد من ہوا لا التمسک
 وترك الاقرب فان کانوا جميعا فی المصر جازا استحبنا اذ ان اوضح فیہ والبعض
 فی مصر اخر او فی الرستاق فقصدا لا بعد وترك الذی ہو یہ بطلت شفعہ
 قیابا واستحبنا اذ کما فی البیہین اور رد المحتار میں غانیہ سے منقول ہے ان کان
 المتبايعان والشفیع والدانی مصر والدانی ید البایع قال ایہم ذہب الشفع
 وطلب حج ولا یعتبر فیہ الاقرب ولا بعد لان المصر مع تباعد نظر ان مکان
 واحد لان بختیار علی الاقرب ولو یطلب فبطل وان کان الشفع وجہ دانی مصر
 اخر قال ایہم ذہب حج وان احد المتبايعین فی مصر الشفع فطلب من الا بعد
 بطایۃ انتہی اور سیلح فتاوی عالمگیری وغیرہ میں ہے مگر یہ حکم اوس صورت
 میں ہے جبکہ اقرب کو بالکل ترک کر دے اور بعید سے طلب شفعہ کرے اور صورت
 منسؤل عنہا میں اقرب سے بالکلیہ ترک نہیں پایا گیا ابتر و خبر سے کہ شفعہ

[illegible]

استفتا علمای دین و مفتیان شرع متین سے سوالات و احوال فقہیہ
ذیل کے ہیں امید کہ جوابات اور کئے مدلل بآیات و احادیث یا قول فقہاء کرام
عبارت کتب فقہ شریفہ و دین اہل اللہ لا یضیع آخر المحتسین فقط
اسلام آباد ابرو غبار آسمان پر ہر دو رویت ہلال رمضان کے واسطے ایک عادل
یا مستور انحال کی گواہی مقبول ہے پس اگر ایک رانی سے زیادہ ہوں تو وہی
عدالت شرط ہے یا نہیں اگر نہیں تو بروز ابرو غبار مافوق واحد کتنے شخص
چاہیے کہ ابرو غبار کے دن رویت ہلال سوال میں دو مرد عادل کی گواہی مقبول
ہے اور اگر دو سے زیادہ ہوں اور زیادہ لوگوں کو رویت ہو تو وہی اون سب میں
عدالت شرط ہے یا نہیں اگر نہیں تو کتنے انتخاب ہونا چاہیے اور مطلع صاف ہو
پر تو شہادت جمع کثیر کی چاہیے کہ اقل درجہ یہ پاس آدمی ہیں مگر حالت غیم و غبار
میں اگر قین آدمی سے لیکر دس آدمی تک کو رویت ہو تو وہی عدالت ضرور ہے
یا محض اسلام پس ہے اگر ایک شہر میں رویت ہلال رمضان کی شہادہ کو ہوئی
اور دوسری شہر میں یا کتبہ کو اور کتبہ کو اس شہر میں اپنے کسی دوست یا قریب
خط لکھا کہ یہاں رویت شہادہ ہوئی مگر بیٹے نہیں دیکھا یا لکھا کہ بیٹے بھی لکھا
اس صورت میں اولیٰ تحریر کے تمسک سے اس شہر والوں پر روزہ لازم آتا ہے
یا نہیں اور شہادت خطوط سے ثبوت رمضانیت ہو سکتی ہے یا نہیں اگر ہو سکتی
تو خط عامی کا طرف عامی کے یا خبر اخبار مطبوعہ کافی ہے یا کتاب القاضی الی القاضی
ضرور ہے چونکہ کتاب القاضی الی القاضی معاملات میں سو اسی حد و قضا
کے واسطے دفع ہر ج کے جواز رہت ہیں شرط باری شہر و طہ کہ دو گواہ اور پکارت
اور مہرقاضی مرسل کے محکمہ مرسل الیہ میں مخط صجل کے حاضر کوین پس شہادہ
ہلال کے ساتھ بھی دو گواہ یا ثبوت کتابت اور مہرقاضی مرسل الیہ کے محکمہ میں

وکذا کل من یكون وارثا فنقصته فی نصيبه وبعد حد لیطران كان المیت قد ازی
 الی رجل فالوصی ینفق علی الصغار من انصبا بهم وان کان لم یوص الی احد فاما
 یفرض کل واحد من الصغار فی نصيبه بقدر ما یحتاج الیه من النفقة علی قدر
 سعة اموالهم وضیقها کما یتصور صورت سوال بین متولی نکاح اشرف النساء کا
 عصبہ ہوگا اور پرورش اوسکی اور صرف اوسکا ناما زمان بلوغ اوسکی یعنی اشرف
 کے حصہ ترکہ سے کیا جاویگا اور انتظام اوسکے صرف کا اور حفاظت و انتظام مال
 متعلق ساتھ وصی پدید آوصی پدید رہے اگر پیرنے یا پیر پیرنے وصی کیا ہو
 متعلق رہے گا اور ہر تقدیر تقدان وصی اب وجہ کے انتظام اوسکا ناما زمان بلوغ
 قاضی یا نائب قاضی کے ساتھ متعلق ہوگا اور بعد بلوغ وہ مال اوسکے سپرد کر دیا
 والدہ اعلم بحرہ الراجی عفو ربہ القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی سجاولی
 ذہبہ السجلہ والحقہ تفتیلہ

مسئلہ چہ میفرماید علما ی دین و مفتیان شرع متین
 مسئلہ کہ زید بشرکت و امانت ہفت کس عمر و ابابکاء عہد قتل کرد و در نامی عمر
 پنج کس شہود معانہ و اثبات پیش قاضی گذرانید نہ شہود متبقی اللفظ و المعنی
 ادای شہادت کردند علاوہ برین قاضی نیز بر موقع قتل تشہیف آوردہ از اہل
 و دیگر کسان تحقیقات فرمود فرض کہ قتل کردن زید عمر و ابابکاء جراحت از دست خود
 دہراہ و مددگار بودن دیگر کسان ثابت گردید و زید مذکور پیش قاضی از قتل عمر
 کہد گفت کہ ہمان روز تا آنوقت فلان جا بودم گو امان نفی تو از من سماعت فرمود
 و بشرک زید نیز این چنین الہما کردند این قول مدعا علیہم قبول قاضی نکرد و کہوا
 نفی سماعت نہ فرمود چنانچہ زید را بقصاص رسانید و ہراہیان زید را حبس
 سال و شش سال تجویز نمود باقی مدعا علیہم بموجب اس تجویز قاضی نایاض گردید

اگرچہ زید رائی نویمینہ البندہ الكتاب لوجہ الیوم المسد
 ہو المصوب چہ کہ خلع طلاق بائن ہے اور طلاق بنیر رضای شوہر کے اور
 اور کے حکم کے ساتھ الفاء طلاق کے نہیں ورنہ ہو سکتا ہے پس ایسی خلع ہی ہے
 رضا و قبول شوہر نہیں ہو سکتا ہے فتاویٰ عالمگیری میں ہے شرطہ شرطہ طلاق
 وحکمہ وقوع الطلاق البائن کذا فی التبيين انتهى والله اعلم - حرره الراجی عفوہ
 القوی ابو الحسنات محمد عبدالحی تجاوز المد عن بی الجالی حفظہ

استفتا ما قولہم رحمہم اللہ تعالیٰ اس مسئلہ میں کہ ہندہ اور زینب غیرہ
 دعویٰ اشیای متعددہ از قسم نقد و خیر نقد مکانات و دوز بخیر فیل بنام نہاد ترکہ
 پیری زید برادر خود قاضی اشیای مذکور ہا پر دار کیا اور ثبوت میں اس کے چند
 گواہ اقرار زید پر نسبت دیتے حصہ فی الصنی مدعیات کے اشیای مذکورہ میں سے
 اور دو گواہ اوپر خریدے مورث مذکور کے ہر دوز بخیر فیل برویہ خود اور قوسل
 بنو نے اس کے کے گذار سے نگر بیان ان دو گواہوں خرید کا متفق اور ایک قیمت
 کے نہیں ہے ایک گواہ خرید ایک قیمت سے بیان کرتا ہے اور دوسرا دوسری سے
 اور کوئی گواہ سوائے ان دو گواہوں کے جو نسبت ہر دوز بخیر فیل کے گذار سے ہیں
 نسبت باقی اسباب کے یہ ثبوت ملکیت مورث کے پاس مدعیات کے نہیں اور
 زید نے جواب دہ دفع دعویٰ کے میں انکار ہونے اشیای مذکورہ سے ملک مورث
 کی اور ہونا ملک اپنی اور اقرار مورث کا حالت صحت میں ساتھ ہوئے ان اشیای
 کے ملک زید کی نہ اپنی تحریر کیا اور اس اقرار مورث کو بخوبی گواہی گواہوں سے
 ثابت کر دیا پس بموجب اس روایت عالمگیری کے دفعی فتاویٰ رہتید الدیوب
 غیر انما من ابیہ واقام بینہ واقام المدعی علیہ بینہ ان ابانک اقر جال حیاتہ ان
 ملک لیسع حد اللدفع فلو اقام المدعی بینہ انک اقر وبتان خذہ الدار ملک ابی

[illegible]

بی تشبہ یہ روایت عالمگیری واسطے دلو اسے حصہ قرآن کے صورت مسکوئی
 کافی نہیں فقط العبد محمد امداد حسین جفاعة - اصحاب من اجاب و الله اعلم
 بالصواب **محمد علی شاہ** - تصحیح الجواب و الله اعلم بالصواب **محمد علی شاہ**
 فی الواقع بمقتضای روایت عالمگیری صورت مذکورہ بدون اذاعت بینہ میراث
 کے حصہ میراث نہیں مل سکتا ہے واللہ اعلم - حررہ الرامی غفور بر القوی الباشا
 محمد عبد الحی تجاور اللہ عن ذنبہ الجلی و الخفی

استفتا کیا فرماتے ہیں علمای دین و مفتیان شرع متین
 بابت عین کہ اگر بنظر ترویج مصلین اور زینت مساجد بطرح سے کہ فرش عمدہ اور
 شامیانہ وغیرہ سے کیجاتی ہے موسم گرما میں فرش بنیکا ہی مسجد و عین لگایا جاوے
 اور اوقات مناسب پر اور شکا استعمال کیا یا نہ فقط
 ہو المصوب مسجد میں بنیکا فرش لگانا فی نفسہ مباح ہے کوئی مانعت شرعی
 اس میں نہیں ہے اور نہ کوئی روایت فقہیہ معتبرہ اس میں نظر سے گذری البتہ ابن
 مالک نے داخل میں تحریر کیا ہے بیخلف لہذا یتحفظ من هذه المراجع ان كانت فی المسجد
 اذا انفاد علة دقلا لکرمالاشکال اشیا عالتہ تعهد فی البیوت ان تعهد فی المساجد
 لا یجوز لکن من فعل السلف وان كانت مباحة فی غیرہ انتہی لیکن پر ظاہر ہے
 کہ اسکا بدعت شرعیہ نہ موجب ضلالت ہے ہونا نہیں صحیح ہے کیونکہ بدعت شرعیہ
 عبادات میں ہوتی ہے نہ مباحات میں اسید وجہ سے طرق مباحہ طبعاً ممکن
 و مطعم وغیرہ میں بالاتفاق باعث ضلالت نہیں ہیں گو شیخونات سے ہوں
 البتہ بدعت الثویۃ و بدعت مباحہ ہے پس بلحاظ کمال اتباع سلف صالح
 اسکا اولے ہوگا اور ارتکاب اسکا موجب ضلالت یا کراہت نہیں ہوگا
 خصوصاً جبکہ مقصود اوس سے آرام و نیا نازیوں کو اور راحت نہ ہونا

ہو المصوب ظاہر احادیث سے یہ معلوم ہوتا ہے کہ بعد قبض کے روح
 میں بوجاتی ہے روایت بزار میں ہے فاذا اخذت روحہ وضعت علی
 ذلک المذکور والریحان وذهب بہ الی علیین اور یہ امر کہ ایک چلہ گھر میں اور
 ایک سال قبر میں رہے علیین کو جاتی ہے نہیں ثابت ہے واللہ اعلم بالصواب
 عنہ رب القوی ابو الحسنات محمد عبد کئی تجاوز اللہ عن ذنبہ لیلے واستغفر
 اللہ عنہما آپ نے فرمایا کہ بہشت میں ملاقات ہوگی مگر یہ نہ تھا
 ہوا کہ جو دشمن و لڑکے وغیرہ مانند یہاں کے ایک چارہن گے یا نہیں
 ہو المصوب سب بہشت میں جاویں گے تو مانند یہاں کے سب یکساں
 اور اگر رتبہ درجات مختلف ہوں گے تو ایک کے درجے نیچے سے دوسرے کے پاس
 پہنچنے کے ملاقات کر سکیں گے تفصیل اسکی بدور مسافر ہے احوال الآخر و
 میں موجود ہے واللہ اعلم حررہ الراعی عنہ رب القوی ابو الحسنات محمد
 تجاوز اللہ عن ذنبہ الجلی

۳۱۵
 مقتضا جب مریض بمرض شدید بہ سادہ کرے اور پھر مریض
 میں افاقہ و تخفیف ہو جاوے جسے کہ اسکو کوئی خطرہ ہلاک کا نہیں ہے اور غائب
 ہمان حافیت و سلامت کا ہو اور وہ سال کے اندر ابتداء ہی مرض اول سے
 ہی وراثت مرض جدید مر جاوے تو وہ واجب مریض بمرض الموت متصور ہوگا
 یا نہیں اور اگر مریض سابق سے باوجود عدم خوف ہلاک ظنل ہے میں ہوگا یا نہیں میں تو جہد
 ہو کہ اسے مریض موت قبل گذرنے ایک سال کے امراض متدہ میں مطلقاً
 مانع نفاہ ہے وغیرہ جمیع مال سے نہیں ہے بلکہ جب خوف ہلاک ہو ورنہ نہ
 صورت مذکورہ میں وہ شخص واجب مریض بمرض الموت متصور ہوگا اور
 بقای مریض سابق سے اور موت اس کے سے اندر ایک سال کے بعد وراثت

[illegible]

سابق سے واقع ہو رہے ہیں: واللہ اعلم۔ حررہ الراجی عن ذریعہ القوی ابو الحسنات
محمد عبدالحی سجاد اللہ عن ذنبہ الحلی والحق

مکتبہ المصطفیٰ

سوال ۱۰۰۰: سوالات، جوابات، تحفہ مستندہ آراء کہ یہ دیکھ کر کیل حدالت
سوال ۱۰۰۱: سوالات، جوابات، تحفہ مستندہ آراء کہ یہ دیکھ کر کیل حدالت
محمد عبدالحی صاحب قلمیہ بہشت ارقام فرمودہ ہوئے

سوال اول مسلمان ہونے کے لیے ایک مذہب حنفی شافعی وغیرہ ہو یا خدا اور رسول
نے شرع کیا ہے یا نہیں اور پیغمبر صاحب اور اصحاب اور اماموں کے وقت میں لوگ
حنفی یا شافعی وغیرہ کہلاتے تھے یا نہیں اور اماموں نے اپنی اپنی تقلید کرنے کو کہا ہے
یا نہیں اور پیغمبر صاحب کے بعد کے پیغمبروں نے کہا ہے کہ مسلمان لوگ تقلید ایک امام خاص کی
نہیں کرتے تھے اور وہ مسلمان غیر مقلد تھے یا نہیں اور تابعین اچھے مسلمان تھے
یا ان کے بعد کے مقلد یوں حنفی شافعی کہلاتے والے حدیث اور قرآن کے عامل سے
تاریض ہونے والے اچھے ہیں اور پیغمبر صاحب نے صحابہ اور تابعین غیر مقلد
لوگ کے زمانہ کو اچھا کہا ہے یا نہیں اور ان کے بعد کے زمانہ میں جھوٹ اور گمراہ
پہننے کی خبر دی ہے یا نہیں قوی دلیل سے بیان کیجئے

جواب نمبر ۱۰۰۱: مولوی عبدالحی بن مولوی عبدالحلیم صاحب ساکن فرنگی محل
عمر تخمیناً بیس سال بقول صالح بیان کرتا ہوں حنفی وغیرہ جو نام اسلامی میں شرط
نہیں کیا گیا ہے اور پیغمبر صاحب اور اصحاب اور امام کے وقت میں حنفی شافعی
وغیرہ سے مسلمان موسوم نہ تھے اماموں نے اپنے قول کی تقلید کی اجازت
ہے اس حالت میں جب خلاف قرآن و حدیث نہو مسلمان زمانہ اصحاب اور پیغمبر
کے اچھے تھے ان لوگوں سے جو عامل متدین قرآن و حدیث سے تاریض ہیں
اور پیغمبر صاحب نے زمانہ صحابہ اور تابعین اور تبع تابعین کو اچھا کہا ہے اور پیغمبر

[illegible]

خط به خط از این کتاب قدس فی حق تعالی و در این کتاب
چهار خط از این کتاب قدس فی حق تعالی و در این کتاب
چهار خط از این کتاب قدس فی حق تعالی و در این کتاب

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

ہونا اور پھر پھر کسی کتاب مقبہ حنفی میں نہیں لکھا ہے

سوال نمبر ۴۱ میں بالجہ سے ناراض ہونا مسلمانوں کا فعل ہے یا یہودیوں کا حدیث سے کیا ثابت ہے اور کسی امام یا عالم کے قول سے قرآن اور حدیث پر نہ عمل کرنا اور جو شخص پیغمبر صاحبِ اکرام کو معیوب سمجھ کر خود عمل کرے اور عمل کرنے والے کو برا جانے وہ اندرونی قرآن و حدیث کے کون ہے

جواب نمبر ۴۱ و ص ۵۶ علم اس امر کے کہ آئینِ بالبر کو منافعل نبوی ہے اس سے ناراض ہونا کام مسلمان کا نہیں ہے اور حدیث کا حال اور بیان ہو چکا ہے اور جو قول یا کام یا کسی عالم کا یقیناً خلاف قرآن اور حدیث کے ہو اور پھر عمل کرنا اور قرآن و حدیث کو چھوڑ دینا مسلمان کا فعل نہیں ہے اور جو شخص پیغمبر صاحبِ اکرام کو یا وجود جانتے اس بات کے کہ یہ حکم نبوی ہے معیوب سمجھ کر جو شخص مسلمان نہیں ہے اور عالموں کو برا جانتا درستہ نہیں ہے فقط

سوال نمبر ۴۲ امور مذہبی میں شدائد قدیم و سیم و رواج کو دخل ہے یا نہیں اور اگر تو روز سے آئین کہنے والا مسلمان آستہ آئین کہنے والا حقیقین کے ساتھ نماز پڑھ سکتا ہے یا نہیں میں فقط

جواب نمبر ۴۲ امور و احکام مذہبی میں رسم و رواج کو دخل نہیں اور روز سے آئین کہنے والا منظور اور سکوا اجماع شرعی ہے اور نماز و منظور و نحو تو حقیقین کے ساتھ نماز پڑھ سکتا ہے سوال نمبر ۴۳ اگر کسی کو کوئی شخص مسجد میں نماز پڑھنے سے یا اور کسی طرح سے یا دلی سے روکے تو روکنے والے کو اللہ تعالیٰ نے قرآن میں بڑا ظالم اور برا مکرر کیا دیا میں رشوائی اور آخرت میں عذاب سخت کا حکم کیا ہے یا نہیں جواب نمبر ۴۳ جو شخص کسی مسجد میں نماز پڑھنے سے یا یا دلی سے بفرمانی سے روکے اس کو اللہ تعالیٰ نے ظالم کہا ہے اور عذاب سخت کا موعود کیا ہے فقط

[illegible]

မှတ်တမ်းတင်သောအခါ

॥ अथ श्रीगणेशोक्तम् ॥

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible]

والتبرع به الخیر و التصدق به الخیر و التصدق به الخیر
والتبرع به الخیر و التصدق به الخیر و التصدق به الخیر

کہ جو بدعتیں فساد و فتنہ ہووے و کوئی ایک مفسد کا جسکا مقصود یہ ہووے کہ عام مزیں
 کو بغیر منقصر کر دیں کوئی فعل خلاف طریقہ عام مازیوں کے کرنے مذہب فقط
جواب نمبر ۱۸ عام مسلمانوں کو ضرور ہے کہ فتنہ و فساد سے مسجد کو محفوظ رکھیں اور
 جس شخص کا فعل موافق شرع کے ہووے اگرچہ طریقہ عام مازیوں کے مخالف ہووے
 اویس سے منقصر یعنی آزدہ نہوں اور کسی شخص سے ابتدا فساد کی نکرین اور جو مفسد کہ
 بدعتی سے فساد پر آمادہ ہو او سکے فساد کو بذریعہ حاکم وقت کو دفع کریں

سوال نمبر ۱۹ مجتہدین نے مسائل قرآن و حدیث سے نکالا ہے یا انزل سے لکھا ہے
جواب نمبر ۱۹ مجتہدین نے مسائل قرآن و احادیث سے پہلے بین صرف اپنی رای سے حکم نہیں دیا
سوال نمبر ۲۰ آئین بالجہر کہنا حنفیوں کے طریقہ کے خلاف ہے یا نہیں
جواب نمبر ۲۰ حنفیہ جگہ سے آئین کہنے کو مازیں سنت کہتے ہیں اور آئین بالجہر کو بھی جائز کہتے ہیں
سوال نمبر ۲۱ اگر آئین بالجہر کہے اور آہستہ کہے تو گنہگار ہوگا یا نہیں اور آئین بالجہر کہنے
 کا ثواب زیادہ ہے یا کہ فتنہ و فساد و خوئیزی سے مسلمانوں کے بچے کا ثواب زیادہ ہے
جواب نمبر ۲۱ آئین آہستہ کہنے سے گنہگار نہ ہوگا اور فتنہ و فساد و خوئیزی سے
 بچے کا ثواب زیادہ ہے آئین بالجہر کہنے سے اس وجہ سے کہ آئین بالجہر کا سنت ہونا
 یا آہستہ کہنے کا سنت ہونا صحابہ و مجتہدین میں مختلف فیہ ہے اور فتنہ و فساد کی حرمت

(اتفاقاً) ہے فقط

سوال نمبر ۲۲ باعتبار و نیداری مسلمانوں کے مکہ معظمہ و مدینہ منورہ اسلام کا ایسے
 یا نہیں اور مکہ معظمہ اور مدینہ منورہ میں تقلید کرنا جاری ہے یا نہیں
جواب نمبر ۲۲ مکہ معظمہ و مدینہ منورہ اسلام کے دیس ہیں اور تقلید و بانہ جاری
 ہے فقط تحریر ۲۲ جنوری ۱۳۲۱

۳۲۱
 کیا فرماتے ہیں علما و دیر اس مسئلہ میں کہ بعد خطبہ عیدین کے

و کتاب الخطبہ و النواہی
 در بیان خطبہ عیدین

ہو المصوب آنحضرت صلعم سے نماز تہجد کہی کہی بیشک پرہیزگاری اور روزہ رکعت نفل
بعد وتر کے بیشک پرہیزگاری اور نوافل بعد ظہر اور مغرب یا اور اوقات میں بیشک
پرہیزگاری نہیں بلکہ احادیث میں وارد ہے کہ بیشک پرہیزگاری سے ثواب کم ہے بلکہ
اعلم حررہ الراجی عفوریہ القوی ابو الحسنات محمد عبد اللہ عن ذنبہ الجلی
ما خلفہ

محمد عبد اللہ
ابو الحسنات

فقہ کیا فرماتے ہیں علمائے دین اس مسئلہ میں کہ مردم مسلم اور کافر سے
یا برعکس از روی زنا فرزند یا دختربیداہ ہو کر قبل بلوغ یا بعد بلوغ کے مر جاوے تو اس
تخمین و تکفین کا کیا حکم ہے بینہ توجہ و

ہو المصوب بعد بلوغ کے اگر وہ اسلام لایا تو تخمینہ اسکی مثل مسلمین کے ہوگی
اور اگر کفر کو اختیار کیا تو مثل کفار کے اسکی تہذیب ہوگی اور قبل بلوغ کے وہ بی
بان کے تابع ہے کیونکہ ولد الزنا کا نسب بان سے ثابت ہے نہ زانی سے اور بحر و غیرہ
میں ہے متابع کا حد ابو یہ الی البلوغ ما لم یحدث اسلاماً و هو میما اتہی پس جب تک
کہ وہ ایام تہذیب میں اسلام نہ لاوے گا اپنی بان کے حکم اسلام اور کفر میں تابع ہوگا و اللہ اعلم
حررہ الراجی عفوریہ القوی ابو الحسنات محمد عبد اللہ عن ذنبہ الجلی و اسے

فقہ کیا فرماتے ہیں علمائے دین اس مسئلہ میں کہ اعتبار اخبار
تیلیگراف کا درباب رویت ہلال رمضان یا سوال کیا جاوے یا نہیں اور در
صورت اعتبار حکم صوم یا افطار کیا جاوے یا نہیں یا جو دیکھنے زمانہ ناہیا
اخبارات تیلیگراف لاکھوں معاملات دنیوی ہوتے جاتے ہیں اور گاہے
تفاوت اخبار نہیں ہوتا ہے بینہ توجہ و

ہو المصوب بحسب ضوابط فقہیہ مجر و اخبارات تار و غیرہ در باب حکم صوم
و افطار معتبر نہیں در مختار میں ہے فیلزم اہل المشرق رویت اہل المغرب لانت

حرره الراجي عفوره القوس ابو الحسنات محمد بن عبد الحمى تجاوز الله عن ذنبه المحمل
 والخلفه محمد بن عبد الحمى ابو الحسنات

خاتمة المطالب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي لم يلد ولم يولد وهو حي قيوم لا يفنى ولا يموت كل شيء اذا قال له كن فكن
 واذا قال له لم يمت ليفوت فمستهد الله لا اله الا هو خالق السموات والارض والملكوت وهو الذي
 واختياره في قلوب المؤمنين من انزل الى الارض منقوش وميتون والصلوة والسلام على من لا نبي بعده
 والبراهين الساطعة الى كافة الامم من اصاغر الروم الى اقاصيها الذين صادرت من حبيبة
 جلالتهم مواءة السرك والظفان بالخفوت ما جعل حيا ايقنا المسلمون اعلموا ان الدنيا دار وليس
 تراث قمرية مما يهتبع الا كذبت الغمام والظلم فاعتبروا بسفرة اخيرة ولا تقتروا على الحياة الدنيا
 وشريعتهم لان متاع الحياة الدنيا قليل والعقبه خير الدار ولا تفرحوا به فان الله الملك العزيز
 القهار ربي الخواص ما كان حال الدنيا وما فيها هذا ما لنا ان لا نفكر في ذكر الجليل الجبار وترك عيت
 والقبول لا اله الا هو الى المعاصي الكبار وهو شئ لا يعرفه الله في يوم البعث والنشور الا من تساءل به
 نبيه المختار ربي ايضا الماهر من اني انكرهم بخبر ترقى به القلوب في محو الحسرة والحرمان في هذا الدار
 وتجرى الدرع من العيون تنشق الجيوب تضطرب الاكباد وهو كور حاشي شخصي مقبول في محب فقيه محب
 عالو كمال في الوجاهة والاعتبار مشهور معروف في الفضل والبر والورع والتقوى مذكور على السنة
 الناس اكناف الديار والطراف الامصار الذي كانت حضرة المقدسة محط رحال الكمل والكمال والكمال
 له الفضل والفضل والوفاء واتفق العلماء على انه كان عليم النظر في الدهر حيا به ربه غفار
 وكانت حال افاضته ممددة على دس الامام اناه الليل في اطراف النهار وهو استاذي استاذكم
 مولانا المحدث الحاج الحافظ المولوي ابو الحسنات محمد بن عبد الحمى الكلتوي لا نصيبنا من غفرته
 اعطاه الله جنات تجري من تحتها الانهار قد تعبا بعبته لسفرة اخيرة من هذه الدار الى دار القرار
 تنورناه الله واعطاه جنة نعيم التي فيها الخمر والنساء والاشجار مع الاثمار وكانت قارة قليلة

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

هم مفسر تمام حدیث بود است
از قصاید غش براب کمال
کثرت آیه تفسیر این
از جایز شد تا اقصای
شش جیب پر نوب و نوب
از شک خوین برنج خود حسین
نوبه با نوبه و با حکم شمع
از هجوم دور و آه اهل سوز
چون چنین طالع در خاک
شد طاعت زقاب اهل
کان جناب فخر بن علم و منیر
چون بغیر از صبر دیگر ناپوش
از برای اخذ تاریخ وفات
ماذرات ایف و تصنیفات
باش این مجید کتب السعید
صفهایش کرد بر سطرین
رید چون بس و رسد طالع
اصل اشتر بود چون از طبع
بند آنها از عنایتی او
پیش روی طبیبش ملک
بایش راحت الفردوس
طالعش هم از طبعش بود
را که نام عابدش و عابد
فانعم فی نعمنا عفو

هم در سس در میان روزگار
فصل اولی بگرد آید
چون سبلی گشت از وی
مأم او کاشمش نفس
چون برفت گشت غلت
سید طالب شد از خیم
عالمی گردید از خیم
چون شب بیدار شد
روی خود پوشید گرد
جا گرفته در خواهر
رفت از دنیا سوی
ماند هر کس حاضر
بر لگ گفتیم بچشم
فیض جاری در میان
از افا و تهای آن
حر فایش حله در آید
مولوی خادم حسین
ایم و قرش نرادر
ختم جلد او شد
زور قلم مغرب تو بی
از عنایات خدا
مبط الطاف و لطف
چون نباشم خائف
اعطی خدا لای

طاعتی بیت الحرم بود و مستقیم
 بس نماز حد علم و فضل
 استانتش از طایب بود
 در مقام حل اشکال عادی
 گمان چون بین جهان بی قیاس
 دست حیرت برزخمدان جابر
 رحلت دانش جلیل عالم شد
 حیف گم شد از مدائن مسلم
 زلزله گرفت در جسم مستر
 وقت شب بود از برج ابریز
 گشت حیران هر که بشنید شیخ
 کله رجعت فرافست از زمین
 بی سرو باشد بسال حلقش
 صاحب تصنیف گم شد از جهان
 هست علما از نقاد و یارانی
 وسعت عالم از جابالتش عیان
 برتر قبش بمن ایما نمود
 در دو جلد تفر کرد و م منتقم
 فکر کردم چون برای سال
 تالیش محفوظ ماند از ریا
 ساعیش بهم جاسفان بود
 بعد از آن این جاباب صیقل
 سراب غریب ذوقش فریاد

ما نظیر قرآن هم شب نهند
 جز به توفیق جناب کرم حکام
 در میان هند بسطی
 مرز یافتش کرد کایه ذواتش
 کرد در ملت جانبی و در
 گشت دامن تلگزیان یافت
 اهل فن را رفت از دلهای
 رحل ابرقانی لسیان شد
 داد راه گشت پس چیدار
 سال الف مسدود افروزان
 غافلند افتاد اندر روزگار
 تا بسقیف جریخ افتم نامه دار
 علم و فضل و نیزستان است
 هست تصنیفش دایم یار
 چون میان بحر و قشاق
 شوکت قفل از بایانش
 بر طبعش کرد و چند بی شمار
 تا بزدی طبع گردد این
 با دل غمخوار و طبعی غمگسار
 ساعش از شرک باشد که
 از هجوم فکر و رخ روزگار
 نیز باشد امین از رنج فزاین
 مبتدا فی المعانی

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

در فصل تراویح واقع شده است		سیاست و عدم انحصار قبل سیاست
۱۴۲ نقل خط مولوی عبداللہ ان کہ شغل است	۱۴۲	در گاہ خفہ کردن برہ بعد از عزمی
۱۴۳ بر دو شک مورور بعض عبارات منقول	۱۴۳	در حکم و دیگر افاضی تبرائی
۱۴۴ نقل جواب خط مولوی عبداللہ ان	۱۴۵	موضوعیت حدیثی کہ در باب چار کبیت
۱۴۵ نقل شک اول از دو شک مولوی		بعد ہر دو تا از عین منقول است
۱۴۶ عبد اللہ ان و جوابش	۱۴۶	عدم ثبوت و عابد نماز عین
۱۴۷ جرایب شک دوم		و بعد خطبہ آن از آنحضرت صلعم
۱۴۸ در حکم اہل درعی و کالت از جانب		و صحابہ کرام و تابعین عظام
۱۴۹ ہی اکثر الزامان برای تفریق کتب نصاری	۱۴۸	در حکم ذکر شہادت جہنم از ترمذی
۱۵۰ در حکم اعتقاد شیخ مثل بودن آنحضرت	۱۵۰	در حکم ذکر کفر و کفر و کفر و کفر
۱۵۱ صلعم در جمیع صفات و ماہیت دلیل		بر حق و وجہ است و حکم منہ مشایخ
۱۵۲ حدیث ان اللہ خلق سبع ارضین		طاعت و حکم فضیلت قطب الاقطاب
۱۵۳ و حکم این حدیث		سید عبدالقادر جیلانی و غیرہ
۱۵۴ اگر است توافیق محمد بن کہ در حکم		ابو یوسف و شاذلی و غیرہ
۱۵۵ مساجدی هستند در امامت و صحبت	۱۵۵	از قطاع طریق بودن کسانیکہ
۱۵۶ اقتدار اند ما با آخر وقت عدم رضا آخر		شمسیر و جو بدستہا گرفته از
۱۵۷ عدم رجعت مسیحیہ بودن رفیع الدین و کبیر		شہر بیرون آمدہ از ہری و خوری
۱۵۸ وقت قنوت و تہاب بپرتوت آن		سیکند و قتل آلمان حاکم وقت را
۱۵۹ از بعض صحابہ و عدم جواب آن		بطریق حدیث میرسد

صفحه	مضمون استفتاء	صفحه	مضمون استفتاء
۲۲۵	در باب آس طروق و حکم دادن کلاه و شال و شجره خلافت و حکم پوشانیدن کلاه و دستار میت مرید را و نهادن شجره همراه او در قبور	۲۲۱	جواب سوال پنجم دلالت حدیث آن صلوة بقاء و سدر النخ بر عدم تکفین نمرم مثل قاضی اسوات چهل خضیا و ابرخه و میت بحدیث آخر
۲۲۴	مسئله بیضا فی وقت ملاقات نه بوقت غیبت	ایضا	جواب سوال دوم حکم ادای طهر بعد نماز جمعه
۲۲۳	جواب سوال اول عدم وجوب جمعه در قری نزد خضیه و تعیین امر هم در آنکه اذان لای للعصاة الخ بمضمون الطلوع فخرجوا	ایضا	جواب سوال اول آب ار دست کافر مرد را در زخم و تعیین طهارت بجهت از دست او تا وقتیکه اعتقاد ظاهر بریه وی طوشت نجاست نباشد
۲۲۲	جواب سوال سوم عدم وجوب آن حدیث صحیح در جواز ادای سنت فی بعد نمازات و مروی بودن این فعل از بعضی صحابه	۲۲۲	جواز نماز اگر است پس چنین شخص خضی که تقلید شخصی را واجب نمیداند غسل مواقی خضیه میکنند گفتن آمین بالجواب مسنون دانند و نه ادا است اخراج شخصیکه آمین بالجهر میگوید از مسجد
۲۲۱	جواب سوال چهارم در وقت حدیث در باب ادای سنت فجر بعد قرض قبل از طلوع و عدم جواز آن نزد خضیه از احادیث آخر	۲۲۱	مسئله قنوت در نماز غیر وتر در غیر نوافل در خضیه و مشروطیتش نزد آنها و غیر تمام بوقت نوافل و ثبوت قنوت در نوافل بعد آنوقت مسلم و استحبان قنوت و غیره در حدیث سلطان روم
ایضا	جواب سوال پنجم وجوب چهار رکعت بعد از نماز سلام و کلام که بطلانی بعد دو رکعت واقع شد در خضیه بلیل و قوا و المصلح و حدیث ابی داود و عدم وجوب آن شیخ حدیثی است	۲۲۰	اسمیت سکوت در حکم الدین آنوقت مسلم و نسبت کفر با ایشان کمالی ادبی است

مضمون استفتا	صفحه	مضمون استفتا	صفحه
در شأنیه و مسرت او در نماز	۲۶۸	جواب سوال سوم بدم استیجاب بحج و تعذیل رجال که در تقریب مذکور است	۲۶۸
جواب سوال دوم سقوط سجده سوره مبارکه از مقتدی و فتنه که امام شافعی باشد	۲۶۹	حکایت و ضلالت است	۲۶۹
در ارشاد آن سوره از مقتدی در رکوع	۲۶۹	جواب سوال چهارم حاد که در اساء	۲۶۹
و سجده بلا شرطانیت اگر امام شافعی بعد	۲۶۹	سدی که در باب صفت الملبوس فی الصلوة	۲۶۹
سجده بلا فمفسس طویل رکوع صلاتی کند	۲۶۹	و کیفیت رفع الیدین بر فخذین در صحیح مسلم	۲۶۹
جواب سوال موم چون از تراویح از دو امام	۲۶۹	واقع اند روایت ایشان قبل از اخلاط است	۲۶۹
و اولویت تقریر امام حنفی برای تر و سجده	۲۶۹	جواب سوال پنجم حال هر دو احوال	۲۶۹
سجده سوره مبارکه و فتنه که امام تراویح	۲۶۹	رفع سیابه که در صحیح مسلم مذکور است	۲۶۹
شافعی باشد و قدم فتوری در افتاد	۲۶۹	در تقریب موجود است	۲۶۹
اگر شافعی پس آن حنفی و حیان تحقیر	۲۶۹	پنجم قول نذیر حکم رفع سیابه تا و فتنه	۲۶۹
شافعی از قبیل و ساس است	۲۶۹	معلوم نمی شود عمل نخواهم کرد و عمل بر اخبار	۲۶۹
نقل حلیه شکی بر حکمیه جوابات مذکوره	۲۶۹	واجب نیست مخالف اصول حنفیه است	۲۶۹
فساد نماز بنا بر مذہب اکثر مشایخ و مذہب	۲۶۹	جواب سوالی معاصی بعد از نماز صحیح	۲۶۹
مختار اگر فساد و لا الفیالین را بصورت	۲۶۹	و عصر بدعت و مکروه و ممنوع است	۲۶۹
دال عمل او کند و عدم فساد آن اگر	۲۶۹	ازیم مرفوع یعنی که واقف او را برای سجده	۲۶۹
بصورت ظاهر مجبیه یا ذال مجبیه او کند	۲۶۹	وقف کرد و بر آن سجده نبرد سجده دیگر	۲۶۹
و جوابات دلائل حکم مذکور	۲۶۹	عدم شکی قیام امام و دیگر عدم اولویت	۲۶۹
جواب سوال اول عدم جواز قبول	۲۶۹	عدم جواز تدریج یک محراب یا زیاده و در سجده	۲۶۹
هندو یا دعوت وی بر روز عیدش	۲۶۹	جواب سوال اول عدم وجوب سجده سوره مبارکه	۲۶۹

صفحه	مضمون استفتاء	صفحه	مضمون استفتاء
۲۹۸	اینکه تم پس او قدم دیگر شنیده اند	۲۹۸	و بیاحت و درشت علی الترتیب بشنیده کند
۲۹۹	از لیت احراز کفار در جمله انور و نه است محبت	۳۰۰	فرصت شنیدن قرآن شریف بر سایرین
۳۰۱	توبه و در کتب نقل از و تر از انحضرت	۳۰۱	و بر تقدیر مستنویت ایشان بکار می
۳۰۲	و عدم وجدان ثبوت آن بعد از نظر و توبه	۳۰۲	یا دیگر قاری آهسته بخواند
۳۰۳	از ایشان صلعم و ثواب در دایمی آن	۳۰۳	و بر تعریف مصر
۳۰۴	بند و ن اعتقاد سنیت	۳۰۴	تصحیح شوهر زنی را که نماز چنگا میگیرد
۳۰۵	عدم ضرر از سلام کسیکه چنین کار طعام	۳۰۵	لازم و دائمی است و زجر و ترک هر خوالی
۳۰۶	و حق را که مستعمل پسند دست به تعال کرد	۳۰۶	و ضربه خفیف و طلاق جائز است
۳۰۷	عدم جواز پروردن سنگ مگر بضرورت	۳۰۷	عدم تقسیم میراث شخصی که بعد از شصت سال
۳۰۸	معینه و عدم نزول ملائکه رحمت	۳۰۸	سقطه و انجیر شد مگر بعد است سال دیگر
۳۰۹	بوجه بودن او در مکان	۳۰۹	و اندرین میعاد نماز فقط مال او و کیل
۳۱۰	جواز سوذ گرفتن از کفار و زنا و الحوب	۳۱۰	دائم یا و یا شخص مقرر کرد که خاکم باشد
۳۱۱	نزد ابو حنیفه روح جواز کف بر او در حق	۳۱۱	ممنوعیت خضاب برنگ سیاه و بن
۳۱۲	بزرگ با دختر زنیکه مادر رضاعی دختر زید	۳۱۲	و عجز از او در صورت عدم او
۳۱۳	و زوج برادر مادر او است	۳۱۳	عدم جواز خوردن سینه بر وزن اجازت مالک
۳۱۴	استفاد در دفع نقاب من بیان جدیدی که	۳۱۴	از کفار رشه ان پهنه و بسبب هبندون تمام
۳۱۵	مجزر او است قبل از طلاق و بعد	۳۱۵	مال خود چنین شخص را که دارا است شش سال
۳۱۶	از فرض و احادیثی که مانع از او است	۳۱۶	نیست با و عجز و عجز و دیگر در ایشاو
۳۱۷	تقدیم تا بعد از سی و سه روز از تابعدا	۳۱۷	حرمت چربی شیر و اختلاف در استعمال او
۳۱۸	والرین و ان نالغ و انصیت و زجر و زکام	۳۱۸	و او را قدم جواز نماز بغیر شستن او

صفحه	مضمون استفتاء	صفحه	مضمون استفتاء
۳۳۹	عدم حصول اختیار وقت متوقف بر خوف طایفه	۳۳۸	ثبات جرم و محبت دعا بعد از صلوة جمع نیست
۳۴۰	آنها چه بر دیگر حصول اختیار متوقف	۳۳۷	عدم باخودیت تخفیف که در ادوی با شیار
۳۴۱	ساختن دی دیگری را	۳۳۶	مهره عتبات ضرورت کرد
۳۴۲	عدم جواز رقت پیش از بیع الوان از جانب مشتری	۳۳۵	عدم ممنوعیت ذکر نفس مجاس و تحسیر چنین
۳۴۳	تقدیر ایفاء از پادشاهی را که بوقت کساح	۳۳۴	مجلس شهادت چنین رقت که حال را تسبیح
۳۴۴	از پند و بدام سکوتش بخانه پدرش	۳۳۳	رواقت باشد و مقننیت لازم بود و در وی
۳۴۵	کرده بود و واجب نیست و عمدتاً با خود	۳۳۲	قادر شدن بر پدر آوردن از وجه خود از مکان
۳۴۶	تخلف ایفاء خدا پیش شد	۳۳۱	او بیکان خویش بخوف از انیه شد نفس قبل
۳۴۷	استجاب خطاب غیر سبایه و خالص و جواز	۳۳۰	اراد او بر میل که او طلب از وی یکسکه
۳۴۸	عدم خطاب و حرمت خطاب سبایه و خالص	۳۲۹	اختلاف فقهاء در انعقاد کساح با او ایفاء
۳۴۹	و جواز خطاب و همه منفرد و همچنین در کسب	۳۲۸	دادم و پذیرفتیم در مجلس خطبه
۳۵۰	اگر مرکب مفضی است یا خالص نباشد	۳۲۷	تعریف مرض الموت و عدم نسیب بهایات
۳۵۱	عدم جواز مذاکرت و مذاکرت و جواز است	۳۲۶	مرض الموت که وحیت دارد و در زمانه
۳۵۲	الذین فرق است بین که کافر و جواز است	۳۲۵	و همچنین در کمال است که جواز بقیه و نه
۳۵۳	از بعضی دیگر که فاسق اند	۳۲۴	عدم جواز نقل سبایه به نسیب و دیگر
۳۵۴	عدم جواز رقت از پند و بدام و سبایه و خالص	۳۲۳	اگر چه استغناء از آنست که نسیب حاصل شود
۳۵۵	او به این پند و بدام خود که کمال است شک بود	۳۲۲	و عدم جواز ساختن مهر و تصرف در این است
۳۵۶	امام یحیی و ما خواندن که مختص بذات خود است	۳۲۱	جواز نماز در هر دو مسجد قدیم و جدید
۳۵۷	بقول اکثر سزاوار نیست و کسیکه دعا را برائت	۳۲۰	که متقارر بند و افضلیتش در قدیم
۳۵۸	و ایضا از خواندن بدل قرآن نیست و قتل	۳۱۹	تفصیلات جزئی در تفصیلات قابل تفصیلات محله و کلیه

صنف	مضمون استفتا	حافظ	مضمون استفتا
۳۹۱	دجوت نماز جمع کنگ پند و ستان چار گشت طهر لای جمیع احضیا طاهر منقش و اگر اورو	۳۹۴	جوارا انتقال از مسجدی محله خود مسجد دیگر چه باشد حکم قرآن در حال عدم مسرت آن مسجد محله و ممکن بر سر راه تراویح
۳۹۵	در دم تو به بر پند که افزاد و طعن بقتضی بدون دیرین منوی و سی کرد	ایضا	سنوینت مصافحه یک گام طرقات و درم او بودیت
۳۹۶	لغویت خوردن و خوراندن آب پس خورده و فیکه کلاه شاد و استیغاف را دانکاید دند	۳۹۷	خوردن پوست مرغ یا ماهی کا و غیره در مساجد است
۳۹۸	کافر که خدا شکسته است سلمان که نفس حرکات	ایضا	مایه در الی سگیس پوست و مانند آن بر آمد اگر بریزد بر دست بعد پاک کردن خورده شود و اگر با کلبه مخلوط شود آبی مال نباید خورد و در شیر برنج با بودن او ملل حقیقا طاهر نیست
۳۹۹	خاسق شدن زید که در امانت خیانت کرده و سودی قرض یکسکه در دم تو به پر و سه	۴۰۰	ادامی نماز و مسجد یک بر غیر مشترک بودن از مد شکر که استیست نباید لغو کند مسجدی را شرعا
۴۰۱	طهارت آب پس خوردن و در کرامت خوردن و در کرامت عدم وجود و محراب و در زمان آنحضرت صلعم	۴۰۲	بابه قصه و در دهه ۲۰ سیر گاه مصلی را و خلایق در حدیث نیست و در شمار نابالغ تا آل طو سغ
۴۰۳	و خلفا در دم و بودن پسر در عهد آنحضرت صلعم در و طایفه بطرف دست راست امام و فرق این شهر مصلی رسول صلعم تقدیم و یک است بود	۴۰۴	صلاحت و صامت و طهارت ندارد و در مسجد و در آن دیگر صالح و معیت با یک بر انجام امور و صحت کما فی ذلک ممکن است منتظم اما که خدا حدیث
۴۰۵	مسجد بقره زمین مشترک با رشا سندی دیگر شکر کا در حکم مسجد نیست چه خدا شکر طهر و نصیب	۴۰۶	استلزام یک یا یک بعد و فائده منتظم اما که موقوفه موقوف و صلوات الله و شکره باشد شکر طاهر و در مسجد است
ایضا	در گذاردن نماز تراویح با تعداد اما یک یا هر دو بر مسجدی که حکم قرآن نماز تراویح گذارده است	ایضا	در کافر و مسلمان بودن زنیکه بر لایق تراویح خیره اسوال فراموش کرده خیرات نهاده و بعد از آنجا غیر از آن

صفحه	مضمون استفتا	صفحه	مضمون استفتا
۲۶۱	عدم جواز ولایت غیر مسلمان برای مسلمان نابالغ	۲۶۱	فائده استفتاد این چنینی از مذهب شیعی است
۲۶۲	بودن بست و ششم صفر ششم روز چهارشنبه	۲۶۲	این مذهب بطرف حنا بلر شلطا
۲۶۳	وجودن دوازدهم ربیع الاول سال ۱۲۸۱	۲۶۳	قول معروف صحیح از موافق مذهب جمهور محققین
۲۶۴	روز دوشنبه بوجوبن الوجوه درست نیاید	۲۶۴	و اینکه مشهورین و محدثین است و قول در خلاف آن
۲۶۵	جواب سوال اول نکاح با جملی باز نامحرم است	۲۶۵	زوج را اطاعت شوئی در جمیع امور شرعی
۲۶۶	جواب سوال دوم جواز نکاح عورت سنیه	۲۶۶	باید و در حالت ابا اذا آمدن از خانه پدرش
۲۶۷	پاشیده تبرائی اگر چه بوقت نکاح قبول کرده باشد	۲۶۷	زوج را از وجوبن به جبر برآمدن می تواند
۲۶۸	در بیان و نه بجهان از جهت ضابطه محاسن و عیوب	۲۶۸	و در باب پرده از غیر محارم اطاعت شوهر
۲۶۹	جواب سوال سوم شرک و کفر منکوحه فسخ نکاح را	۲۶۹	مقدم است بر اطاعت پدر
۲۷۰	موجب است بعد از طه و ابان تجدید نکاح لازم است	۲۷۰	صحت نکاح زنده با عرو بعد از انقضای ایام نكته
۲۷۱	بعد از عقد عند اخصمت استیفاء نیکه بدینتر از پدر	۲۷۱	از نكته اول و ثلث انقضای ایام مدت تقریر
۲۷۲	و مادرش رسد که آنرا بعرف جنس می گویند	۲۷۲	کراست بیع و شرا در محله که داخل مسجد است
۲۷۳	اگر نیکه است پس مستحق آنها همان و دختر است	۲۷۳	خصوصاً مع کراشتن بیسباب تجارت در آن
۲۷۴	و اگر نیکه نیست و جمیع احوال اما تو باید و بهتر است	۲۷۴	و عدم جواز آنرا از فراد این کفار جزو مسجد را
۲۷۵	و قصه و غیره فکس پس اگر رسالت خراج حق چیز	۲۷۵	و آمد و رفت نمودن در آن برای کار و بار و نبوی
۲۷۶	الاختیار از ذکر صادر می شود پس مذکور غیر	۲۷۶	استفتا در باب استیفاء
۲۷۷	ملازم است ملاذ شرع شریفه جائز ندارد اینها را	۲۷۷	استیفاء از وجه معقولات اگر خبر موت یا طلاق برسد
۲۷۸	نکات پروردگار را بر عرش و عرش عالم	۲۷۸	مذهب غنیه و جمعی از مابین است و از مروج کن
۲۷۹	راستن و آیات قرآنی و حدیث بر قرب و محبت	۲۷۹	بعد از طهارت و سال و در بعضی چهار ماه و در بعضی
۲۸۰	علمی حل نمودن مذهب اهل سنت است	۲۸۰	و اگر است و ثانی قوی بر حجت اولی است و استفتا در باب

صفحه	مضمون استفتا	مضمون	مضمون استفتا
۲۴۳	بر قوع نیاید و جهت خرید غله مثل ذراعت ادای قیمت درست است اما از طای ذرن و میان جنس و وصف غله لا بهت و درود نیافتن غله صرف بازگرفتن زد و خورد است زیاده و نقصان ندارد و غیر شروع	۲۴۳	استفتا در دعوی
۲۴۴	ایم حاکم دایت اعلی اولی است از حدایت علی چه در زمانی ایام معنی غیر مشروعست و آنچه اسامی نویم معنی غیر مشروع است از لازم و آنچه حمدا الله احب الایمان الله است و نام معنی غیر مشروع نیست و گفتن یا علی گاه مقصود بالنداء پروردگار باشد جائز است	۲۴۴	در جواب سوال اول گفتن یا رسول الله یا علی قیام و قعود و آنچه عادت اکثرین مستند سائر فقهای حنفیه ناجایز است
۲۴۵	در رد گفتن طلاق است و باید که در نایند طلاق و در اقبیس گفتن و در شقاق متبرک باشد	۲۴۵	در جواب سوال دوم تعداد اذان حضرت در تپان و قعود حصول مطلب نیاز بود و اکنون هم صلی و اولیا را وسیله قبولیت دعا یا ای خود قرار داد و در است اما بعد انتقال و شان بعالم علوی نو خلق از اول بر آن اجماع مقصود خود این دستور در ذرون تقلید غیره نمود
۲۴۶	وقت ضرورت شهادت و تقلید در شبانی درست است با هر یک از احوال و طای قبل تعیین حرام است در صورتیکه یکی از آنها مطلقه است بلا تعیین	۲۴۶	در جواب سوال سوم حقیقت شفاعت جناب رسالت با ظهورش بر روز عشره و چهار گفتن شیخ المذنبین مرا حضرت علی السلام و سلم را
۲۴۷	ایضا در زواج بود و آنست که گویند تا تم التمنین	۲۴۷	ایضا در خاص حقیقت هر چه از مذنب و هر چه امام و احسن بودن تقلید امام اعظم روح الله تقلید دیگر آنکه هاه و عتد الحجب
۲۴۸	در وقت شستن از اعضا و عضو عضو را که مطلقه است بماند ساق است در صاحب آنرا ذکر لا اله الا الله و غیره بعد نماز با و از بلند	۲۴۸	ایضا

[illegible]